HALK HİKÂYELERİNİN MOTİF YAPISI

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

AKÇAĞ

Halk Hikâyelerinin Motip Yapısı
Ali Berat Alptekin

Akçağ Yayınları / 228
Kaynak Eserler / 47

ISBN 975-338-204-9

© Bu kitabın bütün hakları Akçağ A.Ş.'ne aittir.

Kapak / Emin Bebek
Sayfa Düzeni / Akçağ Dizgi Ünitesi
Baskı / Poyraz Ofset 384 19 42
1. Baskı / Ankara 1997
2. Baskı / Ankara 2002

Genel Yönetmen / Hüseyin Hüsnü Yazıcı
Yayın Yönetmeni / Ahmet Tülek

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. 8/1 06420 Kızılay – Ankara
Tel: (312) 432 17 98 – 433 86 51
Faks: 432 28 52

www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 9
ÖN SÖZ 11

GİRİŞ
HALK HİKÂYELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. Hikâye Nedir? 15
2. Halk Hikâyesi Nedir? 18
3. Halk Hikâyelerinin Özellikleri 22
A. Şekil Özellikleri 22
B. Muhteva Özellikleri 31
4. Halk Hikâyelerinin Yapısı 41
A. Türkiye (Doğu Anadolu Bölgesi) 41
B. Azerbaycan 45
5. Halk Hikâyelerinin Kaynakları 49
6. Halk Hikâyelerinin Tasnifi 53
7. Türkiye'de Halk Hikâyeleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar 70
8. Halk Hikâyelerini İnceleme Metodları 87
9. Halk Hikâyeliğinin Bugünkü Durumu 93
10. Azerbaycan'da Halk Hikâyeleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar 109

I. BÖLÜM
HALK HİKÂYELERİNİN HİKÂYE ÖRGÜSÜ

Halk Hikâyelerinin Özeti 115
Köroğlu Destanı (Halk Hikâyesi) 118
1. Köroğlu'nun Zuhuru 124

2. Köroğlu ile Demircioğlu 126
3. Demircioğlu-Reyhan Arap 128
4. Köroğlu'nun Ayvaz'ın Kaçırması 129
5. Köroğlu-Niğdeli Geyik Ahmet 130
6. Köse Kenan-Dânâ Hanım 131
7. Köroğlu-Han Nigâr 132
8. Köroğlu-Han Nigâr-Hasan Bey-Telli Nigâr 133
9. Akşehir Telli Nigâr Cengi 135
10. Keloğlan'ın Köroğlu'nun Atını Kaçırması 137
11. Ken'an Kolu 141
12. Bağdat Kolu 145
13. Kiziroğlu Mustafa Bey-Afganistan-Gürcistan 154
14. Bolu Beyi 161
15. Kamber Kolu 165
16. Âşık Gürûnî Hikâyesi 167
17. Kocabey Kolu 169
18. Köroğlu'nun Sonu 170
19. Celâli ve Mehmet Bey Hikâyesi 172
20. Kirmanşah Hikâyesi 174
21. Eşref Bey Hikâyesi 176
22. Lâtif Şah Hikâyesi 177
23. Salman Bey ile Turna Tel Hanım Hikâyesi 180
24. Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan Hikâyesi 182
25. Âdil Şah Hikâyesi 184
26. Melikşah ile Güllü Han Hikâyesi 185
27. Nedim Şah Hikâyesi 186
28. Varaka ile Gülşah Hikâyesi 188
29. Bey Beyrek (Böyrek) Hikâyesi 190
30. Hurşit ile Mahımihri Hikâyesi 193
31. Şah İsmail Hikâyesi 196
32. Yaralı Mahmut Hikâyesi 199
33. Derdiyok ile Zülfisiyah Hikâyesi 202
34. Elif ile Mahmut Hikâyesi 205

35. Ülfetin Hikâyesi 207
36. Arzu ile Kamber Hikâyesi 209
37. Asuman ile Zeycan Hikâyesi 212
38. Âşık Garip Hikâyesi 214
39. Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi 218
40. Emrah ile Selvi Han Hikâyesi 220
41. Kerem ile Aslı Hikâyesi 225
42. Tahir ile Zühre Hikâyesi 229
43. Ali İzzet Hikâyesi 232
44. Karacaoğlan Hikâyesi 233
45. Kozanoğlan Hikâyesi 234
46. Sefil Baykuş Hikâyesi 235
47. Elmas ile Kahraman Hikâyesi 236
48. Şâmilî Hikâyesi 237
49. Mahirî Baba Hikâyesi 238
50. Gül ile Ali Şir Hikâyesi 239
51. Kaçak Nebi 241
52. Sürmeli Bey 243
53. Hatem-i Taî 244
54. Hüthüt Kuşu 247
55. Ebali Sinan Ebilharis Hikâyesi 249
56. Gündeşlioğlu Hikâyesi 252
57. İlbeylioğlu Hikâyesi 253
58. Davutoğlu Süleyman 255
59. Ferhat ile Şirin 259
60. Kan Kalesi Cengi 262
61. Leylâ ile Mecnûn 265
62. Yusuf ile Zülayha 268
63. Zaloğlu Rüstem 270
64. Hikâye-yi Mahmut Gaznevi 272
65. Hikayat-i Kassa-i Mihr ü Vefa 274
66. Razınihan ile Mahfiruze 277
67. Hançerli Hanım 280

68. Sansar Mustafa 281
69. Cevri Çelebi 282
70. Tayyarzade Hikâyesi 283

II. BÖLÜM
HALK HİKÂYELERİNİN MOTİF YAPISI

Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı 287
A. Mitolojik Motifler 288
B. Hayvanlar 288
C. Yasak 291
D. Sihir 294
E. Ölüm 297
F. Harikulâdelikler 297
G. Devler 302
H. İmtihanlar 303
J. Akıllılar ve Aptallar 309
K. Aldatmalar 310
L. Kaderin Ters Dönmesi 313
M. Geleceğin Tayini 317
N. Şans ve Kader 319
P. Cemiyet 324
Q. Mükâfatlar ve Cezalar 332
R. Esirler ve Kaçaklar 333
S. Anormal Zulümler 335
T. Evlilik 337
U. Hayatın Tabiatı 344
V. Din 344
W. Karakter Özellikleri 347
X. Mizah 347
Z. Çeşitli Motif Grupları 347

SONUÇ 355
BİBLİYOGRAFYA 357

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
C : Cilt
Çev : Çeviren
TFA : Türk Folklor Araştırmaları Dergisi
vs. : Vesaire

ÖN SÖZ

Anlatmaya dayanan türlerden biri olan halk hikâyeleri, Türk dünyasının hemen hemen büyük bir kısmında bilinmektedir. Doğu Türkistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Türkiye ve Balkanlar silsilesinde, bu türün en kuvvetli olduğu yer hiç şüphesiz Azerbaycan ve Türkiye'dir.

Bugün irili ufaklı 120 civarında halk hikâyesi araştırıcıların, derlemecilerin odak noktası durumundadır. **Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz, Muhan Bali, Fikret Türkmen, Ensar Aslan, Doğan Kaya, Nerin Köse, Ali Duymaz, Faruk Çolak ve Esma Şimşek** gibi pek çok araştırıcı, bu tür üzerinde yüksek lisans, doktora, doçentlik ve profesörlük tezleri hazırlamışlar; yine bu konuyla ilgili çok sayıda makaleye imza atmışlardır. Bu sebepten halk hikâyeleri üzerinde yeni bir çalışmaya gerek var mıydı? Yoksa, yazacaklarımızda eskileri tekrar edip duracak mıydık?

Elbette sosyal bilimlerde kesin sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. Fakat şurası bir gerçek ki, her çalışma birbirini tamamlamaktadır. O hâlde bu çalışmamızda da bazı yenilikler, kısacası artı değerler olacaktır.

Üniversite öğrenciliğim yıllarından itibaren ilgi duymaya başladığım halk hikâyeleri üzerinde yirmi yıla yakın bir zamandır düşünmekte ve çalışmaktayım. Bu süre içerisinde hep halk hikâyelerinin eksik kalan taraflarını düşündüm. Bu düşüncemde ise ilk sırayı halk hikâyelerinin motif ve tip kataloğununun hazırlanıp hazırlanmayacağı almakta idi. Elbette bu işi yapmak bir kişinin harcı değildir. Yüzlerce metni okumak; onların varyantlarını, benzerliklerini, ayrılıklarını çıkarmak, o kadar kolay bir iş değildi. Hele hele halk hikâyesi metinlerinin henüz bir merkezde toplanmadığını düşünürsek, işimiz daha da zor olacaktı. Zaman zaman halk hikâyeleri üzerine çalışan meslektaşlarımıza fikrimizi açtığımızda; "Çok güzel olur." cevabını almamıza rağmen, birlikte çalışma ortamını bir türlü bulamadık.

Daha önce Mehmet Kaplan, Muhan Bali, Bilge Seyidoğlu, Saim Sakaoğlu ve Ahmet Edip Uysal ile başlayan ve bizimle devam eden Erzurumlu Meddah Behçet Mahir'in hikâyelerini derlemem, bunları yazıya geçirmem, daktilosunu yapmam da, böyle bir çalışma arzumu her geçen gün arttırdı.

Arzu ile Kamber, Kerem ile Aslı, Asuman ile Zeycan ve Şah İsmail gibi hikâyeleri, yüksek lisans ve doktora tezi olarak hazırlatmam yine bu düşüncemin ürünüdür. Ne var ki, bütün bu çalışmalar, yukarıda da belirttiğimiz gibi bir grup çalışmasını gerektirmekteydi.

İşte elinizdeki eserle, metinlerden bir kısımnın özetini ve motiflerini araştırarak böyle bir çalışmanın ilk adımını attık.

Araştırmamız Ön Söz ve Giriş'in dışında iki **Bölüm**, **Sonuç** ve **Bibliyografya**'dan ibarettir.

Giriş kısmında, halk hikâyesi kavramı, özellikleri, bu türün yapısı, kaynakları, tasnifi ve inceleme metodları üzerinde teferruatlı bir şekilde durulmuştur. Ayrıca çok kısa da olsa halk hikâyelerinin günümüzdeki durumuna da temas edilmiştir. Bu bölümü tamamlayacağı düşüncesiyle Azerbaycan'daki çalışmalar da buraya alınmıştır.

Birinci Bölüm, üzerinde durduğumuz hikâyelerin özetlerini içine almaktadır. Burada 70 hikâyenin özeti verilmiştir. Ayrıca her hikâye hakkında bilimsel bir çalışmanın olup olmadığı çok kısa olarak belirtilmiştir.

İkinci Bölüm'de metinlerin motif yapısını, ünlü motif kataloğu **Motif Index**'e göre tasnif ettik A (mitolojik motifler), U (hayatın tabiatı), X (mizah), W (karakter özellikleri) gibi motiflerin örnekleri birer ikişer tane olduğundan burada vermedik. Diğerlerini ise teferruatlı bir şekilde ele aldık.

Çalışmanın Sonuç kısmında ise araştırmada elde ettiğimiz neticeleri sıraladık.

Bibliyografya, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiş, aynı şahsa ait olan eserler ise kronolojik olarak verilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu çalışmamızın halk hikâyelerinin motif ve tip kataloğunun iskeletini meydana getirebileceğine inanılmaktadır. Sözlü kaynaklardan derlenen yeni hikâyeler; yazma ve matbu metinler ve başta Azerbaycan olmak üzere diğer Türk cumhuriyetlerindeki halk hikâyelerinin eklenmesiyle bu çalışmanın daha geniş bir boyut kazanacağına güvenimiz tamdır.

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN
8 Ağustos 2002

GİRİŞ

HALK HİKÂYELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

I. HİKÂYE NEDİR?

Hikâye kelimesi ilk defa dokuzuncu yüzyılda Cehiz tarafından kullanılmış olup bu hususta İslâm Ansiklopedisi'nde; *Evvelâ kelime, eğlendirmek maksadıyla "taklid" manasına gelir; bu işi meslek edinmiş olan hakiya, başkalarının tavırlarını, lisanlarını ve karakterlerini, biraz gülünç bir tarzda taklit eder*, denilmektedir. (İslâm Ansiklopedisi, 1977: 477)

Aynı kaynak, hikâyenin özelliklerini; *hikâye kelimesinin Arapça'da her türlü muhayyel vekayi hakkında kullanabilmesi için, bir safha geçirmesi lâzım gelmiştir; bu safhada o uydurulmuş bir vak'a manasına geliyordu. Fakat bu mazide yahut uzak memleketlerde geçen veyahut cinlerin ve tılsımların iştirakine istinad eden harikulâde hadiseler ile dolu vak'alardan biri değil, hakikî hayattan alınma ve okuyucuların da bildikleri sergüzeştler idi.* Cümleleri ile anlatmaktadır. (*İslâm Ansiklopedisi,* 1977: 479)

Adı geçen eserin devamında ise; *Türklerde ve bilhassa İranlılarda hikâyeler daha yüksek edebî itibara mazhar gibi görünürler ve binaenaleyh tercihan isimsiz oldukları hâlde, üslup itibarı ile, daha ziyade dikkatli yazılmıştır. Türk meddahı, tamamiyle denilebilecek surette, Arapça hakiyaye tekabül eder ve yeni bir Türk edebiyatının modern tekamülünde meddahın sanatı realist hikâye üzerine tesirden hâli kalmamıştır.*" denilmektedir. (İslâm Ansiklopedisi, 1977: 481)

Hikâye kelimesinin daha iyi anlaşılabilmesi için diğer ansiklopedi ve sözlüklerdeki tanımlarının da verilmesinin faydalı olacağını düşündüğümüzden bunlardan bazılarını aşağıya alıyoruz:

Türk Ansiklopedisi: *Bir sürü haberi nakl ve rivayet eylemek, bir nesneye benzemek, bir kimseyi fi'len yahut kavlen taklit eylemek, bir kimseden bir söz nakleylemekdir. Arapça hakeve kökünden türeyen bu kelime, "anlatma, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal, rivayet" manalarını da ifade eder. Hikâye en basit manasıyle vak'a demektir; vak'alarla, hikâye yolu ile anlatma, en eski ifade nev'ilerinden biri olup, maksadı, dinleyenleri veya okuyanları düşündürmekten çok heyecanlandırmaktır; vak'alar uyandırdıkları heyecan yüzünden alakayı artırarak ifadeye çekicilik kazandırır.* (Türk Ansiklopedisi, 1971: 231)

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: *Arapça olan kelimenin lügat manası "bir sözü ve bir haberi nakl ve rivayet eylemek" bir nesneye benzemek, bir kimseyi fiilen yahut kavlen taklit etmek, bir kimseden bir söz nakletmek"tir. Kelime ayrıca "anlatı, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal, lâtife, fıkra, hurafe, roman, siyer, menkıbe, maktel, vb. gibi birbirinden farklı muhtevalara sahip ve fakat umumiyetle olaya dayalı anlatım unsurlarını da karşılamaktadır.*

Dolayısıyla hikâye nev'ine bugüne kadar ittifak edilen bir tarif getirmek mümkün olmamıştır. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1981: 225)

Yeni Türk Ansiklopedisi: *Vak'aya dayalı anlatım; edebî tür. Batı dillerindeki "historie", "history", "story" ve "geschichte" kelimeleriyle Arapça'daki "hakaytaanhu'lhedis" ifadesindeki şahıs ve mekânca tarihî, yani olmuş veya henüz devam eden (olmakta bulunan) olayların anlatılmasına hikâye ediş, (tahkiye) denir. Böylece hikâye etme yolu ile anlatım, masal, destan, menkabe, fabl, lâtife, kıssa, hikmet, meddah hikâyeleri, halk hikâyeleri ve romanları, modern roman, kısa hikâye kavramlarının tamamını içine alan bir genişlik kazanmıştır. Mitoloji, efsane, destan, masal, menkabe, gazavatnâme gibi türler ile vuslatlı veya vuslatsız bir aşkı yahut bir şehre, bölgeye tesir etmiş özel vukuatı veyahut da maceraları konu edinen halk hikâyeleri de tahkiyeli anlatım grubuna girer.* (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 1288)

Bu hususta vereceğimiz son görüş Sadık Tural'a ait olup o, 21-26 Mayıs 1984 tarihleri arasında Elazığ'da düzenlenen "Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyumunda sunduğu, "Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler Veya Metoda Ait Düşünceler" bildirisinde *Tahkiye, hikâye ediş temelinde insanın dünü, bugünü ve hatta yarınıyle ilgili gerçeklerde oluşan bir zemin bulunan, vak'aya dayalı anlatım. Tahkiye kavramıyla masal, destan, efsane, menkabe, halk hikâye ve romanları, lâtifeler, meddah hikâyeleri, modern roman, uzun hikâye, kısa hikâye ve mini hikâye türleri ile gelenekli temaşa ve modern sahne, perde eserlerinin hepsini karşılıyoruz. Seyahatname, hatırat ve tarih kitaplarında da tahkiye parçaları (anekdot) bulunduğunu bu vesile ile hatırlatalım.* demektedir. (Tural, 1993: 30)

Sözlüklere gelince:

Başkort Tilinin Hüzligi: *Bir mühim tarihî vakayı ya da batırları övmeye tahsis edilen eski manzum eser; ezgisiz şiir.* (Başkort Tilinin Hüzligi I, 1993: 665; Açа, 1998: 67)

Başkort Tilinin Hüzligi: *Manzum olarak yazılan geniş hacimli epik eser. Guruğlı dastanı, Leyle Mecnun dastanı.* (Başkort Tilinin Hüzligi I, 1993: 266; Açа, 1998: 68)

Büyük Türkçe Sözlük: *Olmuş veya olması mümkün olayları yazılı ve sözlü olarak anlatma.* (Büyük Türkçe Sözlük, 1982: 423)

Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: *Anlatma; roman; masal; olmuş bir hadise.* (Devellioğlu, 1970: 440)

Hayat Büyük Türk Sözlüğü: *Nakletme, bir vak'a ve macerayı sırasıyla anlatma, söyleme; gerçek veya uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus macera ve olaylar.* (Hayat Büyük Türk Sözlüğü, (?): 528)

Kamus-ı Türkî: *Nakletme, bir vak'a ve sergüzeşti sırasıyla anlatma; hakikî veya uydurma ve ekseriye hisse kapmağa mahsus sergüzeşt ve vukuat, kıssa.* (Şemseddin Sami, 1978: 554)

Türkçe Sözlük: *Bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması.* (Türkçe Sözlük, 1983: 532)

Türkmen Dilinin Sözligi: *Halk edebiyatı ve klâsik edebiyata mahsus şiirle kıssa (nesir) karışımı şeklinde yazılan edebî eser.* (Türkmen Dilinin Sözligi, 1962: 252, Açа, 1998: 59)

2. HALK HİKÂYESİ NEDİR?

Halk hikâyesi ile ilgili tarifler nasıldır? Şimdi de önemli gördüğümüz tanımlardan bazılarını aşağıda vererek okuyucunun kolayca mukayese yapmasına imkân sağlamak istiyoruz:

Ali Berat Alptekin: *Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalardır.* (Alptekin, 1997: 7)

Mehmet Açа: *Halk hikâyesi kavramı ise kahramanlık destanlarından sonra teşekkül eden ve nazım nesir karışımı bir yapı sergileyen, destanlara nazaran daha kısa ve gerçekçi, yerleşik hayat / düzen mahsulü metinleri karşılamak amacıyla kullanılmaktadır.* (Açа, 1998: 3)

Başkort Ezebiyeti Tarihı: *Klâsik-İran-Tacik, Özbek ve Azerbaycan edebiyatlarında, Firdevsi'nin "Şehname", Nizami'nin beş şiirden oluşan "hamse", Nevaî'nin, "İskendername" gibi poetik eserleri "dastan" olarak adlandırılmıştır. Çeşitli efsane ve masal konularından doğan "Köroğlu", "Alpamışa", "Seyfülmüluk", "Tahir ile Zühre" gibi halk edebiyatı eserleri de bu terimle adlandırılmıştır. Herhangi bir tarihî şiir ya da hikâyenin de "dastan" ya da "kissa" diye adlandırıldığı da sıkça görülmektedir. Dastanın esas tür özelliği ve forması, kahramanlık ya da aşk konusu üzerine kurulan nazım nesir karışımı büyük epik eserlerde ortaya çıkmaktadır. Dastan, eposun katmerli yapılı ve geniş hacimli şiirsel formasıdır. Meselâ, "Kissa-ı Yosof" ya da "Yosof Kitabı" diye adlandırılan eser, tür bakımından dastana girmektedir. Eser, Yosof ile Zöleyha'nın romantik aşkını tasvir eden konusu, yarı kahramanî, yarı dramatik, trajik yapısı, şiir formu, kompozisyonu, vs. bakımlarından dastan ruhuna sahiptir. "Dastan" ile "kissa"nın münasebeti bir hayli sağlamdır. Pek çok dastan, önceleri "kissa" diye adlandırılmıştır. Destan terimi esas manasıyla "epos", "şiir" anlamlarına gelirken kissa, "tarih", "hâl-olay", "hikâye", "povest" anlamlarını barındırmaktadır. Aslında dastan terimini, yukarıda söylendiği gibi, manzum olarak yazılan geniş hacimli epik eserler için kullanmak daha doğru olur. Nesir formada yazılan ve hacim bakımından destana nazaran daha kısa olan, gerçekten hikâye etme, tarih olay anlatma üzerine kurulan eserleri de "kissa" diye adlandırmak daha uygun gelecektir. Mesela Ğeli batır dairesine giren ve manzum olarak yazılan "Kissai Ethem", "Kissai Fettehittin" gibi manzum eserleri "dastan", nesir şeklindeki " Kisai Ğeli", "Kissa Sekem" gibi eserleri "kissa" adı altında toplamak daha uygundur."* (Başkort Ezebiyeti Tarihı I, 1993: 533-535, Açа, 1998: 68-69)

Pertev Naili Boratav: *Belki eskiden destanların gördükleri vazifeleri üzerine almış yeni ve orijinal bir nev'in mahsulleri."* (Türk Dili ve Edebiyatı

Ansiklopedisi, 1981: 57) şeklinde özetlenen görüşü daha geniş şekliyle aşağıdaki gibidir.

... Yeni ve orijinal bir nev'i karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev'e gidiş vakı'ası karşısında bulunuyoruz. Destanî an'ane gittikçe zayıflıyor, çünkü destanın eski karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor. (Boratav, 1946: 70)

Şükrü Elçin: *Arap dilinde başlangıçta "kıssa" ve "rivayet" olarak düşünülen, sonraları "eğlendirmek" maksadı ile "taklid" manasında kullanılan "hikâye" deyimi, gerçek veya hayalî birtakım vakaların, maceraların hususî bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir. Bu tarif, az bir farkla bugün anladığımız "halk" ve "modern" hikâye türü için de kabul edilebilir.*

Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde "efsane, masal, menkabe, destan, vb." mahsullerle beslenerek, dinî, içtimaî, hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir. (Elçin, 1986: 444)

Eflatun Cem Güney: *Halkın gönül dünyasını dile getiren ölmez hikâyelerdir.* (Güney, 1951: 385)

Otto Spies: *Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal.* (Boratav, 1946: 72)

Hikâye ile aynı anlama gelen başka kelimeler de vardır. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde yer alan *boy* terimi on iki hikâyeden her biri için kullanılmıştır. (Ergin, 1989: 30) Ancak buradaki hikâyelerin halk hikâyelerinden daha kısa olduğunu unutmamak gerekir. Şekil ve muhteva yönünden halk hikâyeleriyle benzerlik gösteren Dede Korkut Hikâyelerini pek çok araştırıcının belirttiği gibi destandan halk hikâyesine geçişte bir köprü olarak kabul edebiliriz.

Eğer bir halk hikâyesi tamamıyla mensur şekilde anlatılmışsa, yani içerisinde manzum parçalar yoksa buna *kara hikâye* adı verilir. Bu tür hikâyeler daha çok masallardan geçmiştir. *Keza, halk arasında dolaşan bütün masallar, eğer an'anevî şekliyle bir halk hikâyesine mevzu olabilecek kadar uzun ve vakaları girift, aşk veya kahramanlık maceraları bakımından zengin ise, halk hikâyeleri mevzuları arasına girebiliyor. Bunların halk içinde anlatılan, yalnız mensur şekillerine kara hikâye, tandırbaşı masalları, koca nine masalları diyorlar.* (Boratav, 1946: 34)

Kısa, bir türküye bağlı olarak anlatılan hikâyelere ise; *serküşte, kaside* veya *bozlak* adı verilir. Bazen bir tek türkü etrafında meydana gelmiş küçük hikâyelere ait olacaktır. Bunlara Kuzeydoğu Anadolu'da "*serküşte*" veya "*kaside*" diyorlar; İsmail Habip ve Ali Rıza Yalgın'ın verdikleri bilgilere göre, Güney'de bunlara "*bozlak*" adı verilir. (Boratav, 1946: 33)

Buraya kadar Türkiye içerisinden ve dışından tanımlar verdik:

Türk dünyası dediğimiz büyük coğrafyadaki halk hikâyelerini araştırabilmek için Hazar Denizi'ni bir sınır olarak almamız gerekiyor. Gerek Hazar Denizi'nin doğusunda, gerekse batısında bu tür, farklı yapıdadır. Nitekim Türkiye'de halk hikâyesi olarak bildiğimiz ve sayısı yüz civarında olan bu hikâyelerin, Kafkasya bölgesi ve Azerbaycan'la (Kuzey ve Güney Azerbaycan) benzerlik gösterdiği küçük bir dikkatle görülebilir. Ancak Hazar Denizi'nin doğusunda bu hikâyelerden belki on kadarı aynı adla (Köroğlu, Tahir ile Zühre, Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha, Ferhat ile Şirin vb.) bilinmektedir. Hazar Denizi'nin doğusunda anlatılan diğer hikâyeler ise konu itibarıyla halk hikâyesine yaklaşırken, şekil yapısıyla daha çok destana benzemektedir.

O hâlde halk hikâyesi yerine pek çok meslektaşımızın teklif ettiği destan kelimesini mi kullanalım? O zaman Türkiye sahası saz şiirinde bir tür olarak görülen destan, batılıların epos adını verdikleri destanı nereye oturtmamız gerekiyor? Şimdilik folklorun diğer dallarında da karşımıza çıkan kavram kargaşasının burada da olduğunu belirtelim ve konumuzun Türk dünyasında hangi kavramlarla karşılandığı meselesi üzerinde duralım:

Bunlar:

Türkiye'de: Halk hikâyesi.

Azerbaycan'da: Dastan, hekâye.

Türkmenistan'da: Dessan, halk dessanı, epos, gahrımançılık epos, gahrımançılıkçı dessan, erteki epos, avtorlı dessanlar, halk eposı.

Özbekistan'da: Dastan, halk dastanı.

Kazakistan'da: Epos, arhaik epos, köne epos, batırlık epos, kaharmandık epos, liro-epos, ğaşıktık epos, romandık epos, batırlık ertegi, cır, batırlar cırı, tarihi cır, ğaşıktık cır, epostık cır, liro-epostık cırlar, liro-epikalık cırlar, dastan, anız.

Kırgızistan'da: Comok, epos, dastan, epik dastan, baatardık epos, baatardık comok, miftik köönö baatırdık epos, köönö epos, arhaik epos.

Tataristan'da: Dastan (kahramanlık ve sevgi konulu hikâyeler).

Dastan, kıssa (Fars edebiyatı kaynaklı destanlara verilen ad).

Irak Türklerinde: Destan.

Kırım Tatarlarında: Destan.

Başkurtlarda: Kobayır, yır, cır (hikâye manzum olduğu için).

Uygur Türklerinde: Dastan, hikâye.

Gagauzlarda: Annatmak (halk hikâyeleri masallaştığı için).

Balkan Türklerinde: Hikâye, masal (halk hikâyeleri masallaştığı için).

Altay Türklerinde: Kay çörçök (kahramanlık destanları için kullanılır).

Tuva Türklerinde: Tool, Toocu (destan, masal ve hikâye karşılığı olarak kullanılmıştır).

Hakas Türklerinde: Nımah (masal karşılığı olarak kullanılmıştır), alıptıg nımah (kahramanlık destanı karşılığı olarak kullanılmıştır).

Edebiyatımızda sık sık kullandığımız bu terimi üç grupta değerlendirebiliriz.

l. Klâsik Hikâyeler: Divan edebiyatı nazım şekillerinden mesnevî tarzı ile yazılmış ve bir olaya dayalı olan eserler.

2. Modern Hikâyeler: Kişileri, olayları, zaman ve mekânı belli olan tahkiyevî eserler. Bunlar genellikle kısa metinlerdir.

3. Halk Hikâyeleri: Üzerinde durduğumuz hikâyelerdir. Diğerlerinden ayrılan en önemli özelliği nazım, nesir karışık olması ve bazılarının ilk söyleyenlerinin (*musannifinin*) belli olmasıdır.

Şimdi de halk hikâyesi ve destan anlatanlara ne gibi adlar verildiğini yukarıdaki şekle uydurarak vermek istiyoruz:

Azerbaycan'da: Dastancı, hekâtcı.

Türkmenistan'da: Dessancçı, bahşı.

Özbekistan'da: Dastançi (aşulaçi), şair, cirav.

Kazakistan'da:

cırav: Kahramanlık destanlarını araştırırlar. Kazak hanları yanlarında bu tür destancıları bulundurmuştur. Bunlar savaş sırasında askerin moral-lerini düzeltmektedirler.

akın: Güzelleme ve usta malı şiirler okuyan sanatçılara verilen addır.

cırşı: Cıravlara ilk dönemlerde verilen addır. Ünlü Kazak araştırıcı Rahmangul Berdibayev'e göre bunlar usta malı söyleyen şairlerdir.

Kırgızistan'da: Comokçu, Manasçı, Irçı, Akın. Burada comokçunun destan anlatanlara verilen genel bir ad olduğunu bilhassa belirtmek isteriz.

Tataristan'da: Dastançı (Kahramanlık ve sevgi konulu hikâyeler).

Irak Türklerinde: Destancı.

Kırım Tatarlarında: Destancı.

Başkurtlarda: Kobayırcı, Sesen, Yırav.

Uygur Türklerinde: Medda, dastançı, vaiz.

Balkan Türklerinde: Hikâye, masal (halk hikâyeleri masallaştığı için).

Altay Türklerinde: Kayçı.

Tuva Türklerinde: Toolçu.

Hakas Türklerinde: Ulug hayçı (kahramanlık destanlarına kendi yorumlarını da katarak homus eşliğinde şiir söyleyen kimse).

Kiçig hayçı (Ustamalı söyleyen hayçılara verilen ad).

3. HALK HİKÂYELERİNİN ÖZELLİKLERİ

A. Şekil Özellikleri

I. Halk hikâyeleri, nazım, nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Bu özellik masal, efsane, menkabe ve fıkralarda pek görülmez (manzum parçalara da nadiren rastlanır). Hikâyenin anlatım ve tasvir kısmı (olaylar) mensur, duygu ve heyecanı ifade eden bölümler ise manzum olarak söylenir. Anlatıcı, hikâyenin mensur kısmında istediği değişikliği yapabilir. Konuya ekleme veya çıkarma yapmada serbesttir. Hikâyenin ana hatlarından sapmamak kaydıyla beğenmediği kısımları çıkarır veya hoşuna giden bir başka hikâyeyi uygun bir yere ilâve edebilir. Bu şekilde sonradan ilâve edilen hikâyelere *karavelli.* (Boratav, 1946: 51) adı verilir.

Hikâyeci, mensur kısımlarda sahip olduğu anlatma serbestliğini manzum kısımları söylerken kaybeder. Çünkü burada şiiri olduğu gibi vermek zorundadır. Herhangi bir değişiklik yapamaz. Ancak burada da becerisini başka bir şekilde gösterir. Hikâyenin aslında yer alan türkülerin veya şiirlerin haneleri arasına bir mâni yahut sekiz heceli başka türkü veya şiirin hanelerini ilâve edebilir. Buna *türkülerin peşrevisi* (Boratav, 1946: 51) adı verilir. Meselâ:

Yas tutsun saraylar, bağlansın yollar
Tayfa tayfa gelir o ağır eller
Hizmetinde duran elpençe kullar
Bütün düşsün vay şivana ağlasın. (Aslan, 1975: 38)

Bayatısı:

Ezgi ağı gelende
Ejder ağı gelende
Hicran şahı gan ağlar
Cana yağı gelende. (Aslan, 1975: 39)

Hikâyenin bu bölümünde, halk şiirinin hemen hemen her şeklinde ve türünde örneklere rastlanabilir. Ağırlık koşma ve atışma olsa da mâniye, semaîye, türküye, divanîye de sık sık rastlarız. Özellikle çıkış yeri Kerkük, Azerbaycan veya Doğu Anadolu bölgesi olan ve daha çok hanımlar tarafından anlatılan bazı halk hikâyelerinin bütün şiirleri mânilerden meydana gelmiştir. Bunlar arasında Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Yahşı ve Aşıg gibi hikâyeleri sayabiliriz. (Şimşek, 1992: 42)

Hikâyelerde yer alan şiirleri daha çok birinci derecedeki kahramanlar yani hikâyeye adını veren kişiler söylerler. Kahramanlar, birbirlerine olan sevgilerini, acılarını, ıstıraplarını hep şiirle ifade ederler. Bazı durumlarda ikinci derecede yer alan kahramanlar (anne, baba, kız kardeş, arkadaş vb.)

da şiir söylerler. Hikâyelerde nesirden nazma geçilirken genellikle; *Aldı sazı...*, şeklinde kalıplaşmış ifâdeler kullanılır.

Aldı Tahir:

Zühre'nin ruhı güldür
Tahir ona bülbüldür
Zühre'nin siyah zülfü
Kar üzeri sümbüldür.

Aldı Zöhre:

Seninle yüz bir yaşta
Aşkın havası başta
Gündüz hayalim sensin
Geceler gördüm düşte.
(Türkmen, 1998: 215)

Bazen de kahraman karşısındakine; *dil ile mi, tel ile mi söyleyeyim,* diye sorar. Anlatıcı manzum konuları daha çok saz eşliğinde (saz çalmasını biliyorsa) söyler. Eğer sazı yoksa ve çalmasını da bilmiyorsa bir sopayı saz gibi tutarak saz çalıyormuş gibi yapar.

Nazım nesir karışımı olma özellikleri Hazar Denizinin batısındaki Azerbaycan, Türkiye ve Balkanlarda ortaktır. Ayrıca bu durum az da olsa Türkistan coğrafyasındaki metinlerde de görülmektedir. Ancak bu metinlerin zaman zaman manzum olma özelliği ile karşılaşmaktayız. Bilhassa, Altay, Hakas, Tuva gibi Sibirya bölgesi Türklerinin metinleri ise manzumdur.

2. Hikâyelerin girişinde de tıpkı masallarda olduğu gibi kalıplaşmış ifadeler vardır. Ancak sözlü kaynaklardan derlenen hikâyelerin girişi ile yazma varyantların girişi birbirinden farklılık gösterir.

Efendim, olsun deminiz, olmasın geminiz, hayıra dönsün serenceminiz. Deyiller ki... (Aslan, 1990: 137)

Eşk-i ihtilât, seyr-i maşgulat, zevk ile sohbet vasf-ı hikâyet, izzeti iltifetnan hak-i paylarınıza hardan ifade etmeli, Yemen şehrinde... (Aslan, 1975: 226)

Râviyân-ı şirin ve nâkılân-ı âsâr şöyle rivâyet ve bu yüzden hikâyet ederler ki, geçmiş zaman ve eski günlerde... (Türkmen, 1998: 209)

Hikâyenin sonu da yine bir dua ile tamamlanır:

Hekâyemiz burada menziline yetdi. Allah darda galanlari, mırad üsdünde olanlari mıradına gavuşdursun. (Bali, 1973: 187)

Anlar muradına ermiş. Ol Hazret-i Mevlâ bizi dahi irgüre. (Türkmen, 1974: 204)

Bu husus diğer Türk boylarında da ortaktır. Örnek olması açısından bazı metinleri aşağıya alıyoruz.

Azerbaycan:

a) Hikâyenin başlangıç kısmı:

Yaz tezece açılmışdı. Çenlibel yene de güle, nergize boyanmışdı. Bulaglar gayır gayır gaynayır, ürekler oyun oyun oynayırdı. Delilerin ne'resi yene de Çenlibel'i başına götürmüşdü. (Tehmasib, 1975: 80)

b) Hikâyenin sonu:

Meclis guruldu. Kefler duruldu. Sagi dolandı. Ruh tazalandı. Aşıg Cünun sazını kökleyib ortaya çıhdı. Çaldılar, ohudular, dediler, güldüler, Nigar Hanım Eyvaz'ın gözlerinden öpdü, köyneyinin yahasından keçirib özüne oğul eledi. (Tehmasib, 1975: 102)

Altay:

a) Hikâyenin başlangıç kısmı:

Oturgan ulıs tındagar,
Onon beri suu aktı,
On üye ödüp kaldı.
Ciit baatırdın cürimin aydayın
Cakşı-camanın şüüjiger.
Çümdep bogo kojondoyın.

(Altay-Baatırlar, 1959: 152; Aça, 1998: 8)

b) Hikâyenin sonu:

Ol künnen ala Kozın-Erkeş
Coktu Ak-Bökünin canıs uulı
Amır-epçü curtay berdi
Kıyalar mistü üldü tutıdınıp
Kıygılu cuu cerine kirbeyt.
Kurç azuzın kajaytıp,
Ulup, böri cerine baspayt,
Öskö cerdi barıp cuulabayt.
Onoydo amır curtadı
Süüngçilü cırgadı
Ol orto çörçögim bojadı

(Altay-Baatırlar, 1959: 194; Aça, 1998: 9)

Tuva:

a) Hikâyenin başlangıç kısmı:

Erteginin ertezinde,
Burungunun murnunda,

Aylıktıgnın taygazı,
Hündüktügnün taygazı,
Engilektinin taygazı,
Despektignin taygazı,
Dongulaktıgnın taygazı deer
Beş ulug taygalıg,
Arı-Hemnin aksın çurttaan,
Engilektignin kırında,
Çıl çıldın çaynın ortaa ayının on beşte dağın çoruur,
Bay-lyaş, Par-Şiree ulug dagılgalıg,
Edi ektin aşkan,
Malı bajın aşkan,
Arbın-tümen malın kadarar,
Eger, Kazar iyi tayga deg kaldar ıttarlıg,
Artılan Mergen dep ernin erezi,
Çaşkaa-Çeçen kadaylıg-daa çüve-dir evespaan

(Aça, 1998: 14-15)

Kırgızistan:

a) Hikâyenin başlangıç kısmı:

Ey-ey, bayırkının comogu,
Baştasa keler orolu.
Ezelkinin comogu
Estese keler orolu.
Carımı töğün, carımı çın,
Carandardın köönü üçün.
Köbü calğan, köbü çın,
Köpçülüktün köönü üçün,
Köpüldötüp aytabız
Kök cal Manas köönü üçün

(Manas Entsiklopediya, 1995: 223; Aça, 1998: 28)

b) Hikâyenin sonu:

Birinçi kazat tozuldu,
Munu aytkan Sagımbay
Ayta berse comogun
Bilbey turgan sözü cok,
Akılmandar baarın uk,
Cazıp nuska çıgargan

(Manas Entsiklopediya, 1995: 379; Aça, 1998: 29-30)

Kazakistan:

a) Hikâyenin başlangıç kısmı:

Jaksılar dastan aytayın,
Äwelï Alla sıyınıp,
Ekïnşï kämïl pïrïme.
Kulak salıp tıñdağan
Jamandık körme tïrïde.
Batırlar kılğan kayratın
Kartaymay turıp ärïde.
Ertedegï erlerden
Nuska bolıp soñğığa,
Kalmağan ölmey bïrï de.
Oylağanğa osınday
Opasız jeñil düniye;
Teñïzden şıkkan kurdımday
Jetpedï eşkïm tübïne.
Kazınağa jïynap gawhar tas,
Aydaharday bolıp mas
Saktağan altın ïnïne.
Aşka tamak, jayawga at,
Tört tülïk malğa köñïl şat.
Jaraydı eken kısılsa
Jurtınıñ kıyın kününe.
Altı ulı bar Äzïmbay,
Kızı sulu Nazımday.

(Şami, 2000: 81)

b) Hikâyenin sonu:

Jaksı adam kayda jürse kor bolmaydı,
Şekse de jol beynetin aşıp-arıp,
Kwantıp agayın men ata-anasın
Üyine aman-esen tüsti barıp.
Arkaşan pananızda saktay kör dep
Allaga şükir ayttı miskin garip.
Erlikpen jendi Kambar ondı, soldı.
Düniyege kedeylerdin könili toldı.
Zaredey jüreginde kaygısı jok
Tilegi barşasının kabıl boldı.
Osınday Nazım menen ötti Kambar,
Bilimi, akılı köp, bul sözdi angar.

Aweli aytkan, ekinşi tındagandar,
Jetissin muradına barşa jandar.
Düniyege kelip ketti ne asıl zat,
Jamannan dat, jaksıdan kaladı at;
Bir duga okınızdar arwagına
Kambardın bolıp jatsın könili şat,
Ayagı bul dastannın boldı tamam,
Kelmeydi köp aytuga menin şamam
Kudaya jaksılarga huzır bolgay
Osınşa beynetpenen boldı tamam.

(Şami, 2000: 135)

3. Hikâyenin dili sözlü varyantlarda sade ve anlaşılır olmasına rağmen yazmalarda biraz ağırdır.

Oğlan işüdüb serv-i cihânın yanına gelüb, 'Ben giderim' diyince hûblar şâhı sarmaşub feryad idince, bu kadar yalvardı çare bulamadı. (Türkmen, 1974: 200)

Aynı özellik Türkiye dışındaki Türklerin metinleri için de geçerlidir.

4. Hikâyelerin özellikle giriş kısmında, aslında olmayan, anlatıcı tarafından sonradan ilâve edilen manzum parçalara rastlanabilir. Bu bölüme *selçuk*, *Peşrov*, *sersuhane* gibi adlar verilir. Bu durum daha çok şiir söyleme kabiliyeti olan veya şiire merakı olan anlatıcıların hikâyelerinde görülür:

Çevir gaz yanmasın
Sözler hilâf olmasın
Merd yakası nâmerd eline
Giriftâr olmasın inşallah.

(Sakaoğlu vd., 1999: 1)

5. Yazma ve matbu halk hikâyeleri sözlü varyantlarına göre daha uzun, şiirleri daha fazladır. Günümüzde sözlü kaynaklardan tespit edilen halk hikâyelerinin oldukça kısaldığı, manzum kısımların ise hemen hemen tamamıyla unutulduğu görülmektedir. Ancak, Doğu Anadolu bölgesinde, hâlâ âşıklar kahvesinin bulunduğu ve burada geleneklere uygun hikâyelerin anlatıldığını da bilmekteyiz. Aynı özellik Azerbaycan dastanları için de geçerlidir. Orada âşıkların yoğun olarak bulunduğu Gence, Şeki, Bakı, Nahçıvan gibi yerlerdeki âşık mekteplerinde anlatılan dastanlarda (halk hikâyelerinde) görülmektedir.

6. Güzellerin ve çirkinlerin tasviri, tıpkı masallarda olduğu gibi kalıplaşmış cümlelerle ifade edilir.

Afet-i cihan, hükmü Süleyman, bir karış gerdan, Zelhâ-yı sânî, Yusuf-i zaman, alı al - kırmızısı kırmızı, her bir kırmızısı değer yüz bin kırmızı (al-

tın); yanağına bir fiske vursan bal paluzesi gibi, kırk gün, kırk gece tim tim titrer. (Boratav, 1946: 42)

Geddi hub gemet
Zülfü zülûmat
Cebhi mâhiyyat
Gaşdarı heddet
Heddi gudûret
Müjgânı Herrat
Dü çeşmi afat
Bir bedir sıfat
Dihanı nebat
Etri melahat
Buhah ebiyyat
Sinesi seyhat
Meleh secehat
Gılman nezaket
Hüriye nisbet.
(Aslan, 1975: 355)

Yapağı saçlı, bir kazan başlı, bir kazma dişli... Bir inek başlı, bir camus ayaklı, karnı dalaklı, burnu sümüklü, gözü çapaklı, kalbur kulaklı, beli bükülmüş, dişi dökülmüş, bir nesne bilmez, hiç yüzü gülmez. (Boratav, 1946: 44)

Kadın ve erkek kahramanların ayrı ayrı tanımını veren bir başka örnek aşağıdadır.

a) **Erkek**

Râvi rivayet-şairan bu yüzden hikâyet-ârifan şöyle hikâyet ederler ki, zamân-ı evvelde ve zamân-ı saltanatlarda Sultan Orhan gününde bir meşayihden kimesne var idi. Adına Şeyh Haleddin derlerdi. Bu meşayihin dar-ı dünyada bir evlâdı var idi. İsmine Bedreddin deyü tabir ederlerdi. Ya nasıl hüsündar idi? Bir melek sima - kamet-i bala - lebleri hamra - gözleri şehlâ - kâşları turra - kâkülü sırma - küçücükten tâye - ömrüme sermaye: Bir ince fidan - âfet-i devran - lebleri mercan - rûy-i Bedehşan - kakülü reyhan - tahammül mü eder buna can - Yusufu Ken'an - Mısır'a sultan - böyle bir oğlan... Kemâli yaşı heman on üç ya da on dört demekle ber-karar olur. İlahi, cihan durdukça bu civan mahbubu zaman dursun, dediler hep bütün erbab-ı divan. (Öztelli, 1965: 3729)

b) **Kadın**

Gel indi kıssayı bu yüzden dinle. O vaktin hâlinde - devrin kemâlinde - sadaret mülkünde - bir vezir-i âlişan sahib-i merdan - amma pehlivan - böyle kahrıman, âli cenab merhametkârı yoktur. Akranı vaktın Süleyman'ı -

Hamza-i sani. Pek çok şöhreti, şanı var idi. Adli adalette - zevki sefahatte olurlar idi. Gel kıssayı bu yüzden dinle.

Bunun bir kerimesi var idi. İsm-i lâtifine Hatice-tüz Zehra Hanım demekle tabir olunur idi. Ya nasıl bir kız idi? Ravzat-i Cennetin hurisi idi. Cemâli Cennet - ol mah-ı tal'at - bir melek sûret - ol misl-i âfet - bağ-ı letâfet - yosma kıyâfet - naz-ı nezâket - vermiş metânet - ol yosma fidan - gonca-i handan - rûy-i gülistan - gel eyle seyran - bakışı nigehban - gamzesi fettan - şöyle bir zenan - misli bulunmaz Züleyha-yi zaman - böyle bir kız ki mah-ı revnakta câh-i zenehdan, görenin aklı perişan olur. Sen kıssayı kızdan dinle. Bunun yaşı kemâli on bir, on iki yaşında idi. Devlet külâhı başında idi. Padişaha lâyık bir kız idi. Bütün gün zevk-i safahatte - tarz-ı letâfette idi. Gezmekte yürümekte idi. (Öztelli, 1965: 3729-3730)

7. Yine masallarda gördüğümüz bir başka hususiyeti de bazı halk hikâyelerinde bulabiliyoruz. Kahramanların hareketleri, bir yere gidişleri, bir olaydan başka bir olaya geçiş, uzun zamanı kısaca ifade etme, vb. olaylar kalıplaşmış sözlerle ifade edilir.

Derelerden sel kimi
Tepelerden yel kimi
Hamza Pehlivan kimi
Bâdei serser kimi
Âşıh dili yüyrüğ olu
At ayağı külüng olu
Tez vurur tez yetirir
Menziline tez götürür.
(Aslan, 1975: 232)

8. Bir halk hikâyesi metninin içerisinde masal, efsane, fıkra, dua, beddua, deyim, atasözü, bilmece, vb. örneklerine rastlanabilir. (Alptekin, 1987: 47-52)

Her kaynak şahıs, anlatacağı hikâyeyi kendi bölgesi, kültürü ve inanışları ile süsleyerek, hatta kendi hayatıyla birleştirerek anlatır. Böylece hikâyenin her anlatılışında ortaya yeni bir metin çıkar. Meselâ, Behçet Mahir'in anlattığı bütün hikâyelerdeki, dua, beddua, atasözü (Alptekin, 1983b: 179-205) deyim ve kıssa örnekleriyle, dinleyicilere verilen nasihatler, onun hikâyelerinin yegâne özelliğidir. *Lâkin bazan da, bunlara da 'Allah ey etsin' diyorum. Hakikat, hâl, insanlar her ne kadar edebî erkânla olur, töre terbiye olursa, yükselir. İlim irfan yuvası olur, adam olur."* (Kaplan vd., 1973: 145)

Pertev Naili Boratav'ın 1940-1941 yılları arasında Âşık Müdâmi'den derlediği *Köroğlu - İlk Kol* hikâyesinde, Köse: *Atalardan bir söz var ki,* diyerek bildiğimiz bir masalı manzum olarak söylemiştir.

Baktın rast geldi bir keçi
Sen neynersin beşi üçü
Ye kalsın bir kuru kıçı
Baktın rast geldi bir koyun
Sen neynersin oyun moyun
Ye kalsın bir kuru boyun
Baktın rast geldi bir katır
Sen neynersin hatır matır
Ye burnun seperhola batır
Baktın ki rast geldi bir at
Sen neynersin berat merat
Ye de cendeğinin yanında yat.

(Boratav, 1946: 255)

Masallarda kullanılan formellerin benzerlerinin halk hikâyelerinde de kullanılması ise ayrı bir hususiyettir.

Halk hikâyelerinin efsanelerle de yakından ilgisi olduğunu görmekteyiz. Hemen hemen her hikâyede efsane özellikleri gösteren parçalar vardır. Bunlar içerisinde en güzel örneği ise daha çok Arzu ile Kamber (Şimşek, 1987: 97-98) ve Tahir ile Zühre (Türkmen, 1998: 93-100) hikâyelerindeki sonuca bağlı olarak anlatılan olay teşkil eder. Dünyada birbirine kavuşamayan iki âşığın mezarı yapılır. Ancak kötü bir tesadüf sonucu, bunların ayrılışına sebep olan kocakarının mezarı da ortalarına düşer. Her yıl iki âşığın mezarında çıkan biri beyaz, diğeri kırmızı iki gül, büyüyüp de tam birbirlerine kavuşacakları sırada ortadaki mezardan çıkan bir diken (*karaçalı*) bu kavuşmayı engeller.

Yukarıda anlattığımız motifi, Amasya'da "Ferhat ile Şirin" efsanesine bağlı olarak anlatılmaktadır. (Sakaoğlu, 1976: 217-219) Âşık Garib'in gurbette dolaştığı sürece sazının düzeninin bozulmaması, Hazreti Hızır'ın verdiği toprakla annesinin görmeyen gözlerinin iyileşmesi (Türkmen, 1974: 235-236) Erzurum dağlarında tipiye yakalanan Kerem ve Sofu'ya Hazreti Hızır'ın yardım etmesi (Duymaz, 2001: 267-268) Ercişli Emrah'a içirilen ağunun, mavi bir duman şeklinde ağzından çıkması (Bali, 1973: 141-142) vb. gibi hadiseler de aslında birer efsane örneğidir.

Bazı bölgelerimizde ise (özellikle Azerbaycan'da) halk hikâyesi kahramanlarına bağlı olarak, sonradan efsaneler türetilmiştir. Köroğlu, Adana - Osmaniye yolundan geçerken buraya *Viranşehir* demesi üzerine buranın adının o şekilde değişmesi; Azerbaycan'da Kerem ile Aslı'nın su içtiğine inanılan çeşmeye *Kerem Bulağı* denmesi ve Köroğlu'na bağlı olarak değişik efsanelerin anlatılması bu hususta sadece birkaç örnektir. (Alptekin, 1992: 4-6)

Ayrıca, hikâyelerin de anlatıcının yaşadığı bölgeyle ilgili birtakım örf ve âdetlere, kültürel özelliklere rastlanabilir. Özellikle doğum, evlenme ve ölüm âdetlerinde metnin aslına bağlı kalınmayıp kaynak şahsın bildiği şekilde anlatılır. "... *Hayırlı olsun diye hokkabaz, davulbaz, oyunbaz, o günkü gün, ahşama kadar, Tifliz'in içerisi baştan başa seslendi. Gençler, çok oyunlar oynadi. O gün, perşembe gecesi idi, iki âşığı muradına verdiler.*" (Türkmen, 1974: 241)

B. Muhteva Özellikleri

1. Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk (*Ercişli Emrah, Derdiyok ile Zülfü Siyah, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, vb.)* ve kahramanlık (*Köroğlu, Kaçak Nebi, vb.)* tır. Bazen de iki konu birlikte işlenir. (*Kirmanşah, Yaralı Mahmut, Şah İsmail, Bey Böyrek, vb.)*

2. Halk hikâyelerini meydana getiren olaylar gerçek veya gerçeğe yakındır. Bu sebeple teşekkül ettikleri devrin tarihî olayları bazen aynı şekilde, bazen de hikâye gerçekliği içinde yer alır. (*Köroğlu - Celâlî İsyanları, Ercişli Emrah - Şah Abbas'ın Van Kalesini Kuşatması, Yaralı Mahmut - İstanbul Padişahı'nın Gence'ye Seferi vb.)*

3. Kahramanların başından geçmiş gibi görünen pek çok olayda olağanüstülükler vardır. Meselâ; Köroğlu'nun su üzerindeki üç köpüğü içmesi üzerine şairlik, kahramanlık ve ölümsüzlük hususiyetlerini kazanması; (Boratav, 1946: 250-251) Âşık Garip'in, Hazreti Hızır'ın atının ayağının altından aldığı toprağı, annesinin görmeyen gözlerine sürmesi üzerine annesinin gözlerinin iyileşmesi; (Türkmen, 1974: 287) Kamber'in bedduası üzerine Arzu'nun gelin giderken bindiği bütün atların belinin kırılması; (Şimşek, 1987: 91) Kerem ile Aslı'nın yanarak kül olması (Duymaz, 2001: 68-78) gibi.

4. Kahramanlar genellikle tek olup olağanüstü bir şekilde dünyaya gelirler. Hiç çocuğu olmayan baba (*Padişah, Bezirgân, Bey. vb.)* derdine çare aramak için gurbete çıkar. Yolda, bir çeşmeden abdest alıp, namaza duracağı sırada karşısında ak sakallı bir ihtiyar (*Hazreti Hızır*) ortaya çıkar. İhtiyar, o kişinin derdini anlayarak, koynundan çıkardığı elmayı verir ve hanımı ile bölüşüp yemelerini, vakti geldiğinde çocuklarının dünyaya geleceğini söyleyip kaybolur. (*Hikâyenin konusu kahramanlık ise elmanın kabuklarını da ahırdaki kısrak yiyecektir.*) (Şimşek, 1987: 79; Çolak, 1994: 160)

Kahramanın dünyaya gelişinde ortaya çıkan bu olağanüstülük, hikâyenin sonuna kadar değişik şekillerde devam eder. Bu kahramanları, hem saray çevresinde, hem de halk arasında görmek mümkündür. Genellikle kızlar zengin ve sarayda, erkekler ise fakir ve halk arasında yetişir.

5. Kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan ak sakallı ihtiyar (*Pir, Derviş, Hazreti Hızır vb.*) daha sonra; kahramana ad verilmesi, eğitimi, âşık olması ve sevgiliyi aramak için gurbete gitmesi durumlarında da karşımıza çıkar.

6. Kahramanlar genellikle dört şekilde birbirlerine âşık olurlar:

a. *Bade İçerek*: Mezarlıkta, su yanında veya ıssız bir yerde uykuya dalan kahraman, rüyasında Hazreti Hızır'ı veya pirleri görür. Hazreti Hızır, kahramana üç defa bade uzatır. (Veyahut duruma göre yiyecekler verir.) Bunlardan birincisi Allah; ikincisi üçler, yediler, kırklar; üçüncüsü de bir güzelin aşkınadır. Kahraman üçüncü badeyi içtikten sonra günlerce baygın yatar. Daha sonra bir saz sesiyle uyandırılır. *Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Ercişli Emrah* gibi halk hikâyelerinde bu şekilde rüyada âşık olma motifi ile karşılaşılır. (Günay, 1986: 119-127) Kahramanlık hikâyelerinde de, hikâyenin asıl kahramanı pir elinden bade içmiştir. İşte bu halk hikâyesi kahramanlarından birisi Köroğlu'dur. Onun badeli olup olmadığını İhsan Hınçer'in bir makalesinden verelim:

Sultan Murad tarafından babasının gözlerine mil çekilmesi üzerine Köroğlu (asıl adı Ruşen Ali) intikam almak için yurdunu, evini barkını terk eder. Bingöl civarında bir pınar başında üç derviş görür. Selâm verir. Dervişler onu davet ederler. Köroğlu da yanlarına oturur. Dervişlerden birisi diğerine sorar:

"Hangi badeden sunalım?"

Diğerleri, Köroğlu'na bakarlar:

"Er dolusu!"

Öteki derviş tası, pınardan doldurarak Köroğlu'na verir.

"Yaradan aşkına iç!" der.

İçince:

"Aman derviş baba yandım." der.

Derviş bir daha doldurur verir:

"Bunu da iç pirler aşkına."

Köroğlu ikinci doluyu da içer.

"Aman yandım, bağrımı ateş kapladı!" der. O zaman derviş bir bade daha sunar.

"Bu da seveceğin kız aşkına, nasibin üç olsun." der.

Köroğlu üçüncüyü de içince ateş kesilir. Hemen orada eline geçirdiği bir odun saz olur. Başlar Köroğlu en usta âşıklar gibi çalıp söylemeye." (Hınçer, 1968: 5160)

Bu şekilde bade içme hâdisesini diğer Türk boyları arasındaki Köroğlu destanlarında görememekteyiz. Ancak Türkiye'nin dışındaki diğer ülkelerdeki anlatmalarda rüya motifiyle karşılaşmaktayız. Fakat bu badenin *er dolusu*, yahut *pir dolusu* olduğu hususunda bir bilgiye sahip değiliz.

Türkiye'de pir elinden içilen badenin sonunda kahraman âşık olup yollara düşerse buna *pir dolusu bade* adı verilmektedir. *Pir dolusu bade*yi, **Âşık Garip, Âşık Tahir, Âşık Kerem, Ercişli Emrah, Çıldırlı Âşık Şenlik, Narmanlı Sümmanî, Bardızlı Nihanî, Posoflu Müdamî, Posoflu Zülâlî, Bayburtlu Celalî, Âşık Yaşar Reyhanî, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Osman Feymanî, Âşık Şeref Taşlıova** vb. içtiklerini söylemektedirler. Bu âşıkların büyük çoğunluğu Umay Günay'ın sistemleştirdiği şekilde, bade içme hâdisesini dört safhada tamamlamaktadırlar:

1. Hazırlık safhası: Âşık ve maşukun bade içmeden önceki (âşık olmadan önceki) durumu ele alınır;

2. Rüya: Bir yerde (çeşme, harman, mezarlık) uyuma, pir (ak sakallı ihtiyar, derviş, Hazreti Hızır) elinden üç bade içilmesi;

3. Uyanış: Baygın vaziyette yatan kahramanın saz sesini duyunca uyanması;

4. İlk deyiş: Âşığın rüyada olanları şiirle ifade etmesi (Günay, 1986: 116-117)

Azerbaycan sahasında âşıklar üçe ayrılır. Bunlar, ifaçı ve üstat âşıklar ile el şairleridir.

İşte bu âşıklardan "ustad" olanlar genellikle badelidir. Tıpkı Türkiye sahasında olduğu gibi Azerbaycan âşıklarının da büyük ölçüde hayatı etrafında halk hikâyesi teşekkül etmiştir. Bunlardan birisi olan Novruz ve Gendap halk hikâyesi (dastanı)'nden ilgili bölümü vererek devam etmek istiyoruz:

"... Oğlum, niye fikir deryasına gerg olub, geflet yuhusuna cumubsan? Al, bu badeni nuş ele, metlebine çatarsan."

Novruz, diggetle dervişe bahanda gördü ki, hem dervişden, hem de badeden bir nur galhıb, asimana bülend oldu. Bu mö'cüzeye mehettel galıb dedi:

"Ağa derviş, bizlerde o bade haram buyrulub, biz şerab içmirik."

Derviş, Novruz'un cavabında dedi:

"Bala, bu bade, o badelerden deyil, bu bade Yusif'i Züleyha'ya yetiren badedendir."

Novruz badeni devrişden alıb nuş eledi. O saat sinesi demirci küresi kimi yanmağa başladı. Berkden gışgırdı ki:

"Ağa derviş, yandım, mene elac!"

Derviş barmağını gözünün gabağına tutub dedi:

"Oğul, barmağımın arasından bah, gör ne görürsen?"

Novruz dedi:

"Uzag uzag yollar görürem."

Derviş dedi:

"Daha ne görürsen?"

Novruz dedi:

"Bir böyük şeher, şeherde bir saray, içinde bir gözel gız görürem."

Derviş dedi:

"Oğlum hemin gördüyün şeher Misir'di. Sarayın içindeki gız da Misir Padşahı Celal Padşahın gızı Gendap hanımdır. Onu sene, seni de ona buta verdim..."

Novruz düz on bir günden sonra özüne geldi. Bahdı ki, atası, anası, gohum ağrabası hamı onun başına yığılıb. Novruz dedi:

"Men derdimi dilnen size desem dilim yanar, mene bir saz getirin." (Veliyev, 1985: 152-153)

Türkiye ile Azerbaycan âşıklık geleneğinin sınıflandırılmasından, âşıklığa başlamaya kadar, değişen hiçbir şeyin olmadığı küçük bir dikkatle görülebilir.

Hiç şüphesiz Hazar Denizi'nin doğusundaki, halk anlatmalarında da rüya ve bunun devamı olan bade içme geleneği ortaktır.

Bilindiği gibi Manas Destanı'nda, Manasçı olabilmenin (Manas Destanı'nı anlatabilmenin) temel şartı büyük ölçüde rüyada Manas, Almambet gibi kahramanların elinden bade içilmesidir. Kısacası Hazar Denizi'nin batısındaki dervişin (pir, aksakallı ihtiyar, Hazreti Hızır) yerini bu anlatmalarda destana adını veren kahraman almıştır. Yedirilen veya içirilen yiyecek ve içeceklerde de büyük ölçüde bir değişiklik yoktur. Ancak zaman zaman aşağıda örneğini vereceğimiz metinde de görüleceği üzere yiyecek ve içeceğin yerini "ağza tükürme" almaktadır.

Ağza üç defa tükürme ile, üç badenin yenilmesi veya içilmesi arasında bir farkın olmadığı açıktır.

Bul turalı Karaşı Jırşının kalay Manasşı bolğanı turalı halık avızında mınaday anız bar: Karaşı koy bağıp jürgen, ake-şeşesi jok jetim bala eken "Manas" jırın aytuwga sonday kumar eken. Bir küni dalada uyıktap jatıp tüs köredi. Tüsinde Ak Kula at mingen kızıl kisi, basında ülgen kalpağı bar, balağa ayan berip:

"Bizdi tanıyasan ba? dep suraydı.

"Jok, tanımaymın." deydi bala.

"Tanımasan Men Masaspın, menin artımda turğan jakın dosım Bakay, ondan arğı kelinim Ayçörek, arğı şelteği turğan Semeteydin şorası Kül-Şora deydi. Algi kisi; özin tanıstırıp bolğan son Manas:

"Ayt Manastı." deydi.

Koyşı bala:

"Aytabilmeymin, aytalmaymın." deydi.

"Olay bolsa, davısında şığar, a, de avızın aş!" deydi. Ayan berüvşige bala avızın aşadı. Manas balanın avızına üş tüküredi. Sodan bılay Karaşı Tökpe jışı bolıp, Manasşı bolıp ketedi. Küaraşı buğı taypasınan türak jeri, Karakol tönireği. Onın köp aytatını "Çon Gazat" onı jeti sekiz kün jırlap tawısa almağan." (Margulan, 1985: 244-245)

Manas Destanı'nda rüya motifi bu kadar değildir. Tespit edebildiğimiz diğer önemli rüya motiflerini de burada vermenin yararlı olacağı düşüncesiyle alıyoruz. Manas'ın doğumu Şokan varyantında anlatılmaz. Bu varyantta Manas on iki yaşından itibaren karşımıza çıkmaktadır. Ancak Radloff, Sağımbay, Sayakbay gibi Manasçılarda doğum hâdisesi ve buna bağlı olarak rüya motifi işlenmektedir.

Çocuğu olmayan Yakup Han, ata-babasının mezarını ziyaret eder. Türkiye'deki âşıklık geleneğinde olduğu gibi dua için mezarlığa gelen adam, orada yatar ve rüya görür. Manas da burada atalarını rüyada görür ve *bir er balanın doğacağı* müjdesi yine Manas'a verilir. *Rüyada Kayıp Eren, Kırık Çilten* ve *Kıdır* görülür.

Manas Destanı'nda ad yine rüyada koyulur. Manas'ın babası Yakup Han'ın rüyasına Hazreti Hızır girer ve *Balanın atın Manas koy, bırak on ekige kelgenşe, Manas dep atama,* der.

Manas Destanı'nda zaman zaman rüyaya Aksungar'ın girdiğini de görürüz. Aksungar, Türkistan Türkleri arasında önemli bir kuştur. Kazak ve Kırgız destanlarında sık sık karşımıza çıkar.

Manas Destanı'nın anlatıcıları arasında büyük bir üne sahip olan Keldibek 1800 yılında Cuy nehri boyundaki Cel-Arık denilen yerde doğmuş, 80 yaşlarında Bathak'ta ölmüştür.

... On yedi yaşındayken bir gün koyun otlatmaya çıkar. Kırda uyuyup kalır. Rüyasında Manas'ı görür. Manas, Keldibek'e:

"Seninle birlikte olduk, senden sonra Sagımbay diye biri yaşayacak, onun da rüyasına gireceğiz. Tınıbek adlı biri olacak, ona da uğrayacağız. Sonra Cerik'teki Kocomkeldi'nin de rüyasına gireceğiz. Fakat onun ömrü kısa olacak. Sen bize bekle." der. (Ergun, 1997a: 128)

Keldibek bu rüyayı anlatınca, babası gördüğü rüyayı kimseye anlatmamasını söyler.

Bu rüyadan sonra Keldibek, Manas'ı söylemeye başlar. Ondan sonra Keldibek, Manas'ı bir kez daha rüyasında görür. Manas, Almambet ve Bakay ile yüz yüze görüşür. Bu rüya sırasında Manas Keldibek'e üç yıl kendileri için kurban kesmesini, eğer unutursa çocuğu olmayacağını söyler.

Bu rüyadan sonra Keldibek Manas'ı halk arasında anlatmaya başlar ve meşhur Manasçılar arasına girer. Fakat dört yıl Manas'ın türbesini görmeye gitmez. Dört yıl sonra Talas'a varıp kurban keser. O gün tekrar rüya görür. Rüyasında Manas Keldibek'e:

"Sen benim sözümü tutmadın. Bu yüzden erkek çocuğun olmayacak." der. Gerçekten de Keldibek'in erkek çocuğu olmaz.

Görüldüğü gibi Kırgız Türklerinin Manas Destanı'nın anlatıcıları ile Türkiye ve Azerbaycan'daki âşıklık gelenekleri arasında büyük bir benzerlik vardır. Buna göre:

a) Her iki sahada da âşıklığa/destancılığa başlama rüyada olmaktadır,

b) Rüyanın görüldüğü yer de (dağ başı, evin içi, su başı vb.) ortaktır,

c) Rüyada yenilenler / içilenler ortaktır,

d) Rüyada badeyi (yiyecek / içecek / tükürük) verenler Türkiye sahasında pir (derviş, Hazreti Hızır, ak sakallı ihtiyar vb.) iken Kırgızistan'da Manas, Almambet, Bakay, vb. dir.

e) Türkiye ve Azerbaycan sahasında badeyi içen âşık, halk hikâyecisi (dastancı) olurken, Kırgızistan'da Manasçı veya comokçu olmaktadırlar.

Türkiye'nin dışında Azerbaycan ve Kırgızistan'dan verdiğimiz örneklerin benzerleri diğer Türk ülkeleri ve toplulukları arasında da vardır. Bunun en güzel örneğini Altay, Hakas, Şor, Tuva gibi Sibirya bölgesinde yaşayan ülkelerde görmekteyiz. Bu bölgede destan anlatıcılarına *kayçı*, *hayçı* denilmektedir. Kayçılar şiirlerini *topşuur* veya *komuz* eşliğinde söylerler. Halk bu hayçılara bölgede büyük değer vermektedir. Kayçılar ise destanları rüyalarında *tayga eezi* veya destan kahramanlarından öğrenmektedirler. Kayçı destanı yanlış veya eksik anlatırsa *tayga eezi* veya destancı tarafından yine rüyada uyarılır. Örnek olması açısından kısa bir metni aşağıya alıyoruz:

"Bir ançı.taygada andap cürele, odızında uyuktap cadarda, tüjinde tayga eezi kelip, topşuurlap:

"Kan Bergen dep çörçök kaylagan. Tayga eezi üç kün kaylagan, ançı üç konok uyuktap, bu çörçökti ukkan. Oygonıp kelerde, onın canında topşuur çatkan. Ançı, azıyda kaylabatan kiji, topşuurdı kolına alala, keneteyin. "Kan Bergen" dep çörçökti kaylay bergen. Onon bu çörçök öskö kayçılarga tarkagan." (Ergun, 1997b: 126)

Şimdi de bade içilmesinden sonra oluşan durumu satırlarımıza taşımak istiyoruz:

"Diğer taraftan Zeycan dahi sabahleyin ağzı köpük içinde kaldığı halde, uykudan uyanıp gelen cariyeler hayrette kaldılar ve küçük hanım size ne oldu dediler.

Zeycan validesinin bu sualine:

"Bu gece aşkın dolusunu içtim. Eğer arzu ederseniz size birkaç beyit söyleyeyim. Bana bir saz getirin." dedi. Hemen bir saz getirip Zeycan'ın eline verdiler. (Yardımcı, 1998: 152)

İlhan Başgöz, Türkiye'deki âşıklık / halk hikâyeciliği geleneği ile şamanlığı çeşitli yönlerden mukayese etmiş ve bazı ortaklıklar tespit etmiştir. Gerçekten de hem şamanlık, hem de âşıklık geleneğinde ortaklıklar vardır. Bunlar:

a) Uykuya yatma.
b) Rüyada pir elinden dolu (buta, bada) içilme.
c) Bayılma, ağızdan köpükler saçılma.
d) Müzik aletinin sesinin duyulması üzerine ayılma.
e) Destan veya şiir söylemeye başlama.

Demek ki yıllarca Türkiye'de âşıklık geleneği ve halk hikâyeciliğinde gördüğümüz bu gelenek Azerbaycan ile birlikte diğer Türk ülkelerinde de ortaktır. Ancak coğrafî sahaya göre *haycı*, *destancı*, *halk hikâyecisi* olunabilmektedir. Şamanlıkla olan benzerlikten hareketle de Türk âşık edebiyatında gördüğümüz bu geleneğin yeni olmadığını, İslâm öncesi âdetleriyle ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

b. *Aynı Evde Büyüyen Kahramanlar Kardeş Olmadıklarını Öğrenince*: Çeşitli sebeplerden dolayı aynı evde yaşayan iki kahramanın çocuklukları birlikte geçer. Birlikte oynarlar, birlikte okula giderler. Ancak, bir ara bozucu çıkıp da bunların kardeş olmadıklarını söyleyince, iki genç birbirlerini sevmeye başlarlar. *Arzu ile Kamber* ve *Tahir ile Zühre* hikâyelerinde kahramanlar bu şekilde âşık olurlar. (Şimşek, 1987: 82-83; Türkmen, 1998: 36)

c. *Resme Bakarak Âşık Olma*: Erkek kahraman, herhangi bir yerde gördüğü bir güzelin resmine bakarak âşık olabilir. (Boratav, 1946: 109)

ç. *İlk Görüşte Âşık Olma*: Birbirini tanımayan iki genç herhangi bir yerde (*bahçede, pencerede, yolda*), ilk defa karşılaştıklarında birbirlerine âşık olurlar.

7. Destan ve masalda olduğu gibi, halk hikâyelerinin de hususî anlatıcıları vardır. Eskiden meddahların yaptığı işi günümüzde âşıklar ve amatör anlatıcılar yapmaktadır. Nasıl masalın anlatıcıları genellikle hanım ise, halk

hikâyelerinin anlatıcıları da erkektir. Ama bu demek değildir ki hanımlar halk hikâyesi anlatmaz. Bilhassa masal özelliği gösteren halk hikâyelerini (*Şah İsmail, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, vb.)* anlatırlar.

Halk hikâyesi belirli kaidelere bağlı olarak anlatılır. Hikâyeye geçmeden önce *fasıl* ve *döşeme* kısımları vardır. Daha sonra da *hikâyenin asıl kısmı ve sonuç* gelir. (Boratav, 1946: 49-50)

Günümüzde bu geleneği devam ettirenler arasında **Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, İsmail Azerî, Nuri Çırağî** vb. adları sayabiliriz. Kars ve Erzurum'daki *Âşıklar Kahvesi*'nde, Ankara'daki Gençlik Parkı'nda, İstanbul'daki Gülhane Parkı'nda gelenek biraz modernize edilse de devam etmektedir.

Bu kaidelere bağlı olarak hikâye anlatanlardan birisi de 1988 yılında kaybettiğimiz Behçet Mahir'dir. Mahir, hikâyelerine *selçuk* adını verdiği girişi (*döşeme*) yapmadan başlamazdı. *Bunun için şindi Kerem İle Aslı'nın gapisını açiram. Bu gapiyı açmag için bir anahtar lâzımdır. Neden? Bu gapının gendine göre kitlisi var. Hekâyelerin de bütün gapılarını açmak için "Selçuk" denilmiştir. Dinleyen cemaatler ve yazan ustalar bunları denedir, dile getürür. (*Sakaoğlu vd, 1999: 113)

8. Hikâyenin bazı bölümlerinde dinleyiciler (*okuyucular*) için yapılan dualar vardır. Bu dualar anlatıcı tarafından:

a. Yarım kalan, bir gecede bitmeyen hikâyelere ertesi gün kaldığı yerden başlarken: *Sabah oldu, cümlemizin üstüne hayırlı sabahlar açılsın.*

b. Hikâyenin muayyen yerlerinde, özellikle sabah vakti: ... O *gece geldi, sabah oldu. Hayırlı sabaklar cümle âlemin üzerine açılsın inşallah.*

c. Hikâyenin kahramanları birbirine kavuştuktan sonra: " *İki sevgili kırk günün erzinde murat alıp, murad verdi. Siz de hemîşe damahda olasınız. Allah sizin de muradınız varsa vere inşallah...*" (Aslan, 1990: 173)

Hikâyemiz erdi hâtime, rahmet olsun gelmiş geçmiş cümle kara toprakta yatana. Gerek Gül'ün, Ali Şîr Nevâyî'nın ve Hüseyin Baykara'nın ruhuna ve gerekse nâmurâd ölmüş âşıkların ruhuna Fatiha. Hepsini Mevlâ garik-i rahmet eyleye! Âmin!" (Boratav, 1946: 247) şeklinde dualar edilir.

9. Hikâyelerde, kahramanın en büyük yardımcısı, Hazreti Hızır'dan sonra attır. Kahramanın her zaman yanında bulunan atı, onun kederine de, sevincine de ortaktır. Çok hızlı giden bu atlardan bazıları uçma özelliğine de sahiptir. Köroğlu'nun atının kırk gün ışık almayan bir odada beslenmesi (Kaplan vd., 1973: 6), Şah İsmail'in atının, dervişin verdiği elmanın kabuklarını yemesi sonucunda dünyaya gelmesi (Şimşek, 2001: 236; Çolak 1994: 91-93), Beyrek'in atı Boz Aygır (*Bengi Boz*)'ın deniz kulunu olması (Ergin, 1994: 119) onların olağanüstü özelliklere sahip olduklarını gösterir.

10. Kahramanlar, bazen insan dışındaki varlıklarla da konuşurlar. Bunun en güzel örnekleri Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde mevcuttur. Kerem, av-

cıların kovaladığı ceylâna, turnalara; Kızılırmak'a, Karadağ'a, Erciyes Dağı'na, kurukafaya hitaben şiirler söylerken (Duymaz 2001: 86-87), Mecnûn çöldeki hayvanlarla Leylâ'ya (Şenocak, 2000: 231), Arzu bulut ve kuşlarla (Ekrem vd., 1985: 131-132) annesine haber gönderir.

11. Halk hikâyeleri genellikle *mutlu son*la biter. Birçok hikâyede, âşıkların başından çeşitli maceralar geçer, fakat sonunda birbirlerine kavuşurlar. Ancak, Ferhat ile Şirin, Leylâ ile Mecnûn, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Kerem ile Aslı gibi bazı hikâyelerde, âşıkların bir araya geldikleri anda öldükleri malûmumuzdur. Ama, bu hikâyelerde bazen çeşitli sebeplere bağlı olarak kahramanların kavuştuğunu da görmekteyiz. Meselâ, Kerem ile Aslı hikâyesinin Türkmen ve Horasan varyantlarında; Kerem yandıktan sonra Aslı onu, mezarı başında kırk yıl bekler. Daha sonra Allah'a, ya canını almasını, ya da Kerem'i tekrar göndermesi için dua edince Allah, duasını kabul ederek Hazreti Muhammed ve Hazreti Ali'nin aracılığı ile Kerem'i canlandırır, Aslı'yı da tekrar gençleştirir. İki âşığın nikâhını Hazreti Muhammed ve Hazreti Ali kıyarlar. (Duymaz, 2001: 75-76)

Bu şekilde, sonunda ayrılık olan bir hikâyenin vuslatla bitmesinin çeşitli sebepleri vardır. Genellikle dinleyiciler ayrılığı sevmediği için, anlatıcı da buna bağlı kalarak âşıkları kavuşturmaktadır. Boratav'ın belirttiğine göre bin sekiz yüzlü yıllarda âşıkları birbirlerine kavuşturmayan anlatıcıların başına bazı kötü hâdiseler geldiği için, Karslı âşıklar toplanarak bütün hikâyeleri sonunda sevdalıları kavuşturmaya karar vermişlerdir. Sadece Kerem ile Aslı hikâyesinin sonunu değiştirmemişler, fakat onu da günah telâkki ederek fazla anlatmamışlardır.

Bütün bunların sebebi, hiç şüphesiz dinleyici kitlesinin bu ayrılığa razı olmaması, sevenlerin kavuşmalarından yana tavır almasından kaynaklanmaktadır. Hatta bu yüzden hikâye anlatan âşığa para veren veya alnına silâh dayayıp: "*Ya âşıkları kavuşturursun, ya da bu kurşunu yersin.*" gibi tehditler savuranlar da vardır.

12. Hikâyelerden bazıları âşıkların hayatı etrafında teşekkül etmiş olup, onların başından geçen aşk maceralarını anlatır. Bu husus, özellikle Azerbaycan sahasında daha yaygındır. Tahir, Kerem (*Kerem Dede*), Garip, Tufarganlı Abbas, Gurbanî, Emrah Valeh, vb. aslında birer âşıktır. Bunlar kendi başlarından geçen aşk hikâyelerini bazı olağanüstü ve hayalî unsurlarla süsleyerek anlatmışlar veya kendilerinden sonra gelen bir başka âşık, hikâyeleri bu şekilde tasnif etmiştir.

13. Kahramanlar tarafından yapılan dua ve beddualar mutlaka gerçekleşir. Arzu; "*Allah'ım beni Kamber'e kavuştur da, istersen kavuşturduğun anda canımı al!*" dediği için, bunlar tam birbirlerine kavuştukları anda ölmüşlerdir. (Şimşek, 1987: 301)

Sazın tellerini kırdığı için babasından dayak yiyen Emrah bir çeşme başında elini yüzünü yıkayıp abdest aldıktan sonra; "*Ey yohları var eden Allah, on sekiz bin âlemin herkeşin muradını döne döne veren sen, herkeşi bir meskene yetiren sen, ya bene bir sevda, bilgi ver, ya burda emanatını al!*" diye dua edip yattıktan sonra rüyasında bade içerek âşıklık mesleğini öğrenmiştir. (Bali 1973: 103)

14. Halk hikâyelerinde mekân dünyadır. Bu mekân bazen çok dardır. (*Arzu ile Kamber hikâyesi iki köy veya kasaba arasında geçer*), bazen de geniş bir coğrafî alana dağılır. (*Âşık Garip;* Türkiye *dışında Mısır, Tiflis, Halep, Tebriz gibi ülkeleri gezer*)

15. Bazı halk hikâyelerinde atlı göçebe hayatının özellikleri görülebilir. Ancak çoğu hikâyelerde yerleşik hayata geçiş söz konusudur.

16. Birkaç İran - Hint ve Arap kaynaklı halk hikâyelerinin dışında diğerleri millîdir ve hemen hemen bütün Türk dünyasında anlatılır. Bir Tahir ile Zühre'yi, Kerem ile Aslı'yı, Ercişli Emrah'ı, Âşık Garip'i âşıkların yaşadığı her yerde bulmamız mümkündür.

17. Hikâyede, asıl kahramanların (*hikâyeye adını veren*) dışında;

a) Kahramanların yakın çevresi (*anne, baba, kardeş*)
b) İdareciler (*padişah, vezir, bey, vb.*)
c) Yardımcı tipler (*ak saçlı ihtiyar, bezirgânlar*)
d) Ara bozucu tipler (*kocakarı, kara vezir, üvey ana*)
e) İnsan olmayan tipler (*at, vb.*) vardır.

4. HALK HİKÂYELERİNİN YAPISI

Halk hikâyeciliği geleneği içerisinde Doğu Anadolu ve Azerbaycan'ın önemli bir yeri vardır. Bugün büyük hikâyeler diyebileceğimiz hemen hemen bütün hikâyeler bu coğrafyada anlatılır. Elbette Ege, Marmara, Karadeniz, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu bölgelerinde de hikâye anlatılır ve bilinir. Ancak, adı geçen hikâyeler bu bölgelerde ya ad olarak hafızalarda kalmış, ya da masallaşmıştır. Günümüzde ise gelenek Doğu Anadolu Bölgesi ve Azerbaycan'da canlı bir şekilde devam etmektedir.

A) TÜRKİYE (Doğu Anadolu Bölgesi):

Halk hikâyeleri umumiyetle klişe bir cümle ile başlar. Ancak bu klişe cümleler daha çok yazılı metinlerde görülür. "*Râviyânı ahbâr, nâkilânı âsâr, muhaddisânı rûzigâr şöyle rivayet ederler ki, vb.*"

Hikâye sözlü gelenekte ise bir fasılla başlar. Fasıl; umumiyetle divanî tarzında olup aruzun fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/fâilün vezni ile söylenir. Ancak hikâyeci âşıklar, aruz veznini bilmedikleri için divanî nazım şeklini hece şekline uydurmaya çalışırlar. Böylece 4+4+4+3; 8+7=15 duraklı bir nazım şekli ortaya çıkar:

Gel semendim erzedim sana, ey canımın cananesi
Vermenem külli İran'a zülfünin bir danesi
Biz ki terk-i veten olduk, düşdük çölden çöllere
İnnen bele ağlar galsın biz fağırın annesi

Gohum, gardaş yığılıban meni görüb ağladı
Bir od saldı, huni ciyar bağrım başın dağladı
Vezir, vekil dönüyh oldu bizden güman bağladı
Düşman mülke malik oldu sındı gönlüm şanesi

Biçare İbrahim biraderi ey Yusuf liga
Getirme fikire heyal, salma galbe dağdağa
Gel sığınnan ol Hüda'ya gıl tevekkül Halige
Her şeyden yahşı olar dervişin divanesi. (Onk, 1977: 8086)

Daha sonra tecnis adı verilen bir cinaslı türkü söylenir:

İsmini üç harfle eyleyim beyan
Mim'dir, nundur, sin yazılıb dal dala
Men aşığam dal dala
Baygu gezer daldala
Açılıp yakan bendi
Çek turuncunun dal dala

Sedrin üste şuh memeler görünür
Ber-nezer'den pinhan eyle daldala
Sürme çek başına ne kara yahşı
Ak üstden yazıla ne kara yahşı

Men aşığam ne kara
Gözlerinde ne kara
Ucundan Mecnûnunam
Gör gönlünü ne kara

Saçların gerende ve kara yahşı
On dört hörük çin çin düşüp daldala

Elesker'em mende nişane goydum
Temiz ad sahladım nişane goydum

Men aşığam nişana
Zülf üzünde nişana
Sineme dağ çekilib
Kaldı elde nişana

Başımı garşına nişana goydum
Esirgeme at okların dal dala.

(Onk, 1977: 8086-8087)

Türküden sonra tekerleme adı verilen ikinci bir türkü söylenerek fasıla devam edilir. Bunun arkasına cinassız üçüncü bir koşma söylenir:

Sevdiceğim senden ayrı düşeli
Yagın bil gelmişem amânâ dilber
Sen bir gülsen hesretini çekmekden
Bülbül tek yetiştim figana dilber

Bir dudu dillisen, şirin sözlüsen
Kaymak dodahlısan, kamer yüzlüsen
Beyaz gerdanlısan, ahu gözlüsen
Ebrulerin benzer, kemana dilber

Bu hasta halime oldun davakâr
Gönül ülkesidir arş-ı semalar
Bize gönderdin selam dualar
Hasta Veli gibi canana dilber.

(Onk, 1977: 8087)

Koşmayı bir destan takip eder. Bu arada Köroğlu'ndan bir parça söylemek şarttır. Eğer Köroğlu'ndan parça söylenmezse onun güceneceğine, hatta kır atın sabaha kadar âşığın kayınvalidesinin kapısında kişneyeceğine inanılır. Eğer hikâyeci bir âşıksa ve mecliste başka âşıklar varsa bir muam-

ma sorarak cevap ister. Diğer âşıklar muammayı şiirle cevaplandırmaya çalışırlar. Âşık, muammanın cevabını alamazsa kendisi bir dörtlükle cevap verir. Halk hikâyesi geleneğinde sorulan muammalar umumiyetle usta âşıklara aittir. Böylece hem ustalar yâd edilir, hem de âşıklar imtihan edilmiş olur.

Saz faslı bittikten sonra bazı âşıkların döşeme (soylama) adını verdikleri mensur bir tekerleme başlar. Tekerlemede, olmayacak şeyler komik bir şekilde anlatılır. Bu hâdiseler aynı zamanda âşığın başından geçmiş hâdiseler olarak dinleyiciye nakledilir. Annesi, ninesi veya hanımından dayak yiyen âşık, sazı kaptığı gibi âşık meclisine gelir ve hikâyesinin döşeme kısmını anlatmaya başlar. Azerbaycan sahasında hikâyenin döşeme kısmı mensur değil manzumdur. Bu bölüme adı geçen bölgede *ustadname* adı verilmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere; usta bir âşığın şiirlerinden en az üç koşmanın okunduğu bir bölümdür. Bu üç şiir bir âşığa ait olabileceği gibi ayrı ayrı âşıkların da olabilir. Bazı bölgelerde ise bu bölüme *peşrev*, *peşrov* adı verilmektedir. Döşemeyi, Boratav; *hikâyeye tekaddüm eden bu manzum ve mensur kısımların hepsine birden döşeme adı verilir.* (Boratav, 1946: 50; Kırzıoğlu, 1968: 470-482) şeklinde tarif etmektedir. Bu bölüme Kars ve çevresinde sersuhane de denir.

Asıl hikâye bir dua ile başlar. Burada Cenab-ı Allah'tan iyi dileklerde bulunulur. Açların yedirilmesi, çıplakların giydirilmesi, kimsesizlerin yatırılması gibi hususlar manzum veya mensur olarak anlatılır. Duadan sonra asıl hikâye başlar. Hikâye ise iki kısımdan ibarettir.

1. *Manzum kısımlar*: Halk hikâyeciliği geleneğinde bu bölümün değiştirilmesi genellikle uygun değildir.

2. *Mensur kısımlar*: Bu bölüm değiştirilebilir. Hikâyeci âşık tarafından asıl hikâyenin arasına yenileri ilâve edilebilir. Biz bu küçük hikâyelere *karavelli* adını veriyoruz.

Halk hikâyelerinin mensur kısımlarında, atasözlerinden, deyimlerden sık sık yararlanılabilir. Bazen diğer âşıkların hikâyeleri de, halk hikâyelerinin içine katılabilir.

Dinleyicilerin hikâye meclisinde konuşmasını önlemek için hikâyeci âşık tarafından bazı cezalar da verilebilir. Tespit ettiğimiz örneklerden birisi aşağıdadır:

Baylar, benim sizinle pazarlığım var, yoksa karışmam der. İyi dinleyin, konuşan şu kadar pul (para) verecektir. Mürgülüyen (uyuklayan) bir buçuk misli; uyuyan üç misli; bezcıran (şaka/argo) altı misli pul verecektir. (Onk, 1977: 8087)

Hikâyeler genellikle bir gecede bitmez. Hikâyeci âşık, hikâyenin münasip bir yerinde durur, dinleyicilere istirahat verir; *hekâyemiz burda böylece galsın, yarın ikisini gözelce annadim,* (Sakaoğlu vd., 1999: 139) der ve hikâyeyi o gece bitirir. Hikâyenin bu kısımlarına halk hikâyesi geleneğinde hikâyenin yatılacak yerleri adı verilmektedir. Ertesi gün (veya istirahattan sonra) hikâyeye başlamanın yine bir geleneği vardır. Âşık, sekiz veya on birli hece ölçüsüyle kendisinden irticalî olarak bir türkü okur ve meclise sorar:

Dün gece nerede galmıştık?

veya:

Yağdım, estim efendim, sözünüzü balla kestim efendim; hey ocakçı ocakçı tiryakilere çay dayandıralım; kahvemize yeni müşteri dayandıralım; hikâyemizi dün yatırdığımız yerden uyandıralım. (Çağlar, 1952: 642)

Hikâyenin kaldığı yeri dinleyiciler *ustası bilir* diyerek söyler. Hakikaten âşık hikayenin kaldığı yeri söyletmek isterse bu cevaba *olmadı* diyerek karşılık verir. O zaman hikâyenin kaldığı yer söylenir. Söyleyene üç kıta türkü veya güzelleme söylenir. Güzelleme söylenen kişi de bahşiş verir. Hikâye böylece devam eder.

Burada dinleyicilerin dikkatli olması gerekir. Çünkü, *şurada veya burada kaldık*, şeklinde cevap vermek âşığa hakaret sayılır. Eğer mecliste acemî bir dinleyici varsa; *dün şurada galmışdık,* şeklinde cevap verir. Hikâyeci âşık da:

Öyleyse al sazı, sen anlat, der.

Yine geleneğe göre anlatıcının tekrar hikâyeye başlaması için, o kişinin bahşiş vermesi gerekmektedir.

Bazı bölgelerimizde ise hikâyeci âşık kaldığı yeri o bölgenin ileri gelen şahsına söyletir. Böylece kahvenin en zengin müşterisinden bahşişini almış olur.

Hikâyenin sonunda sevdalıları birbirine kavuşturan âşık, bunların düğünlerini de hikâye eder ve kahramanları gerdeğe koyarken, hikâye içindeki kahramanlara veya mecliste bulunan âşıklardan birisine uzunca bir güzelleme okutur. Bu bölüm hem sözleri, hem de makamı bakımından oynak, neşeli bir türküdür. Bu türkülere Doğu Anadolu Bölgesi'nde *toy* adı verilmektedir.

Neticede hikâyeci âşık cümle hasretler ve garipler için dua ettikten sonra:

Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur, diyerek hikâyesine son verir.

B) AZERBAYCAN:

Azerbaycan halk hikâyeleri (dastanları) üç bölümden ibarettir:

USTADNAME:

Hikâyenin giriş kısmına Azerbaycan Türkleri arasında *ustadname* adı verilmektedir. Bu bölüm sekizli bir geraylı veya on birli koşma ile başlar. Bu koşmaların sayısı üçtür. Bir koşmadan diğerine geçilirken; *ustadlar ustadnameni bir demez, iki deyer biz de deyek üç olsun,* klişe cümlesi kullanılır. Ustadnamelerde nasihat ön plânda olup sık sık atasözleri ve hikmetli sözlerden istifade edilir:

Aşıg yarıdan keçer
Gece yarıdan keçer
Namerde dost olanın
Ömrünü yarıdan keçer

Aşığam derdimende
Hicranın derdi mende
Yüz nadan gurban olsun
Bir dene derdimende.

Aşıg biriylen gerek
Sedef dürüylen gerek
Dünyada gözel çohdu
İlgar biriynen gerek

Aşığam yar dilini
Regibin yar dilini
Gedalar söz ne ganır
Yar bilir yar dilini

Aşıglar ustadnamenin bir yoh, iki deyibler, biz de deyek iki olsun, düşmen gözü oyulsun.

Men aşıg daldasına
Gün vurar daldasına
Namerd aslan da olsa
Sığınma daldasına

Men aşıg yüz il meni
Yahaya düz ilmeni
Vefalı yar yad olmaz
Görmezse yüz il meni

Men aşıg oda giryan
Pervane oda giryan
Men dedim oddan kenar
Demedim oda gir, yan

Ustadlar ustadnamenin iki yoh, üç deyer, biz de deyek üç olsun, yağılar saralıb solsun.

Men aşıg serin ayaz
Meh eser serin ayaz
Dosta gelen gadanı
Düşmenin serine yaz

Aşıg günler uzunu
Tel sünbüller uzunu
Çekerem yar hesretin
Aylar, iller uzunu

Men aşıg özüm neylim
Bu derde dözüm neylim
Ah çeksem alem yaner
Çekmesem, özüm, neylim

(Azerbaycan Halg Dastanları, 1981: 135-136)

HİKÂYENİN ASIL KISMI

Bu bölüm masallarda gördüğümüz ["bele rivayet ederler ki (neglederler ki) geçmiş zamanlarda Gence şehrinde bir padişah varmış"] çeşitli formel unsurlarından istifade edilerek anlatılır. Daha sonra kahramanın ana rahmine düşmesi, doğumu, ad konulması, sevgililerin bade içmeleri, karşılıklı deyişmeleri, âşıkla maşukun kavuşması gibi konular anlatılır.

Mensur kısımlardan manzum kısımlara geçilirken klişe cümlelerden istifade edilir:

Aldı Tahir görek ne dedi?
Aldı Zöhre
Aldı annesi, gibi...

Mensur kısımlarda çeşitli edebî sanatlardan da istifade edilir.

Deryalar mürekkep olsa, meşeler kalem, onun devletini hesaplayan olmaz idi.

DUVAGGAPMA

Hikâyeci, âşıkla maşuku kavuşturduktan sonra düğünde bulunan bir başka âşığa şen, şakrak, eğlendirici bir mühemmes (muhammes) okutur. Hikâye ile okunan şiirin münasebetinin kopmamasına âşığın dikkat etmesi gerekir.

Aldı aşıg Soltan, görek duvaggapma ile öz toyunu nece tamamlayır.

Menim eşg-i mehebbetim
Bil sene eyandı, ay gız
Gel meni etme divane
Alyanağın, gül dodağın
Hagg yaradan candı, ay gız
Hesteye dermandı, ay gız
Goynuna ad goymuşam
Bağı gülistandı, ay gız
Ay gabag, alma yanag
Gaşların kamandı, ay gız
Gıya bahıb, naz eleme
Ölürem amandı, ay gız
Âşığın alma canını
Bil ki, nahag gandı, ay gız
Biz gederik, dünya galar
Bu çerh-i dövrandı, ay gız

Ey gözel, bir de görüm
Ne meni derde salmışsan
O gaşların eymesini
De görüm, hardan almısan
Yanağın lale kimidi
Rengini gülden almısan
Dodağın gaymağ kimidi
Süzülen baldan almısan
Herkes ay gabağın görür
Geyri heyala salmısan
Eymisen geddi dalın
Gör nece hâlâ salmısan
Hurisen, ya ki perisen
Meğer cennetten gelmisen
Saçlarını geddi dala
Salmısan ilandı, ay gız.

Ağ-yaşıl paltar geyinib
Bağla başa ağı, gülüm
Birce danış, könlümü aç
Vurma mene dağı, gülüm
Dostun üçün meclis açıb
Sen olsaydın sagi, gülüm
Baharın hoş çağında sen

Yasemen budağı, gülüm
O goynuna giren deyer
Sekiz cennet bağı, gülüm
Sonaların üzen göldü
Gezende yaylağı, gülüm
Ziyneti ver yüz naz ile
Gel bezet otağı gülüm.
Hamı deyir çoh gözelsen
Yusif-Zülayha'dan gülüm
Aşığ Soltan dilden deyer
Sene can gurbandı ay gız

Festival toyla tamam oldu. Toplaşanların hamısı Aşığ Soltan'la, Gendab'a, ata-analarına mübarekbadlıg verib onları bezenmiş maşında Guba'ya yola saldılar. Onlar arzularına çatıb hoş gün, hoş saatla ömür sürürler. Siz de muradınıza çatasınız. (Azerbaycan Mehebbet Dastanları, 1979: 490-491)

5. HALK HİKÂYELERİNİN KAYNAKLARI

Halk anlatmaları dediğimiz; masal, efsane, fıkra, halk hikâyesi, destan, vb. gibi türlerin menşeiyle ilgili olarak değişik görüşler ileri sürülmüştür. Araştırmacılar tarafından ortaya atılan bu görüşler benzerlikler gösterdiği gibi, farklılık da arz etmektedir. İşte biz bu kısımda önce bu sahadaki görüşleri kısaca özetleyeceğiz. Daha sonra da konuyla ilgili görüşümüzü anlatmaya çalışacağız.

Halk hikâyelerinin kaynağı hakkındaki ilk görüş Fuad Köprülü'ye aittir. Köprülü meddahlarla ilgili makalesinde konuyu şu şekilde sınıflandırır:

1. *Eski Türk an'anesinden geçen mevzûlar*: Dede Korkut, Köroğlu

2. *İslâm an'anesinden geçen dinî mevzular*: Mevlid, Menâkıb-i Seyyid Battal Gazî; Fütühî'ş-Şam; Fütüh-i Afrikıyye; Hazreti Ali Cenkleri; Hazreti Hamza'nın Kahramanlıkları; Eba Müslim Horasani Kıssaları; Hallâc-ı Mansur; Şeyh San'an gibi tanınmış sufilere ait manzum ve mensur bir çok kitaplar.

3. *İran an'anesinden geçen-ekseriyetle dinî olmayan ve bazen de zahiri bir İslâmî renge boyanmış mevzular (*İran yolu ile geçen Hind mevzuları da bu devre girebilir): Kelile ve Dimne; Şeh-Nâme, vb. (Köprülü, 1966: 366-371)

Halk hikâyelerinin kaynağı ile ilgili bir başka görüş de Pertev Naili Boratav'a aittir. Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği adlı eserinde konuyu ele almış ve meseleyi değerlendirmiştir. Boratav'a göre halk hikâyelerinin kaynakları:

1. *Olmuş vak'alar*: Bunlar gerçekten yaşanmış olan hadiselerin etrafında teşekkül etmiştir. Bu tür hikâyelere Kuzeydoğu Anadolu'da *serküşte*, *kaside*; Güneydoğu Anadolu'da ise *bozlak* adı verilmektedir.

Çıldırlı Âşık Şenlik'in, Salman Bey Hikâyesi küçük bir köy muhitinde teşekkül etmiştir. Gündeşlioğlu ve İlbeylioğlu hikâyesi ise Güneydoğu Anadolu'da teşekkül etmiştir.

2. *Yaşamış veya yaşadığı rivayet olunan Âşıkların tercüme-i hâlleri*: Bunlar içerisine, Âşık Kerem, Âşık Garip, Tahir Mirza, Gurbanî, Tufarganni Aşıg Abbas, Sümmanî, Âşık Ali İzzet, Aşık Elesger'i dahil edebiliriz.

3. *Köroğlu menkabeleri ve bu tipte diğer menkabeler*: Bunlar Köroğlu kolları ile Köroğlu kollarına bağlı olan diğer kahramanlık hikâyeleridir. Yüzyılımızın başlarında birer efsane olarak düşünülen Köroğlu hikâyelerinin bugün tarihî bir zemine oturtulduğunu görüyoruz. Tarihî kaynaklarda; Köroğlu, Bolu civarında yaşamış bir kahramandır. Bazı araştırıcılara göre

bir Celâlî; bazılarına göre saz şairi; bazılarına göre de bir halk hikâyesi kahramanı olan Köroğlu ve arkadaşlarının hayatı etrafında bu tip hikâyeler teşekkül etmiştir.

4. *Klâsik manzum hikâyeler*: Bu tür hikâyeler konusunu, Binbir Gece Masalları, Heft Peyker, Hüsrev ü Şirin, Leylâ vü Mecnûn, Yusuf u Züleyha gibi manzum mesnevîlerden almaktadır. (Boratav, 1946: 32-34)

Konuyla ilgili bir başka görüş Şükrü Elçin'e aittir. Türk halk edebiyatı ve folkloruyla ilgili pek çok çalışma yapan Elçin, halk hikâyelerinin kaynağı konusunda Köprülü'nün görüşüne yakın bir görüş ortaya atmıştır:

1. *Türk kaynağından gelenler*: Dede Korkurt Hikâyeleri, Köroğlu ve kolları ile ilgili hikâyeler, âşıkların hayatları etrafında teşekkül eden halk hikâyeleri ve bozlaklar bu gruba girmektedir.

2. *Arap-İslâm kaynağından gelenler*: Leylâ ile Mecnûn, Binbir Gece, Eba Müslim, Gazavatı Ali, Veysel Karani, Battal Gazi, Danişmendname, vb.

3. *İran Hind kaynağından gelenler*: Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dinme (Pançatantra), vb. (Elçin, 1986: 444-445)

Azerbaycanlı araştırıcı M. H. Tehmasib, halk hikâyeleri konusunda pek çok araştırma yapmış olup konuyla ilgili görüşü aşağıdadır:

1. *Nağıllarla bağlı mehebbet dastanları*
2. *Gedim eposla bağlı mehebbet dastanları*
3. *Yazılı edebiyata bağlı mehebbet dastanları*
4. *Orijinal mehebbet dastanları*
5. *Mecazi mehebbet dastanları*
   a) *Astral dastanlar*
   b) *Remzi dastanlar* (Tehmasib, 1972: 112; Veliyev, 1985: 299)

Bir başka kaynakta ise, Azerbaycan halk hikâyelerinin kaynakları dört ana başlık altında toplanmıştır:

1. Bazı halk hikâyeleri, kaynaklarını rivayet, hikâye, efsane ve kıssadan alır. (Leylâ ile Mecnûn, Ferhat ile Şirin, Şah İsmail, Kerem ile Aslı, Novruz, vb.)

2. Bazı halk hikâyelerinin kaynaklarını masallar teşkil eder. (Alı Han ve Peri Hanım, Şehzade Seyf'el Mülük, Şehzade Ebü'lfez, İbrahim, Mehemmed ve Hurnise, Mehemmed ve Gülendam gibi)

3. Bazı halk hikâyeleri âşıkların hayat hikâyeleri etrafında teşekkül eder. (Gurbanî, Abbas-Gülgez, Sarı Aşıg ve Yahşı, Hesde Gasım, Abdulla ve Cahan, Valeh Zernigar, Hüseyin ve Keşiş Gızı Reyhan, Dilgem, vb.)

4. Bazı halk hikâyeleri ise oldukça eski olup bunlar bütün dünyada bilinmektedir. Bu tür hikâyelerin konusu şu şekilde sınıflandırılabilir.

a) Baba ve oğulun birbirlerini tanımadan savaş meydanında karşılaşması. (Kazan Hanın oğlu Uruz'un tutsak olması ve Köroğlu'nun Derbend seferinde bu konu işlenmiştir.)

b) Erkeğin bilmeden kendi nişanlısının düğününe gitmesi. (Pek çok halk hikâyesinde bu motif işlenmiştir.)

c) Erkeğin gittiği yerden geri dönmesi.

d) Kahramanlık göstererek nişanlanma. (Alptekin, 1995: 121)

Kazak Türkleri de halk hikâyeleri üzerinde araştırma yapmışlar ve bunları değişik kaynaklarda yayımlamışlardır. Halk hikâyesinin kaynakları hakkında U. Subhanberdiana şu şekilde bir tasnifi denemiştir.

1. *Dinî hikâyeler*: Sal Sal; Zarkum, Seyit Battal [Gazi], vb.

2. *Kazakistan'ın komşusu olan ve diğer Doğu ülkelerinden gelen hikâyeler*: Şahmaran, Seyfulmelik, Bozcigit, Ebulharis, Şakir-Şakirat, vb.

3. *Arap kaynaklı hikâyeler*: Min Bir Tün. (Binbir Gece), vb.

4. *Hint kaynaklı hikâyeler*: Totiname. (Tutiname), vb.

5. *Doğu âlimlerinin (Firdevsî, Fuzulî, Ali Şir Nevaî, Nizamî) destanlaştırıp yazdıkları hikâyeler*: Şehname, Leylâ ile Mecnûn, Tahir ile Zöhre, Ferhat ile Şirin, İskender, vb.

6. *Doğu konulu olup ancak Kazak edebiyatı karakterine uygun olan hikâyeler*: Munlık-Zarlık, vb. (Kısga Dastandar, 1986: 5-16)

Uygur (Doğu Türkistan) Türklerinin destanları üzerinde yaptığı yüksek lisans teziyle tanıdığımız Âlimcan İnayet, Uygur destanlarının kaynaklarını üç başlık altında ele almıştır:

1. Konusunu Arap ve Fars edebiyatından alan hikâyeler.

2. Diğer Türk boylarının halk edebiyatı ile ortak konulu hikâyeler.

3. Uygur Türklerinin kendilerinin yarattığı hikâyeler. (İnayet, 1995: 19-20)

Bu hususta bir başka görüş meslektaşımız Mehmet Açа'ya aittir. Açа'nın görüşlerine katıldığımızı belirterek ilgili bölümü aynen aşağıya alıyoruz:

Kahramanî evlilik teması üzerine kurulmuş olan ve Dede Korkut Hikâyeleri içinde yer alan Kanlı Koca Oğlı Kan Turalı boyu, bir arkaik destan olma özelliği sergilemektedir. Oğuz Türkleri arasında destandan halk hikâyesine geçiş devresinin mahsulü olarak değerlendirilen Dede Korkut Hikâyeleri içinde yer alan Kan Turalı boyu, Oğuz grupları arasında teşekkül etmiş olan aşk konulu halk hikâyelerinin bir prototipi olarak değerlendirilmelidir. Aynı şey Alıp-Manaş Destanının Dede Korkut Hikâyeleri içindeki yansıması olan Bamsı Beyrek boyu için de geçerlidir. Kısacası, Kan Turalı ve

Bamsı Beyrek boyları, hem arkaik destan olma, hem de Anadolu, Azerbaycan, Türkistan ve Doğu Avrupa (Tatar-Başkurt) sahası aşk konulu destan ya da halk hikâyelerinin prototipi olma özelliği sergilemektedir. (Açа, 1998: 98; Kıdırbayeva vd., 1998: 76-84)

Bu hususta başka görüşlerin de olduğu muhakkaktır. Başta Özbek ve Türkmen halk edebiyatı araştırıcıları olmak üzere diğer Türk boylarında da konuyla ilgilenildiğini biliyoruz. Ancak şimdilik kaynaklara ulaşmadaki bazı zorluklar bunları vermemize engel oldu. Gelecek yıllarda konuyla ilgili çalışmamız devam edecek ve bu eksikler de mutlaka kapatılacaktır.

Buraya kadar verdiğimiz beş görüşün birbirleriyle ortak yönlerinin olduğu muhakkaktır. Bu ortaklık ise Köprülü'nün görüşü etrafında toplanmaktadır. Bizde bu görüşlerden hareket ederek aşağıdaki değerlendirmeyi yaptık.

1. Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri: Köroğlu, Âşık Garip, vb.

2. Arap, Fars ve Hint kaynağından gelen halk hikâyeleri: Leylâ ile Mecnûn, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, vb.

3. Masal-efsane kaynaklı halk hikâyeleri: Kirmanşah, Tapdıg, Latif Şah, Şah İsmail, vs.

4. Âşıkların hayatından kaynaklanan halk hikâyeleri: Kerem ile Aslı, Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri, Gurbanî ve Peri, Ercişli Emrah ile Selvi Han, vb. (Alptekin, 1997: 42)

6. HALK HİKÂYELERİNİN TASNİFİ

Bugüne kadar halk hikâyesi konusu üzerinde çalışan bazı araştırıcılar bunları konularına, biçimlerine ve çıkış yerlerine göre değişik şekillerde tasnif etmeye çalışmışlardır. Bu hususta ilk adımı Ignacs Kúnos atarak; *Turkische Volksromane in Klein - Asien* başlıklı yazısında halk hikâyelerini üç kısıma ayırır:

a) Kahramanlık romanı
b) Saz şairlerinin romanı
c) Saz şairlerinin kahramanlık romanı. (Boratav, 1946: 25)

Dikkat edilirse, Kúnos, burada *halk hikâyesi* yerine *roman* kelimesini kullanmıştır. Roman ile halk hikâyesi arasında birçok farklılıklar olmasına rağmen, bir dönemin roman ihtiyacını halk hikâyelerinin karşıladığını düşünürsek, bu terimin o kadar da yanlış olmadığını söyleyebiliriz.

Otto Spies, Kúnos'un bu tasnifini beğenmeyerek tenkit eder fakat, halk hikâyesi ile ilgili çalışmalarında bu tasnife bağlı kalır. (Spies / Gönül, 1941: VIII-XV)

Nihat Sami Somyarkın (Banarlı) ise halk hikâyelerini tasnif ederken destan ve masalları da bu grubun içerisinde değerlendirir.

a) Menkıbevî kahramanlık hikâyeleri
b) Aşk hikâyeleri
c) Klâsik edebiyattan doğan hikâyeler

Somyarkın, ayrı bir grup olarak *Çok yayılmamış küçük, yerli hikâyeleri* de eklediği bu tasnifte bu hikâyenin konusunu, çıkış yerini ve yayılma sahasını birlikte değerlendirmiştir. (Banarlı, 1933: 19-22)

Halk hikâyelerini hacimleri ve şekilleri bakımından tasnif etmeye çalışan İsmail Habip (Sevük) ise:

a) Büyük halk hikâyeleri
b) Bozlaklar (Sevük, 1943: 150)

olmak üzere ikiye ayırır. Bu tasnifte, birinci madde, üzerinde durduğumuz halk hikâyelerini, ikinci madde ise, kısa hikâyeli tasnifleri içine almaktadır. Aynı araştırıcı konuyla ilgili başka bir denemesini aşağıdaki gibi yapar:

a) Dede Korkut hikâyeleri
b) Destanî halk hikâyeleri
c) Hamasî halk hikâyeleri
ç) Aşklı hikâyeler (Sevük, 1943: 297)

Önceki tasnifinde hikâyeleri hacmine göre değerlendiren Sevük, bu tasnifinde de işlenen konuları ön plânda tutmuştur.

Edmond Saussey de, halk hikâyelerini üç başlık altında ele almaktadır.

a) Menşe destanları

b) İslâmî destanlar

c) Saz şairleri etrafında teşekkül eden destanlar (Saussey / Başgöz, 1952: 51)

Mesnevî tarzında yazılmış olan halk hikâyeleri üzerinde duran Hikmet İlaydın da konuyu aşağıdaki şekilde ele alır:

a) Dinî mevzular.

b) Millî mevzular.

c) Âşıkâne mevzular (İlaydın, 1936: 273-276)

Bu tasnife değişik konular dahil edildiği için halk hikâyelerini sadece üçüncü madde içerisinde değerlendirebiliriz.

Pertev Naili Boratav ise halk hikâyelerini konularına göre değerlendirerek üç başlık altında sıralamıştır:

I. Kahramanlık Hikâyeleri

A) Köroğlu Kolları

İlk Kol
Kasab-ı Cömert veya Ayvaz kolu
Kösenin Kolu
Koca Bey Kolu
Mamaç Bezirgan veya Tekelti Kolu
Demircioğlu veya Telli Nigar Erzurum Kolu
Kiziroğlu Mustafa Bey Kolu
Bağdat Turna Teli Kolu
Hasan Paşa Silistre Kolu
Bolu Bey Kolu
Halep Kolu
Dağıstan Kolu
Gürcistan Kolu
Deli Kara Kolu
Hasan Bey - Dağıstan Kolu
Kaytaz Kolu
Kiziroğlu Mustafa Bey Kırım Kolu
Kenan Kolu
Kayseri Kolu
Köroğlu'nun Oğlu Haydar Bey Kolu
Son Kol

B) Diğer Kahramanlık Hikâyeleri

a) Köroğlu Dairesine Bağlı Olanlar

1. Celâlî Bey ve Mehmet Bey
2. Kirmanşah

b) Diğer Hikâyeler

Eşref Bey
Salman Bey
Lâtif Şah
Cihan ve Abdullah
Arslan Bey
Mustafa Bey
Ahmet Han
Şah İsmail
Bey Böyrek
Haydar Bey
Hurşit Bey
Yaralı Mahmut

II. Aşk Hikâyeleri

A) Kahramanları Muhayyel Olanlar

Mirza-yı Mahmut
Ülfetin
Derdiyok ile Zülfü Siyah
Elif ile Mahmut

B) Âşık Şairlerin Romanlaşmış Hayatları

a) Yaşadıkları Rivayet Olunan Âşıklar

Ercişli Emrah ile Selvi Han
Âşık Garip
Tufarganlı Abbas
Âşık Kerem
Kurbanî
Tahir Mirza

b) Yaşadıkları Muhakkak Olanlar

Âşık Ali İzzet
Sümmanî
Gökçeli Ali Esker

Hasta Hasan
Dikmetaşlı Dede Kasım
Kara Gelin (Posoflu Fakirinin Maceraları)
Karacaoğlan
Vüdat-ı Hasta

III. Bu Kategorilere Tamamıyla Girmeyen Hikâyeler

A) Aşk Maceraları

Ali Şir Hikâyesi
Gündeşlioğlu
Hasan ile Mihrican
Erzurumlu Hoca Fenayi'nin Oğlu Mahzunî
Yahudi Kızı
Namuslu Kız
Kamber'in Beyşehir'deki Macerası
Âşık Ömer'in Şair Olması
Abdullah Çavuş
Furkanî

B) Meşhur Kaçaklara (eşkıyalara) ve Kabadayılara Ait Hikâyeler

Deli Yusuf Bey
Kerem Bey
Kazar
Mihrali Bey
Kaçak Nebi (Boratav, 1946: 28-30)

Pertev Naili Boratav'ın, destan ve hikâye türlerini birlikte değerlendirerek yaptığı bir başka tasnifi daha vardır. Burada, hikâye ve destanları konuları bakımından üçe ayırmıştır:

a) Mitolojik temalar.
b) Tarihî destanlar.
c) Lirik destanlar (hikâye) (Boratav, 1963: 11-44)

Eflâtun Cem Güney ise, halk hikâyelerini hacimleri ve konuları bakımından sınıflandırır:

a) Koca hikâyeler

b) Kara hikâyeler. Güney bu gruplara *karavelli*leri de ilâve eder.

Güney, halk hikâyelerini konularına göre de şöyle sınıflandırır:

a) Konusunu bir yerde geçen yürekler acısı bir vâkıadan alanlar (gerçek hikâyeler).

b) Özünü babayiğitlik maceralarından alanlar (kahramanlık hikâyeleri).

c) Mayasını halk şairlerinin hayatından alanlar (âşık hikâyeleri) (Güney, 1971: 41-63).

Ayrıca halk hikâyelerinin modernleştirilmesinden yana olan ve bunları yeniden işleyip "popüler roman" hâline getirilmesini savunan Faruk Rıza Güloğul bu eserleri iki başlık altında sınıflandırmıştır:

A) Harf İnkılâbından Sonra Basılan Halk Kitapları

a) Taş basma asılları olanlar
b) Halk ağzından toplananlar
c) Telif edilenler

B) Konularına Göre

a) Aşk hikâyeleri: Âşık Garipoğlu, Şah İsmail'in torunu, Âşık Garip'in torunu.

b) Cenk kitapları: Yedi Yol Cengi, Hazreti Ali Cenkleri.

c) Halk ağzından dinlenen hikâyeler: Sürmelibey, Bey Böyrek ile Ak KavAk Kızı, Emrah ile selvi.

d) Millî kitaplar: Ateş olup sardılar, Yanık Ömer vb. (Güloğul, 1937: 10-11)

Mustafa Nihat Özön de halk hikâyelerini:

a) Klâsik edebiyatımızın manzum hikâyeleri,

b) Aynı edebiyatımızın mensur hikâyeleri,

c) Halk arasında yazılısından okunan hikâyeler,

ç) Zümrelerin kendi maksat ve gayelerine uygun şekle soktukları hikâyeler olmak üzere dört grup hâlinde inceler. (Özön, 1937: 32)

Behçet Necatigil de konuyu basit bir şekilde sınıflandırmıştır:

a) Kahramanlık öyküleri.

b) Aşk hikâyeleri. (Necatigil 1976: 4)

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'ndeki halk hikâyesi maddesini yazan İnci Engünün ve Mustafa Kutlu halk hikâyelerini, musannifi ve konularına göre tasnif etmişlerdir:

A. Musanniflerine Göre

1. Musannifi belli olan hikâyeler: Doğu Anadolulu hikâyeciler, bu hikâyeleri tasnif etmiş veya derlemiş; yahut da belirli manzum parçaları ilâve etmişlerdir. Dikmetaşlı Dede Kasım; Posoflu Fakirî; Elesger; Erivanlı Necef; Çıldırlı Âşık Şenlik; Ardanuçlu Efkârî; Arpaçaylı Mehmet Kasım; Posoflu Müdamî, vb.

2. Musannifi belli olmayan hikâyeler: Bu hikâyeler büyük ölçüde âşıkların hayatı etrafında teşekkül etmiştir. Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Ercişli Emrah, vb.

B. **Konularına Göre**

1. Sevda hikâyeleri: Âşıklık geleneğinin özelliklerini en iyi gösteren hikâyelerdir. Bu tür hikâyelerin bazılarının kahramanı âşıklardır. Kerem, Garip, vs. Bazılarının kahramanları ise çeşitli kesimlerden seçilmiştir. Elif ile Mahmut, Tahir ile Zühre, vb.

2. Kahramanlık hikâyeleri: Köroğlu Kolları, Kirmanşah, vb. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1981: 58-59)

Ali Berat Alptekin de, *Âşıkların Hayatı Etrafında Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri* adlı bir çalışmasında konuyla ilgili hikâyeleri üç grup hâlinde vermiştir:

a) Sadece Türkiye'de tanınan âşıkların hayatları etrafında teşekkül eden halk hikâyeleri.

b) Sadece Azerbaycan'da bilinen âşıkların hayatları etrafında teşekkül eden halk hikâyeleri.

c) Anadolu, Azerbaycan ve diğer Türk boyları arasında bilinen âşıkların hayatları etrafında teşekkül eden halk hikâyeleri. (Alptekin, 1985: 9-14)

Ali Öztürk de, *Türk Anonim Edebiyatı* adlı eserinde konuyla ilgili diğer tasnifleri verdikten sonra şöyle bir sınıflamayı teklif etmiştir:

1. Mistik aşk hikâyeleri
2. Romantik aşk hikâyeleri

a) Nesir ve nazımın birlikte, yan yana oluşturduğu hikâyeler

Yaralı Mahmut Hikâyesi
Necip ile Telli
Ali Şir ile Güllü Hikâyesi
Celali Bey ve Oğlu Mehmet Bey Hikâyesi
Sürmeli Bey Hikâyesi
Zülâl Şah Oğlu İbrahim Hikâyesi
Letif Şah Hikâyesi
Hasan Bey (Kolu) Hikâyesi vb.

b) Sadece nesirle şekil alan hikâyeler

Kalyaponi Hikâyesi
Dal Boylu Dal Yusuf Hikâyesi
Ahmedi Dürre
Mehmet Şah

Şehzade Sencer
Hint Padişahı'nın Kızı
Balıkçı Güzeli (Sultan Çenesi) vb.

3. Didaktik Eğitici ve Öğretici Hikâyeler

4. Realist-Gerçekci Hikâyeler (Öztürk, 1985: 61-85)

Halk hikâyeleri ile ilgili bir başka çalışma da, Necdet Sakaoğlu'na aittir. Sakaoğlu, *Halkın Okuduğu Cenk Kitapları- Aşk Masalları* adlı makalesinde konu ile kitapları bir arada değerlendirmiştir:

a) **Aşk hikâyeleri**: Âşık Kız Âşık Garip, Tahir ile Zühre, Asuman ile Zeycan, Yusuf ile Züleyha, Leylâ ile Mecnûn, Arzu ile Kamber, Bay Böğrek ile Akkavak Kızı, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Melikşah ile Güllühan, Elif ile Mahmut, Gül ile Sitemkâr, Râzınihan ile Mahfiruze, Âşık Hasan, Şah İsmail, Dertli Hasan ile Nazlıhan, Sümmani ile Gülperi, Sümmani ile Şenlik, Emrah ile Selvi, Yanık Ömer ile Güzel Zeynep, Hurşit ile Mahmihri, Billûrköşk, Karacaoğlan ile Yayla Güzeli, Dadaloğlu ile Türkmen Güzeli, Sürmeli Bey ile Dilber Senem.

b) **Olağanüstü kahramanlık masalları**: Hazreti Ali Kaf Kalesi, Merdimeydan Mihrisüleyman Peşinde, Amr İbni Madikerp Cengi, Kan Kalesi Cengi, Zerrin Kalesi, Kesikbaşın intikamı, Hamza Pehlivan ile Maliki Ejder Cengi, Hazreti Ali ile Muaviye Cengi, Merdimeydan ile Baltalı Cebbar, Hazreti Ali ve Amribni Abdud Cengi, Hamza Böke ve Amr İbni Abdud Cengi, Hayber Kalesi, Berber Kalesi, Havarzemin ve Billûruâzam Cengi, Muhammed Hanefi Cengi, Bedir Cengi, Gazavat-ı Seyyid Battal Gazi, Eba Müslim Horasanî, Zaloğlu Rüstem, Üç Yol Cengi, Ejder Kalesi Cengi.

c) **Değişik kurguda cenk, aşk, korku, serüven kitapları**: Seyfülmülük, Ali Baba ve Kırk Haramiler, Avcı Behram, Behmeşah, Mahanın Felâketleri, Ham bin Nuhun Sarayı, Seyfizülgezen, Serencam, Hançerli Hanım, Temimdar Hikâyesi, Dertli Kaval, Dürrü Yekta Şahmaran, Yedi Âlimler, Köroğlu.

d) **Mizah hikâyeleri**: Keloğlan ile Kara Çomak, Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş, Karagöz'ün Salıncak Safası.

e) **Din kitapları**: Namaz Hocası, Mevlid-i Nebevî, Veysel Karanî, Kerbelâ, Mızraklı İlmihâl, Vasiyetname, Hazreti Nuh ve Tufan, Hüccetülislâm, Şems Mevlidi, Binbir Hadis, İlahiler Kasideler, Şurutüsselât.

f) **Değişik konulu kitapçıklar**: Rüya Tabirleri, Güzel Mektup Numuneleri, vb. (Necdet Sakaoğlu, 1985: 38)

Saim Sakaoğlu da, Nazım ve Nesir Karışık Olarak Sunulan Halk Hikâyeleri başlığı altında yıllardır karıştırılan bir konuya parmak basarak; halk edebiyatı bahsinde, "hikâye" ve "halk hikâyesi" aynı kavramın karşılığı

olarak kullanılmaktadır; ancak konunun dışında olanlar "masal", hatta "efsane" için de "hikâye" terimini kullanmaktadır, dedikten sonra halk hikâyelerini kendi arasında üç bölüm hâlinde sınıflandırmıştır:

a) **Kahramanlık hikâyeleri**: Köroğlu ve kolları.

b) **Sevda hikâyeleri**: Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, vb.

c) **Gerçekçi hikâyeler**: Cevri Çelebi, Hançerli Hanım, Tayyarzade, vb. (Sakaoğlu, 1994: 515)

Türkiye de konu ile ilgili bir başka tasnif Ali Duymaz'a aittir. Duymaz, *Nevruz Bey Hikâyesi* adlı çalışmasında Türk dünyasının genelini göz önüne alarak bir tasnif yapmıştır:

A) Konuları Bakımından Halk Hikâyeleri:

a) **Aşk hikâyeleri**: Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, vb.

b) **Kahramanlık hikâyeleri**: Köroğlu Kolları.

c) **Aşk ve kahramanlık hikâyeleri**: Şah İsmail, Elif ile Mahmut, vs.

B) Coğrafî Yayılışları Bakımından Halk Hikâyeleri:

a) *Anadolu'da bilinen halk hikâyeleri*: Kozanoğlu, Sümmanî ile Gülperi, vb.

b) *Türk dünyasının bir bölümünde bilinen halk hikâyeleri*: Çora Batır, Kozı Körpeş ile Bayan Sulu, vb.

c) *Türk dünyasının genelinde bilinen halk hikâyeleri*: Köroğlu, Tahir ile Zühre, vb. (Duymaz, 1996: 47)

Nerin Köse de halk hikâyelerini şekil, hacim ve konularını göz önüne alarak tasnif eder. Buna göre:

Şekil Bakımından:

I. Türkülü halk hikâyeleri

A. Klâsik halk hikâyeleri

B. Kaside (serküşte)ler

C. Bozlaklar

II. Türküsüz hikâyeler:

A. Karavelliler

B. Kara hikâyeler

Hacim Bakımından:

I. Uzun halk hikâyeleri

II. Kısa halk hikâyeleri

Konu Bakımından:

I. Aşk hikâyeleri

A. Kahramanları muhayyel olan hikâyeler

B. Âşık-Saz şairlerinin hayat hikâyeleri

II. Kahramanlık hikâyeleri

A. Köroğlu kolları

B. Diğer kahramanlık hikâyeleri

III. Realist hikâyeler (Köse, 1996a: 12-16)

Türkiye dışındaki Türkler arasında da halk hikâyelerinin tasnifi ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Irak Türklerinin halk hikâyeleri üzerinde incelemeler yapan İbrahim Dakukî belirli bir ölçüye bakmadan hikâyeleri tasnif eder:

a) Tarihî hikâyeler

b) Aşk ve kara sevda hikâyeleri

c) Efsane hikâyeler (Masallar)

ç) Dinî hikâyeler

d) Didaktik hikâyeler (Dakuki, 1970: 51-55)

Azerbaycan halk edebiyatı üzerine yaptığı çalışmaları ile tanıdığımız M. Hüseyin Tehmasib da, Azerbaycan'da *dastan* olarak bilinen halk hikâyelerini üç başlık altında ele almıştır:

1. Gehremanlıg dastanları

a) Gedim bahadarlıg nagılları; sehirli nagıllar ve esatiri görüşlerle sesleşen gehramanlıg dastanları

b) Tarihi hadiselerle sesleşen gehramanlıg dastanları

c) Adi gehramanlıg dastanları

2. Mehebbet dastanları

a) Mehebbetle gehramanlıg hüdudlarında dayanan dastanlar

b) Esl mehebbet dastanları

ba) Nağıllarla bağlı mehebbet dastanları

bb) Gedim eposla bağlı mehebbet dastanları

bc) Yazılı edebiyyatla bağlı mehebbet dastanları

bd) Orijinal mehebbet dastanları

c) Mecazi mehebbet dastanları

ca) Astral dastanlar

cb) Remzi dastanlar

3. Aile-Ehlag dastanları (Tehmasib, 1972: 108-112; Namazov, 1984: 61-63; Veliyev, 1985, 299; Alptekin, 1984: 9-13)

Vagif Veliyev de benzer bir tasnif yapar.

1. Gehramanlıg dastanları
2. Mehebbet dastanları
3. Aile-Ehlag dastanları (Veliyev, 1985, 299)

Aynı sahada çalışan İsrafil Abbasov ise halk hikâyelerini ikiye ayırır:

1. Me'lum meşhur dastanlar ve onların variantları: Köroğlu, Aşıg Gerib, Esli ve Kerem, Tahir - Zöhre, Şah İsmayıl.

2. Unutulmuş mehebbet dastanları: Han Çoban, Gul Mahmud, Aslan-Nazenin, Eşref- Zühre, Aslan-Gülbahar (Abbasov, 1987: 39-79)

Rıza Mollov ise Bulgaristan Türkleri arasında anlatılmakta olan halk hikâyelerini şöyle tasnif eder:

1) Mitolojik tip halk yaratıları

2) Oğuznameler tipi kahramanlık halk hikâyelerinden "Bamsı Beyrek varyantları", "Atsız Bey", "Dağı Sırtında Taşıyan Çoban", vb.

3) Köroğlu halk hikâyeleri tipi

4) Yarı yiğitlik yarı âşıkane halk hikâyeleri tipi

5) Âşık halk hikâyeleri tipi

a) Sembolik âşık hikâyeleri tipi

b) Âşıkların sevdalarını anlatan âşık hikâyeleri tipi (Mollov, 1975: 69-71)

Elif ile Mahmut hikâyesi üzerine bir araştırma yapan Edith Fischdick'in tasnifi ise biraz farklılık göstermektedir:

1) Eşkıyalık ve kahramanlık romanları

2) Kahramanlık ve aşk romanları

3) Katıksız aşk romanları (Fischdick / Türkmen-Şenocak, 1984: 55-84)

Romanya'nın Dobruca bölgesinde yaşayan Türklerin halk hikâyeleri üzerinde çalışma yapan Nedret Mahmut ile Enver Mahmut da, halk hikâyelerini ikiye ayırır:

1) Batırlık (kahramanlık) masalları: Edige Batır, Şora Batır, Adel Sultan, Bayböri Ulı Beyrek Batır vb.

2) Aşk ve sevda masalları: Bozcigit, Tayırman Zöre, Kozı Kürpeş men Bayan Sılıv vb (Mahmut vd., 1988: 15-253; Aça, 1998: 78)

Altay destanları üzerinde bir araştırma yapan Puhov, kahramanlık konularının ele alındığı destanları beş grup hâlinde incelemiştir. Buna göre:

1. Kahramanların canavarlarla mücadelesi

2. Kahramanın yer altı dünyasının hakimi Erlik'le mücadelesi

3. Kahramanın dünürlüğü ve düğünü

4. Kahramanın yabancı hanların işgallerine karşı yürüttüğü mücadelesi

5. Kahramanın sömürücü, zulmedici kötü hanlarla mücadelesi. (Açа, 1998: 6)

Tuva destanlarıyla Altay, Hakas, Yakut ve Şor destanları çeşitli yönleriyle benzerlikler göstermektedir. Tuva Türklerinin destanları üzerinde çalışan L. V. Grebiyev aşağıdaki şekilde bir tasnif yapmıştır:

1. Kahramanın sadece eş (gelin) aramak için yaptığı mücadeleler

2. Kahramanın eş (gelin) aramakla birlikte hanlarla yaptığı mücadeleler

3. Kahramanın, hanlara ya da diğer yabancı istilâcılara karşı yürüttüğü mücadele. (Açа, 1998: 11)

Kırgız Türklerinin destanları pek çok araştırıcı tarafından ele alınmıştır. Bu araştırıcılar da destanları, konu ve şekil itibarıyla çeşitli şekillerde tasnif etmişlerdir. Bunlardan bazıları aşağıdadır.

1. Köönö epos /Baatırdık comok: Eski destanlar, Er Töştük vb.

2. Baatırdık epos: Kahramanlık destanı, Manas, Canış-Bayış, Kurmanbek, Er Tabıldı, Şırdakbek, Canıl Mırza vb.

3. Sotsialdık-turmuştuk eposlar: Sosyal konulu destanlar, Kococaş, Kedeykan, Sarincibököy, Olcobay menen Kişimcan, Mengirman vb. (Açа, 1998: 22-24)

Kırgız Türklerinin destanları şekil bakımından da tasnif edilmiştir. Bu tasnifte destanın hacminin ön plânda tutulduğu küçük bir dikkatle görülebilir:

1. Ulu epos: Manas Destanı

2. Kence epos: Töştük, Er Tabıldı, Kocacaş, Canış-Bayış, Canıl Mırza, Olcobay menen Kişimcan, Şırdakbek, Sarinci-Bököy ve Mendirman vb. (Açа, 1998: 25)

Kazak Türklerinin destanları ile diğer Türk boylarının destanlarının tasnifi arasında büyük benzerlikler vardır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için değişik kaynaklardan aldığımız tasnifleri aşağıya alıyoruz.

Kazak Sovyet Halk Poyeziyasının Janrlık Erekşelikteri adlı çalışmada Kazak destanları beş gruba ayrılmıştır.

1. Geleneksel epik destanlar veya kahramanlık destanları: Kobılandı, Alpamıs, Er Targın

2. Tarihî cır destanlar: İsatay-Mahambet, Bekbolat, Cankoca vb.

3. Lirik veya romantik, aşk destanları: Kozı Körpeş-Bayan Sulu, Kız Cibek, Ayman-Şolpan vb.

4. Efsane, fantastik kissa, destanlar: Seyfülmalik, Totının Toksan Tarawı vb.

5. Yeni destanlar (Şami, 2000: 4; Margulan, 1946: 75-81)

Kazak destanları üzerinde en çok çalışma yapanlardan birisi de Alkey Margulan'dır. Margulan, *İstoriçeskoy Obuslovlennosti Kazahskogo Eposa* adlı eserinde destanların daha çok teşekkül tarihleri üzerinde durur. Buna göre:

1. *Arkaik devir*: Er Töstik, Ak Kebek, Kulamergen, Şolpan Mergen vb.

2. *Oğuz Kıpçak* (on bir-on ikinci yüzyıllar) *devri*: Korkut Ata, Kazanbek, Alpamıs, Kozı Körpeş-Bayan Sulu, Dombawıl vb.

3. *On üç- on dördüncü yüzyılların olayları üzerine kurulan destanlar*:

a) Coşı ulusunun kuruluşu ile ilgili destanlar: Kobılandı Batır, Er Targın vb.

b) Coşı ulusunun dağılması ve kendi aralarındaki savaşları konu alan destanlar: Kambar Batır, Kaztugan vb.

4. Cungar saldırısına karşı savaşı (on yedi-on sekizinci yüzyıllar) konu alan destanlar: Kabanbay, Olcabay, Bögembay, Esim Han vb.

5. On dokuzuncu yüzyıldaki yöneticilerin (han vb.) halka karşı yaptıkları zorbalıkları konu alan destanlar: İsatay, Mahambet, Beket, Cankoca vb (Şami, 2000: 5; Kazak Sovyet Halık Poeziyasının Janrlık Erekşelikteri, 1979: 99-100)

A. Konıratbayev, Kazak destanlarını tür ve tarihî özellikleri itibariyle ele alarak aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır.

1. Masalsı destanlar: Er Töstik, Kulamergen, Talasbay Mergen, Dotan vb.

2. Türk hanlığı devrinde ortaya çıkan destanlar: Orhun Yazıtları, Kültikin hakkında yazılmış olan destanlar

3. Oğuz destanı: Kitab-ı Dedem Korkut Destanı

4. Kabilelerle ilgili destanlar: Alpamıs Batır, Kobılandı Batır, Kambar Batır vb.

5. Nogay devrine ait destanlar: Er Targın, Kırım'ın Kırk Batırı vb.

6. Tarihî destanlar: Beket, Dosan Batır vb.

7. Lirik, aşk destanları: Kozı Körpeş-Bayan Sulu, Ayman-Şolpan vb.

8. Doğu kaynaklı destanlar: Zaloğlu Rüstem ve diğer kıssalar.

9. Müellifi belli olan destanlar: Espembet, Ötegen Batır, Suranşı Batır vb.

10. Sovyet döneminde teşekkül eden destanlar: Amankeldi, Malik, Tölegen vb. (Şami, 2000: 5; Konıratbayev, 1991: 433)

Muhtar Awezov, *Adebiyat Turalı* adlı eserinde destanları üçe ayırarak inceler.

1. Kahramanlık destanları: Kobılandı Batır, Er Targın, Er Sayın vb.

2. Sevgi konulu destanlar: Kozı Körpeş Bayan Sulu, Kız Cibek, Ayman-Şolpan.

3. Tarihi olaylarla ilgili destanlar. (Şami, 2000: 5)

U*ygur (Doğu Türkistan)* Türklerinin destanları büyük ölçüde Türkiye'deki halk hikâyeleri tasnifine uygun şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Kahramanlık destanları:

a) Mitolojik kahramanlık rivayetleri: Kitab-ı Cemşit, Şehzade ile Pars, (Altun Yaruk), Çeştani İligbey, Rustemi Destan, Tomaris, İskendername, Göroğlu, Çın Tömür Batır, Oğuzname, Korkut Ata, Yusuf-Ahmet.

b) Efsanevi kahramanlık destanları: Oğuzname, Çeştani İligbey, Şehzade İle Pars, Kitab-ı Cemşit, Rustemi Destan, İskendername.

c) Tarihi kahramanlık destanları: Gülendam, Seyit Noçi, Sadir Pehlivan, Naçuğum, Abdurrahman Hoca.

2. Aşk destanları:

a) Aşk-sergüzeştli destanları: Leyli Mecnun, Garip ile Senem, Tahir ile Zühre.

b) Aşk-kahramanlık destanları: Hurilika ile Hemracan, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, Behram ile Gülendam. (İnayet, 1996: 12-13)

Uzun yıllardan beri Uygur folkloru ve halk edebiyatını Türkiyeli okuyuculara tanıtan Âlimcan İnayet Uygur destanlarını (halk hikâyelerini) Abdukerim Rahman'ın sınıflamasına yakın şekilde yapmıştır.

1. Kahramanlık hikâyeleri: Emir Göroğlu, Yusuf Ahmet, Çın Tömür Batır, Nazuğum, Seyit Noçi, Abdurrahman Hoca.

2. Aşk hikâyeleri: Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun, Şehzade Ferruh ve Melike Gülruh, Şehzade Nizamettin ve Melike Rena, Şehzade Behram ve Melike Diliriz, Kakkuk ile Zeynep.

3. Aşk ve kahramanlık hikâyeleri: Şehzade Ferhat ve Şirin, Hurilika ile Hemracan, Gülendam, Boz Yiğit, Kızıl Gülüm, Boz Körpeş Karaköz Ayım.

4. Sergüzeşt (Biyografik) hikâyeler: Şah Adil Han, Hoca Beht ve Onun Oğlu, Sultan Cimcime. (İnayet, 1995: 16)

Bir başka Uygur Türk'ü olan Erkin Emet de Uygur destanlarını (halk hikâyelerini) üç grupta ele almıştır:

1. En eski kahramanlık destanları: Oğuzname, Dede Korkut, Alper Tunga, Ergenekon.

2. İslâmiyet sonrası teşekkül eden aşk destanları: Leylâ ile Mecnûn, Yusuf ile Züleyha, Garip ile Senem, Tahir ile Zühre, Kamerşah ile Şahsenem, Hörlika ile Hemracan, Şah Adilhan, Şehzade Behram, Melik Dilriz.

3. Gerçek olayları konu edinen tarihî destanlar: Sadir Pehlivan, Nozugum, Çin Mudın Kıssası, Seyit Noçi, Abdurrahman Han Goca. (Emet, 1995: 28; Açа, 1998: 51)

Özbek Türklerinin destanları üzerinde hem doktora tezinde hem de hazırlamış olduğu bir bildirisinde derli toplu olarak duran Mehmet Açа destanların sınıflandırılmasıyla ilgili olarak aşağıdaki bilgileri vermektedir:

Özbek Türklerinin destanları, *kahramanlık, aşk ve kahramanlık olmak üzere iki konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Özbek destanlarını, konularına göre, kısaca şu şekilde gruplandırabiliriz:*

a. Kahramanlık dastanları: (Göroğli, Alpamış, vb.)

b. Aşk dastanları: (Rüstem Han, Şirin-Şeker, vb.) Jirmunskiy ile Zarifov, çalışmalarında, çok daha ayrıntılı bir sınıflandırma yapmışlardır. Onlar, Alpamış'ı Bogatırskaya Skazka (Kahramanlık Masalı) başlığı altında incelemişlerdir. Savaş/Harp Şiiri başlığı altında Yusuf-Ahmed'i; Dastanı İstoriçeskogo Sodercaniya (Tarihî Destanlar) başlığı altında Şeybani Han ile Kün Batır'ı; Romaniçeskie Dastanı (Aşk Destanları) başlığı altında da Küntoğmış (ya da Halbike), Şirin-Şeker, Arzıgül, Muradhan, Rüstemhan'ı inceleyen araştırıcılar, Göroğli dairesini de dastan başlığı altında ele almışlardır. Jirmunskiy ve Zarifov, Dastanı Literaturnogo Proishoceniya (Yazılı Edebiyattan Doğan Destanlar) başlığı altında da Leyli-Mecnun, Ferhad-Şirin, Behram-Gülendam, Yusuf-Zuleyha, Varke ve Gülşa, Seypul-Melik, Tahir-Zuhra gibi destanları incelemişlerdir. Novıe Dastanı (Yeni Dastanlar) başlığı altında da Tolganay, Mamatkerim palvan gibi yakın dönemlerde teşekkül etmiş olan destanları ele almışlardır.

Özbek Türkü âlim M. S. Saidov, Özbek Türklerinin destanlarını kahramanlık, saf muhabbetni küylevçi (Saf aşkı terennüm eden), romantik, cengname ve tarihi destanlar gibi türlere ayırmıştır. B. İ. Sarımsakov ise halk destanlarını üç ana grupta toplamıştır: Kahramanlik, romanik ve tarihiy. Sarımsakov'un tasnifine göre, cengname ve kitabiy dastanlar, romanik dastanların bir başka tezahürüdürler. K. İmamov, T. Mirzaev, B. Sarımsakov, O. Seferov tarafından hazırlanmış olan Özbek Halk Ağzaki Poetik İcadi (Taşkent, 1990) adlı eserde de Sarımsakov'un görüşleri doğrultusunda Özbek Türklerinin destanları, kahramanlik dastanlari, romanik dastanlar ve tarihiy dastanlar şeklinde üç büyük gruba ayrılmaktadır. Eserde, romanik dastanlar, kendi içinde cengname dastanlar, İşkıy-romanik dastanlar, maişiy-romanik dastanlar ve kitabiy dastanlar olmak üzere alt dallara ayrılmıştır. Eserde, kahramanlik dastanlarına Alpamiş, romanik dastanlara (Ki, tarihiy dastanlar, araştırıcılar tarafından yukarıda da belirttiğimiz gibi, dört gruba ayrılmıştır.) Yufus bilen Ahmed, Alibek bilen Balibek, Yekke Ahmed, Ernazar, Rüstem, Göroğli, Küntoğmiş, Ravşan, Sahibkıran, Arzigül, Erali bilen Şerali, Ferhad ve Şirin, Leyli ve Mecnun, Behram ve Gülendam, Varka bilen Gülşah, Vamık bilen Uzra gibi destanlar, tarihiy dastanlara (Tarihiy dastanlar da kendi içinde tarihiy-kahramanlik, tarihiy-fantastik, tarihiy-konkret ya da yeñi dastanlar ve avtobiografik destanlar olmak üzere çeşitli dallara ayrılmaktadır.), Aysuluv, Tulumbiy, Şeybanihan, Tolğanay, Mamatkerim Palvan, Cizzah Kozğalani, Merdikar, Emir Kaçdi, Tercimei Hal (Ergaş Cumanbülbül), Künlerim (Fazil Yoldaş oğli) gibi metinler örnek verilmektedir. (Aça, 1998: 55)

Türkiye'de halk hikâyesi üzerinde çalışanların hemen hemen ortak noktalarından birisi de Azerbaycan ve Türkiye'deki halk hikâyesi (dastan) olarak bilinen metinlerin kaynağının büyük ölçüde Türkmenistan olmasıdır. Zaten Azerbaycan ve Türkiye'de anlatılan pek çok dastan (halk hikâyesi) küçük değişikliklerle bu bölgede de anlatılmaktadır. Bugün Türk halk hikâyelerinin temeli diyebileceğimiz Köroğlu, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Âşık Garip vb. hikâyeler nazım nesir karışımı olarak Türkmenistan'da anlatılmaktadır. Kısacası Türkmen dastanlarıyla Azerbaycan dastanları ve Türkiye halk hikâyeleri arasında hiçbir fark yoktur. Elbette konu ve şekilde görülen bu benzerlik tasnifte de görülecektir. Şimdi bu üç ülkedeki sınıflamayı daha iyi mukayese edebilmek için Türkmen dastanlarının tasnifini vermek istiyoruz.

On sekizinci yüzyılda Türkmen destancılık geleneğinin kurucusu olarak kabul edilen şair Nurmuhammet Andalıp'tır. Çünkü hem destan (dessan), hem mesnevî (poema), hem de tamamen nesir destan (povest) yazan tek ve ilk şair Andalıp'tır. Ayrıca tarih (Nesimî), din (Yusup-Züleyha), aşk (Leyli-Mecnun) gibi değişik konuları da eserlerinde işlemiş bir şairdir. On dokuzuncu yüzyılda Bahrı adında başka bir şair de hem

destan, hem de mesnevî yazmış olmasına rağmen Andalıp'ın seviyesinde bir sanatkâr değildir.

Türkmen destanları üzerinde çalışan Seyit Garrıyev, *Türkmen Eposı, Dessanları ve Gündoğar Halklarının Epiki Döredıciliği* adlı eserinde destanları altı başlık altında inceler:

1. *Asıl Aşk Destanları*: Sevgi konusunu işleyen, ancak gerçek hayat olayları, gerçek tipler ve gerçek sevgi temelinde oluşturulan destanlardır. Romantik bir üslûpla kaleme alınan bu destanlarda elbette ki olağanüstü motifler de vardır. Ancak esas olan eserdeki gerçeklikle temas noktasıdır. Andalıp'ın Leyli-Mecnun'u, Mollanepes'in Zöhre-Tahir'i bu tür destanlardır.

2. *Fantastik Aşk Destanları*: Konuları sevgi olmakla birlikte bu destanları asıl aşk destanlarından ayıran en önemli nokta kahramanların aşklarının oluşma şeklidir. Asıl aşk destanlarında kahramanlar birlikte büyür, okula gider, tanışır ve birbirlerinin severler, sonra araya engeller girer. Fantastik aşk destanlarında ise erkek kahramanın doğumu, büyümesi, eğitimi anlatılır. Sevgilisine ise gıyabında âşık olur. Bu âşık olma da rüyada veya resmini görerek olağanüstü bir tarzda gerçekleşir. Bu destanların kaynağında "Sindbadname", "Kelile ve Dimne", "Binbir Gece" gibi Hint, Fars ve Arap masalları vardır. Magrupı'nın Seypelmelek-Methalcemal'i, Gül-Senuber gibi destanlar bu gruba girer.

3. **Kahramanlık** Destanları: Konusu kahramanlık olan bu destanlar ikiye ayrılır.

a) *Aşk ve Kahramanlık Destanları*: Bu tür destanlar fantastik aşk destanlarına benzer. Kahraman gıyabında rüyada veya resmini görerek âşık olduğu sevgilisini aramaya çıkar. Ancak yola çıkışında yanında askerleri vardır ve engelleri aşmak için güç kullanır. Teke tek mücadelelere veya savaşlara girer. Şabende'nin Gül-Bilbil destanı bu tip bir destandır.

b) *Savaş Destanları*: Bu tür destanların merkezinde savaş ve mücadele vardır. Sevgi ya da başka bir tema aslî unsur olmaktan çıkmıştır. Yusup-Ahmet, Alıbeg-Balıbeg, Hocamberdi Han gibi destanlar bu gruba girer.

4. *Realist Destanlar*: Şairlerin biyografisini, hayatın gerçeklerini, tarihî vakaları ve savaşları konu alan destanlardır. Bu destanlar üç gruba ayrılır:

a) *Tarih ve Kahramanlık Konulu Destanlar*: Magrupı'nın Dövletyar, Misgingılıç'ın Batır Nepes, Muhammetrahım'ın Dovanıñ destanları bu gruba girer. Bunlardan Dovanıñ destanı 1861 yılında Türkmenlere saldıran İranlılarla mücadeleleri konu alır.

b) *Aşk ve Sosyal Konulu Destanlar*: Mollamurt'un Emir Zerli destanı bu tür bir destandır. Bu destanda Mollamurt devrinin sosyal şartlarını, tanıyıp bildiği insanların hayatını konu almıştır.

c) *Biyografik Destanlar*: Seydi'nin Goşa Pudagım, Basrı'nın Dervüş Bahrı ve Talıbı'nın Talıbı ve Sahıpcemal Destanı bu gruba girmektedir. Seydi'nin Goşa Pudagım Destanı âdeta bir ağıt gibidir. Çünkü bir hastalık yüzünden oğulları kaybettiği oğullarına duyduğu acı ve hasreti destana dökmüştür.

5. *Dinî Konulu Destanlar*: Kaynağını din kitaplarından veya dinî rivayetlerden alan destanlardır. Bunlar iki gruba ayrılır:

a) Dinî konulu aşk destanları: Konuları din kaynaklarından alınmakla birlikte sevgi temasını işleyen destanlardır. Sevginin yanı sıra sosyal ilişkiler, adalet, vefa, şöhret kovalamak gibi değişik konuların da yer aldığı bu tür destanlara Andalıp'ın Yusup-Züleyha'sı örnektir.

b) Din Adamlarıyla İlgili Destanlar: Bu destanların özelliği dinî akideleri yayma amacı taşımalarıdır. Bunların da kaynağı dinî kitaplardır. Babarövşen, Zeynelarap, Ibrahım Edhem gibi eserler bu türün örnekleridir.

6. Tercüme Destanlar: Destanın metnini aslına sadık kalarak çevirmeye dayanan destanlara verilen addır. Andalıp'ın Farsçadan çevirdiği Mürze Hemdem böyle bir destandır. (Garrıyev, 1982: 38-54)

Türkmen destanlarının bir başka tasnifi ise H. Koroglı tarafından yapılmıştır. Bu tasnif konuların kaynağına göre yapılmıştır. Koroglı'na göre Türkmen destanlarının konu kaynakları iki grupta incelenebilir.

1. Türk-Oğuz kaynaklı konular: Şasenem-Garıp, Aslı-Kerem, Zöhre-Tahır, Göroglı, Sayatlı-Hemra.

2. Fars edebiyatından alınan konular: Şabehram, Melike-Dilaram, Gül-Senuber, Leyli-Mecnun, Yusup-Züleyha, Hüyrlukga Hemra, Gül-Bilbil. (Koroglı, 1972: 68)

Kazan ve **Sibirya** Tatarlarının destanları üzerinde çalışan Flora Ehmetova (Urmançi) destanları üç başlık altında incelemiştir:

1. Alıplar turındağı hikeyetler: Alıp-Memşen, Mişek Alıp, Kadış Mergen, Kara Kükil, Ak Kübek vb.

2. Tarihî dastannar: Çura Batır, Cik mergen, Gıysa Ugılı Amet, Bürihan vb.

3. Mehebbet dastannarı: Kozı Körpe, Tahir Bilen Zöhre, Şahsenem Hem Garip vb. (Aça, 1998: 75)

Kırım Türk halk hikâyelerinin tasnifi de Cafer Bekirov tarafından yapılmıştır. Buna göre halk hikâyeleri:

1. Karani (kahramanlık) dastanları

2. İçtimaiy- turmuş (aşk) dastanları (Bekirov 1988: 28-29; Aça 1998: 77) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

7. TÜRKİYE'DE HALK HİKÂYELERİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türk edebiyatında hikâye türünün örnekleri İslâmiyet öncesi devirlere kadar iner. Ancak konumuz on altıncı yüzyıldan itibaren sözlü kaynaklarda görülmeye başlayan halk hikâyeleri olduğu için konuyu bu yönüyle ele almanın yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Türkler, eski yurtları Orta Asya'da pek çok destan olaylarını yaşamışlardır. Gerçi pek çok destan konusu iç içe olduğu için destan olayı yaşamaktan, zaman zaman eski destanlarını hatırlamaya zaman bulamamışlardır. Sözlü edebiyatın en önemli örneği olan destanlar, başlangıçta manzum olarak destancılar tarafından söyleniyordu. Sadece destan söylenmiyor, her seferin sonunda destan, hikâye ve pek çok efsane teşekkül ediyordu.

Menkabe özelliklerinin ağır bastığı, Satuk Buğra Han Destanı bizim anladığımız manadaki hikâyeye en yakın metindir. Yine on iki ve on üçüncü yüzyıllarda Battal Gazi, Danişmend Ahmet Gazi Destanı teşekkül etmiştir. Maveraünnehir ve Harezm bölgesinde hayatı menkabeleşmiş olan Eba Müslim Horasani hikâyeleri de, Oğuz Türkleri tarafından Anadolu'ya getirilmiş ve yüzyıllarca sözlü ve yazılı kaynaklarda sevilerek okunup anlatılmıştır.

İslâmî edebiyatın ilk aşk hikâyeleri arasında Ali'nin (630/1233) hece vezniyle, dörtlükler hâlinde yazdığı Yusuf kıssası ve Şeyhad Hamza'nın, Yusuf ile Zülayha mesnevisini sayabiliriz.

Türk hikâye geleneği içerisinde mesnevî tarzında yazılan hikâyelerin önemli bir yeri vardır. *Divan Edebiyatında Hikâye* adlı bir makale yazan Hasibe Mazıoğlu, divan edebiyatındaki hikâyeleri şekillerine göre üçe ayırarak incelemiştir. Burada üçüncü sırada yer alan "manzum-mensur şeklinde olanlar" halk hikâyelerinin şekil özelliklerine uyduğundan tasnifi buraya almanın yararlı olacağına inanıyoruz:

1. Manzum
2. Mensur
3. Manzum-Mensur şeklinde. (Mazıoğlu, 1992: 19)

Pek çok araştırıcının hem fikir olduğu *destandan halk hikâyesine geçişin ilk basamağını teşkil eden eser*, Dede Korkut Hikâyeleri'dir. On dördüncü yüzyılda teşekkül etmiş olan Dede Korkut Hikâyeleri'nin, halk hikâyeciliği geleneği içerisinde önemli bir yeri vardır. Halk hikâyeleri ile Dede Korkut Hikâyeleri'nin benzer yönlerini şu noktalarda toplayabiliriz:

1. Her iki anlatım da nazım-nesir karışımıdır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde nesirden manzum kısımlara geçilirken *bu boy... olsun* denilirken bir

boya ait olan hikâye kastedilmektedir. Ancak Dede Korkut Hikâyeleri'nde gördüğümüz manzum kısımlar halk hikâyelerinde gördüğümüz şiirlerden şekil yönüyle daha farklıdır. Günümüz halk hikâyelerinde manzum kısımlar sekizli ve on birli hece vezniyle söylenirken Dede Korkut Hikâyeleri'nde böyle bir ölçü yoktur.

Günümüz halk hikâyelerinde, *Aldı Kerem, Aldı Aslı; Aldı Garip, Aldı Senem* gibi klişe cümleleri Dede Korkut Hikâyeleri'nde *Dedem Korkut ayıttı, Dedem Korkut soyladı* şeklinde görmekteyiz.

2. **Dede Korkut Hikâyeleri ve halk hikâyeleri konu ve motif itibarıyla benzemektedir.** Dede Korkut Hikâyeleri'nden ikisi olağanüstü güçlerle olan savaşı, ikisi iç mücadeleyi, geriye kalan sekizi ise Oğuzların komşuları ile olan mücadelesini konu almaktadır. On iki hikâyedeki konu, sevgi konulu halk hikâyelerine, bilhassa motif yönüyle benzemektedir. (Alptekin, 1993: 22-33)

Siyer, Kısas-ı Enbiya ve Tezkiretü'l Evliya tercümeleri; Hazreti Peygamberin mucizelerini anlatan hikâyelerden Geyik Destanı, Güvercin Destanı, Ejderha Destanı ve Kesik Baş Destanı yıllarca halk arasında sevilerek okunmuştur. Yine Hazreti Peygamberin oğlu İbrahim'in ölümü, kızı Fatma'nın ölümü, Hatice Mevlidi, Kız Mevlidi, Cimcime Sultan, Veysel Karanî, Maktel-i Hüseyn kitapları da bu yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Konusunu İran edebiyatından alan manzum aşk hikâyeleri de ilk çevrilerini bu yüzyılda yapmıştır. Bunlar arasında Süheyl ü Nevbahar (İzzeddin), Hüsrev ü Şirin (Fahri), Hurşidname (Şeyhoğlu), Cemşid ü Hurşid (Ahmedi), Varka ve Gülşah (Yusuf-ı Meddah), Gül ü Husrev (Tutmacı), vb. sayılabilir.

Âşık şiirinin ve halk hikâyeciliğinin başlangıç tarihi aşağı yukarı aynıdır. Bu hususta Fuad Köprülü şöyle demektedir:

*Anadolu ve Rumeli Türklerinin eski edebî hayatında meddahlığın çok büyük bir yeri vardır; çünkü, bizde halk hikâyeciliğini temsil edenler asırlardan beri meddahlar olmuştur (*Köprülü, 1966: 361) On beşinci yüzyıldan itibaren kıssahanların yerini meddahlar almaya başlamış, kıssahan; meddah tabirleri de bu sırada aynı manada kullanılmışsa da on yedinci yüzyıldan başlayarak meddah tabiri daha yaygın bir hâl almıştır.

Saraylarda çalışan ve hükümdarı eğlendirmekle görevlendiren insanlar hakkında Köprülü; *esasen başlangıçta Arap halifelerinin, sonra onları taklit eden başka İslâm hükümdarlarının saraylarında eğlenceli kıssalar anlatarak hükümdarı ve maiyyetini eğlendirmekle vazifeli birtakım adamlar, nedimler vardı; fakat bunların vazifesi, yalnız hikâyelerin naklinden ibaret kalmazdı; ekseriyetle yüksek bir edebî terbiye de almış malumatlı, zeki kimselerden mürekkep olan bu saray hikâyecileri, hükümdarın zevk ve mizacına göre, mukallidlik etmeğe de mecburdular. (*Köprülü, 1966: 365) demektedir.

Bilindiği gibi meddahlık geleneği on beşinci yüzyıldan itibaren kültürümüze girer ve bilhassa İstanbul, Bursa, Erzurum ve Malatya gibi merkezlerde bu gelenek canlı bir şekilde kendisini gösterir. Köprülü, meddah hikâyesi hakkında; *"Bizim sonraları meddah dediğimiz halk hikâyecilerine Araplar "kıssas" ve Acemler yine aynı manaya olarak kullanılan "kıssahan" derler ki bu tabir meddah kelimesinin umumîleşmesinden önce Türkler arasında da -bilhassa Anadolu'da- epeyi, zaman yaşamıştır."* (Köprülü, 1966: 362-363) demektedir.

On beşinci yüzyıldan itibaren meddahlık yapan bazı simalar şunlardır.

1. Arap Nedim
2. Aşkî
3. Ayvaz Oğlu
4. Balaban
5. Borazan Tevfik
6. Camcı İsmail
7. Çok Yedi Reis
8. Derviş
9. Derviş Hasan
10. Derviş Kâmil
11. Derviş Mehmet
12. Eğlence
13. Emin
14. Firuz
15. Hacı Kıssahan
16. Hakkı ve Tahsin
17. Halil
18. Hamdi
19. Hamza
20. Harman Danası
21. Hayalîss
22. Kız Ahmet
23. Küçük Ali Çelebi
24. Küpeli Çavuş
25. Muhsin Bey
26. Mustafa Çelebi
27. Musahip Hatif Efendi
28. Nakkaş Hasan
29. Ömer
30. Pertevî
31. Ramazan
32. Saçaklı Zade
33. Sait ve Abdi Beyler
34. Şekerci Salih
35. Şerif Çelebi
36. Tesbihçi Oğlu Nuri
37. Tıflî Ahmet
38. Yağcı İzzet
39. Zülüflü İbrahim

(Köprülü, 1966: 361-412; Nutku, 1997: 11-43; Uraz, 1979: 8535-8539)

On altıncı yüzyılda Arap ve İran edebiyatındaki Hatem-i Tay destanlarından yararlanılarak, mensur Hatem-i Tay hikâyeleri yazılmıştır. Bu yüzyılda ortaya çıkan bir başka önemli hikâye ise Fuzulî'nin Leylâ ile Mecnûn'udur.

Halk hikâyelerinin başlangıç tarihi olarak da bu yüzyılın sonu kabul edilmektedir. Halk hikâyeleri üzerinde araştırma yapanlar, hikâyelerin yaygın olarak anlatıldığı sahanın Azerbaycan ve Doğu Anadolu Bölgesi olduğunda hemfikirdirler. Zaten, daha önce de belirttiğimiz gibi halk hikâyeleri ile, âşık edebiyatı yan yana yürümüştür. Âşık, bir taraftan sazı eşliğinde türkü, koşma söylerken; diğer taraftan meclislerde hikâye anlatmayı da ihmal etmemiştir. Bu arada bazı âşıkların badeli olduğunu da hatırlatmamızda yarar vardır. Üçüncü badeyi içen âşık yıllarca sevgilisini arar fakat onu genellikle bulamaz. Bu olayı, âşık sağlığında hikâye eder veya ölümünden sonra bir başka âşık onu nazım nesir karışımı olarak saz eşliğinde anlatır. Böylece, yaşayan bir âşığın hayatı etrafında halk hikâyesi teşekkül etmiş olur.

Yukarıda kısaca sebeplerini anlatmaya çalıştığımız hususlardan dolayı ilk halk hikâyesi de âşıkların hayatları etrafında teşekkül etmiştir. On altıncı yüzyıl Azerî âşığı Gurbanî'nin hayatı etrafında Gurbanî-Peri veya Gurbanî; aynı yüzyıllarda âşık Abdullah'ın hayatı etrafında, Cihan ve Abdullah; yüzyılın sonunda ise Tufarganlı Aşıg Abbas'ın hayatı etrafında, Tufarganlı Aşıg Abbas ve Gülgez Peri; on altıncı ve on yedinci yüzyılda yaşadığını zannettiğimiz Köroğlu'nun hayatı etrafında, Köroğlu; on yedinci yüzyılda yaşadığını tahmin ettiğimiz Kerem'in hayatı etrafında, Kerem ile Aslı; Âşık Garip'in hayatı etrafında, Garip ile Senem veya Âşık Garip; Ercişli Emrah'ın maceralarıyla ilgili olarak, Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi teşekkül etmiştir.

Bu yüzyılda Şeyh Galip'in *Hüsn ü Aşk*'ı; Nabi'nin *Hayrabad*'ı, vb. klâsik edebiyattaki hikâyelere örnek gösterilebilir.

On sekizinci yüzyıl halk hikâyeleri yönünden Anadolu'nun zayıf; Azerbaycan'ın ise güçlü olduğu bir devredir.

Eski, Binbir Gece, Binbir Gündüz hikâyelerinin taklidi durumundaki *Muhayelat-ı Aziz Efendi* bu yüzyılın klâsik edebiyat tarzındaki en önemli hikâyesidir.

On dokuzuncu yüzyıl Anadolu'da realist halk hikâyelerinin teşekkül ettiği bir devredir.

Daha önceleri padişahların huzurunda anlatılan bu hikâyeler (Hançerli Hanım, Cevri Çelebi, Kanlı Bektaş, vb.) yüzyılımızda yazılı hâle de getirilmiştir.

Aynı yüzyılda Azerbaycan'da, Aşıg Elesger'in hayatı etrafında yirmiye yakın halk hikâyesi teşekkül etmiştir. Bunların dışında aynı yüzyılda yaşayan âşıklarla ilgili olarak çok sayıda hikâye teşekkül etmiştir.

Bazılarının "Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı" veya "Yenileşme Devri Türk Edebiyatı", bazılarının "Fikri ve Edebî Arayışlar Devri Türk Edebiyatı" dediği dönem içerisinde, Ahmet Mithat Efendi'nin önemli bir yeri var-

dır. Tanzimat'ta Avrupa'yı taklitle başlayan Türk romancılığı halk hikâyelerini iyi tanıyamamış, bu geleneğe hiç uğramamış ve ayrı bir yoldan gelişmiştir. Ahmet Mithat Efendi'nin, *Hasan Mellah, Çengi, Henüz On Yedi Yaşında* gibi eserlerinde halk hikâyelerinin tesiri büyüktür. (Ahmet Mithat / Kenan Akyüz, 1975)

Ziya Gökalp halk edebiyatı ve folklor mahsullerinden bahsederken bazı halk hikâyelerini de değerlendirmiştir. (Dizdaroğlu, 1974: 7004; Filizok, 1991)

Nazım-nesir karışımı anlatmalar, yani halk hikâyeleri üzerindeki çalışmalar ise on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren başlar. Bunlardan ilki Macar Türkolog I. Kunos'a aittir. Kunos'un, *Proben...* serisinin VIII. cildindeki Osmanlı metinleri içinde halk hikâyesi metinleri yayımladığını bilmekteyiz. (Kunos, 1892: 201-212) Kunos bu metnin neşrinden sonra *Anadolu Halk Romanları* adıyla on dokuz halk hikâyesini temel alan bir de inceleme neşreder. Ayrıca *Halk Edebiyatı Numûneleri / Türkçe Ninniler* adıyla 1925 yılında yayımlanan eserinde verilen bir listede *Türklerin Millî Romanları* adında bir kitap yayımladığı ve bu eserinde Âşık Kerem, Âşık Garip ile Âşık Ömer hikâyelerinin yer aldığı belirtilmektedir.

Otto Spies'in 1929 yılında Almanca olarak yayımladığı eseri Türk halk hikâyeleri için oldukça önemli bir çalışmadır. Bu eser 1941 yılında Behçet Gönül tarafından dilimize çevrilmiştir. Eserde "halk kitabı" adı verilen halk hikâyelerînin kaynakları, mevzuları, motifleri, şekilleri, stil ve iç yapıları incelenmiş; Melikşah ile Güllühan ve Asuman ile Zeycan hikâyelerinin metinleri verilerek eserin sonuna bir motif indeksi ve fihrist eklenmiştir. (Spies / Gönül, 1941) Bu eserden öğrendiğimize göre 1913 yılında L. Szamatolski 1302 tarihli bir taş basmaya istinaden Köroğlu'nu; Otto Spies de 1872 tarihli Ermeni harfli Türkçe basılmış Asuman ile Zeycan'ı Almanca'ya çevirip yayımlamışlardır. (Spies / Gönül, 1941: VIII)

Halûk Nihat Pepeyi'nin *sun'î destan* şeklinde kaleme aldığı Tamar Hatun ile Süleyman Şah Hikâyesi ve nazma çekilmiş *Şah İsmail ile Gülüzar Hikâyesi*'nin yer aldığı eseri *Geçmiş Zaman Masalları* adıyla yayımlanmıştır. Aynı yazarın bu iki hikâyeye ek olarak Tahir ile Zühre'yi de dahil ettiği ikinci bir eseri ise 1934 yılında basılmıştır. Aynı yıl yayımlanan Dr. Şükrü (Akkaya)'nün *Orta Anadolu'da Bir Dolaşma* adlı eserinde de Amasya'dan bahsedilirken Ferhat ile Şirin Hikâyesi'nin bir özeti verilmiştir. (Akkaya, 1934: 43-44)

Daha sonra Hans August Fischer'in Şah İsmail Hikâyesi üzerine yaptığı monografisi dikkati çekmektedir. Bu incelemede hikâyenin tenkitli metni ve Almanca çevirisi yer almaktadır. (Fischer, 1929) G. Raquette de Orta Asya seyahati sırasında elde ettiği, Hicrî 1325 tarihli bir yazmadaki Tahir

ile Zühre'nin transkripsiyonlu metni ile Almanca çevirisini yayımlamıştır. (Raquette, 1930)

Matbuat Umum Müdürlüğü'nün halk hikâyelerini yeniden işleme faaliyetleri çerçevesinde pek çok halk hikâyesi yeni şekliyle yayımlanmıştır. Bunlardan en önemlileri *Âşık Kerem*, (Atalay, 1930) *Âşık Garip* (Âşık Garip, 1930) ve *Arzu ile Kamber* (Kunt, 1940)'dir.

Aynı yıllarda Fuad Köprülü'nün *Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi* adlı eseri özellikle halk hikâyelerinin teşekkülüne ışık tutacak bir inceleme olarak dikkati çeker. (Köprülü, 1930) Köprülü'nün bu eserini takip eden bir diğer çalışma ise Pertev Naili Boratav'ın' adlı çalışmasıdır. Bu eserin baş kısmındaki *Türk Destanları ve Destanî Mahiyetteki Halk Hikâyeleri İçinde Köroğlu'nun Mevkii ve Ehemmiyeti* bölümü bu açıdan önemlidir. (Boratav, 1931/1984)

1933 yılında basılan Ali Dehri'nin *Çankırı Masalları* adlı eserinde Şifaî ile Selvi Han, Esüman ile Zeycan, Yılan Bey, Hürü gibi bazısı masallaşmış halk hikâyeleri yer almaktadır. (Dehri, 1933)

Fransız araştırıcı Edmond Saussey, 1936 yılında Paris'te yayımlanan ve daha sonra 1951 yılında İlhan Başgöz tarafından Türkçe'ye çevrilen *Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde Türk halk hikâyeleri hakkında da bilgi verir. (Saussey / Başgöz, 1951)

Mustafa Nihat Özön'ün önemli eseri *Türkçede Roman*'da anlatma geleneği üzerinde durulurken Türk romanının doğuşunda halk hikâyelerinin yeri ve önemini de incelenmiştir. Özön, bu eserinde incelemeye aldığı sekiz halk hikâyesinden üçünün (Kerem ile Aslı, Asuman ile Zeycan, Şah İsmail ile Gülizar) metnini de özetlemiştir. (Özön, 1937 /1985)

1937 yılında Faruk Rıza Güloğul'un yayımladığı *Halk Kitaplarına Dair* adlı genel bir eser dikkati çekmektedir. (Güloğul, 1937)

Pertev Naili Boratav ile Halil Vedat Fıratlı'nın birlikte hazırladıkları *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*'nde Dede Korkut ve Köroğlu kollarının yanı sıra Kirmanşah, Emrah ile Selvi, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Âşık Garip, Şah İsmail ve Beyböyrek hikâyeleri yer almaktadır. (Boratav vd., 1943)

Pertev Naili Boratav, 1946 yılında yayımladığı *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* adlı eserinde halk hikâyeleri hakkında "Tetkikler ve Sanat İşlemeleri" başlığı altında geniş bir bibliyografya verir. Eserde, halk hikâyelerinin mevzuu, şekil ve üslûp meseleleri, hikâyelerin doğuş ve gelişmesi, tarihle ilişkileri, kitaba geçiş meseleleri gibi konuları ele almıştır. Boratav bu eserinde, Gül ile Ali Şîr, Köroğlu, Celâlî Bey ve Mehmet Bey hikâyelerinin metinlerine de yer vermiştir. Halk hikâyelerimiz hakkında yapılmış teorik çalışmaların başında gelen bu eser, günümüzde de önemini korumaktadır. (Boratav, 1946 / 1988)

1949 yılında ise Kerem ile Aslı hikâyesi üzerinde Şükrü Elçin'in yaptığı lisans çalışması yayımlanır. Bu eser, bilhassa Raif Yelkenci yazmasına dayanılarak hazırlanmış ve motifleri tespit edilmiştir. (Elçin, 1949 / 2000)

Aynı yıl içinde basılma şansı bulamamış bir doktora tezi hazırlanır. İlhan Başgöz'ün Ankara Üniversitesi DTCF'de hazırladığı bu çalışma biyografik mahiyet taşıyan halk hikâyelerini konu alan bir çalışmadır. (Başgöz, 1949)

Wolfram Eberhard, 1951 yılında Güney Doğu Anadolu'da yaptığı derlemeleri ve bu derlemeler üzerindeki incelemelerini *Güneydoğu Anadolu'dan Âşık Hikâyeleri* şeklinde çevirebileceğimiz bir adla yayımlamıştır. Bu hikâyeler İlbeylioğlu, Ali Paşa, Köroğlu, Hurşit ile Mahmihrî ve Kozanoğlu'dur. (Eberhard, 1955 / 2002)

Otto Spies'in talebesi olan Edith Fischdick 1958 yılında Elif ile Mahmut Hikâyesi üzerine bir monografi yayımlamıştır. (Fischdick, 1958) Daha sonra Türkçe'ye de çevirilen bu monografi, *Türk halk kitaplarının edebî yapısı* ile *masal-halk hikâyesi münasebetleri* üzerinde duran bir çalışma olarak dikkati çekmektedir. Fischdick, metot olarak Spies'in yolunu tercih etmiştir. (Fischdick / Türkmen-Şenocak, 1964: 55-84)

Eflatun Cem Güney'in *Âşık Garip* (Güney, 1958) ve *Tahir ile Zühre* (Güney, 1960) adlı eserleri de bu yıllarda yayımlanır. Eflatun Cem Güney'in *Folklor ve Eğitim* adlı eserinde halk hikâyelerinin eğitimdeki yeri, önemi ve neler yapılabileceği meselesi üzerinde durulmaktadır. (Güney, 1966: 8-9)

Halk hikâyeleri ile doğrudan olmasa bile dolaylı olarak ele alabileceğimiz Mehmet Kaplan'ın *Hikâye Tahlilleri* bilhassa *Eski Aşk Hikâyeleri*, (Kaplan, 1966a: 16) *Dede Korkut Hikayeleri'nin Türk Kültür Tarihindeki Yeri, Değeri Ehemmiyeti*", (Kaplan, 1965: 14) *Kazılık Koca Oğlu Yigenek*, (Kaplan, 1966b: 14) *İslâmî Devir Hikâyeleri*, (Kaplan, 1966c: 14) *Hızır ile Zülkarneyn Hikâyesi* (Kaplan, 1966d: 16) bu sahadaki bir başka önemli çalışmadır.

1967 yılından itibaren Atatürk Üniversitesinde yapılan halk hikâyesi çalışmaları da dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki Muhan Bali'nin Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi üzerinde yaptığı mukayeseli çalışmadır. Bir doktora tezi olan bu çalışmada daha önce hikâye üzerinde yapılan çalışmalar verilir ve hikâyenin motifleri üzerinde durulur. (Bali, 1973)

1973 yılında Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali tarafından hazırlanan Köroğlu Destanı yayımlanır. Adı geçen eserde Köroğlu'nun on dört koluna yer verilmiştir. (Kaplan vd., 1973)

Yine Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fikret Türkmen tarafından 1972 yılında yapılan Âşık Garip Hikâyesi'yle ilgili bir doktora tezi 1974 yılında yayımlanmıştır. Eserde halk hikâyeleri ve Âşık Garip hikâyesi

üzerinde yapılan çalışmalar özetlendikten sonra hikâyenin epizot ve şiir mukayesesi yapılır ve tesirleri incelenir. Çalışmada hikâyenin Anadolu dışındaki varyantları ve tesirleri hakkında da geniş bilgiler bulunmaktadır. (Türkmen, 1974 / 1995)

Ensar Aslan'ın *Çıldırlı Âşık Şenlik, Hayatı-Şiirleri-Hikâyeleri* başlıklı doktora tezinde de Çıldırlı Âşık Şenlik'in tasnifî olan Lâtif Şah, Salman Bey ile Turnatel Hanım ve Sevdakâr Şah hikâyelerinin metinleri yer almaktadır. (Aslan, 1975 /1992)

Hasan Kartarı'nın 1977 yılında yayımladığı *Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatı'nın Esasları* adlı eserinde de *Halk Hikâyeleri ve Destanlar* adlı bir bölüm yer almaktadır. (Kartarı, 1977: 63-111)

1979 yılında yayımlanan Ümit Kaftancıoğlu'nun *Köroğlu Kol Destanları* adlı eserinde Köroğlu kollarından sekizinin metni yer almaktadır. (Kaftancıoğlu, 1979)

Şükrü Elçin'in ilk basımı 1981 yılında yapılan *Halk Edebiyatına Giriş* adlı eserinde "halk hikâyesi" kavramı hakkında genel bilgiler ve kaynakça verildikten sonra Kerem ile Aslı ve Köroğlu hikâyelerinden bazı bölümler metin olarak verilmiştir. (Elçin, 1981/1986: 445-465)

Muhan Bali'nin *Halk Edebiyatında Nesir* adlı çalışmasında ise halk hikâyelerinden de bahsedilmektedir. (Bali, 1982)

1982 yılında Ali Püsküllüoğlu tarafından hazırlanmış bir eserde de beş halk hikâyesinin metni yer almaktadır. (Püsküllüoğlu, 1982)

Fikret Türkmen'in hazırladığı bir diğer monografi de Tahir ile Zühre Hikâyesi üzerinedir. 1983 tarihini taşıyan bu eser; hikâyenin üzerinde yapılan çalışmalar, hikâyenin şiir, motif ve epizot mukayesesi ile hikâye üzerindeki problemleri konu almaktadır. (Türkmen, 1983 / 1998)

Atatürk Üniversitesi'nde halk hikâyeleri ile ilgili olarak yapılan birkaç yüksek lisans ve doktora tezi daha vardır. Zeynelâbidin Makas'ın *Yaralı Mahmut ile Mahbub Hanım Hikâyesi* (Makas, 1979) adlı doktora ön çalışmasında hikâyenin dört varyantı mukayeseli olarak incelenmiştir. Yine doktora ön çalışması olarak Ali Berat Alptekin'in hazırladığı *Kirmanşah Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma*'da hikâyenin kaynakları, özellikleri, epizot mukayesesi ve şiirlerin tahlili gibi başlıklar yer almaktadır. (Alptekin, 1980/ 1999) Metin Karadağ'ın benzer bir metotla hazırladığı doktora ön çalışması ise *Şirvan Şah ile Şemail Banu Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma* (Karadağ, 1981) adını taşımaktadır. Aynı üniversitede yapılan iki doktora ve doçentlik takdim tezi de halk hikâyelerini konu almaktadır. Zeynelâbidin Makas'ın *Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi* adlı doktora tezinde hikâyenin kaynakları, teşekkülü, yayılma sahası, şahısları, hikâyedeki Şiîlik izleri, şiir ve varyant mukayesesi ile motifler ele alınmıştır. (Makas, 1982) Ensar Aslan da *Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme* adıyla

1982'de hazırladığı ve 1990 yılında yayımladığı doçentlik takdim tezinde de benzer bir yöntem takip etmiştir. (Aslan, 1982/1990) Bu çalışmada, halk hikâyeleri üzerinde yapılan çalışmalar, varyantların yapı mukayesesi, motifler, şiirlerin incelemesi yer almaktadır. Metin Karadağ'ın 1984 yılında tamamladığı *Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar* konulu doktora tezinde Erzurum ve çevresinden derlenmiş kırk altı halk hikâyesi üzerinde epizot ve motif çalışması yapılmıştır. Tezin birinci cildi incelemeye ayrılırken, ikinci ciltte metinler yer almaktadır. (Karadağ, 1984)

Ağız çalışmalarında da pek çok halk hikâyesi metni dikkati çekmektedir. Bunlardan birkaçından bahsetmek yerinde olacaktır. Ahmet Bican Ercilasun'un *Kars İli Ağızları Ses Bilgisi* adlı eserinde Hurşit ile Mahımihrî ve Dilgam hikâyeleri (Ercilasun, 1983: 308-312; 352-354) yer alırken Selahattin Olcay, Ahmet Bican Ercilasun ve Ensar Aslan'ın birlikte hazırladıkları *Arpaçay Köylerinden Derlemeler* adlı eserde Cihanşah, Lâtif Şah, Şah Abbas, Tepegöz, Elesker ile Hacer Hanım, Emrah, Salman Bey, Necip Bey, Sevdakâr, İbrahim ile Ahmet Şah hikâyelerine yer verilmiştir. (Olcay vd., 1988)

Eflâtun Cem Güney'in eserinde ise halk hikâyelerinin kavram, tasnif, pir dolusu motifi, kuruluş ve dokunuşları, değeri, halk hikâyeciliği geleneği üzerinde durulmuş, daha sonra Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Köroğlu, Dertli Kaval gibi hikâyelerin metinlerine yer verilmiştir. (Güney 1971, 40-63)

Cemil Yener'in hazırladığı antolojide ise Dede Korkut Hikâyeleri ile bazı dinî metinlerin dışında Âşık Kerem ile Köroğlu hikâyelerine de yer verilmiştir. (Yener, 1973)

Ergun Sav da *Halk Hikâyeleri* adlı eserinde otuz halk hikâyesini kısaltarak edebî bir dille tekrar kaleme almıştır. Ancak bunların bir kısmının halk hikâyesi olmadığını da belirtmeliyiz. (Sav, 1974)

1985 yılında halk hikâyelerini konu alan iki eserin yayımlandığı görülmektedir. Bunlar Mehmet Gökalp'in *Mahirî ile Mahitaban Hikâyesi* (Gökalp, 1985) ve Doğan Kaya'nın *Ruhsatî'nin Uğru ile Kadı Hikâyesi* (Kaya, 1985) adlı eseridir. Doğan Kaya bu hikâyenin bir bölümüne *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî* (Kaya, 1994) adlı doktora tezinde de yer vermiştir.

İlhan Başgöz'ün değişik dönemlerde kaleme aldığı halk hikâyeleriyle ilgili pek çok yazısı bulunmaktadır. Bu yazılar yazarın makalelerini topladığı *Folklor Yazıları* adlı eserinde yer almaktadır. *Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motifi Zinciri, Türk Halk Hikâyelerinde Söz Kalıpları, Hikâye Anlatan Âşık ve Dinleyicisi* gibi makaleler konumuzla ilgilidir. (Başgöz, 1986)

Ali Öztürk'ün 1985 yılında yayımladığı *Türk Anonim Edebiyatı* adlı eserinin ikinci bölümü halk hikâyeleri ve bu hikâyelerin çeşitli problemlerini konu almaktadır. (Öztürk, 1985)

Aynı yıl *Azerbaycan Halk Hikâyeleri* adıyla Altan Araslı tarafından yayımlanan eser ise adı dışında halk hikâyeleriyle ilgili değildir. Çünkü eserin içindeki metinlerin tamamı nağıl (masal) dır. (Araslı, 1986)

Fırat Üniversitesi'nden Esma Şimşek'in yüksek lisans tezi de bir halk hikâyesi olan *Arzu ile Kamber*'i konu almaktadır. Tez, girişten sonra varyantların yapı mukayesesi, şiirlerin epizotlara göre tahlili, hikâyenin motif yapısı ve metinlerden oluşmaktadır. (Şimşek, 1987)

Yalçın Kara'nın, *Türk Halk Hikâyelerinde Kadın Tipleri Üzerine Bir Araştırma* (Kara, 1988) adlı yüksek lisans tezi 1988 yılında tamamlanmıştır.

Ege Üniversitesi'nde Fikret Türkmen'in danışmanlığında yapılan halk hikâyesi konulu tezlerden de bahsetmek yerinde olacaktır: Bunlar 1989 yılında tamamlanan Metin Ekici'nin *Dede Korkut Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri* (Ekici, 1995) ve Nerin Köse'nin *Türk Halk Edebiyatında Kısa Hikâyeler* (Köse, 1989) adlı yüksek lisans tezleridir.

1989 yılında Kadir Pürlü, *Âşık İsmetî ve Kapı Güzeli* (Pürlü, 1989) adlı bir halk hikâyesi metni yayımlar. Aynı yıl Gül Derman tarafından da, *Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri* (Derman, 1989) adlı eser yayımlanır. Eserde; Leylâ ile Mecnûn, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı, Seyfelmülük, Âşık Garip, Şah İsmail, Mahmut ile Elif, Hüsrev Şah ve Gül Banu hikâyeleri ile bu hikâyelerin özetleri, resim ve bilgiler yer almaktadır.

1990 tarihini taşıyan ve Nimetullah Hafız tarafından hazırlanan *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri*'nin ikinci cildinde, "Masallar" kısmında *Keloğlan ile Kemertay, Şah İsmail, Tahir ile Zühre* adlı hikâyeler yayımlanır. (Hafız, 1990: 90-94; 225-258) Aynı yıl içinde yayımlanan *Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler* adlı eserde de Arzu ile Kamber hikâyesinin bir metni yer almaktadır. (Ketene, 1990: 1-15)

1991 yılında Hayrettin Rayman tarafından hazırlanan, *Âşık Sümmanî* adlı doktora tezinde, Sümmani'nin üç hikâyesine yer verilmiştir. (Rayman, 1991 / 1977: 724-762 ; 347-368)

Halk hikâyeleri üzerinde son yıllarda yapılmış doktora seviyesindeki bir çalışma da Ali Duymaz'a aittir. *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma* adını taşıyan bu çalışma 1992 yılında tamamlanmıştır. Tezde Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin Anadolu ve Türk dünyasından on dört varyantı; epizot, şiir ve motifleri bakımından mukayese edilmiş; hikâyenin halk ve aydınlar üzerindeki tesirleri üzerinde durulmuştur. (Duymaz, 1992 / 2001)

Gazi Üniversitesinden İsmet Çetin'in *Türk Halk Hikâyeleri İçinde Hikâye-i Uğru ile Kadı* (Çetin, 1988); Selçuk Üniversitesinden, Berrin Karakuzu (Esin)'nun, *Âşık Emrahlar Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma* (Karakuzu, 1992); Atatürk Üniversitesinden Aynur Karataş'ın *Elif ile Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma* (Karataş, 1992); Ege Üniversitesinden Alimcan İnayet'in, *Hurilika Hemracan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma* (İnayet, 1992); Mahmut Karademir'in *Halk Hikâyeleri Külliyatı (Selim-i Cevheri, Zeynel- Esnam, Duhter-i Şah-ı Keşmir) Metin- İnceleme* (Karademir, 1993); Cumhuriyet Üniversitesinden Şahamettin Kuzucular'ın, *Eşref Bey Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma* (Kuzucular 1992); Erciyes Üniversitesinden Erdoğan Altınkaynak'ın, *Halk Hikâyeleri (Metin-Tahlil)* (Altınkaynak, 1993) ve Bayram Durbilmez'in *Karslı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı-Sanatı ve Eserleri* (Durbilmez, 1993); Fırat Üniversitesinden Süleyman Yıldızbaş'ın *Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma* (Yıldızbaş, 1993); 19 Mayıs Üniversitesinden Şahin Köktürk'ün *Kurbanî ve Peri Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma* (Köktürk, 1990) adlı tezleri de son yıllarda çeşitli üniversitelerimizde yapılmış yüksek lisans tezlerinden bazılarıdır.

Bekir Sami Özsoy, *Posoflu Âşık Sabit Müdamî Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Eserleri* adlı doktora tezinde Müdamî'nin beş hikâyesine yer vermiştir. (Özsoy, 1993)

Nerin Köse tarafından hazırlanan ve henüz yayınlanmamış olan *Seyfülmülük Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma* (Köse, 1993) adlı doktora tezi varyantların mukayesesi ve hikâyelerin yapısını inceleme bakımından önemlidir.

1993 yılı içerisinde yayımlanan halk hikâyeleri ile ilgili bir çalışma da Doğan Kaya'nındır. *Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* adını taşıyan bu eserde, halk hikâyeleri ve Mahmut ile Nigâr üzerinde yapılan çalışmalar özetlendikten sonra konusu, teşekkülü, varyantların mukayesesi ve şiirlerin incelenmesi gibi meseleler üzerinde durulmuştur. (Kaya, 1993)

Bunlara Faruk Çolak'ın *Şah İsmail Hikâyesi* (Çolak, 1994) ve İsmet Çetin'in *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Cenknameleri* (Çetin, 1997) adlı doktora çalışmalarını da ilâve etmeliyiz.

1995 yılında halk hikâyeleri ile ilgili iki doçentlik takdim tezi hazırlanmıştır. Bunlardan ilki Öcal Oğuz'a ait olup, *Âşık Efgan Hikâyesi (İnceleme-Metin)* adını taşımaktadır. Eser, "Söz Başı" ve "Giriş"in dışında beş bölümden ibarettir. Çalışma, "Âşık Efgan Hikâyesinin Epizotları ve Yapısı", Âşık Efgan Hikâyesinin Kaynağı, Teşekkülü, Teşekkül Tarihi ve Yerine Dair Problemler", "Âşık Efgan Hikâyesinin Tahlili", "Âşık Efgan Hikâyesindeki Şiirler", Transkripsiyonlu Metin", "Sonuç" ve "Bibliyografya" dan ibarettir. (Oğuz, 1995)

İkinci çalışma Mustafa Cemiloğlu tarafından hazırlanmış olup, *Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi* adını taşımaktadır. "Ön söz", "Kısaltmalar" ve "Giriş"in dışında altı bölümden ibaret olan araştırmada "Hikâyelerde Zaman, Mekân, Aile Kavramları" ilk üç bölümde teferruatlı bir şekilde işlenmiştir. Dördüncü bölümde "Doğuma Hazırlık Motifleri", beşinci bölümde "Doğum Öncesi Motifleri", altıncı bölümde "Doğum Sonrası Motifleri" ele alınmıştır. Çalışma "Son söz" ve "Bibliyografya" ile tamamlanmaktadır. (Cemiloğlu, 1995 / 2000)

1995 yılı içerisinde Metin Karadağ tarafından yayınlanan *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri* (Karadağ, 1995) adlı eserde de halk hikâyeleri hakkında genel bilgileri bulabiliyoruz.

Aynı yıl içerisinde Osman Yazıcı tarafından *Behram ile Gülhendam Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma ve İnceleme* (Yazıcı, 1995) adlı yüksek lisans tezi tamamlanmıştır.

1996 yılı içerisinde Ali Duymaz tarafından hazırlanan *Nevruz Bey Hikâyesi*, "Ön söz" ve "Giriş"in dışında üç bölümden ibarettir. Çalışmada "Nevruz Bey Hikâyesi Üzerinde Yapılan Çalışmalar", "Nevruz Bey Hikâyesi'nin Varyantları ve Bu Varyantların Epizot Şiir ve Motif Bakımından Mukayesesi", "Nevruz Bey Hikâyesi'yle İlgili Problemler" ele alınmıştır. Çalışmada "Bibliyografya"nın dışında örnek metinlere de yer verilmiştir. (Duymaz, 1996)

Yine 1996 yılının sonlarına doğru Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz'ın birlikte hazırladıkları *Hurşit ile Mahmihrî Hikâyesi* yayımlandı. Eser, "Ön Söz" ve "Kısaltmalar"ın dışında beş bölümden ibarettir. Birinci bölümde, "Hurşit ile Mahmihrî Hikâyesi Üzerine Yapılan Çalışmalar", ikinci bölümde, "Hurşit ile Mahmihrî Hikâyesinin Varyantları ve Bu Varyantların Yapı Bakımından Karşılaştırılması"; üçüncü bölümde, "Hurşit ile Mahmihri Hikâyesindeki Şiirler"; dördüncü bölümde, "Hurşit ile Mahmihrî Hikâyesindeki Motifler"; beşinci bölümde, "Hurşit ile Mahmihrî Hikâyesiyle İlgili Problemler" ele alınıp işlenmiştir. Çalışmadan elde edilen neticeler "Sonuç" kısmında ele alınmıştır. Yüz kadar kaynak "Bibliyografya" da verilmiştir. Hurşit ile Mahmihrî Hikâyesi'nin biri yazılı biri sözlü kaynaktan iki metni de "Metinler" kısmında ele alınmıştır. Metinlerde geçen bilinmeyen veya az bilinen kelimeler de "Sözlük" kısmında verilmiştir. (Sakaoğlu vd., 1996)

1996 yılının sonlarına doğru halk hikâyeleri üzerinde yaptığı çalışmalarıyla tanıdığımız Nerin Köse iki kitap yayımladı. Bunlardan birincisi Köse'nin daha önce değişik dergilerde yayımlanmış olan *Türk Halk Hikâyelerinin Yeniden Tasnifi Hakkında*, *Türk Halk Hikâyelerinde Yapı*, *Türk Halk Hikâyelerinde Haberleşme*, *İtbaşlı Ulus Efsanesi ve Türk Halk Hikâyeleri*, *Karşı Dünür Olma Âdeti ve Türk Halk Hikâyeleri*, *Necip İle Telli Hikâyesi*, *Binbir Gündüz Külliyatındaki Fıkralar Üzerine*, *Mânilerimizde Bilim ve Teknolojinin İzleri* makalelerini içine almaktadır. (Köse, 1996a)

İkinci çalışma *Sürmeli Bey Hikâyesi İnceleme Metin*, adını taşımaktadır. Eser, Ön Sözün dışında "Sürmeli Bey Hikâyesi ile İlgili Problemler", "Sürmeli Bey Hikâyesindeki Realist Unsurlar", "Sürmeli Bey Hikâyesinin Tesirleri", "Sürmeli Bey Hikâyesinin Varyantlarındaki Şiirlerin Mukayesesi", "Sürmeli Bey Hikâyesinin Varyantlarının Yapı Bakımından Mukayesesi", "Sürmeli Bey Hikâyesindeki Motifler", "Sonuç", "Notlar", "Metinler" gibi alt başlıklarla verilmiştir. (Köse, 1996b)

Köroğlu Destanı ile ilgili olarak Metin Ekici tarafından yurt dışında hazırlanan doktora tezinde (Ekici, 1996) Köroğlu hikâyelerinin Anadolu dairesini oluşturan ve çeşitli anlatıcılardan derlenmiş, daha önce yayımlanmış veya ilk defa bu çalışmada yayımlanan metinler incelenerek karşılaştırılmıştır. Çalışmada Köroğlu hikâyeleri anlatıcılarının sosyal çevre ve icra şartları da dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Eserin sonunda yirmi iki Köroğlu koluna ait -bazıları birkaç varyantlarıyla birlikte- otuz üç metin geniş bir şekilde özetlenerek İngilizce'ye tercüme edilmiştir. İlk bölümde Köroğlu ve Köroğlu'nun gelenekte değişmeyen özellikleri ile tartışmalı özellikleri; ikinci bölümde, Köroğlu kollarının yapı özellikleri, destan ve halk hikâyeleri ile ilgili bilgiler; üçüncü bölümde Köroğlu anlatıcıları (Âşık Ali Rıza Ezgi ve Behçet Mahir); dördüncü bölümde ise Köroğlu anlatmalarının sözlü gelenekte sürekli değişip geliştiği hükmü işlenmiştir.

Köroğlu'nun Zuhuru Kolu ile ilgili en önemli çalışma ise 1996 yılında doktora tezi olarak hazırlanmıştır. (Karadavut, 1996 / 2002) İki cilt olarak düşünülen bu çalışmanın ilk cildi incelemeye, ikinci cildi ise metinlere ayrılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde, Köroğlu Destanı üzerine o güne kadar yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Birinci bölümde varyantların özeti, varyantlar hakkında bilgi, varyantların epizotları ve yapı bakımından tahlilleriyle kolun coğrafyası ve kahramanları verilmiştir. İkinci bölümde, kolun motif yapısı; destan, hikâye ve masal motifleri adı altında verilmiş, motiflerin uluslar arası motif kataloğundaki karşılığı Sitith Thompson'un, *Motif Index of Folk-Literature* adlı eserinden yararlanılarak belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde kolun şiirleri epizotlara bağlı kalınarak incelenmiştir. Dördüncü bölümde, Köroğlu'nun şahsiyeti ve destanın teşekkülü işlenmiştir. İkinci ciltte verilen altıncı bölümde ise, metinler yer almaktadır.

Köroğlu'nun Türkmen varyantı ile ilgili bugüne kadar hazırlanan en hacimli çalışma da 1996 yılında yayımlanmıştır. (Nurmemet, 1996) Sekiz ciltten oluşan eserin ilk beş cildinde Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'yle otuz kolun metinleri Lâtin alfabesi olarak verilmiştir. Diğer üç ciltte ise aynı metinler Kril alfabesiyle verilmiştir.

1996 yılında Köroğlu Destanı'nın Türkmen Varyantının, "Tebli Batır" ve "Harmandeli" kollarını Eyüp Zengin (Zengin, 1996); "Övez'in Halas Edilişi", "Övez Öylenen (Övez'in Evlenmesi)", "Servican", "Övez Han Hem Gırat" kollarını İzzet Topal (Topal, 1996); "Kempir (Kocakarı)", "Göroğlı Hem Balı Beg" kollarını ise Yakup Aktaş (Aktaş, 1996), yüksek lisans tezlerinde dil yönünden incelemişlerdir.

1996 yılında Türkmen varyantıyla ilgili doktora tezi olarak hazırlanan bir diğer çalışma Cahit Başdaş'a aittir (Başdaş, 1996) Çalışmanın giriş bölümünde Türkmenler ve Türkmenistan hakkında bilgi, Köroğlu'nun adı, kimliği, Köroğlu'nun tarihî şahsiyeti, destanın menşeî, derlendiği coğrafî alan ve kolları ile destanın şekil ve muhteva özelliklerinden bahsedilmiştir.

Köroğlu'nun Türk folklorundaki yerini inceleyen 1996 yılının bir diğer tez çalışması Süreyya Gönendi Doğan'a aittir. (Doğan, 1996) Girişin dışında dört bölümden oluşan eserin ilk bölümünde Köroğlu'nun tarihî kişiliği ve eserleri, ikinci bölümde Köroğlu'na dair anlatmalarda Köroğlu'nun ortaya çıkışı ve sonu verilmiştir. Bu bölümde on altı anlatma özet bilgi şeklinde kaydedilmiştir. Üçüncü bölüm "Türk Folklorunda Köroğlu ve Tesirleri" başlığıyla on altı bölüm hâlinde incelenmiştir. Dördüncü bölümde Türk halk oyunlarında Köroğlu adıyla bilinen oyunlardan bahsedilmiş, Köroğlu oyunları figürleri ve notalarıyla ele alınmıştır.

Ön sözünde Iğdır'dan ve Iğdır ilinin Aralık ve Tuzluca ilçelerinden derlenerek hazırlandığı belirtilen Köroğlu Destanı ile ilgili bir diğer eser Nejat Birdoğan'a aittir. (Birdoğan, 1996) Eserde on iki kola yer verilmiştir.

1997 yılında tespit edebildiğimiz ilk çalışma Mustafa Arslan tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. (Arslan, 1997) Eserde Türkmen Köroğlu anlatmaları, Anadolu'daki Köroğlu anlatmaları ve Türk dünyasının diğer ortak kültür ürünleriyle mukayese edilerek incelenmiştir.

Eser, girişin dışında üç bölümden ibarettir. Giriş kısmında, Türk anlatı geleneği, Türkmenistan anlatı geleneği ve bahşılar, Köroğlu'nun Türkmen varyantı üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

Birinci bölümde Köroğlu ile ilgili problemler, Köroğlu'nun menşei, Köroğlu anlatmalarının türü ve Köroğlu'nun Türkmen anlatmalarındaki problemler ele alınmıştır. İkinci bölümde, Türkmen ve Anadolu anlatmalarının mukayesesi yapılmıştır. Burada on sekiz kol ve iki epizot mukayeseye dahil edilmiştir. Üçüncü bölümde Köroğlu'nun Türkmen anlatmalarındaki şiirler kollara göre incelenmiştir. Metinler ise her ciltte on kol olmak üzere iki cilt hâlinde Türkiye Türkçesi'ne aktarılarak verilmiştir.

1997 yılının bir diğer eseri Cemâl Anadol'a aittir. (Anadol, 1997) Köroğlu'nun Adı, Bolu-Çamlıbel, Bolu Beyi, Köroğlu'nun Hayatı ve Şahsiyeti, Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı ve Kayboluşu, Türk Dünyasındaki Köroğlu Rivayetleri, Köroğlu Şiirlerinde Yiğitlik ve Kahramanlık, Köroğlu ve Kahramanları, Kırat, Köroğlu Şiirleri ve Şiirlerindeki Tabiat, Hayvan ve Eşya Unsurları gibi bölümlerin yer aldığı çalışma on beş Köroğlu rivayetiyle sona ermektedir. Eserin son kısmı Köroğlu'nun sonuna ayrılmıştır.

Köroğlu'nun Özbek varyantı ile ilgili olarak 1997 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. (Kırbaşoğlu, 1997)

Nerin Köse, "Türk halk hikâyelerinde Gurbet" adlı çalışmasında, üzerinde durduğu halk hikâyelerindeki gurbet kavramını değişik yönleriyle ele alarak incelemiştir. (Köse, 1997)

1998 yılında hazırlanan önemli çalışmalardan biri Metin Ekici'ye aittir. (Ekici, 1998) Çalışma, *Köroğlu'nun Doğu ve Batı Versiyonları Arasında Bir Karşılaştırma* adını taşıyorsa da, Köroğlu'nun ortaya çıkışı ile ilgili kolun karşılaştırılması yapılmıştır. Eserin girişinde, Köroğlu hakkında yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Birinci bölümde, Türk dünyasında Köroğlu anlatıcılarından bahsedilir. Bölüm, Bahşı (baksı), Jırlar, Akın, Âşık, Meddah alt başlıklarından oluşmaktadır. İkinci bölümde ise beş Türk boyundan (Türkmen, Özbek, Kazak, Azerî ve Türk) derlenen metinler yapı ve muhteva bakımından sekiz ana başlık altında karşılaştırılmıştır. Eserin metinler kısmında ise incelemeye konu olan metinler, Türkmen Türkçesi'ne aktarılarak verilmiştir.

1998 yılında hazırlanan bir diğer tez çalışması Bekir Şişman'a aittir. (Şişman, 1998) Tezin Giriş bölümünde, "Kazakistan'da Âşık Tarzı Şiir Geleneği" başlığıyla, jıravlığın (akınlık) doğuş tarihi, gelişimi, Kazak âşık geleneğinde usta-çırak ilişkisi, rüya motifi, aytıs geleneği, Kazak âşıklarının genel özellikleri ve yaşadıkları sosyal çevre verilmiştir.

Birinci bölümde, Kazaklarda anlatılan destanlar ve bu destanlar içerisinde Köroğlu'nun yeni anlatılmış ve destanın Kazak nüshaları karşılaştırılmıştır. Yirmi dokuz yazma nüshanın incelenmesinden sonra Melike Gumarova'nın 1989 yılında *Batırlar Jırı*'nın dördüncü cildinden alınan yedi varyantın özeti verilmiştir. İkinci bölümde Köroğlu Destanı'nın Kazak varyantı, Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'yle verilmiştir.

1998 yılında yayımlanan bir diğer eser, 11-12 Ekim 1997'de, *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslar arası Sempozyumu*'nda sunulan bildirileri içerir. Türkiye ve yurt dışından bilim adamlarının katıldığı sempozyumda, Köroğlu ve Köroğlu Destanı ile ilgili otuz sekiz bildiri sunulmuştur.

1997 yılında Ali Berat Alptekin tarafından hazırlanan *Halk Hikâyelerin Motif Yapısı* adlı eser "Ön Söz" ve "Giriş"in dışında, iki bölüm, "Netice" ve "Bibliyografya"dan ibarettir.

Eserin "Giriş" kısmında, hikâye ve halk hikâyesi hakkında genel bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde yetmiş hikâyenin özeti; ikinci bölümde yetmiş hikâyenin motif yapısı üzerinde durulmuştur.

Çalışmadan çıkarılan sonuçlar "Netice" başlığı altında değerlendirilirken, iki yüz kadar kaynak "Bibliyografya"da alfabetik olarak sıralanmıştır. (Alptekin, 1997)

Aynı yıl Sakaoğlular ile Alptekin ve Şimşek'in, *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I* (Sakaoğlu vd., 1977) adlı kitapları Atatürk Kültür Merkezi tarafından yayımlanır. Çalışmada, ünlü Meddah Behçet Mahir'in yedi hikâyesine (Kirmanşah, Migumî Han, Şah İsmail, Yaralı Mahmut, Davutoğlu Süleyman, Hüthüt Kuşu, Zaloğlu Rüstem) yer verilmiştir. Çalışmanın "Giriş" kısmında ise Meddah Behçet Mahir bütün yönleriyle ele alınıp incelenmiştir.

Meddah Behçet Mahir tarafından anlatılan hikâye külliyatının ikinci cildi 1999 yılında yine Atatürk Kültür Merkezi tarafından yayımlandı. Çalışma on sekiz (Eşref Bey, Firdevs Şah, Lâtif Şah, Asıl ile Nesil, Kerem ile Aslı, Leylâ ile Mecnûn, Yusuf ile Züleyha, Muğdat Pehlivan, Nebi Han, Nemrut Han, Âşık Verga, Kıvılcımoğlu Topal İbrahim, Şahmeran ile Lokman Hekim, Yunus Emre, Âşık Şenlik–Sümmanî, Bayburtlu Hicranî Baba ile Karşılaşması, Kağızmanlı Âşık Hıfzî, Bahçet Mahir'in Şiirlerinden Örnekler) metin ile bunların özetleri üzerine kurulmuştur.

Akçağ Yayınları arasında Hikâye Araştırmaları'nın birinci kitabı olarak yayımlanan Kirmanşah Hikâyesi, Ali Berat Alptekin tarafından hazırlanmıştır. (Alptekin, 1999) Eser "Ön söz" ve "Giriş"in dışında altı bölüm ve sözlükten ibarettir.

Çalışmanın "Giriş" kısmında halk hikâyeleri hakkında kısa bilgi verilmiştir. Birinci bölümde "Kirmanşah Hikâyesi'nin Kaynak Şahısları ve Motif sırası"; ikinci bölümde "Kirmanşah Hikâyesi'nin Epizot ve Şiir Tahlili"; üçüncü bölümde "Kirmanşah Hikâyesi'nin Motif ve Formel Yapısı"; dördüncü bölümde "Kirmanşah Hikâyesi'nde Yer Alan Kahramanlar"; beşinci bölümde "Halk Hikâyelerinin Tasnifi ve Kirmanşah Hikâyesi'nin Bu Tasnif İçerisindeki Yeri" üzerinde durulmuştur. "Sonuç" ve "Bibliyografya"dan sonra Kirmanşah Hikâyesi'nin iki anlatımıyla, konu ile ilgili şiir örneklerine yer verilmiştir. Eser, bilinmeyen veya az bilenen kelimelerin "Sözlük"ü ile tamamlanmaktadır.

Erdoğan Altınkaynak tarafından derlenen ve daha sonra kitap hâlinde yayımlanan, *Sosgerli Âşık Mehmet Hicranî'nin Hikâyeleri* adlı eserde konumuzla ilgili metinlere (Umman ile Hacer Han Hikâyesi) de rastlanmaktadır. (Altınkaynak, 1999)

2000 yılında M. Sabri Koz ve Doğan Kaya imzasıyla *Halk Hikâyeleri* adlı bir kitap yayımlandı. Asuman ile Zeycan, Âşık Garip ile Bezirgan Kızı, Hurşid ile İlik Hanım ve Murad Şah adlı hikâyelerin yazma metinleri ile; günümüz Türk harflerine aktarılmış şekilleri olan bu eserde metinlerin özetleriyle, bazı değerlendirmelere de yer verilmiştir. (Kaya vd., 2000)

İsmail Görkem tarafından hazırlanan *Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuvarı* adlı çalışma 2000 yılında yayımlanan bir başka eserdir. "Ön Söz" ve "Giriş"in dışında beş bölümden oluşan çalışmanın sonuna "Sözlük", "Kaynakça" ve "Dizin" de eklenmiştir. (Görkem, 2000)

Zeynelâbidin Makas tarafından hazırlanan *Halk Hikâyelerinde Zaman,* "Ön Söz", "Kısaltmalar", "Giriş"in dışında iki bölümden ibarettir. Çalışmanın "Giriş" kısmında halk hikâyeleri ve hikâyeci hakkında kısa bilgi verilirken; birinci bölümde zaman; ikinci bölümde ise zaman dilimleri ele alınmıştır. Çalışma, "Sonuç", "Lügatçe", "Kaynakça" ve "İndeks"le tamamlanmaktadır. (Makas, 2000 / 2002)

2000-2002 yılları arasında halk hikâyelerini konu alan beş yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bunlar, Ebru Şenocak'ın, *Leylâ ile Mecnun Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma* (Şenocak, 2000); Hatice Toman'ın, *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Kadın* (Toman, 2000); Turgut Belgin'in, *Sarıncı, Bököy-Kedeykan (Köroğlu İle İlgili Kırgız Destanları* (Belgin, 2000) adlı çalışmalarıdır. Aynı yıllarda, Mehmet Mendilli'nin, *Köroğlu'nun Sonu Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma* (Mendilli, 2001); Gülnur İlhan'ın, *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Çocuk* (İlhan, 2002) adlı çalışmaları sayılabilir.

2001 yılında yayımlanan konumuzla ilgili bir başka çalışma, Naciye Yıldız tarafından hazırlanmış olup *Hemra ve Hurlika Hikâyesinin Üç Eş Metni Üzerinde Bir Değerlendirme* adıyla Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları arasında çıkmıştır.

"Ön Söz", "Kısaltmalar", "Giriş", İki Bölüm, "Sonuç" ve "Sözlük"ün dışında çalışmaya "Faydalanılan Kaynaklar" da dahil edilmiştir. (Yıldız, 2001)

Türk dünyası destanları üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanıdığımız Mehmet Açа 2002 yılının ilk aylarında *Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği* adlı bir kitap yayımladı.

Çalışmanın Giriş kısmında "Kazak Türklerinin Destanları Üzerinde Yapılan Çalışmalar" ve "Kazak Türklerinin Destancılık Geleneği" ele alınmıştır.

Daha sonra Er Töstük, Toksan Üyli Totır, Er Kosay, Bozcigit destanlarının Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesiyle metinleri verilmiştir. (Açа, 2002)

Bu çalışmalar dışında ülkemizdeki ve yurt dışındaki arşivlerde de pek çok halk hikâyesi metninin yer aldığını biliyoruz. ABD'deki, Türk Halk Anlatmaları Arşivi; Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Prof. Dr. Fikret Türkmen Folklor Arşivi, HAGEM Arşivi bunlardan bazılarıdır.

Yukarıda adları anılan tez ve kitapların dışında elbette pek çok makale, bildiri ve mezuniyet tezi seviyesinde çalışma bulunmaktadır. Ülkemizde yayımlanan, pek çok dergide halk hikâyeleriyle ilgili yüzlerce makale yayımlanmıştır. Bu dergilerin indeks ve bibliyografyalarına başvurmak bu metinlere ulaşmada kolaylık sağlayacaktır. (Sakaoğlu, 1991) Üniversitelerimizde yapılan lisans tezleri içinde gerek toplu, gerekse özel bibliyografyalar. (Alptekin, 1983a: 207-228) hazırlanmıştır. Bu açıdan makale ve tezler üzerinde ayrıntılı olarak durmayı gereksiz görmekteyiz.

8. HALK HİKÂYELERİNİ İNCELEME METOTLARI

A) Epizotlarına göre
B) Motiflerine göre

olmak üzere iki şekilde inceleyebiliriz.

A) EPİZOTLARINA GÖRE

Halk hikâyelerini epizotlarına göre incelerken, hikâyenin ana motiflerini ele alırız.

1. KAHRAMANIN AİLESİ

Burada daha çok erkeğin ailesinden bahsedilir. (Bazı hikâyelerde kızın ailesi de yer alır.) Baba, genellikle padişah veya beydir. Bütün maddî imkânlara sahip olmasına rağmen, dünyada çocuğu yoktur. Bu sebeple yanına vezirini (arkadaşını) alarak, derdine çare bulmak için gurbete çıkar.

2. KAHRAMANIN DOĞUMU

Burada erkekle kadın kahramanların doğumu anlatılır. Bu husus halk hikâyelerinde şu şekildedir:

Bir padişahın (bazen padişah ve vezirlerin) çocuğu olmaz. Duruma üzülen bu kişiler birlikte gurbete çıkarlar. Bir çeşme başında (bazen akarsu kenarı, mezarlık vb. olabilir) İki rekât namaz kıldıktan sonra yemek yenmeye başlanır. Bu sırada Hazreti Hızır (Hazreti Pir, kırklar, üçler, yediler, ak sakallı ihtiyar) bunların yanına gelir. Onların niçin gurbete çıktığını anlattıktan sonra bir elma (bazen nar veya muska da olabilir) verir. Bunun ikiye bölünmesini yarısını evdeki hanımının yarısını da kendisinin yemesini tavsiye ederek oradan kaybolur. Eğer hikâye kahramanlık hikâyesi ise (Şah İsmail, Kirmanşah vb.) elmanın kabuğunu da ahırdaki kısrak yiyecektir. Vakti gelince, çocuk dünyaya gelir.

3. KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ

Elmayı veren derviş, kendisi gelinceye kadar çocuklara ad verilmemesini tembihler. Çocuk (veya çocuklar) uzun yıllar (genellikle yedi yaşına kadardır) "adsız" olarak dolaşır. Mahallede herkes ona "adı yok", "adsız" diye takılmaya başlar. Bu duruma daha fazla dayanamayan anne baba çocuklara ad koyacakları sırada derviş çıkagelir ve çocukların adını kor.

4. KAHRAMANIN EĞİTİMİ

Aşk hikâyelerinde (Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Kerem ile Aslı, vb.) genellikle birbirlerini kardeş zanneden iki çocuk birlikte okula giderler.

5. KAHRAMANLARIN ÂŞIK OLMALARI

Hazreti Hızır (pir, ak sakallı adam)'ın, bazen de üçlerin, yedilerin, kırkların, kahramanlara rüyada bade içirdiklerini görüyoruz. Bu badelerden birincisi Allah; ikincisi, üçler, yediler, kırklar; üçüncüsü ise birbirlerine âşık olacak sevgililer içindir.

6. KAHRAMANIN SEVGİLİYLE KARŞILAŞMASI

Halk hikâyelerimizde bâde içen sevgililer uzun süre baygın vaziyette yatarlar. Hekimler çağrılır, fakat derde derman bulunamaz. Köyün veya mahallenin ihtiyar kadını, gençlerin derdini anlar. Bunun üzerine bir saz getirilerek erkek kahramanın yanına konur. Bu zamana kadar saz çalmasını bilmeyen kahraman saz sesini işitince uyanır ve türkü söylemeye başlar. Uzun süren gurbet yolculuğundan sonra iki sevgili (genellikle gül bahçesinde) karşılaşırlar. Birbirlerine şiir söyleyen iki genç bir müddet sonra kimliklerini öğrenirler, kısacası birbirlerini tanırlar.

7. KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI

Sevgilisiyle karşılaşan erkek kahraman, tekrar baba evine döner. Başından geçenleri annesine anlattığında, babası da durumdan haberdar olur. Kız tarafına dünür olunduğu zaman büyük bir engel çıkar (sevgilinin ağırlığında altın isteme) Engeli kaldırmak isteyen kahraman da gurbete çıkar.

8. SEVGİLİNİN BİR BAŞKA KAHRAMANLA EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ

İki âşık birbirleriyle söyleşirlerken kızın babası onu bir başka gence verir. Bu genç, maddî açıdan değerlendirildiğinde diğerinden (âşıktan) daha üstündür. Düğün hazırlıkları başlar. Kız gerçek sevgilisini görebilmek için erkek tarafından süre ister. Bu süre Âşık Garip Hikâyesi'nde yedi yıldır. Emrah ile Selvi Han Hikâyesi'nde üzüm bağının meyve verme veya dokunacak halının tamamlanma zamanıdır. Tahir ile Zühre hikâyesinde kırk gündür. Kahraman otuz dokuzuncu gün düğün meydanına gelir, oradaki âşıklarla atışır. Onları teker teker mat ettikten sonra gelin ve damat adayıyla karşılaşır. Onlarla da söyleştikten sonra sevgilisi, gerçek sevdiği genci diğerine anlatır. Böylece iki âşık ikinci defa kavuşmuş olur.

9. KAHRAMANIN MEMLEKETİNE DÖNÜŞÜ

İki âşık birbirlerine kavuştuktan sonra (Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde vuslat olmamıştır.) damat kendi memleketine gitme arzusunu eşine bildirir. Eşi vasıtasıyla yeni akrabalarından izin alır ve kendi memleketine döner.

10. SONUÇ

Baba memleketine gelen kahraman, kırk gün kırk gece düğün yaptıktan sonra murada erer ve ömrünün sonuna kadar o ülkede yaşar.

Bazı hikâyelerin (Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı) sonunda ise; ya araya giren kötü kalpli birisi, ya da âşıkların duası sonucunda iki sevgili tam birbirlerine kavuştukları sırada ölürler. Aynı anda ölen sevgililerin mezarı yan yana yaptırılır. Rivayete göre, her yıl bu mezarlardan birer gül (kırmızı - beyaz) çıkar ve birbirine doğru eğilir. Ancak ortadan çıkan bir karaçalı (diken) bu kavuşmaya engel olur.

B) MOTİFLERİNE GÖRE İNCELEME

Burada masallarda gördüğümüz motif incelemesinin halk hikâyelerine tatbik edilmesi olayıyla karşılaşıyoruz. Bu metot Türkiye'de ilk defa *Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar* (Karadağ, 1984) adlı doktora tezinde uygulanmıştır. Daha çok sevgi konusunu işleyen hikâyelerde gördüğümüz bu inceleme metodunda bulunan önemli motiflerden bazıları aşağıdadır:

1. Padişahın çocuğu yoktur, bu sebepten vezirini de yanına alarak gurbete çıkar.

($P_{10.}$ Padişah; $L_{111.\ 1.}$ Gurbete gidiş ve dönüş)

2. Yolda veya bir su kenarında padişah ve vezirinin karşısına Hazreti Hızır çıkar.

($V_{221.}$ Pirin mucizeleri; $L_{111.\ 1.}$ Gurbete gidiş ve dönüş; $K_{2035.}$ Evlât sahibi olma; $N_{825.\ 1.}$ Çocuk sahibi olmayan kahramanlar; $V_{223.\ 1.}$ Pirin nasihati; $T_{511.\ 1.}$ Elma yiyerek hamile kalma)

3. Zamanı gelince iki bebek dünyaya gelir. Adları konulduktan sonra birlikte okula gitmeye başlarlar.

($T_{11.\ 3.}$ Beraberce okula giden gençler birbirlerine âşık olurlar)

4. Çocuk büyür, savaşa katılır, ava gider. Tam o sırada hikâyenin önemli kahramanı olan kızla karşılaşır. (Hurşit Bey, Şah İsmail, Kerem ile Aslı) Bazı hikâyelerimizde kadın kahraman çok kuvvetlidir. (Şah İsmail, Hurşit Bey)

($F_{565.\ 2.}$ Çok kuvvetli kız; $H_{1233.\ 6.\ 1.}$ Macerada yardımcı at; G_{535} Devin esiri olan kadın kahramana yardım edilir; $B_{401.}$ Yardımcı at)

5. Padişah, kızın babasına dünür olur, baba da padişahtan düşünebilmesi için süre ister.

($T_{376.}$ Dünür olma)

Bazı hâllerde ise çocuklar beşik kertmesi yapılır.

($T_{61.\ 5.\ 3.}$ Beşik kertmesi)

Bazı hâllerde sevgililer rüyada karşılaşırlar.

($T_{11.\ 3.\ 1.}$ Sevgililerin rüyada karşılaşmaları)

6. Bir cadı kadın, bazen kızın babasına, bazen de kızın annesine, kendisine veya kardeşlerine padişahın rahat ettirmeyeceğini söyler. Böylece iki sevgilinin arası açılır. (Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Hurşit ile Mahımihrî, Bey Böyrek, Asuman ile Zeycan)

7. Bunun üzerine kız, düğünün yapılabilmesi için kırk gün süre ister. Bu zamanda ya dokunacak halı tamamlanacaktır ya da gurbetteki sevgili gelecektir. Otuz dokuzuncu gün sevgili gelir ve kavuşurlar.

($T_{136.\ 1.}$ Düğün merasimi; $T_{268.}$ Sevgililerin birbirine kavuşması)

8. Bu arada kızını delikanlıya vermek istemeyen padişah belirlenen bu zamandan yararlanarak memleketinden ailesi ile ayrılır. (Kerem ile Aslı, Hurşit ile Mahımihrî, Şah İsmail) Ancak kız giderken "ocaklık taşının altına" veya bir başka yere mektup bırakır.

9. Delikanlı, ya kıyafet değiştirerek, ya da tesadüfen sevgilisinin olduğu ülkeye doğru yola çıkar.

($R_{169.\ 1.}$ Sevgilisini kurtarmak için kıyafet değiştirerek gezen kimse)

Bazı hâllerde kıyafet değiştiren kahraman tesadüfen sevgilisinin odasına girer.

($K_{1343.\ 3.}$ Kıyafet değiştirerek sevgilisinin odasına giren adam)

10. Delikanlıya sevgilisinin memleketinde ihtiyar bir kadın yardım eder. (Hurşit ile Mahımihrî, Bey Böyrek)

($N_{825.\ 3.}$ Yardımcı yaşlı kadın)

11. Kadın veya evinden birisi delikanlıyı padişahın sarayına götürür. Padişah, kahramanı yakaladığı zaman öldürülmesi için cellâtlara teslim eder. Fakat cellâtlar onu öldürmeye kıyamazlar, gömleğini bir kuş kanına sürerek padişaha getirirler. (Hurşit ile Mahımihrî, Bey Böyrek, Şah İsmail)

($Z_{101.}$ Ölüm sembolü kanlı gömlek)

12. Tekrar geriye dönen kahraman sevgilisi ile karşılaşır. Fakat kızın annesi durumdan haberdar olur. Bunun üzerine delikanlı bir yere hapsedilir. (Tahir ile Zühre)

($R_{49.}$ Çeşitli yerlere hapsetme)

13. Kahramanlar yolda olağanüstü güçlerle (dev, harami, vb.) savaşırlar. Kız ve oğlan tarafı savaşı kazanır. Böylece büyük bir miras elde edilir.

($B_{171.2.2.1.}$ Devi öldüren kahraman; $P_{475.}$ Harami)

14. Kız ve oğlan tekrar memleketlerine dönerler. Kahraman hasta babasına yardım eder. Saltanat delikanlıya kalır, kırk gün kırk gece düğünden sonra iki âşık murada erer.

($Z_{71.12.}$ Kırk gün kırk gece düğün)

Bunların dışında halk hikâyelerimizde aşağıdaki motifler yaygındır:

$C_{375.2.5.}$ *Mezarlıkta uyuma.* (Ercişli Emrah ile Selvi Han)

$T_{86.2.}$ *Âşıkların aynı anda ölmeleri.* (Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber, vb.)

$E_{419.6.}$ *Aynı bölgede ölen sevgililer aynı mezara konulur.* (Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, vb.)

Benzer bir sıralamayı ünlü Kazak folklorcusu Şakir İbraev yapmıştır. Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan halk hikâyeleri ile ortaklıklar gösteren bu hususun daha iyi mukayese edilebilmesi için aşağıya alıyoruz.

Tipik motifler:

I. Konu: Batıra / Kahramana Mahsus Çocukluk Çağı ve Kahramanın Evlenmesi / Batırlara Mahsus Dünürlük

1. Tasvir-uruk / kabile, ata-ana / hakkında söz.
2. Kahramanın olağanüstü doğumu.
3. Kahramana mahsus çocukluk çağı.
4. İlk kahramanlık / daha sonraki destanlarda görülmemektedir.
5. Nişanlı, sözlü hakkında haber / kahramanın sözlüsünü araması.
6. Sözlüyle sınaşma, güreşme / ya da rakipler arasındaki yarış, rekabet.
7. Galibiyet ve kahramanın sözlüsüyle obasına geri dönüşü.

II. Konu: Kahramana Mahsus Erlikler

1. Düşmanın saldırması hakkında haber.
2. Savaşa, askerî sefere atlanma.
3. Batırların mücadelesi / bazen savaş kaybedilip kahraman esir düşer.
4. Tek başına mücadele ve kahramanın yenişi.
5. Zaferle obaya dönüş.

III. Konu: Düşmandan / Kuldan (hizmetkârdan), Rakipten / Uruğu / Kabileyi, Sözlüyü, Akrabayı / Kurtarma

1. Sözlü hakkında ya da akrabanın / uruğun / tutsak olması / eziyet görmesi / hakkında haber / düş görme, haber verilmesi.

2. Kahramanın nişanlısıyla, düşmanın / "Kobılandı" da Alğaşır han / rakibin ya da hizmetkârın / "Alpamıs" ta Ultankul / evlenmeye niyet etmesi.

3. Nişanlıyla gizlice buluşma / "Kobılandı" /, ya da nişanlının toyuna yabancı bir adam kılığında gelme / Alpamıs.

4. Mücadele / yarış / sırasında kahramanın tanınması.

5. Doğulan yere dönüş, ya da rakipleri, hizmetkârları cezalandırma.

6. Toy (Açа, 1998: 38-39)

9. HALK HİKÂYECİLİĞİNİN BUGÜNKÜ DURUMU

Tekniğin gelişmesi, yeni anlatıcıların yetişmemesi, insanların geçmişinden az da olsa kopması, halk hikâyeciliği geleneğinin zayıflanmasına sebep olmuştur. Günümüzde halk hikâyeciliği işi ile uğraşan meddahlar bir bir ömrünü tamamlamakta, onların yerini âşıklar almaktadır.

İşte bu hikâyecilerden ve hikâyeci âşıklardan tespit edebildiklerimizin bazılarının kısa hayat hikâyelerini aşağıda veriyoruz. Bunların bir kısmı da bugün, hikâyeleri anlatmadıkları için unutmuşlardır.

Meddah ve âşıkların dışında bu işi devam ettiren bazı hikâyecilerin olduğu muhakkaktır. Bunların yoğun olduğu bölgeler ise başta Doğu Anadolu olmak üzere, Orta Anadolu ve Akdeniz (Çukurova)'dir. Bilhassa bu bölgelerden Erzincan, Sivas, Tokat, Adana (Kozan, Feke), Osmaniye, Kars, Erzurum gibi illerimiz ve ilçelerinde halk hikâyesi anlatılmaktadır. Bu anlatıcılar arasında amatörleri olduğu gibi profesyonelleri de vardır.

Buraya aldığımız âşıklar ve hikâyeci meddahların dışındaki âşıklarımız da elbette hikâye anlatmaktadır. Ancak konuyu fazla dağıtmak istemediğimizden buraya sadece bu işi ustaca yapan kişileri almakla yetindik.

AĞRI

ÂŞIK GAMGÜDER (ABDULKADİR KILIÇ)

1929 yılında, Ağrı ilinin Tutak ilçesinin İsaabad köyünde doğmuştur. Lise mezunu olup bir ara Tutak Belediye Başkanlığı da yapmıştır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Hasret ile Muhabbet

ARTVİN

ÂŞIK EFKÂRÎ

24 Haziran 1900 tarihinde, Artvin ilinin, Ardanuç ilçesinin Yolüstü köyünde doğmuştur. Kısa bir süre medresede tahsil görmüştür. Türkiye içerisinde ve dışında (Batum, Tiflis) gezmiş dolaşmıştır. 15 Mayıs 1980 tarihinde Ardanuç'ta vefat etmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Abdullah Han
Burhan Şah
İbrahim Şah
Kaftan Bey Oğlu ve Tiflis Kalesi
Kilikya Kalesi
Köroğlu'nun Çoruh Kolu ve Ferhat

ERZURUM

ÂŞIK SÜMÂMNÎ

1861 yılında Erzurum ilinin Narman ilçesinin Samikale köyünde doğmuştur. Fakir bir ailenin çocuğu olup, çiftçilik ve çobanlık yaparak hayatını sürdürmüştür. Rüyada karşılaştığı Gülperi'yi bulabilmek için Kafkasya, İran, Kırım ve Afganistan'ı gezip dolaşmıştır. Sümmanî 5 Şubat 1915 yılında vefat etmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Kerem ile Aslı
Lâtif Şah
Sevdakâr Şah
Sümmanî ve Gülperî
Tufarganlı Abbas

ÂŞIK MIKTAT

İlhan Başgöz'ün 1947 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisinden çıkan bir yazısında "Mıktat, halk edebiyatı arşivimize Murat Uraz tarafından hediye edilen Köroğlu Hikâyelerini yazdıran âşıktır. Gençliğinde muhitinin en iyi âşığı olarak tanınan Mıktat bugün yetmişlik bir pirdir" demektedir. (Başgöz, 1986: 268) Bu bilgiye göre o 1877 (?) yılında Erzurum'da doğmuştur. Aynı makaleden öğrendiğimize göre, Erzurum'un İstasyon Mahallesinde oturan hikâyecimiz bu yıllarda epeyce yaşlıdır.

Başta Behçet Mahir olmak üzere pek çok hikâyecinin ustasıdır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Ayvaz Kolu
Bağdat Kolu
Cığa Kolu
Gürcistan Lezgi Ahmet Kolu
Halep Kolu
Hasan Bey-Dağıstan Kolu
Hasan Paşa Silistre Kolu
Kayser Kolu
Kenan Kolu
Kırım Kolu
Köroğlu'nun Amcası Kolu
Köroğlu'nun Bidayeti ve Ayvaz Kolu
Kösenin Kolu
Telli Nigar Kolu

İSHAK KEMALÎ

1330 yılında Erzurum ilinin Çat ilçesinde doğmuştur. Altı yaşlarında ailesi ile birlikte Erzurum'a göçmüş ve aynı yıllarda nalbant çıraklığına başlamıştır. Bir süre Tortumlu Âşık Cemâlî Baba'nın yanında çıraklık yapmış ve bazı âşıklarla atışmıştır. Pek çok halk hikâyesi bilen Kemalî, değişik araştırıcılara hikâyelerini anlatmıştır. Kemâlî 1 Nisan 1971 tarihinde vefat etmiştir. (Türkmen, 1971: 5970) [Âşık Kemalî'nin bildiği hikâyelerin adları tespit edilememiştir.]

BEHÇET MAHİR

1919 yılında Erzurum ilinin Yukarıyoncalık mahallesinde doğmuştur. Onunla ilgili kaynakların büyük çoğunluğu okuryazar olmadığı konusunda hemfikirken Saim Sakaoğlu onun dokuz ay kadar medreseye gittiğinden bahsetmektedir. Adana, Ankara, Malatya, Bursa Bolu, Karaköse, Aşkale, Hasankale (Pasinler), Sarıkamış gibi il ve ilçeleri gezip dolaşmıştır. Mehmet Kaplan tarafından yardımcı hizmetli olarak işe alındıktan sonra, Muhan Bali, Bilge Seyidoğlu, Fikret Türkmen, Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin'e hikâyelerini anlatmıştır. Bu araştırıcıların dışında Ahmet Edib Uysal, Rene Giraud, Natelie K. Moyle de, Mahir'den derleme yapmışlardır. Mahir 22 Haziran 1988 yılında vefat etmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Âşık Garip
Davudoğlu Süleyman
Derdi Yok ile Zülfi Siyah
Eba Müslim Horasanî
Ebu Ali Sina
Emrah ile Selvi
Erzurumlu Mahirî Baba
Eşref Bey
Ferhat ile Şirin
Firdevs Şah
Firuz Şah
Hamzaî Sahip-gıran
Hâtem-i Tâi
İmam Ali'nin Gan Galesi Cengi
Kerem ile Aslı
Kirmanşah
Köroğlu (Köroğlu'nun on dört kolunu bilmektedir)
Lâtif Şah
Leylâ ile Mecnûn
Nebî Han

Nemrut Han
Seyfü'l Müluk
Sümmanî
Sürmeli Bey
Şah İsmail
Şahoğlu Şah Abbas ile Deli Murat
Tahir ile Zühre
Temimdarî
Timurlenk
Yaralı Mahmut
Yusuf ile Züleyha
Zaloğlu Rüstem (Sakaoğlu, 1980: 49-57; Sakaoğlu vd., 1997: 16-18)

NURİ CİHAN KARATAŞ (NURİ ÇIRAĞÎ)

1949 yılında Erzurum ilinin Şenkaya ilçesinin Çermik (Kaynak) köyünde doğmuştur. Ustası, Âşık Mevlüt İhsanî'dir. Mahlâsını Ankaralı Âşık Ömer (Behçet Kemal Çağlar) vermiştir. Halen İzmit'te ikamet etmektedir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Ercişli Emrah ile Selvi Han
Hüseyin ile Senem (Böyle Bağlar)
Köroğlu'nun Silistre Kolu
Necip ile Maviş (Dertli Kaval)
Necip ile Telli
Sinan Mahperî
Ülker Sultan

MEVLÜT İHSANÎ ŞAFAK (ÂŞIK MEVLÜT İHSANÎ)

1928 yılında, Erzurum ilinin Şenkaya ilçesinin Bardız bucağının Çermik köyünde doğmuştur. Ustası Alişan ve Nihanî'dir. Yanında Mehmet Hünkarî, Nuri Çırağî, İhsan Yavuzer, Rahim Baykancı, Kenan Sağır, Âşık Halis, Erol Şahiner ve Mustafa Aydın gibi çıraklar yetiştirmiştir. Âşık makamlarını ve halk hikâyelerini iyi bilen ve bunları tasnif eden âşıklardandır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Arzu ile Kamber
Bedrî Sinan ile Mahperî
Bey Böyrek
Böyle Bağlar
Esmer Hanife
Ferhat ile Şirin

Firuz Şah
Garip Senem
Hüseyin Baykara
Kerem ile Aslı
Kirmanşah
Köroğlu'nun Bağdat Kolu
Köroğlu'nun Dağıstan Kolu
Köroğlu'nun Oltu Kolu
Köroğlu'nun Silistre Kolu
Küçük Ali ile Züleyha
Kürşat Bey ile Elmas Hanım
Mahide ile Nizam
Nizam Bey ile Mahide
Sail Bey
Seyfet Çavuş ile Filiz Hanım
Tahir ile Zühre
Ülker Sultan
Yaralı Mahmut
Zafer Bey ile Mahifiruz

MUSTAFA TEMEL (MUSTAFA RUHANÎ)

1931 yılında, Erzurum ilinin Tortum ilçesinin Aşağı Sivri köyünde doğmuştur. Eğitim görmemiştir. Geçimini âşıklıkla sağlamaktadır. Kısa hikâyeler yanında, halk hikâyelerini de bilmektedir. Narmanlı Muharrem Çavuş (Âşık Ayazi)'un ustasıdır. Ertuğrul Ataç, Eyüp Demirer, Zahir Tekgül, Devrani ve Şerifi çıraklarıdır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

"Kendi tasnifi olan hikâyelerini yanı sıra klâsik halk hikâyelerinden birkaçını ve son dönemlerde anlatılan hikâyelerden bazılarını da bilmektedir." (Düzgün, 1997: 14)

Nergiz Hanım
Yetim Esma
Yusuf çavuş ile Zülbiye Hatun

NUSRET TORUNÎ (ÂŞIK TORUNÎ)

1945 yılında Erzurum ilinin Narman ilçesinin Samikale köyünde doğmuştur. Sümmani'nin torunu olan âşık, ilk derslerini babası Âşık Fahri'den almıştır. Gıyas Eroğlu'nun ustası olup âşık makamlarını çok iyi bilmektedir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Kahraman Hikâyesi
Kelali Bey Oğlu Mehmet Bey
Kerem ile Aslı
Köroğlu'nun Erzurum Kolu
Köroğlu'nun Son Kolu
Mahiri Hikâyesi
Sümmani ile Gülperi

HÜSEYİN YAZICI (SÜMMANİOĞLU)

1937 yılında Erzurum ilinin, Narman ilçesinin Samikale köyünde doğmuştur. İlkokul mezunu olup âşık makamları ve halk hikâyeleri konusunda da geniş bilgiye sahiptir. Ustası Şevki ve Fahri Yazıcı'dır. Adnan Aksay ise yetiştirdiği çırağıdır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Âşık Garip
Ercişli Emrah
Kerem ile Aslı (Erzincan Bağları)
Sarac İbrahim
Sümmani ile Gülperi
Yaralı Mahmut

YAŞAR YILMAZ (ÂŞIK YAŞAR REYHANÎ)

1934 yılında Erzurum ilinin Hasankale (Pasinler) ilçesinin Alvar köyünde doğmuştur. İlkokul mezunu olup onun yetişmesinde Artvinli Âşık Hicranî ve Sarıkamışlı Dursun Cevlanî, Yusufelili Huzurî, Kağızmanlı Cemal Hoca, Karslı Gülistan Çobanlar, Posoflu Müdâmî, Ardanuçlu Efkârî'nin payları büyüktür. Yanında başta kendi çocukları (Mansurî, Ozan) olmak üzere pek çok çırak (Âşık Firganî, Âşık Meramî, Âşık Nafiz Yıldız, Âşık Rahim Sağlam) yetiştirmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Ahmet ile Mehmet
Asuman ile Zeycan
Âşık Garip
Böyle Bağlar Hikâyesi
Ercişli Emrah ile Selvi Han
Ferhat ile Şirin
Gürun Hikâyesi
Hatem-i Tai
Hüseyin ile Senem
Kerem ile Aslı (Erzincan Bağları)
Köroğlu (Üç kolunu bilmektedir.)
Necib ile Telli
Sarac İbrahim
Sefil Baykuş Hikâyesi
Yaralı Mahmut

IĞDIR

MUHARREM ASLAN

1337 yılında, Iğdır ilinin Cennetabad köyünde doğmuştur. Türkiye'nin çeşitli bölgelerini gezip dolaşmıştır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Gürcü Kızla Muhammed
Köroğlu'nun Bolu Beyi Kolu
Salman Bey
Sevdakar Şah
Tahir Mirze Zühre Hanım
Tufarganlı Âşık Abbas
Yaralı Mahmut

FERİDUN KOLAL

1921 yılında, Iğdır ilinin Evci köyünde doğmuştur. On bir – on iki yaşlarında saz meclislerine katılmıştır. Bu arada dinî dersler de almıştır. Ankara, Eskişehir, Malatya, Elazığ, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Diyarbakır gibi illeri gezip dolaşmıştır. Geçimini çiftçilikle ve kahve işleterek sağlamaktadır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Emrah ile Selvi
Haydar Beyle Süsenber Hanım
Köroğlu Kolları
Latif Şah
Salman Bey
Tahir Mirze ile Zühre Hanım
Tufarganlı Âşık Abbas
Yaralı Mahmut

HASAN TURAN

1889 yılında, Iğdır ilinin Aralık ilçesinin Karabağlı köyünde doğmuştur. Gençlik ve orta yaşlarında hayvancılık ve çiftçilikle uğraşan Turan, ömrünün sonuna doğru bakkal dükkânı ve kahve işletmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Ali Han ve Peri Hanım
Âşık Valeh
Emrah ile Selvi
Hüseyin ile Üreyze Hanım
İbrahim'in Hikâyesi
Kaçak Nebi ile Hacer Hanım
Kerem ile Aslı

Kul Mahmut
Kurbanî ve Peri Hanım
Latif Şah
Necef ile Perizat Hanım
Salman Bey
Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sulatan
Şah İsmail ile Gülizar Hanım
Tahir ile Zühre
Tufarganlı Âşık Abbas

KARS

ÇILDIRLI ÂŞIK ŞENLİK

1854 yılında Kars ilinin (şimdi Ardahan ilinin) Çıldır ilçesinin Suhara (Yakınsu) kasabasında doğmuştur. Doğu Anadolu'nun pek çok ilini gezip dolaşmıştır. Edebiyatımıza "şeki", "sicilleme" gibi türleri kazandırmıştır. 1914 yılında vefat etmiştir. Âşık Kasım, Gülistan Çobanoğlu, Cemal Hoca gibi ustaları yetiştirmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Âşık Garip
Ercişli Emrah
Ferhat ile Şirin
Kerem ile Aslı
Köroğlu Kolları
Latif Şah
Leyla ile Mecnun
Salman Bey ile Turnatel Hanım
Sevdakâr Şah
Sümmani ile Gülperi
Tahir ile Zühre
Vamuk ile Azra
Yaralı Mahmut

GÜLİSTAN ÇOBANOĞLU (ÂŞIK GÜLİSTAN)

1900 yılında, Kars ilinin Arpaçay ilçesinin Koç köyünde doğmuştur. Ustası Çıldırlı Âşık Şenlik'tir. Murat Çobanoğlu ve İbrahim Demir'in de ustasıdır. Gülistan Çobanoğlu 1972 yılında vefat etmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Ercişli Emrah
Hüseyin Şehzade
Kerem ile Aslı
Köroğlu Kolları

Salman Bey
Sevdakâr Şah
Tahir Mirza
Yaralı Mahmut

SABİT ATAMAN (ÂŞIK MÜDAMÎ)

1918 yılında, Ardahan ilinin Posof ilçesinin Varzına (Demirdöven) köyünde doğmuştur. İlk eğitimini babasından almıştır. Babasıyla birlikte gezip dolaşmıştır. Şavşatlı Tevfik Ustadan âşıklık ve hikâyecilik dersleri almıştır. Cilavuz Köy Enstitüsünde müzik öğretmenliği de yapmıştır. 8 Kasım 1968 yılında vefat etmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Arslan Bey
Asuman ile Zeycan
Âşık Garip
Böyle Bağlar
Celali ve Mehmet Bey
Dürrü Gılan
Ercişli Emrah
Gül ile Ali Şir
Hasta Hasan
Kara Gelin
Keloğlan
Kerem-Erzincan Bağları
Kirmanşah
Köroğlu (Altı kolunu bilmektedir.)
Leyla ile Mecnun (Arapça, Farsça ve Türkçe olarak üç dilde anlatmaktadır.)
Mahzuni
Namuslu Kız
Öksüz Vezir
Seyfi bin Zülyezen
Şah İsmail
Tahir Mirza
Tufarganlı Abbas
Yahudi Kızı
Yahya Bey Dilgem
Yaralı Mahmut
Yaralı Top

İSMAİL CENGİZ (İSMAİL AZERİ)

1928 yılında Güney Azerbaycan'da (Tebriz) doğmuştur. Halen İstanbul'da oturmakta olup âşık makamları ve halk hikâyeleri konusunda geniş bilgiye sahiptir. Ustaları, İslâm Erdener, Sosgertli Âşık Mehmet ve Kasım Şenlik'tir. Bayram Denizoğlu ve Muhtar Aslan ise çıraklarıdır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Karakız
Kerem ile Aslı
Köroğlu'nun Son Kolu
Yaralı Mahmut

DURSUN CEVLANÎ

1900 yılında, Kars ilinin Sarıkamış ilçesinin Agyar köyünde doğmuştur. Yedi yaşında Yusuf Ağa ve Âşık Avasî'den saz dersleri almış olup İkramî'nin yanında çıraklık yapmıştır. Mahlâsını Erzurumlu Sümmanî vermiştir. 1975 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Köroğlu hikâyelerini çok iyi anlatanlardan birisidir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Âşık Garip
Böyle Bağlar
Ercişli Emrah
Hasan Paşa Silistre Kolu
Haydar Bey
Kerem ile Aslı
Köroğlu'nun İlk Kolu
Mirzayı Mahmud
Salman Bey
Sümmanî ile Gülperi
Tahir ile Zühre
Yaralı Mahmut

MUHİTTİN CUYA (ÂŞIK MİHMANÎ)

1935 yılında Kars'ta doğmuştur. Çocukluk yaşlarında şiire ilgi duymaya başlayan Mihmani'nin irticali oldukça kuvvetlidir. Bir süre yurt dışına da çıkan âşık, halk hikâyesi anlatmada da başarılıdır. Onun için bazı âşıklar, "Ozan-Baksı geleneğinin İslâmî şekle girmiş tek temsilcisidir. Hem müzisyen, hem dansçı, hem din adamı, hem şair, hem de aktördür. Onun programını izleyenler trans hâlini görünce hayret içinde kalırlar." demektedirler. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Ahmet Bey
Âşık Garip
Böyle Bağlar
Celâl ile Kenanî
Çoban Süleyman
Kerem ile Aslı
Köroğlu Kolları
Perro (para)
Sürmeli Bey
Şehir Kızı-Köy Kızı
Tahir Mirza
Yaralı Mahmut
Yetim Ahmet

MURAT ÇOBANOĞLU (ÂŞIK ÇOBANOĞLU)

1940 Yılında Kars'ta doğmuştur. Lise mezunu olup, ustası babası Gülistan Çobanoğlu'dur. Çobanoğlu, Mürsel Sinan, Hakkı Virani, Arif Çiftçi, Halis Altunbay gibi âşıkların da ustasıdır. "O, halk hikâyesi anlatıcılığının en önde gelen temsilcisidir. Hikâye anlatışındaki tavrı, anlattığı ve tasnif ettiği hikâyeler bakımından diğer halk şairlerinden kolayca ayrılır. Onun üç, yedi, on, yirmi bir, otuz günlük hikâye anlattığına şahit olduk." (Durbilmez 1993: 82) Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Âdil Şah ile Lala Sultan
Ahmet ile Mehmet
Alkanla Peri
Asuman ile Zeycan
Âşık Garip
Âşık Tüccarî
Bayburtlu İrşadî
Cünûn Bey
Deli Kurt (Hüseyin Nihal Atsız'ın aynı addaki romanının hikâyeleştirilmiş şekli)
Emrah ile Selvi
Hamithan
Hasta Hasan
Hüseyin Bey
Kerem ile Aslı
Köroğlu - Bolu Beyi

Köroğlu - Hasan Paşa
Köroğlu - İlk Kol
Köroğlu - Kiziroğlu Kolu
Köroğlu - Son Kol
Köroğlu'nun Hasan Bey Kolu
Melihşah
Murat Han ile Peri
Necip ile Telli
Pervane
Salman Bey
Saraç İbrahim
Seyfi bin Zülyezen
Şah İsmail
Tahir ile Zühre
Yaralı Mahmut
Yusuf ile Zeliha

SADİ DEĞER (HASRETÎ)

1927 yılında, Kars ilinin, Susuz ilçesinin İncesu köyünde doğmuştur. İlkokul mezunu olup âşık makamları ve halk hikâyesi konusunda geniş bilgiye sahiptir. Meydanî ve Arifî gibi âşıkların ustasıdır. Hasreti, 23 Kasım 2000 tarihinde vefat etmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Hayransı Hanım
Köroğlu'nun Bağdat Kolu
Köroğlu'nun Kocabey Kolu
Köroğlu'nun Oltu Kolu
Köroğlu'nun Son Kolu
Köse Emmi
Necip ile Telli
Yaralı Mahmut

İLHAMİ DEMİR (ÂŞIK İLHAMİ)

1932 yılında, Kars ilinin Arpaçay ilçesine bağlı Büyükçatma köyünde doğmuştur. Âşık Gülistan ve Bayram'dan dersler almıştır. Ali Rıza Ezgi'nin ustasıdır. Ömrünün sonuna doğru İzmit ilinin Gebze ilçesine göç eden âşık, 3 Mayıs 1987 tarihinde vefat etmiştir.

(Âşık İlhami Demir'in bildiği hikâyeler tespit edilememiştir.)

İSLÂM ERDENER

1921 yılında, Kars ilinin Ladikars (Kümbetli) köyünde doğmuştur. İlkokul mezunudur. Çiftçilik ve âşıklıkla geçimini sağlamaktadır. Ustaları; Kasım, Şenlik, İbrahim, Hüseyin ve Mansur gibi âşıklardır. Âşık Kasım'dan, Çıldırlı Âşık Şenlik'in bütün hikâyelerini öğrenmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Latif Şah
Salman Bey ve Turnetel Hanım
Sevdakar
Yahya Bey Dilgem

ÜZEYİR AZİZ GÖKTEKİN (ÂŞIK PÜNHANÎ)

1917 yılında Kars ilinin Sarıkamış ilçesinin Aşağıkotanlı köyünde doğmuştur. 1918 yılındaki Ermeni mezaliminden o da nasibini alır ve ailesiyle birlikte Erzincan'a göç eder. Savaştan sonra köyüne dönen Âşık, bölgenin ünlü aşığı Dursun Cevlanî'ye çırak olur ve bu görevi sekiz yıl kadar sürer. Halk şiirinin çeşitli dallarındaki başarısının yanında, aynı zamanda iyi bir halk hikâyesi anlatıcısıdır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Âşık Garip
Kerem ile Aslı
Köroğlu Kolları
Tahir ile Zühre

LAÇİN KURT (ÂŞIK LAÇİN ALADAĞLI)

1918 yılında, Kars ilinin Kağızman ilçesinin Camuşlu köyünde doğmuştur. Ustası Karslı Cemal Hocadır. Çırağı İsmail Aladağlı'dır. 1980 yılında vefat etmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Ahmet ile Mehmet
Âşık Garip
Böyle Bağlar
Ercişli Emrah
Kerem ile Aslı
Kirmanşah
Köroğlu Kolları
Köroğlu'nun Hasan Paşa (Silistre) Kolu
Lâtif Şah
Necip ile Telli
Salman Bey

Sevdakâr Şah
Tahir Mirza
Tufarganlı Âşık Abbas

ŞEREF TAŞLIOVA (ÂŞIK TAŞLIOVA)

1938 yılında Kars ilinin (şimdi Ardahan ilinin) Çıldır ilçesinin Pekrişin (Gülyüzlü) köyünde doğmuştur. İlkokul mezunu olup, Âşık Kasım'ın yanında yetişmiştir. Âşığımız bir süre de Cilavuz Köy Enstitüsüne devam etmiştir. Saadettin Ulus, Şah İsmail ve Bekir Sami Özsoy'un (Nuri Şahinoğlu) ustasıdır. Âşık edebiyatını, âşık makamlarını ve halk hikâyelerini en iyi bilen âşıklarımızdandır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Âşık Garip
Bağdat ile Hafız
Cihan ve Abdullah
Diligam Yahya Bey
Emir ile Sümbül
Emrah ile Selvi
Eşref Bey
Gülistan ile Süleyman
Hüseyin ile Mahmiri
İbrahim ile Hayrinisa (Hayransa)
İrfanî ile Türkmen Kızı
Kenan ile Hanzade
Kerem ile Aslı(Erzincan Bağları)
Kırk Çeşmeli Şehir
Kirmanşah
Köroğlu'nun Bağdat Kolu
Köroğlu'nun Bolubey Kolu
Köroğlu'nun Erzurum Kolu
Köroğlu'nun Gaziantep Kolu
Köroğlu'nun Hasanbey Kolu
Köroğlu'nun Hasanpaşa Kolu
Köroğlu'nun Keloğlan Kolu
Köroğlu'nun Kocabey Kolu
Köroğlu'nun Oltu Kolu
Köroğlu'nun Tokat Kolu
Lâtif Şah
Necip ile Telli
Salman Bey

Sevdakâr Şah
Sürmeli Bey
Tahir ile Zühre
Yaralı Mahmut
Zaman Bey (Zaman ile Salatın)

MURAT YILDIZ

1922 yılında Kars ilinin Arpaçay ilçesinin Karahalı köyünde doğmuştur. Âşıklığı ailesinden gelmekte olup konuyla ilgili ilk dersleri babasından almıştır. Ustaları Âşık Gülistan ve Âşık Kasım'dır. Bu ustalardan pek çok hikâye öğrenmiştir. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Âşık Garip
Kerem ile Aslı
Köroğlu Kolları
Yahya Bey Dülgen
Yaralı Mahmut

VAN

AHMET POYRAZOĞLU

1951 yılında Van ilinin Erciş ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Van'da yapmıştır. Eğitim enstitüsü mezunu olup öğretmenliğe Van ilinin Gürpınar ilçesinde başlamıştır. 1983 yılında İstanbul'a göç eder ve oraya yerleşir. Halen İstanbul ilinin Zeytinburnu ilçesinde öğretmenlik yapmaktadır. Yetiştiği çevre itibariyle âşıklık geleneğine yabancı değildir. Ercişli Emrah onun manevî ustasıdır. Tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler:

Ahmet ile Mehmet
Böyle Bağlar
Celalî ve Mehmet Bey
Cünun Bey
Dürrü Gılan
Kerem ile Aslı
Kerem ile Aslı (Erzincan Bağları)
Köroğlu'nun Hasan Paşa (Silistre) Kolu
Köroğlu'nun Kocabey Kolu
Köroğlu'nun Son Kolu
Namuslu Kız
Öksüz Vezir
Salman Bey

Sevdakâr Şah
Seyfi bin Zülyezen
Sürmeli Bey
Tufarganlı Abbas
Yaralı Mahmut

Bunların dışında Veli Akbulak (Âşık Cenanî) [Kars], Arif Hikmet Ataman (Âşık Arifî) [Ardahan], Erol Aydın (Âşık Erganî) [Erzurum], Mustafa Aydın (Âşık Mustafa) [Kars], Ali Coşkun (Âşık Huzurî) [Sivas], Âşık Battal [Erzurum], Âşık Bektaş [Kars], Fuat Çerkezoğlu [Erzurum], Ali Dadaşoğlu (Âşık Dadaşoğlu) [Kars], Veysel Deniz (Âşık Şahbazoğlu) [Kars], Muhlis Denizer [Kars], Abbas Dilir [Kars] Dursun Doğan [Kars], Dursun Durdağı (Âşık Burhanî) [Kars], Muharrem Günay [Kars], Âşık Ahmet İmamî [Adana], Erzade Kapan [Kars], Coşkun Kırdurdu [Kars], Maksud Koca (Âşık Feryadî) [Kars], Âşık Merdan [Kars], İhsan Ozanoğlu (Âşık Ozanoğlu) [Kastamonu], Âşık Ali İzzet Özkan [Sivas], Bekir Sami Özsoy (Âşık Nuri Şahinoğlu) [Karaman], Davut Sularî [Erzincan], Temel Şahin (Âşık Turabî) [Erzurum], Yılmaz Şenlik [Kars], Sefer Taşkıran (Âşık Firgani) [Ağrı], Gülpaşa Tokdemir (Âşık Yanguni) [Artvin], İsmail Turan (Âşık Cemal Hoca) [Kars], Mustafa Turgut (Âşık Emsalî) [Kars], Nurettin Türkan (Âşık Kul Nuri) [Gümüşhane], Mürsel Sinan Uğursu [Kars], Ümmanî Can [Erzurum], Mehmet Kasım Ülker (Âşık Hicranî) [Kars], Orhan Üstündağlı [Kars], Ali Yıldız (Âşık Elvanî) [Kars], Günay Yıldız [Kars], Gül Ahmet Yiğit (Âşık Gül Ahmet) [Gaziantep] gibi âşıklarımızın da hikâye anlattığını biliyoruz.

10. AZERBAYCAN'DA HALK HİKÂYELERİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Azerbaycan'da halk hikâyesi karşılığı olarak "dastan" kelimesi kullanılmaktadır. "*Dastan sözü edebiyat tarihinde 'hadise', 'ehvalat', 'tesvir', 'te'rif', 'tercüme-yi hal' ve hatta 'tarih', vs. kimi bir neçe me'nada işlenmiştir. Meselâ, me'lumdur ki 'Kitab-i Dede Gorgut'da bu 'boy' adlanır. Sonralar ona 'hekayet', 'gisse', 'nağıl' ve başga adlar da verilmiştir.*" diyen Paşa Efendiyev, türün karşıladığı kavramları da burada vermiştir. (Efendiyev, 1981: 222)

Azerbaycan'da yayınlanan "Kavkaz", "Kesbi", "Mekteb", gibi dergilerde ilk halk hikâyesi metinleri yayınlanır. Daha sonra 1929-1940 yılları arasında pek çok hikâye, Himmet Elizade tarafından yayınlanır. (Türkmen, 1973: 648-651)

1949 yılında M. H. Tehmasib, *Koroğlu Dastanı*'nı (Alı Kişi, Koroğlu İle Deli Hesen, Koroğlu'nun İstanbul'a Seferi, Demircioğlu'nun Çenlibel'e Gelmesi, Koroğlu'nun Erzurum Seferi, Eyvazın Çenlibel'e Getirilmesi, Durna Teli, Hemze'nin Gır At'ı Aparması, Mehbub Hanımın Çenlibel'e Gelmesi, Koroğlu'nun Bayazid Seferi, Gulun Gaçması, Dur Atın İtmesi, Koroğlu ile Bolu Bey, Koroğlu'nun Gars Seferi, Hasan Paşa'nın Çenlibel'e Gelmesi, Koroğlu'nun Gocalığı) yayınlar. Bu eserin daha sonraki yıllarda pek çok baskısı yapılmış olup diğer kaynaklardaki Köroğlu metinleri de büyük ölçüde bu eserden alınmıştır. (Tehmasib, 1949/1958/1960/1975/1982)

1961 yılında iki cilt olarak *Halg Dastanları* yayınlanır. Birinci ciltte "Esli Kerem", "Gurbani", "Abbas ve Gülgez", "Me'sum", "Emrah" ve "Letif Şah" hikâyelerinin metinleri yayımlanır. (Halg Dastanları, 1961)

İkinci ciltte ise "Tahir ve Zöhre", "Aşıg Gerib ve Şahsenem", "Alıhan ve Peri", "Şah İsmayıl ve Gülzar", "Novruz ve Gendab", "Kerim ve Süsen", "İbrahim ve Hurinse", "Mehemmed ve Gülendam", "Necef ve Perizad" hikâyelerinin metinleri yayımlanır. (Halg Dastanları, 1961)

Azerbaycan dastanlarını (halk hikâyelerini) derli toplu bir araya getiren Ehliman Ahundov ve arkadaşlarıdır. Ahundov'un dışında, M. H. Tehmasib, H. Araslı ve Nureddin Seyidov gibi tanınmış Azerbaycanlı araştırıcıların hazırladığı bu beş ciltlik eserde sırası ile şu hikâyeler yer almaktadır:

Azerbaycan Dastanları, I. Cilt, Bakü 1965: Gurbani, Tahir ve Zöhre, Novruz, Alı Han, Letif Şah, Şehzeda Ebulfezl ile Rana Hanım.

Azerbaycan Dastanları, II. Cilt, Bakü 1966: Esli ve Kerem, Abbas ve Gülgez, Seyid ve Peri, Müğüm Şah, Abdulla ve Cahan, Me'sim ve Dilefruz, Leyli ve Mecnûn, Mehemmed ve Gülendam, Abbas.

Azerbaycan Dastanları, III. Cilt, Bakü 1967: Aşıg Gerib, Emrah, İbrahim, Şah İsmayıl, Heyder Bey, Necef ve Perzad, Gul Mahmud, Selim Şah, Valeh ve Zernigar.

Azerbaycan Dastanları, IV. Cilt, Bakü 1969: Bu ciltte Köroğlu hikâyesinin on yedi koluna yer verilmiştir.

Azerbaycan Dastanları, V. Cilt, Bakü 1972: Dilsüz ve Hezangül, Şahzede Behram, Ferhad ve Şirin, Sam Şahzade, Şemşir ve Senuber, Soltan ve Gendap, Tarlacı Gız, Behmen ve Humay, Tanrıverdi, Kamal.

Aynı yıllarda Ehliman Ahundov tarafından hazırlanan, *Azerbaycan Folklor Antologiyası* adlı eser yayınlanır. Burada da Azerbaycan'da tespit edilen bazı halk hikâyelerine yer verilmektedir. (Ahundov, 1965)

M. H. Tehmasib tarafından hazırlanan ve Bakü'de 1972 yılında yayınlanan, *Azerbaycan Halg Dastanları (Orta Eserler)* adlı eser, Azerbaycan halk hikâyelerinin bilimsel olarak ele alındığı önemli çalışmalardan birisidir. Kitap, "Bir Neçe Söz" (Ön Söz)'ün dışında "Dastan", "Dastanların Tesnifi Haggında", "Gehramanlıg Dastanları", "Mehebbet Dastanları", "Eile-Ehlag Dastanları", "İstifade Edilmiş Esas Dastanlar", "Müellif'in Mühtelif Aşığlardan Topladığı Dastanlar" olmak üzere on ana başlıktan ibarettir. (Tehmasib, 1972)

1979 yılında M. H. Tehmasib, Tehmasıb Ferzeliyev, İsrafil Abbasov, ve Nureddin Seyidov tarafından hazırlanan, *Azerbaycan Mehebbet Dastanları* adlı eserde on iki hikâyeye (Tahir-Zöhre, Esli Kerem, Aşıg Gerib, Gurbani, Abbas-Gülgez, Gul Mahmud, Leyli-Mecnûn, Valeh Zernigar, Alı Han Peri, Mehemmed Gülendam, Han Çoban, Soltan Gendap) yer verilmiştir. (Tehmasib vd., 1979)

1981 yılında yayınlanan bir başka kitap, *Azerbaycan Halg Dastanları* adını taşımaktadır. Adı geçen eserde "Şehri ve Mehri", "Mahmud ve Ağcaguş", "Ezetli Emrah", "Memmedhan ve Selvi Hanım", "Mehemmed ve Gürcü Gızı", "Yahşı ve Aşıg", "Vagifli Dastanı", "Hüseyn ve Reyhan", "Yahya Bey ve Dostu Hanım" hikâyeleri bulunmaktadır. (Azerbaycan Halg Dastanları, 1981)

1983 yılında yine Ehliman Ahundov tarafından derlenen ve Aydın Ahundov tarafından tertip edilen eserde on bir hikâye (Şahzade Seyfelmülük ve Bedielcamal, Letif Şah ve Mehriban Soltan [Şenilik], Heste Gasım ve Meleksima, Yetim Söyün ve Senem, Arzı Genber, Gasım ve Esmail Peri, Mahmudla Nigar, Soltan ve Peri, Mir Gasım ve Gürçü Gızı, Aşıg Alı ve Esmer Hanım, Gasım Bey Zakir) ele alınmıştır. (Dastanlar, 1983)

1987 yılında on iki cilt olarak hazırlanan ve *Azerbaycan Edebiyyatı İnciler* başlığını taşıyan eserin ikinci cildi dastanlara (halk hikâyelerine) ayrıl-

mıştır. Adı geçen ciltte "Kıtab-ı Dede Gorgud", "Gurbanî", "Şah İsmayıl", "Koroğlu", "Aşıg Gerib", "Esli Kerem" hikâyeleri bulunmaktadır. (Azerbaycan Edebiyyatı İncileri / Dastanlar, 1987)

Bunların dışında da yayınların olduğu muhakkaktır. Ancak daha öncede belirttiğimiz gibi bunların büyük çoğunluğu metin neşri olup birbirinin tekrarıdır.

1985 yılında Vagif Veliyev (Veliyev, 1985: 298-385) ve Paşa Efendiyev (Efendiyev, 1981: 222-309) tarafından hazırlanan kitaplarda da konuyla ilgili genel bilgiler ele alınıp işlenmiştir.

Konumuzu Azerbaycan'da tespit edilen halk hikâyelerinin listesini vererek tamamlamak istiyoruz:

Abbas-Dahadürüs
Abbas-Gülgez
Abdulla-Cahan
Adıgözel
Alıhan-Peri
Aslan İbrahim
Aslan Şah
Aşıg Alı'nın Osmanlı Seferi
Aşıg Gerib
Aşıg Hüseyn
Aşıg Hüseyn Bozalganlı'nın Tiflis Seferi
Aşıg Meherrem
Aşıg Saleh
Aygır Hesen
Becan Oğlu Mehemmed
Behram Şah
Bikes
Bilici Emirhan
Dilaram Hanım
Dilgem
Dilsüz Hezangül
Eli Rafi
Emrah
Esli Kerem
Esmer Dilefruz
Fatma Hanım
Ferhat-Şirin
Gaçag Kerem
Hicran-İnsan
İbrahim
Kamal
Kamandar Memmed
Kelbi
Kerkerli Memmed
Keşişoğlu
Letif Şah
Leyli-Mecnûn
Mahmud Esmer
Mahmud-Seaddet
Makam Mehemmed
Maral
Mars-Ulduz
Me'sum
Mehemmed Bezirgan
Mehemmed-Gülendam
Mehemmed-Selmizaz
Mes'ud
Mugum Şah
Necef-Perzad
Nişanlı Gız
Nizami-Afag
Novruz
Ordubadlı Kerim
Peri Hanım Gürcistanı
Peyder Bey
Rövşen-Gülşen

Gaçag Tanrıverdi
Gandal Nagı
Gasım
Gasım Bey
Gul Mahmud
Gul Mahmud-Nigar
Gulu Han
Gurbani-Gülsenem
Gurbani-Peri
Guru Melik
Gül-Senuber
Gürcü-Gızı
Hesen-Ayna
Hesen-Selbi
Hesen-Tarlaçı
Heste Gasım
Saili
Saleh
Sam Şehzadesi
Selim Şah
Seyfelmülük
Seyid Peri
Seyyad-Seadet
Şah Abbas-Zöhre
Tahir- Zöhre
Tehmiraz
Teyhur
Valeh Taleh
Valeh-Zernigar
Yetim Hüseyn
Yetim Seydi
Zülâl Şah

(Tehmasib, 1972: 397-398)

I. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNİN HİKÂYE ÖRGÜSÜ

HALK HİKÂYELERİNİN ÖZETİ

Bu bölümde on sekizi Köroğlu kolları olmak üzere yetmiş halk hikâyesinin özeti verilmiştir. Daha önceki masal çalışmaları "özet" (Günay, 1975), kavramının dışında "epizot" (Seyidoğlu, 1974) ve "motif sırası" (Sakaoğlu, 1973; Aslan, 1998; Alptekin, 1982; Şimşek, 2001; Özçelik, 1993; Köksel, 1995; Önay, 1995) gibi kavramlar da kullanılmıştır. Halk hikâyelerinde ise metinler; "kahramanın doğumu", "kahramanın bade içmesi", "kahramanın eğitimi", "kahramının ilk engellerle karşılaşması", "kahramanın gurbete çıkması", "kahramanın gurbetten dönmesi" ve "sonuç" gibi başlıklarla ele alınmıştır. Bu sıralamaya ise halk hikâyelerinde "epizot" adı verilmektedir.

Bu araştırmamız, müstakil bir halk hikâyesi üzerine kurulmadığı için burada epizot kavramını kullanamadık. Eğer araştırmamız, daha önceki halk hikâyeleri üzerindeki çalışmalar gibi olsaydı biz de epizotlarına göre inceleyecektik. Ayrıca destandan, masala, efsaneye, fıkraya kadar pek çok metinle mukayese etme imkânımız olacaktı.

Metinlerin özetleri verilirken önemli motifler esas alınmıştır. Böylece kırk-elli sayfalık metin bir-iki sayfa içerisinde özetlenmiş ve bütün motifler burada belirtilmeye çalışılmıştır.

Hiç şüphesiz bazı halk hikâyelerinin yazılı ve sözlü kaynaklarda yüzden fazla varyantı vardır. Bunların her birinde ana iskelet bozulmamak kaydıyla farklı özellikler verilmiştir. Biz, bu çalışmada bu farklılıkları vermedik. Ancak ileriki yıllarda yapılacak olan, halk hikâyelerinin motif ve tip kataloğunda hikâyelerin yayılma alanları (varyantları) vb. elbette eklenecektir. Zaten bizim de amacımız iskeleti meydana getirerek araştırıcıların dikkatini bu noktaya çekmektir.

Şimdi de üzerinde durduğumuz hikâyelerin listesini vermek istiyoruz. Hikâyelerin motif yapısı bölümünde parantez içerisinde verilen sayılar bu listenin başındaki numaralardır.

1. Köroğlu'nun Zuhuru
2. Köroğlu ile Demircioğlu
3. Demircioğlu Reyhan Arap
4. Köroğlu'nun Ayvaz'ı Kaçırması
5. Köroğlu-Niğdeli Geyik Ahmet
6. Köse Kenan-Dânâ Hanım
7. Köroğlu-Han Nigâr
8. Köroğlu-Han Nigâr-Hasan Bey -Telli Nigâr
9. Akşehir Telli Nigâr Cengi
10. Keloğlan'ın Köroğlu'nun Atını Kaçırması
11. Kenan Kolu
12. Bağdat Kolu
13. Kiziroğlu Mustafa Bey-Afganistan-Gürcistan
14. Bolu Beyi
15. Kameber Kolu
16. Âşık Gürûnî Hikâyesi
17. Kocabey Kolu
18. Köroğlu'nun Sonu
19. Celalî ve Mehmet Bey Hikâyesi
20. Kiramanşah Hikâyesi
21. Eşref Bey Hikâyesi
22. Latifşah Hikâyesi
23. Salman Bey ile Turnatel Hanım Hikâyesi
24. Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan Hikâyesi
25. Addil Şah Hikâyesi
26. Meliksah ile Güllühan Hikâyesi
27. Nedim Şah Hikâyesi
28. Varaka ile Gülşah Hikâyesi
29. Bey Böyrek Hikâyesi
30. Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi
31. Şah İsmail Hikâyesi
32. Yaralı Mahmut Hikâyesi
33. Dediryok ile Zülfisiyah Hikâyesi
34. Elif ile Mahmut Hikâyesi
35. Ülfetin Hikâyesi

36. Arzu ile Kamber Hikâyesi
37. Asuman ile Zeycan Hikâyesi
38. Âşık Garip Hikâyesi
39. Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi
40. Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi
41. Kerem ile Aslı Hikâyesi
42. Tahir ile Zühre Hikâyesi
43. Ali İzzet Hikâyesi
44. Karacaoğlan Hikâyesi
45. Kozanoğlu Hikâyesi
46. Sefil Baykuş Hikâyesi
47. Elmas ile Kahraman
48. Şamili Hikâyesi
49. Mahiri Baba Hikâyesi
50. Gül ile Ali Şir Hikâyesi
51. Kaçak Nebi
52. Sürmeli Bey
53. Hatem-i Tai
54. Hüthüt Kuşu
55. Ebali Sinan Ebilharis Hikâyesi
56. Gündeşlioğlu Hikâyesi
57. İlbeylioğlu Hikâyesi
58. Davutoğlu Süleyman Hikâyesi
59. Ferhat ile Şirin
60. Kan Kalesi Cengi
61. Leylâ ile Mecnun
62. Yusuf ile Züleyha
63. Zaloğlu Rüstem
64. Hikye-Yi Mahmut Gaznevî
65. Hikâyat-ı Kıssa-ı Mihr Ü Vefa
66. Razınihan ile Mahfiruze
67. Hançerli Hanım
68. Sansar Mustafa
69. Cevri Çelebi
70. Tayyarzade

KÖROĞLU DESTANI (HALK HİKÂYESİ)

Köroğlu Destanı Türk dünyasının tamamında, Türk dünyası ile komşu olan Ermeni, Gürcü, Tacikler ve Farslar arasında anlatılan bir destandır. Geniş bir coğrafyada tanınıp bilinmektedir. Ancak destanın ana hatlarıyla ayrıldığı çizgi Hazar Denizi'dir. Hazar Denizi'nin doğusuyla batısı arasında kesin çizgilerle ayrılan noktalar vardır. Bu ayrılık ise daha çok Köroğlu'nun zuhuru kolunda kendisini göstermektedir.

Köroğlu'nun Azerbaycan sahasında en çok bilinen kolları Alı Kişi, Köroğlu ile Deli Hesen, Köroğlu'nun İstanbul Seferi, Demircioğlu'nun Çenlibel'e Gelmesi, Köroğlu'nun Erzurum Seferi, Eyvaz'ın Çenlibel'e Getirilmesi, Durna Teli, Hemze'nin Gıratı Aparması, Mehbub Hanımın Çenlibel'e Gelmesi, Köroğlu'nun Bayazid Seferi, Gul'un Kaçması, Duratın İtmesi, Köroğlu ile Bolu Beyi, Köroğlu'nun Kars Seferi, Hesen Paşa'nın Çenlibel'e Gelmesi, Köroğlu'nun Gocalığı'dır.

Türkiye sahasında Köroğlu'nun Zuhuru, Köroğlu ile Demircioğlu, Demircioğlu - Reyhan Arap, Köroğlu'nun Ayvaz'ı Kaçırması, Köroğlu - Niğdeli Geyik Ahmet, Köse Kenan - Dânâ Hanım, Köroğlu Han Nigâr, Köroğlu - Han Nigâr Cengi, Keloğlan'ın Köroğlu'nun Altını Kaçırması, Kenan, Bağdat, Kiziroğlu Mustafa Bey - Afganistan - Gürcistan, Bolu Beyi, Kamber, Âşık Gürcûnî, Kocabey, Köroğlu'nun Sonu gibi kollar yaygın olarak bilinir. Ayrıca Köroğlu'nun tesiri ile Celâli ve Mehmet Bey, Kirmanşah, Latif Şah, Salman Bey ile Turnatel Hanım, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan gibi, gerek Anadolu, gerekse Azerbaycan sahasında başka kahramanlık hikâyeleri de doğmuştur.

Özbekistan ve Türkmenistan sahasında Köroğlu hikâyesi, destan geleneği içinde değerlendirilmekte olup, bu sahalarda Anadolu ve Azerbaycan sahasından daha çok ve zengin kollar bilinmektedir. Ayrıca Türkmenistan ve Özbekistan sahasında hikâye, daireleşme özelliği de göstermektedir.

KÖROĞLU'NUN ŞAHSİYETİ

Köroğlu'nun tarihî kimliği, destanî şahsiyeti, yaşadığı yer ve zaman konusunda değişik bilgiler ve görüşler bulunmaktadır.

Tarihî kaynaklardan elde edilen bilgilerden yola çıkarak onun şahsiyetini ortaya koymaya çalışan araştırıcıların yanı sıra, onu Türk milletinin zihninde ve gönlünde oluşmuş efsanevî destan kahramanı olarak gören bu özelliklerini öne çıkaran araştırıcılar günümüze kadar bu konuyla meşgul olmuşlardır.

Köroğlu'nu ve onunla ilgili bilgileri Batı dünyasına ilk tanıtan A. Chodzko, onu Horasan'da doğmuş, İran şahlarından II. Abbas (1617-1648)

zamanında İran Azerbaycanında yaşamış, Hoy-Erzurum yolu üzerinde eşkıyalık etmiş Teke boyundan bir Türkmen olarak kabul eder. (Karadavut, 2002: 151)

Pertev Naili Boratav, 1931 yılında yayımlanan Köroğlu Destanı adlı eserinde "Köroğlu, ister yaşamış bir bahadır, ister efsanevî bir şahsiyet olsun, milletimizin zaman ve mekân içinde bütün meziyet ve kusurlarını özünde toplayan kahramandır." derken 1946 yılında yayımladığı Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği adlı eserinde bu düşüncesinden vazgeçerek onun on altıncı yüzyılda yaşamış bir celâli reisi olduğunu ileri sürer. Boratav bu hususlaki görüşlerini, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Mustafa Akdağ'ın (Akdağ, 1999: 298) Başvekâlet arşivindeki mühimme defterlerinden elde ettikleri bilgilerle, Tebrizli Arakel'in on yedinci yüzyılda yazdığı Ermeni Tarihi'ndeki kayıtlarla da destekler. (Boratav, 1946: 195) Bu görüşü, Faruk Sümer, Enver Konukçu ve Yücel Özkaya da destekler. (Karadavut, 2002: 148-149)

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde, on yedinci yüzyılda Celâli isyanlarına katılanlar arasında Köroğlu'nun adı da geçmektedir. Köroğlu'nun bir celâli reisi olduğu görüşüne Jirmunskiy, Zarifov, Saumelyan, Petruşevskiy, Karrıev, Kaplan gibi araştırıcılar da iştirak eder. (Türkmen, 1982: 417)

Ziya Gökalp, Köroğlu'nu Gazneli Mahmud'un; Ayvaz'ı da onun nedimi Ayaz'ın destanlaşmış şahsiyeti olabileceğini söylerken (Gökalp, 1977: 89); Zeki Velidî Togan ise Köroğlu'nu, Batı Göktürklerin Harezm-Astrabat hududunun muhafızlığını yapan Oğuzların, Sasanilerle mücadelesindeki kahramanlardan biri olarak kabul eder. (Türkmen, 1982: 418)

Faruk Kadri Timurtaş da, Togan gibi Köroğlu'nun menşeini Göktürklere kadar götürür. Ona göre destan sonradan İslâmî bir şekil almış, yerli hayatın sosyal ve siyasî olaylarına uydurularak günümüze ulaşmıştır. (Timurtaş, 1993: 276)

Fahrettin Kırzıoğlu destandaki askerî ve idarî nizamdan hareket ederek Köroğlu'nun çok eski bir Türk kahramanı olduğunu söyler ve onu M. S. beşinci yüzyılda yaşamış eski Oğuzlardan tarihî bir şahsiyet olarak görür. (Karadavut, 2002: 148)

Celil Kariboğlu ise Köroğlu'nun sekizinci yüzyılda Tan döneminde Çin'de yaşamış Türk kökenli An Lu Şan (Rövşen) olduğunu söyleyerek onu Çin tarihi ile irtibatlandırır. (Kariboğlu, 1998: 235)

Fikret Türkmen, tarihî kaynaklara, geleneğe ve hikâyelerdeki bilgilere dayanarak Köroğlu'nun bir eşkıya olabileceğini kabul eder. Fakat, hikâyelerde pek çok destanî unsurun bulunduğunu belirterek, hikâyelerin çok daha eski bir çekirdekten oluştuğunu ve yeni şartlara uyarak değişiklikler sonunda muhtemelen on altı ila on yedinci yüzyılda yaşamış bir eşkıyanın şahsında mahallîleştiğini söyler. (Türkmen, 1982: 417-418)

M. Öcal Oğuz, halk arasında fonksiyonel olmayan, anlatıldığı coğrafya ile bütünleşmeyen bir folklor ürününün yaşamasının mümkün olmadığını belirterek destanın, Köroğlu anlatmalarına vücut veren bir tarihî prototipi olsa bile yüzlerce yıl içinde boydan boya, nesilden nesile aktarılarak taşındığını ve yaşadığı ortamın ihtiyacına göre şekillendiğini kaydeder. (Oğuz, 1998: 62)

Ahmet Edip Uysal ise Köroğlu'nun tarihî bir kişilik olmadığı, onun mitolojik bir kahraman olduğu görüşündedir. (Uysal, 1986: 26)

Anadolu ve Azerî varyantlarında bir seyisin oğlu olarak karşımıza çıkan Köroğlu, Türkistan varyantlarında akıllı bir hükümdar, ideal bir devlet adamı, efsanevî bir kahramana dönüşür. (Uzun, 1997: 109) Tacik rivayetlerinde merkezî kahraman Avaz Handır. (Yıldırım, 1983: 112)

Kaynaklarda destan kahramanı Köroğlu'nun yanı sıra şair Köroğlu'ndan da bahsedilmektedir. Bu iki şahsın aynı kişi olup olmadığı konusunda da diğer konularda olduğu gibi değişik düşünceler vardır. Bu kaynaklara göre Köroğlu, hem destan ve halk hikâyesi kahramanı, hem şair, hem de celâli reisidir. Fakat, bizi onun tarihî kimliğinden ziyade Türk milletinin zihnindeki efsanevî destan kahramanı kimliği ilgilendirmektedir. O, yiğitliği, teşkilâtçılığı, zulme isyanı, geleneklere saygısı ve dinî hassasiyetleri ile ideal bir Türk kahramanıdır.

KÖROĞLU DESTANININ TEŞEKKÜLÜ

Köroğlu Destanı'nın halk ağzından ilk derlemeleri, on dokuzuncu yüzyılda Türkistan'ı dolaşan seyyahlar tarafından yapılmıştır. On dokuzuncu yüzyılın başlarında İ. Şopen adlı seyyah, Azerbaycanlı bir âşığın ağzından dinlediği destanını konusunu, Rusça'ya tercüme edip yayımlar. 1840'lı yıllarda A. Chodzko adlı Polonya asıllı bir Rus ajanı, Azerbaycan ve Türkmen vadilerini dolaşarak on üç hikâyelik ilk mühim Köroğlu Destanı metnini tespit eder ve Rusça'ya tercüme ederek bastırır. Köroğlu Destanı'nın halk arasından derlenmiş ilk Türkçe neşri ise Mir Babaoğlu Hasan Molla tarafından yapılmış, Hikâyat-ı Köroğlu Sultan ve Hikâyat-ı Gayvazhan adı ile Kazan'da yayımlanmıştır. (Karadavut, 2002: 151)

Bu derleme çalışmalarından itibaren değişik Türk boylarında ve Türklere komşu milletler arasında Köroğlu Destanı ile ilgili pek çok kol derlenmiştir. Bu derlemelerden ve tarihî kaynaklardan elde edilen bilgilerden yola çıkarak, destan kahramanının şahsiyetinde olduğu gibi destanın teşekkülü ile ilgili de pek çok görüş ileri sürülmüştür. (Türkmen, 1982: 418-419; Karadavut, 2002: 150-160)

Genel olarak doğu [Orta Asya] ve batı versiyonları olmak üzere iki kısımda incelenen destanının. (Yıldırım 1983: 105; Türkmen 1983: 83), Türk boyları arasında değişik sayıda kolları bulunmaktadır. (Yıldırım, 1983: 107)

Köroğlu rivayetlerini Türkmen / Özbek grubu, Azeri grubu, Anadolu grubu şeklinde ayırmayı tercih eden Boratav (Boratav, 1984: 50), destanda on altı ve on yedinci yüzyılları dolduran Acem seferlerinin izlerinin bulunduğunu söyler. (Boratav 1984: 95) Ayrıca sünni Özbek ve Türkmenlerin, Şiilerle olan münasebetiyle, III. Murat devrindeki, İran'a karşı harplerin izlerinin de destanı şekillendirdiğini kaydeder. (Boratav, 1984: 95) Köroğlu Destanı adlı eserinde destanın asıl itibarıyla Türkmen menşeinden gelmiş olabileceğini söyleyen Boratav (Boratav, 1984: 139), sonradan, "Osmanlı tarihinde Köroğlu hikâyelerine temel olabilecek mahiyette öyle safhalar var ki..." diyerek (Boratav, 1991: 238) destanı Anadolu'daki celâli isyanlarına bağlar. Fakat, epope azametini gösteren bu büyük hikâyenin nasıl, ne zaman meydana geldiğini söyleyemeyeceğini belirtir. (Boratav, 1991: 236)

Boratav, Köroğlu Destanı'nın şekillenmesinin iki yoldan gerçekleştiğini söyler: İlkinde menkıbelerin halk hikâyeleri kalıbına girerek oluştuğunu ve her söylendiğinde zaman ve muhite göre yeni şekiller alıp inkişaf ettiğini belirtir. İkincisinde ise saz şairlerinin, Köroğlu menkıbelerini nazma soktuklarını ifade eder.

Burada destanın âşıklar eliyle mi yoksa halk tarafından mı oluştuğu konusu da destanın teşekkülü ile ilgili bir diğer problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasıl oluştuğu konusunda tartışmalar olsa da Köroğlu kollarının hepsinde olaylar belirli bir şema içerisinde anlatılır. Behçet Mahir'in dediği gibi, "Köroğlu harpleri ya bir dilber haberinden, ya bir yiğit haberinden çıkar. Kahraman gittiği yerde tam sonuca ulaşacağı sırada ya yakalanır ve idam edilmek üzeredir, ya da yenemeyeceği kadar güçlü bir ordu ile karşılaşmış ve bitkin düşmüştür, yakalanmak veya ölmek üzeredir. Tam o sırada Çamlıbel'den yardım gelir ve kahraman kurtarılır." (Türkmen, 1982: 418) Bu genel şema içine değişik motifler ve türküler yerleştirilmiştir.

Destanın Anadolu ve Azerbaycan varyantları genel yapı olarak halk hikâyesi geleneğine uygun özellikler taşırken, Türkistan varyantları, taşıdığı mitolojik unsurların çokluğu itibarıyla destanî özelliklerini daha fazla muhafaza etmektedir.

Fikret Türkmen, Köroğlu hikâyelerinin temelinde Dede Korkut hikâyelerinde olduğu gibi Oğuzların büyük destanları olduğunu söyleyerek bu destana, yeni çevre ve devirler adapte edilerek Köroğlu kolları bir halka olarak eklenmiştir, der. Destanın varyantlaşmasını ise bu halkanın teşekkül döneminin uzunluğuna bağlar. Köroğlu'nun şahsını ise bu destanın Orta Çağ'daki mahallîleştirilmesi olarak düşünülebileceğini belirterek yine de bu konuda karar vermenin güç olduğunu söyler. (Türkmen, 1982: 419)

Türkmen'in bu düşüncesine yakın bir diğer görüş ise, Ş. Cemşidov'a aittir. Cemşidov, Köroğlu Destanı'nın meydana çıkıp inkişaf etmesinde Dede Korkut hikâyelerinin mühim rol oynadığını, atların, savaş gereçlerinin benzerliği gibi konu bağlarını teşkil eden olaylar ve motiflerin de birbirine

yakın olduğunu ifade ederek, Köroğlu Destanı'nı, Dede Korkut hikâyelerinin bedii açıdan beslediğini kaydeder. (Cemşidov, 1990: 134)

Nihad Sami Banarlı da Oğuz Türklerinin destanı olarak kabul ettiği Köroğlu Destanı'nın, Dede Korkut hikâyelerinin coğrafyasında yerleşmiş ve yayılmış olduğunu söyleyerek (Banarlı 1998: 273) benzer bir görüşü ifade eder.

Paşa Efendiyev, destanın oluşmasını on altıncı ve on yedinci yüzyıldaki Türk-İran mücadelelerine bağlar. Ona göre bu olaylar, âşıkların dilinde daha önce yaşanan kahramanlık olaylarıyla birleşmiştir. (Efendiyev, 1981: 248-249)

Habip İdrisi ise bu görüşe katılmayarak destanın on altıncı yüzyıldan önce teşekkül etmiş olduğunu söyler ve destanın konusunu Sasanilerle-Göktürklerin mücadelelerine bağlar. Habip İdrisi destanın, Türklerin İslâmiyete girmeden önce Hazar Denizi'nin ötesinde, Oğuzlar arasında, Oğuz-İran mücadelesi sonucunda doğmuş olduğunu ve sonradan Oğuzların Horasan'dan, İran-Azerbaycan ve Anadolu'ya geldikleri sırada bu sahalara naklolduğunu ifade eder. (İdrisi, 1994: I-II)

Dursun Yıldırım da destanın Orta Asya'dan Anadolu yaylalarına doğru göç ettiğini ve bu göç sırasında hem çatı, hem muhteva ve hem de kahramanların, zamanın, yeni coğrafya ve medeniyetin tesiriyle değişikliğe uğradığını kabul eder. Fakat, bu değişikliğin hiçbir zaman, destanın bütün metinleriyle incelendiğinde görüleceği üzere efsanevî kahraman Köroğlu ile bir eşkıya, bir celâli reisini eşleştirmeye vermediğini de kaydeder. (Yıldırım, 1983: 113)

Köroğlu Destanı'nın incelediğimiz varyantlarında da at, hayat suyu, ışık, mağara motifleri ile dağ kültü gibi mitoloji kaynaklı öğeler destanın çok eski devirlerde teşekkül ettiğini göstermektedir. Bu unsurları barındıran destan, günümüze taşınırken bünyesine tarihî olay ve şahısları almış ve yayılmıştır. Zaten bütün destanlarda bir değil, bir çok zaman, yer ve kahraman vardır.

KÖROĞLU DESTANININ KOL SAYISI

Dede Korkut Hikâyeleri'nde "boy" olarak geçen hikâye kelimesi bu destanda "kol" deyimiyle karşılanmıştır. Köroğlu Destanı'nın doğu ve batı varyantlarında bu "kol" sayısı birbirinden farklıdır. Buna göre kol sayısının tablosu aşağıdaki gibidir:

Türkiye-Azerbaycan: 14-24
Özbekistan: 47
Türkmenistan: 14
Kazakistan: 65
Tacikistan: 50

KÖROĞLU'NUN ŞAİRLİĞİ

Gerek Türkiye'de, gerekse Azerbaycan'daki pek çok kaynakta Köroğlu'nun on altıncı yüzyılda yaşamış bir halk şairi olduğu belirtilmektedir. Bu kaynaklardaki şiirlerde kahramanlık konusu işlenmiştir. Anadolu sahasında Köroğlu ile ilgili ilk yazma şiirleri Ahmet Kutsi Tecer, Paris Millî Kütüphanesinde tespit etmiş ve bunu yayımlamıştır. Azerbaycan sahasındaki yazma şiirler ise Elyas Müşegyan'ın hazırladığı bir mecmuada bulunmuştur.

KÖROĞLU'NUN HALK HİKÂYECİLİĞİ

Hazar Denizi'nin doğusunda destanî özellikleri fazla olan Köroğlu Destanı, Hazar Denizi'nin batısında halk hikâyesi özelliklerini göstermektedir. Azerbaycan, Türkiye ve Balkanlarda Köroğlu hikâyeleri ya nazım nesir karışımı olarak, ya da nesirleşmiş şekliyle anlatılmaktadır. Bu husus da destanın bu coğrafyada destanî özelliklerini kaybettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Tıpkı Dede Korkut hikâyelerinde olduğu gibi, nesirden manzum kısımlara geçilirken, kalıplaşmış ifadelerden yararlanılmaktadır. "Aldı Ayvaz, Aldı Köroğlu, Aldı Demircioğlu" gibi klişe ifadeler, nesirden nazma geçileceğini işaret etmektedir. Halk hikâyeleri tasniflerinde ise Köroğlu Destanı, kahramanlık hikâyeleri grubuna girmektedir. Yine âşıklık ve meddahlık geleneğinde Köroğlu'ndan parça okuyarak meclisi açma ve kapama bir gelenektir.

ÖZETLER

1. KÖROĞLU' NUN ZUHURU

Köroğlu'nun babası Ürüşan, Bolu Beyi'nin yanında at bakıcısıdır. Ürüşan Baba, Bolu Beyi'nin isteği üzerine Anadolu'da at aramaya çıkar. Günler süren yolculuktan sonra Tercan'a gelir. Orada deniz aygırından olan kır ve doru tayı gören Ürüşan Baba, bir altın karşılığında Doru tayı satın almak ister. Ancak mal sahibinin isteği üzerine kır tayı da alır. Ürüşan Baba, taylarla birlikte beyin huzuruna varıldığında Bolu Beyi çok şaşırır. Çünkü taylar, cılız, çelimsiz hayvanlardır. Her ne kadar Ürüşan Baba atların birkaç yıl besiye çekildikten sonra iyi olacağını söylerse de Bolu Beyi'ni inandıramaz. Çok geçmeden gözlerine mil çekilen Ürüşan Baba tayları alarak evine gelir.

O sırada Köroğlu on iki yaşındadır. Ali adındaki bu genç babasının vaziyetini görünce neye uğradığını şaşırır. Ali, babasının isteği üzerine Kırat ve doru atı tavlaya çeker. Babasının tavsiyesine uyan Ali hayvanları karanlık bir yere kapatır ve içeriye ışığın sızmasını engellemek için hiç açık yer bırakmaz. Ürüşan Baba, oğlundan bazı isteklerde bulunur: "Tayların arpasını verdiğin vakit arkaya dönüp bakmayacaksın. Her sabah bu tayların tımarını yapacaksın. Akşam yemlerini yedikten sonra tayların ikinci tımarını yapacaksın." der.

Bolu Beyi, Ürüşan Baba'nın gözlerine mil çektirdikten sonra onun hizmeti karşılığında oğlu vasıtasıyla ona yemek gönderir. Yemek getiren Ali, her gün "Garlongoç uşaklarının"saldırısına uğrar. Yemeğin iyi kısmını yedikten sonra da kalanını Ürüşan Baba'ya gönderirler. Bu arada zaman geçer, Ali de on üç yaşına girer.

Günün birinde Bolu Beyi'nin mutfağına giren Ali, yolda boğuşan köpekleri görür. Garip köpeğin, üstüne saldıranları boğmasından cesaret alan Ali, dönüşte "Garlongoç uşakları" ile kavga eder. Kavgayı kazanan Ali, yemeği babasına götürür.

Baba, yemeği yedikten sonra bu duruma şaşırır. Ali, yemeğe daha sonraki gidişlerinde de aynı grupla karşılaşır ve onları döverek yemeği bozulmadan babasına götürür. "Garlongoç uşakları"nı yenen Ali'nin kahramanlığı her tarafa yayılır. *"Köroğlu şunu yaptı, bunu yaptı."* denirken Ali, Köroğlu unvanını alır.

Bu sırada Ali on altı yaşına gelmiştir. Ürüşan'ın isteği üzerine dört yıldır kapalı yerde tutulan taylar dışarıya çıkarılır. İyice çamur yapılan bir

tarlaya bırakılan atlardan dorunun ayağında çamur olmasına rağmen kırın ayağı kuru kalmıştır. Çünkü Kırat güneş görmemiştir. doru atın ise sol tarafı mercimek büyüklüğünde bir delikten güneş almıştır.

Ürüşan, Kırat'ı muayene ettikten sonra oğluna "*Oğlum Kırat senin altında iken seni hiç kimse tutamaz, artık durma, eğer benim helâl evlâdım isen Bolu Beyi'nden intikamımı al.*" der. Bunun üzerine Köroğlu Kemah yakınlarına kendi adıyla anılan bir kule yapar. Kuleye Kırat'tan başka hiç bir at çıkamadığı için yanına kimse gelemez. Burada haramiliğe başlayan Köroğlu, o bölgeden geçen herkesten haraç alır. Çok geçmeden de Sultan Murad durumdan haberdar edilir.

Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın, Muhan Bali, (Anlatana: Behçet Mahir), *Köroğlu Destanı,* Ankara 1973, 1-14

2. KÖROĞLU İLE DEMİRCİOĞLU

Kemah ilçesine yerleşen Köroğlu Kırat'a nal çaktırmak için üç ayda bir Erzurum'a "Nalbant Armenik"in yanına gelir. Birkaç yıl devam eden bu geliş gidişlerin birinde Köroğlu, Armenik'in yerinde kalfası Demircioğlu ile karşılaşır.

Demircioğlu'nun asıl adı Kenan'dır. Köroğlu, Kenan'a gücünü göstermek için atın nalını elinde sıktığı gibi ikiye katlar. Karşısındaki yiğidin kim olduğunu bilmediği için bu duruma içerleyen Demircioğlu da daha kalın nal hazırlayarak Kırat'ın ayağına çakar. Demircioğlu dördüncü nalı çaktığı sırada Armenik gelir. Sohbet sırasında Demircioğlu'nun gücünü Köroğlu'na anlatır. Atın nallanması işi bittiği zaman Köroğlu, Kenan'a para verir. Köroğlu'nun nalı bükmesine karşılık o da parmakları arasında paranın yazılarını siler.

Yiğidin gücünü gören Köroğlu, onun gönlünü almak için bir şiir söyler.

Demircioğlu, kendisini sevenlere haber yollayarak onlarla bir araya gelir ve bilmediği bu yiğidin yolunu kesmek için Erzurum'un çıkış yollarını tutarlar. Köroğlu Armenik ile vedalaştıktan sonra olanlardan habersiz İstanbulkapısı'ndan çıktığı zaman Demircioğlu ile karşılaşır. Ancak Demircioğlu, Köroğlu'nun ününü işitmesine rağmen onu tanımamaktadır. Burada Köroğlu ona *"Yiğit, gel seni Köroğlu'nun yanına götüreyim, onu yakala ve öldür."* der. Bu sözü duyan Demircioğlu, kim olduğunu bilmediği bu adamı öldürmekten vaz geçer ve Köroğlu ile birlikte Kemah'a gitmeye karar verir. Ardından Demircioğlu'nun narasını işiten arkadaşları onun yanında toplanırlar. Demircioğlu onlara, Köroğlu'nun yanına gitmek istediğini, bu sebepten Armenik'in yanına gelemeyeceğini söyledikten sonra Köroğlu'nun terkisine binerek Kemah'a doğru yola çıkar. Birkaç gün sonra Köroğlu'nun kulesine gelindiğinde, Demircioğlu, Köroğlu'nu sabırsızlıkla beklemeye başlar.

Birkaç günlük bekleyişten sonra Köroğlu, bir adamı Köroğlu diye öldürmenin bir anlam ifade etmeyeceğini, bu sebepten Köroğlu'nu öldürme yerine onun yanına girerse daha çok ilgi göreceğini, kahramanlığının bütün dünyaya anlatılacağını söyler ve ardından saz eşliğinde söylediği şiirinde kendisinin Köroğlu olduğunu Demircioğlu'na anlatır. Bunun üzerine Demircioğlu, Köroğlu'nun elini öper ve onun ilk koçağı olarak yanında kalmaya karar verir.

Demircioğlu'nun kaçırıldığını arkadaşları Armenik'e haber verdiklerinde o, neye uğradığını şaşırır. Çok geçmeden de Demircioğlu'nun kaçırıl-

dığı haberi Erzurum Valisi Mustafa Paşa'ya haber verilir. Erzurum valisi de bir elçi göndererek durumu İstanbul'a (*padişaha*) bildirir.

Köroğlu ve Demircioğlu'nu yakalamak isteyen üç yüz atlı Kemah Dağları'na geldiği zaman, hiçbir şeyden haberi olmayan Köroğlu derviş kıyafetine bürünerek askerin arasına girer. Onların neye geldiklerini öğrenince doğru Demircioğlu'nun yanına gider ve atlıların kendilerini yakalamak istediğini anlatır. Önde kılıç sallayan Demircioğlu ile Köroğlu üç yüz atlının arasından sıyrılarak o diyardan kaçarlar.

Bu savaş, Demircioğlu'nun kahramanlığını iyiden iyiye ortaya çıkarır. İki haramiyi kaçıran atlılar da İstanbul'a dönerler.

Haberi alan padişah meclisini toplar. Tam bu sırada Kenan Sultanı'ndan İstanbul'a bir mektup gelir. Mektupta Reyhan Arap'a karşı hasım istenmektedir. Meclis mektubu dinledikten sonra Reyhan Arap'a karşı Köroğlu'nu göndermeye karar verir. Köroğlu, Reyhan Arap'ı mağlup edebîlirse suçları affedilecektir.

Haberi Köroğlu'na ulaştırmak isteyen elçi onu ararken bu arada Köroğlu da kendisinin affedildiğini öğrenir ve atıyla birlikte İstanbul'a gelir. Sultan Murad'ın huzuruna çıkan Köroğlu'na padişah, suçunun affedildiğini, haramilik yapmamasını ve Reyhan Arap'ı getirmesini söyler. Köroğlu, Sultan Murad'a niçin haramilik yaptığını anlatır. Sebebi makul karşılayan Sultan Murad, Reyhan Arap'ın getirilmesi hâlinde kendisine "*kırkda bir bac*" almak için ferman verilebileceğini söyler.

Padişahın huzurundan ayrılan Köroğlu birkaç hafta sonra Kemah Dağları'na Demircioğlu'nun yanına gelir ve olanları anlatır.

Haberi duyan Demircioğlu, Köroğlu'ndan izin alarak Kenan Eli'ne Reyhan Arap'ı yakalamak için yola çıkar.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 15-34.

3. DEMİRCİOĞLU - REYHAN ARAP

Demircioğlu bir gece, Kenan Eli'ne gelir. Önce çevreyi kontrol eder. Bu arada Reyhan Arap da *"Alapaça"* atın üzerinde dolaşmaktadır. Ardından Demircioğlu ile karşılaşan Reyhan Arap, Demircioğlu'nun dilsiz ve sağır gibi hareket etmesine kanarak ona esir düşer.

Demircioğlu ile Reyhan Arap çok geçmeden anlaşırlar. Bunun üzerine Reyhan Arap, Köroğlu'nun yanına gitmek maksadıyla yola çıkar. Demircioğlu ise Kenan şehrine girer. Orada Kenan Hükümdarı'nın kızı Mine Sultan'la karşılaşan Demircioğlu, ona âşık olur. Fakat, Köroğlu'nun korkusundan kızı getiremez.

Çamlıbel'e gelen Reyhan Arap orada Köroğlu ile karşılaşır. Bir süre sonra, Reyhan Arap'ın dostluğuna inanan Köroğlu onu da koçakları arasına katar. Demircioğlu da birkaç gün sonra Çamlıbel'e gelir. Onu Çamlıbel'de bırakan Köroğlu, Reyhan Arap'ı da yanına alarak padişahın huzuruna çıkar. Köroğlu'nun isteği üzerine Reyhan Arap da azat edilir. Bezirgânlardan kırkta bir bac alma fermanı alan Köroğlu, mutlu bir şekilde yurduna döner.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 35-45.

4. KÖROĞLU'NUN AYVAZ'I KAÇIRMASI

Köroğlu günün birinde Beyler Yaylası'na gelir. Saz tamir ettirmek maksadıyla çadırın önüne gelen Köroğlu'nu ev sahibi kovmak ister. Fakat, 'Köroğlu' sözünü duyunca bu düşüncesinden vazgeçer. Sazı istemekten vazgeçen Köroğlu, bu defa ihtiyardan kızını ister. Ancak ihtiyar kızını vermez ve Ermeni Kasap Antik'in oğlu Ayvaz'ı ona haber verir. Antik'in yanına gelen Köroğlu da hile ile Ayvaz'ı kaçırır.

Bunun üzerine Antik, Sultan Murad'a Köroğlu'nu şikâyet eder. Köroğlu'na verilen fermanın geri alınması işine ise Köse Kenan görevlendirilir. Ancak, Köroğlu, Köse Kenan'ı da kandırır. Onun elini ve ayaklarını bağladıktan sonra yalnız başına Çamlıbel'e döner. Sultan Murad'ın ordusu ise bunları Antik ile beraber takip etmektedir. Köse'yi eli-ayağı bağlı olarak gören ordu, İstanbul'a döner.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 46-57.

5. KÖROĞLU - NİĞDELİ GEYİK AHMET

Koçaklarının sayısını arttırmak isteyen Köroğlu, günün birinde Niğdeli Geyik Ahmet'in şanını işitir. Geyik Ahmet'i getirmek için de Demircioğlu'nu görevlendirir.

Günler süren yolculuktan sonra Niğde'ye gelen Demircioğlu, kahvede otururken Geyik Ahmet'in güreş tutacağını öğrenir.

Güreş meydanına gelen Demircioğlu önce Köroğlu oyununu oynar. Daha sonra da kendisini Geyik Ahmet'e tanıtır. Güreşte kim kimi yenerse, o onun emrine girecektir. Demircioğlu, Geyik Ahmet'i yendiği için onu yanına alarak Çamlıbel'e gelir ve Köroğlu'nun koçakları arasına katılır.

Köroğlu, Geyik Ahmet ve diğer koçaklarını methettikten sonra Tokat'tan Deke Daşak, Bursa'dan Topal Dursun, Kayseri'den Abulobut, Değirmen Avurt, Fırkırık Burun, Toz Kopardan, Depe Delen gibi kahramanları da Çamlıbel'e getirtir.

Çok geçmeden padişah, Köroğlu'nu yanına çağırır. Huzura çıkan Köroğlu, Ayvaz'ı geri vereceğini bildirir. Fakat, Ayvaz, geri gitmek istemez. Bundan sonra Köroğlu, fakir-fukaranın Çamlıbel'e gelip karınlarını doyurmasını ister. Ardından da, Köroğlu'nun hanesi fakirlerle dolup taşmaya başlar.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 58-67.

6. KÖSE KENAN - DÂNÂ HANIM

Tekman'da, Adov Bey'in Dânâ adlı bir kızı vardır. Beyin kızının dışında yedi hanımdan kırk oğlu olmuştur. Kırk kardeşin tek bacısı olan Dânâ Hanım güreşte kendisini kim yenerse onunla evlenecektir. Bu haberi duyan Köse Kenan, Köroğlu'ndan izin alarak Tekman'a gider.

Tekman'a gelen Köse, önce Adov Bey'le tanışır. Beye derdini açan Köse, Köroğlu'nun amcası olduğunu da bildirmekten geri kalmaz. Dânâ Hanım'la Köse güreşirler, galip gelen Köse'yi, önce Adov Bey tebrik eder. Düğün masrafını alan Köse Kenan, Dânâ Hanım'la Çamlıbel'e doğru yola çıkar.

Köroğlu'nun emri üzerine Tokat, Sivas ve Kayseri'nin fakirleri düğüne çağrılır. Yedi gün yedi gece düğünden sonra Köse Kenan ile Dânâ Hanım murada ererler.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 68-76.

7. KÖROĞLU - HAN NİGÂR

Dağıstan'da iki derviş yolda karşılaşırlar. Daha varlıklı olduğu anlaşılan derviş, diğerini Çamlıbel'e, Köroğlu'nun yanına gönderir ve yiğitlerle güzel kızların yerini haber verirse Köroğlu'ndan daha fazla para alacağını söyler. Dağıstan'da da Han Nigâr adında bir güzel vardır. Bunun üç yiğit kardeşi olduğu için onu kimse istemeye cesaret edemez. Bu arada nişanlı olan Han Nigar da başka bir delikanlı ile evlenmeye karar vermiştir. Nigâr Hanım'ın tasvirini alan derviş, günün birinde Çamlıbel'e gelir, resmi Köroğlu'na gösterir ve karşılığında bol miktarda altın alarak Çamlıbel'den ayrılır. Resme âşık olan Köroğlu sabahleyin koçaklarının yanına gelir. Köse Kenan ve koçaklarından izin alan Köroğlu Dağıstan'a doğru yola çıkar.

Dağıstan'a gelen Köroğlu, Nigâr'ın sarayını öğrenir ve derviş kıyafetine girerek nişanlısının ölmediğini ondan mektup getirdiğini söyler. Mektubu alan Nigâr sevinir ve dervişi evinde misafir etmeye başlar. Derviş kıyafetindeki Köroğlu dördüncü gece Hân Nigâr'ın odasına girer ve kendisinin Köroğlu olduğunu söyler.

Zaten Nigâr da Köroğlu'na âşık olmuştur. Onun mertliğini görünce bu sevda daha da artmıştır. Köroğlu'nun isteği üzerine, saraydakiler nikâha çağrılır. Nikâh kıyıldıktan sonra Köroğlu, Nigâr'ın sarayında yaşamaya başlar. Bu sırada Kırat'ın Nigâr'ın ölen nişanlısından kalan "kısrağa aştığı" haberi gelir.

Yedi gün Dağıstan'da kalan Köroğlu, sekizinci günü Nigâr'la birlikte Çamlıbel'e hareket etmek ister. Nigâr kardeşlerini görmeden gidemeyeceğini söyleyince Köroğlu şaşırır. Nigâr'ın isteği ile üç kardeş çağırılır. Köroğlu'nu gören kardeşler neye uğradıklarını şaşırırlar. Fakat, durumu öğrenince sevinirler. Yemekten sonra Köroğlu hanımını Çamlıbel'e götürmek isteğini kayın biraderlerine bildirir. Fakat, Nigâr'ın ağabeyleri buna izin vermezler. Bunun üzerine Nigâr'ı Dağıstan'da bırakan Köroğlu, ondan şu isteklerde bulunur:

"Kızım olursa adını sen koy; eğer oğlum olursa adı Hesen olsun; Kırat'ın "aştığı" kısrağın tayına da Kamer Tay adını ver."

Dağıstan'dan ayrılan Köroğlu bir kuşluk vakti Çamlıbel'e gelir. Çok geçmeden de Nigâr'ın bir erkek bebek dünyaya getirdiği, adının Hesen konulduğu haberi Köroğlu'na ulaşır. Aradan yedi yıl geçmiştir. Köroğlu ile Nigâr bu arada görüşmemişlerdir.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 77-104.

8. KÖROĞLU - HAN NİGÂR - HASAN BEY - TELLİ NİGÂR

Köroğlu, Nigâr'ın erkek kardeşlerinin karşı çıkmaları üzerine Anadolu'ya (Çamlıbel'e), koçaklarının yanına yalnız olarak döner.

Eşi Han Nigâr, onun yedi yıl boyunca Dağıstan'a gelmemesi üzerine oğlu Hasan Bey'i yedi yaşında sünnet ettirir. Daha sonra da onu tahsil için mektebe yazdırır. Hasan Bey on dört yaşına geldiği zaman okul arkadaşları arasında bir kavga başlar. Hasan'ın, zavallı, kimsesiz, birinin tarafını tutması diğer arkadaşlarının ona cephe almasına sebep olur. Hasan Bey, bir keresteciden güzel bir sopa satın alır. Sopa, Hasan Bey'in kilosunun yarısı ağırlığındadır. Sopa ile yola çıkan Hasan Bey'in gücüne kuvvetine herkes "*maşallah*" demekten başka bir söz bulamaz.

Bir demircide sopanın kenarlarına ağırlığınca çivi çaktıran Hasan Bey, Nigâr Hanım'ın yanına gelir. Ertesi sabah sopayı sakladığı yerden alan Hasan Bey kavga meydanına gider. Sopayı gören herkes Hasan Bey'den korkarak kaçar.

Eve dönen Hasan Bey, yolda bir ninenin "*çirdeğini*" kırar. Buna içerleyen ihtiyar Hasan Bey'e "*Senin baban kim? Göster bana.*" demesi üzerine doğru annesi Han Nigâr'ın yanına gider. Annesinden babasının kim olduğunu öğrenen Hasan Bey, kendisine bırakılan pazubendi ve kılıcı alır. Daha sonra da babasının 1999 koçağı ile Osmanlı ülkesinde yaşadığını öğrenir.

Kırat'ın aştığı kısraktan olan "*Kamer Tay'a*" binen Hasan Bey annesi ve diğer dostlarıyla vedalaştıktan sonra Çamlıbel'e doğru yola çıkar. Yolda bir kervana rastlayan Hasan Bey, kervancıbaşına kim olduğunu, nereye gittiğini anlatır. Kervancıbaşının hareketine içerleyen Hasan Bey, onu deveden aşağıya indirerek elini kolunu bağlar daha sonra da kendisini kervancıbaşı ilan eder.

Günler süren yolculuktan sonra kervan Çamlıbel'e altı saatlik bir yerde konaklar. Daha sonra da, kervan Çamlıbel'den gizli gizli geçme yerine şamatalı bir şekilde geçmesini ister.

Köroğlu, çayırlarındaki kervancıbaşına elçi olarak Ayvaz'ı gönderir. Hasan Bey sağır ve dilsiz olduğunu işaret ederek Han Ayvaz'ı yanına çağırır. Bu arada Hasan Bey, Ayvaz'ı bir yumrukla yere indirir.

Ayvaz'ın geri gelmemesi üzerine kervancıbaşının yanına ikinci defa, Reyhan Arap gönderilir. Hasan Bey, aynı hile ile Reyhan Arap'ı da tutsak eder. Bunun üzerine 1999 koçak kervanın olduğu yere doğru hareket eder. Köroğlu Hasan Bey'e kim olduğunu, Ayvaz ve Reyhan Arap'ı ne yaptığını sorduğunda, Hasan Bey daha evvel yaptığı dilsiz ve sağır numarasını tekrarlar.

Numarayı yutmayan Köroğlu, ona kim olduğunu tekrar sorar. Bu defa Hasan Bey ona şiirle karşılık verir. Hasan Bey'e kızan Köroğlu onu öldürmeye karar verdiğinde Köse Kenan karşı çıkar. Köse'nin isteği üzerine önce güreş tutulur. Güreş imtihanını kazanan Hasan Bey, onu öldüreceği sırada Köroğlu kılıç ve pazubendin yardımıyla oğlunu tanır.

Oğluna kendisini tanıttıktan sonra, saz eşliğinde söylediği bir şiirle koçaklarına da durumu anlatan Köroğlu, oğlu ile sarmaş dolaş olur.

Köroğlu, oğluna kervanın ne olduğunu sorduğunda, Hasan Bey başından geçenleri bir bir anlatır. Bunun üzerine Köroğlu bezirgânın ellerini açarak onunla kardeş olur. Kardeş olma karşılığında ise bac almayacağını söyleyen Köroğlu, oğlu Hasan Bey ile bezirgânı barıştırır. Köroğlu'na üç gün misafir olan kervancı, dördüncü günü İstanbul'a doğru yola çıkar. Oğlu Hasan Bey'den Dağıstan'ı dinleyen Köroğlu, birkaç gün sonra yerine Köse'yi bırakarak Nigâr Hanım'ın yanına gider.

Oğlu Hasan'ı, Köse ve Ayvaz'a emanet eden Köroğlu, otuz dokuz odanın açılmasını; ancak kırkıncının açılmamasını Ayvaz'a tembih eder.

Köroğlu'nun ayrılmasından sonra otuz dokuz gün geçer. Hasan Bey her gün bir odada gününü geçirir.

Köroğlu kırkıncı gün gelirim demesine rağmen gelemez. Bunun üzerine Hasan Bey, açılması yasak olan kırkıncı odayı gezmek ister. Ayvaz, çeşitli yalanlar söylerse de Hasan Bey'i bir türlü inandıramaz. Kolaylıkla kapının açılmayacağını anlayan Hasan Bey bir ayak darbesiyle kırkıncı odayı da açar. Bu odada Köroğlu'nun mücevherleri ve kıymetli eşyalarını gören Hasan Bey, her şeyi gönül rahatlığı içerisinde seyreder. Bu arada Ayvaz da kırkıncı odayı niçin açmadığını Hasan Bey'e anlatır. Bir dolapta Telli Nigâr'ın resmini gören Hasan Bey bir görüşte ona âşık olur.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 105-130.

9. AKŞEHİR TELLİ NİGÂR CENGİ

Kırkıncı odaya zorla giren Hasan Bey, dolabın içinde gördüğü güzeli canlı zanneder. Elini atar *"tasvir"* olduğunu görür ve bayılır. Bir müddet sonra oraya Köse ve Köroğlu'nun diğer beyleri gelirler. Köse, Hasan Bey'i uyandırmaya çalışır, fakat başaramaz. Bu sırada Köroğlu, Dağıstan'dan geri döner ve oğlunu uyandırmak için sazıyla türkü söyler. Babasına karşılık veren Hasan Bey, Akşehir'e gitmek istediğini belirtir. Köroğlu oğluna Akkavak'ta bulunan At Baytarı Abdurrahman Bey'e verilmesi için de bir mektup yazar. Daha sonra da oğluna bazı nasihatlerde bulunan Köroğlu: *"Şehre girdiğin zaman Abdurrahman Bey'i bul. Darda kaldığında üç kılı birbirine sürt."*

Hasan Bey yola çıkar. Günlerin birinde Akşehir kapılarından girerek atını bir hana bağlar. Karnını doyurmak için aşçı dükkanına gider. Bu arada aşçı çırağından Akşehir'in güzeli olan Telli Nigâr'ın bahçeye çıkıp gezeceğini öğrenir. Daha sonra da aşçı çırağıyla beraber bahçenin kapısına giderler.

Hasan Bey kendisinin sığabileceği genişlikte bir delik açarak bahçeden içeri girer. O, bahçenin güzelliği ve büyüklüğü karşısında şaşkına döner.

Telli Nigâr'ın kızlarla beraber gelişini görünce de ağlaya ağlaya sazıyla türkü söylemeye başlar. Bu duruma Telli Nigâr çok kızar. Karşısına geçip ona şiirle cevap verir. Cariyeleri arasında bulunan Topal Nergis: *"Eğer sen almayacaksan kenara çekil."* der. Telli Nigâr kıskançlık duyar ve Hasan Bey'in yüzüne alıcı gözle bakar. Daha sonra da Hasan Bey'i köşküne götürür. Burada karşılıklı olarak sevgilerini dile getirirler. Hasan Bey daha sonra Telli Nigâr'a kendisini götürmeye geldiğini söyler.

Telli Nigâr da, Kırat veya Aşkar gelirse kaçabileceklerini söyler. Bunun üzerine Hasan Bey oradan ayrılarak, at baytarı Abdurrahman Bey'in evine gider. Ona mektubu verir ve Aşkar'ı almak istediğini söyler. At Baytar'ı Abdurrahman Bey, kardeşinden (Elbeyi) Aşkarı kırk günlüğüne ister.

Elbeyi, Aşkar'ı ona verir. Aşkar'ı alan Hasan Bey, bir nineyle Telli Nigâr'a haber gönderir. Telli Nigâr da yatsı namazından sonra Hasan Bey'i bekleyeceğini haberciye söyler.

İki âşık yatsı namazından sonra kaçarlar. Onların Akşehir'den ayrılmasından sonra Telli Nigâr'ın babası ve kardeşleri durumdan haberdar edilirler. Ağabeyleri, kız kardeşlerinin hiçbir zorlama olmadan, kendi arzusuyla kaçtığını düşünerek peşinden gitmek istemezler. Telli Nigâr'a âşık olan bahçıvan yedi tülbent alarak, Telli Nigâr'ın kardeşlerine gönderir. Buna kızan kardeşler Telli Nigâr ile Hasan Bey'in peşine düşerler.

Telli Nigâr ile Hasan Bey dinlenmek için durduklarında Hasan Bey uykuya dalar. Uyandığında birçok atlının arkalarından geldiğini görür. Önce tek başına atlılara karşı koymaya çalışır. Bu mücadeleye daha sonra Telli Nigâr da katılır. Gelen atlılar dağılır. Yaralanan Hasan Bey soğuk su içer. Bunun üzerine yaraları azar. O, Telli Nigâr'a sağ cebinde üç kılın olduğunu ve bunları birbirine sürtmesini söyler. Kılların yanması üzerine Köroğlu oğlunun tehlikede olduğunu anlar.

Koçaklarıyla birlikte yola çıkar. Telli Nigâr Allah'a yalvarıp, yardım ister. Allah da bunlara, Hızır-İlyas'ı gönderir. Hızır-İlyas kıza bir çiçek göstererek bundan ilâç yapmasını söyler. Telli Nigâr, o çiçekten yaptığı ilacı Hasan Bey'in yaralarına sarar. İlacın tesiriyle yaralar iyileşmeye başlar.

Telli Nigâr, birçok atlının geldiğini görünce Hasan Bey'e haber vermeden karşı koymaya çalışır. Daha sonra da gelenlerin kayın babası olduğunu anlar. Köroğlu, oğlunu ve gelinini alarak Çamlıbel'e götürür.

Köroğlu'nun emriyle "*Çırpıcı Çayırları*"na çadırlar kurulur. Düğüne Akçadağ Yaylaları'ndan Kiziroğlu ile Akkavak şehrinden At Baytar'ı Abdurrahman Bey'in yanı sıra eli kaşık tutan herkes davet edilir.

Düğünün sonunda At Baytar'ı Abdurrahman Bey'e Aşkar teslim edilir.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 131-163.

10. KELOĞLAN'IN KÖROĞLU'NUN ATINI KAÇIRMASI

Köroğlu, 1999 koçağı ile, Çamlıbel'i kurar. At meraklısı olan Silistre Bey'i Hasan Paşa, Köroğlu'nun Kırat'ını haber alır. Bu at kendisinin beslediği on iki attan daha üstündür.

Hasan Paşa, Kâhya Bey'den Kırat'ı kendisine getirmesini ister. Kâhya Bey, Hasan Paşa'nın adıyla Köroğlu'na bir mektup yazarak Kırat'ı kendisine satmasını ister. Elçinin götürdüğü bu mektubu Köroğlu'na, Geyik Ahmet okur. Bunun üzerine Köroğlu sazı eline alır ve Kırat'ı satmayacağına dair bir türkü söyler. Okunan türküyü Geyik Ahmet yazarak gelen elçiye takdim eder.

Kâhya Bey, Kırat'ı satın alamayacaklarını anlayınca hırsızlıkla ele geçirmeye karar verir. Dellal: "*Her kim Köroğlu'nun Kırat'ını çalar getirirse, Hasan Paşa onun dünyalığını verecek.*" diye bağırır. Bu işe, Keloğlan'dan başka hiç kimse cesaret edemez.

Keloğlan'ın Kırat'ı getirmesine karşılık Hasan Paşa kız kardeşi Perizat'ı da ona verecektir. Ancak Keloğlan, yola çıkmadan önce nikâhın kıyılmasını ister. İsteği kabul edilen Keloğlan ile Perizat'ın nikahı kıyılır ve "*Eğer Keloğlan Kırat'ı getirirse, kız kardeşim Perizat Sultan Keloğlan'ın helâlidir, getirmezse boynu kıldan incedir.*" yazılı bir kâğıt, Keloğlan'ın eline verilir. O da annesinin yanına vararak Köroğlu'nun Kırat'ını çalmaya gideceğini söyler ve yola çıkar. Çırpıcı Çayırları'nda Köroğlu çeşmesine varır. Burada Köroğlu ve koçaklarının atları sulanmaktadır. Kırat da, bu atlarla beraber, buraya sulanmaya getirilmiştir. Çalınmaması için ayağına bağlanan zincir de bu sırada açılır. Kırat kuru ağaç yapraklarının altında saklı olan Keloğlan'ın başını görünce ürker ve suyu içmez. Bunun üzerine Ayvaz, Keloğlan'ı yakalar ve onu "*İmrahor*"lara teslim eder.

O gün akşam Keloğlan, "*İmrahor*"lardan birine yaklaşarak, karnını doyurmasını ister. Onlar da çalışması karşılığında kabul ederler.

Keloğlan, Köroğlu'ndan habersiz orada çalışmaya başlar. Bu arada Keloğlan hastalanan atlardan birini kısa zamanda iyileştirir. Bunun üzerine Köroğlu, Niğdeli Geyik Ahmet'in bindiği atın bakımını da Keloğlan'a verir. Keloğlan eğer ata iyi bakarsa adı "*koçak defterine*" yazılacaktır.

Bir hafta sonra yine Köroğlu bölükbaşları ile birlikte Kenanlı Köse hizmetindeki atlara bakar ve Keloğlan'ın beslediği atı beğenir.

Keloğlan, daha sonra Kenanlı Reyhan Arap'ın bindiği Alapaça atı yetiştirir. Bu ata da iyi bakan Keloğlan bir süre sonra İmrahorbaşı olur. Böylece onun ulaşamayacağı hiçbir at yoktur. Zamanla, Kırat'ın seyisi olan Keloğlan kendini Köroğlu'na kabul ettirir. Ancak Kırat, kilit altında olduğu

için kaçırması oldukça zordur. Bu sebeple Keloğlan, İmrahorları sarhoş etme yollarını araştırır. Fakat, Köroğlu içkiyi yasak etmiştir. Keloğlan da gidip Köroğlu'nun hanımı Han Nigâr'dan içki ister. Han Nigâr, Köroğlu'na söyler. O, önce kabul etmez, ama sonradan hanımının her istediğini yerine getirir. Zira, isteği yerine gelmezse Han Nigâr Köroğlu'ndan ayrılacaktır. Köroğlu bunun üzerine Keloğlan'ın istediklerinin yazılı olduğu bir kağıdı hanımına verir.

Ertesi gün Keloğlan, kâğıdı ambarcıbaşına götürerek, istediklerini alır. Akşam bütün İmrahorlara, yedi yıllık sert rakıdan birer tas içirir. Her içen yere yığılır. Fakat, Kırat'ın zincirini kıramayacağını anlayan Keloğlan, onun yerine doru atı kaçırır. Eşinin kaybolduğunu anlayan Kırat, diğer atların içinde onu arar. Gürültüyü duyan Demircioğlu, Reyhan Arap, Niğdeli Geyik Ahmet, Bursalı Topal Dursun tavlaya koşarlar. Çünkü, Köroğlu bunlara bu gece uyanık durmalarını daha önce söylemiştir. Fakat, bütün tedbirlere rağmen, Keloğlan doru atı kaçırmıştır. Demircioğlu, Keloğlan'ın İmrahorlara rakı içirip sarhoş ettikten sonra atı kaçırdığını öğrenir. Fakat, iş işten geçmiştir.

Atı çalınan Ayvaz, ağlayarak Köroğlu'na haber verir. Köroğlu Kırat'a binerek Keloğlan'ın peşinden gider. doru atın kokusunu alan Kırat kısa zamanda Keloğlan'a yaklaşır. Yakalanacağını anlayan Keloğlan, doru atı bırakıp yolu üzerindeki değirmene sığınır. Değirmenciyi kandırarak onun kıyafetini kendisi giyer, kendi kıyafetini de değirmenciye giydirir. Köroğlu, Keloğlan'ı değirmenci zannedip, Kırat'a birazcık bakmasını söyler. Keloğlan Kırat'ın üzerine biner. Oyunu anlayan Köroğlu, Keloğlan'a yalvarır. Bunun üzerine Keloğlan: "*Atın peşinden gelirsen teslim ederim.*" der. Keloğlan, Silistre'ye, Köroğlu'da Çamlıbel'e doğru yol alır.

Çamlıbel'de Köroğlu'nun yolunu bekleyen Erzurumlu Demircioğlu Kenan, Kenanlı Reyhan Arap ve Han Ayvaz, onun doru atla geldiğini görürler. Demircioğlu, Ayvaz'ı kandırarak kapıyı açmamasını söyler. Ayvaz, Kırat gelirse kapıyı açacaklarını söyler ve Köroğlu'nun derviş elbiselerini pencereden aşağıya atar. Durumun kötü olduğunu anlayan Köroğlu da Keloğlan'ın peşine gider. Geride kalanlar ise bu olayı Köse ve diğer koçaklara anlatmazlar.

Silistre'ye yaklaşan Keloğlan, bir yolcu ile Hasan Paşa'ya haber göndererek kendisini karşılamasını ister. Bu haber üzerine Hasan Paşa ve bütün halk Keloğlan'ı karşılarlar. Hasan Paşa artık, Keloğlan'a "*Damat Bey*" diyecektir. Kırat'ı, Hasan Paşa'ya teslim eden Keloğlan, bir müddet sonra Perizat ile evlenir.

Keloğlan'ın peşinden giden Köroğlu da derviş kılığında Silistre'ye gelir. Gerçek kimliğini kimseye söylemez. Bir caminin avlusunda muska yazarak geçimini sağlar. Vezirin hanımının kaybettiği emanetleri bulan

Köroğlu'nun şöhreti iyice artar. Hanım; akşam, olanları beyine anlatır. Vezir de dervişi Hasan Paşa'ya methederek, yanına kimseyi yaklaştırmayan Kırat'ı yalnızca dervişin ehlileştirebileceğini söyler.

Hasan Paşa'nın emri üzerine derviş saraya girer. Orada Keloğlan bunu tanır, ama hiç kimseye bir şey söylemez. Derviş kıyafetindeki Köroğlu Kırat'a bakmadan önce sofra kurulur. Köroğlu'nun lokmasının iri olduğu herkesçe bilindiği için vezirler ondan şüphelenirler. Keloğlan'a sorarlar, o da: *"Bu adam Köroğlu değil."* der. Yemekten sonra Kırat'ın kapatıldığı yere gelirler. Önce Köroğlu'nun zindana girmesine izin verilmezse de, daha sonra izin verilir.

Kırat'ın yanından ayrılan Köroğlu vezirlere ve Hasan Paşa'ya atın yedi tane cini olduğunu, kırk gün okunması durumunda iyileşeceğini söyler. Daha sonra da kırk gün atın yanında kalabilmek için Hasan Paşa'dan izin ister. Kırk gün sonra da, atın iyileştiğini, ancak sırtındaki takımın yenilenmesi gerektiğini söyler. Yeni yapılacak takıma göre Kırat'ın üzengileri gümüşten, işlemesi de altından olacaktır. Yeni takım Kırat'ın üzerine vurulduktan sonra Hasan Paşa Kırat'a binip Silistre'yi gezmek ister. Derviş atın yeni iyileştiğini ileri sürerek: *"Önce ben bineyim."* der. Hasan Paşa da bahçenin dışına çıkmamak şartıyla kabul eder.

Köroğlu, Kırat'ın sırtında bahçe içinde biraz gezdikten sonra Hasan Paşa inmesini söyler. Köroğlu atın sırtında bir türkü söyler ve Kırat bahçe duvarından atlayarak Silistre denizine kendini atar. Denizde yüzerek Tuna içinde bulunan bir adaya varır. Bu adada Hasan Paşa'nın nişanlısı, kırk kız ile beraber oturmaktadır. Köroğlu, bu güzel kızı görür ve: *"Ben bu güzeli Ayvaz'ın o kötü sözlerine karşılık götüreyim, Ayvaz'a alayım, Ayvaz benim yüzüme baktığı zaman dediği sözlerden utansın."* düşüncesiyle bahçeye girer. Bunu gören kızlar korkarlar. Köroğlu, kızlara yaşlı bir adam olduğunu, sadece sadaka topladığını, korkmamalarını söyler.

Hasan Paşa'nın nişanlısı bir *"kese"* gönderir. Ancak, Köroğlu onu bizzat kızın vermesini ister. Kız keseyi verirken Köroğlu onu terkisine alır, kaçırır.

Haberi alan Hasan Paşa, Köroğlu'nu aramak için bütün Silistre halkına emir verir. Köroğlu kendisini takip eden askeri gördüğü zaman kıza kim olduğunu sorar. O da: *"Hasan Paşa'nın nişanlısıyım."* deyince neye uğradığını şaşırır. Köroğlu kızdan bu cevabı işitince: *"Kızım bilmedim, eğer bilseydim kaçırmazdım."* der. Köroğlu kaçtıkça Silistre halkı da arkasından gelir.

Çamlıbel'de ise gözcü kuvvetler, daha önce olanları Köse'ye anlatırlar. Onun doru atın değil, Kırat'ın peşinden gittiğini haber verirler. Köse Kenan haberi alınca koçaklarının bulunduğu yere gelir. Ayvaz'ı çağırır, onu döve-

ceği sırada Demircioğlu ve Reyhan Arap gelerek suçun kendilerinde olduğunu söylerler. O zaman 1999 koçak kılıç kuşanıp yola çıkarlar. Yolda giderken Köse Kenan, Demircioğlu'nun Alapaça ata binerek Silistre'ye gitmesini ve Köroğlu'ndan bir haber getirmesini ister. Reyhan Arap ise bu işin kendisine verilmemesinden dolayı rahatsızlık duyar, bunu hisseden Köse, Demircioğlu'nun yerine Reyhan Arap'ı gönderir.

Öte yandan Köroğlu, gece yarısı, Hasan Paşa ve Keloğlan'ın konuşmalarını dinlemek için kayalıklardan aşağıya iner. Konuşmaları dinleyince Keloğlan'ın kendisini yakaladığını ancak Hasan Paşa ile vezirin buna inanmadığını öğrenir. Onları dinleyen Köroğlu sazı burada eline alır ve bir türkü söyler:

Asaleti, nesli, cinsi temizdir,
Söylediği sözde yardır Damat Bey,
Onu gördüm özü, sözü doğrudur,
Olgunluk yoluna yardır Damat Bey.

Sakın leke görme özü, özünü,
Köroğlu'nun eyce dinle sözünü,
Damat Bey'e yoktur lafın lüzumu,
Her nereye gitse hürdür Damat Bey.

Köroğlu, sazının eşliğinde türküsünü söyledikten sonra tekrar eski yerine döner. Reyhan Arap kayanın üzerindeki ateşi görür. Buraya Kırat, Alapaça at ve Fenerden başka hiç bir atın çıkamayacağını düşünerek: "*Bu Köroğlu'dur*" der. O'da Köroğlu'nun yanına çıkar. Köroğlu ile kavuştuktan sonra, Köse Kenan'a haber götürür.

Silistre askerleri yatarken Köroğlu'nun koçakları baskın yaparlar. Hasan Paşa'yı, Keloğlan'ı, vezirleri yakalarlar. Köroğlu kılıcını Hasan Paşa'nın önüne koyup, nişanlısını yanlışlıkla kaçırdığını, ona hiç dokunmadığını söyler. O da sevdiğinin çadırına gider. Kızın ağladığını gören Hasan Paşa onu teselli eder. Kız, başından geçenleri anlattıktan sonra Köroğlu, Hasan Paşa ile Silistre'ye döner. Bu arada Deli Mehtar da Çamlıbel'e gidip Han Nigâr ile Dânâ Hanım'ı getirir. Hasan Paşa ile nişanlısının düğünü yapılır. Bir hafta sonra Köroğlu, Köse Kenan ve koçakları Çamlıbel'e doğru yola çıkarlar.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 164-223.

11. KEN'AN KOLU

Dervişlerden birisi günün birinde Kenan Eli'nden Türkiye'ye gelir. İş arayan bu dervişe, Köroğlu tavsiye edilir. Ve ona hediye olarak da: "*Ya bir güzel, ya da bir yiğit, koçak haberi götürmesi*"söylenir. Derviş de, Kenan hükümdarının kızı Mine Sultan'ın tasvirini Köroğlu'na götürür.

Derviş, Çamlıbel'e geldiğinde, Köroğlu'nu Köse ve 366 koçağı ile birlikte bulur. Köroğlu, dervişi yanına çağırır. O, karnını doyurduktan sonra Köroğlu'na derdini anlatır. Ondan iş ister ve getirdiği hediyeyi verir. Köroğlu, bu kızı Han Ayvaz'a lâyık görür. Köroğlu ve 366 koçak, verdikleri sadakalarla dervişin keşkülünü doldururlar. Derviş verilen yardımı aldıktan sonra Çamlıbel'den ayrılır.

Köroğlu, derviş gittikten sonra Kenan Eli'ne göndereceği koçağı sazı ile belirtir. Bu, Erzurumlu Demircioğlu'dur. Köroğlu, Demircioğlu'ndan o kızı görmesini ve gerçekten tasvire uygun olup olmadığını öğrenmesini ister.

Demircioğlu, Kenan Eli'ne doğru yola çıkar. Bir müddet sonra Kenan Eli'ne varan Demircioğlu, gizlice Mine Sultan'ın bahçesine girer. Bahçıvanları bağladıktan sonra, bahçeyi dolaşmaya başlar. Bu sırada bir cariye ile karşılaşır. Onu da atını otlattığını söyleyerek atlatır. Demircioğlu'nu bahçede gören Mine Sultan, babasına haber gönderir.

Kızı yakından gören Demircioğlu, hemen Çamlıbel'e döner. Köroğlu'na Mine Sultan'ın tasvire uygun olduğunu anlatır. Köroğlu elli beş koçak ile Kenan hükümdarından kızı ister. Hükümdar kızını vermek istemez ama, yine de "*önce istediklerimi alayım*" diyerek kızının ağırlığınca altın ister. Köroğlu, Kenan hükümdarının bu isteğini yerine getirir. Daha sonra hükümdar, kızının çeyizini hazırlamak için Köroğlu'ndan altı ay süre ister. Köroğlu teklifi kabul ederek Çamlıbel'e döner.

Köroğlu'nun gözcü kuvvetleri, Ayvaz'ı da kandırarak günün birinde Kenan Eli'ne giderler. Gözcü atlılardan her birisi, bölük başlarından birinin yerine geçer.

Kenan hükümdarı ise ganimeti aldıktan sonra Köroğlu'na karşı pusu kurar. Bunlar pusuda beklerken gözcü kuvvetlerini Köroğlu'nun koçakları zannederler. Kenan ordusunun elçisi, Demircioğlu yerine geçen kişiden izin ister. O da vur emrini verir. Ancak, birkaç saat sonra elli beş atlı ile Ayvaz esir edilir. Kenan hükümdarı bunların Köroğlu'nun gözcü kuvvetleri olduğunu öğrenince öldürmeyip hepsini zindana attırır.

Akçadağ Yaylaları'nda Kiziroğlu Mustafa Bey, Köroğlu'nun elli beş bölükbaşısının Kenan Eli'nde esir olduklarını öğrenir. Oğlu Dönek Ahmet'e

şöyle der: *"Küheylana bin Çardaklı Çamlıbel'e git, yakalanan koçaklardan Köroğlu'nun haberi var mı, yardım istiyor mu, istiyorsa söyle emrindeyim."*

Kiziroğlu Mustafa Bey'in baş koçağı Dönek Ahmet, Çamlıbel'e varınca bölük başlarının hepsinin orada olduğunu görür. Daha önce gözcü kuvvetlerinin yakalandığından haberi olmayan Köroğlu, Deli Mehtar'ı haber getirmesi için Kenan Eli'ne gönderir.

Dönek Ahmet tekrar Akçadağ Yaylaları'na dönerek olanları babasına anlatır. Yola çıkan Deli Mehtar da günün birinde Kenan Eli'ne gelir. Burada bir kahveye girerek konuşmaları dinler. Bu konuşmalardan gözcü kuvvetlerin zindana atıldığını, koçakların da geldiklerinde öldürüleceklerini, Köroğlu'nun beklenmekte olduğunu öğrenir. Tekrar Çamlıbel'e dönerek öğrendiklerini Köroğlu'na anlatır.

Köroğlu, Köse ile beraber 1999 koçak kılıç kuşanarak Kenan Eli'ne doğru yola çıkarlar. Haber Kenan sultanına ulaştığında, o da hazırlık görür ve Köroğlu ile koçaklarını çember içerisine alır. Durumu gören Köroğlu sazı ile vur emri verir.

Vurun koçaklarım eyleyin gayret
Düşman elimizden olsun melâmet
Köroğlu der bende yoktur mârifet
Düşman elimizden olsun melâmet
Vurun koçaklarım eyleyin gayret

Emri alan koçaklar akşama kadar savaşırlar. O günün sonunda Köroğlu'nun yetmiş beş, ikinci günse seksen dört koçağı ağır yaralanır. Kenan hükümdarı fazla kan dökülmesinden korktuğu için yanındakilere nasıl bir tedbir almaları gerektiğini sorar. Onlar da: "*Şehrin etrafına hendek kazalım üzerini de kapatalım, böylece Köroğlu'nun bütün koçakları hendeğe dökülür*" derler. Ertesi gün etrafa hendek açılır ve Köroğlu ile koçaklarının nasıl tuzağa düşürüleceği askerlere tekrar anlatılır.

Koçaklar savaşırken Köse Kenan, Han Ayvaz'ı Çamlıbel'e gönderir. Bir kuşluk vakti Kenan ordusu geri çekilir. Onları takip eden Köroğlu ve askerleri de hendeğe dökülürler. Bunlardan sadece Kır ve Alapaça at hendeği geçebilir. Fakat, bu sırada Reyhan Arap da attan düşer. Tek başına kalan Köroğlu Kenan Eli'nden kaçar. Yakalanan koçaklar Kenan hükümdarının emri ile zindana hapsedilirler.

Köroğlu bir kabristanın başına gelerek ağlar: "*Ben Çamlıbel'imi koçaklarımı kaybettikten sonra bu canı ne yapayım*"der ve soyunarak bir mezara girer. Mezarlıkta oynayan çocuklar Köroğlu'nun elbisesini kaçırırlar. Köroğlu mezara girince, Kırat da dizginini koparark Çamlıbel'e doğru yol alır.

Yine bir şey bulunur ümidiyle mezarlığa gelen çocuklar, aklını kaybetmiş bir şekilde, mezarın içinde Köroğlu'nu görürler. Hortlak zannedip onu taşlarlar. Canı yanan Köroğlu ayağa kalkınca çocukların her birisi bir tarafa kaçarlar. Köyün delikanlılarının da taşladığı Köroğlu'na köyün yaşlıları acıyarak ekmek getirirler.

Kırat, tek başına Çamlıbel'e gelince, Köse Kenan, Köroğlu ile koçaklarının başına bir şey geldiğini anlar. Kırat'ı boyayan Köse Kenan, Han Ayvaz'ı da yanına alarak yola çıkar. Kıyafet değiştiren bu ikili şehirde gezerken Köroğlu ile koçaklarının başına gelenleri öğrenirler.

Köse Kenan: *"Köroğlu'na burada rastlarım"* düşüncesiyle oradan ayrılmaz ve bir cami avlusunda *"cindarlık"* yapmaya başlar. Bunun methini duyan Mine Sultan da falına baktırır.

O sırada Sultan'ın gözüne Arapoğlu (*Han Ayvaz*) ilişir. Ona niçin bu kadar siyah olduğunu sorar. Köse de okuyarak siyahlaştırdığını, gerekirse beyaz da yapabileceğini söyler. Ertesi gün beyaz olarak Ayvaz'ı gören Mine Sultan ona âşık olur. Daha sonra da geceleri yanında kalması şartıyla onu köle olarak satın alır.

Mezarlıkta yatan Köroğlu'nu ise çocuklar her gün taşlayarak dışarıya çıkartmamaktadırlar. Yine bir gün taşlama işi yapılırken bir bezirgân Köroğlu'nu görür ve onu tanır. Çocuklara kızan Köroğlu tekrar mezara girer. Bezirgân, aklını iyice kaybeden Köroğlu'nun elini ayağını bağlatarak yanına getirtir. Ertesi gün Köroğlu'nu da yanına alarak oradan ayrılır.

Bezirgân, Kenan Eli'ne gelince halkın konuşmasından Köroğlu'nun neden delirdiğini tahmin eder. Cindar olarak bilinen Köse'yi de tanır. Ondan Köroğlu'nu iyileştirmesini ister. Köse, Köroğlu'nu tanır ve başından geçenleri bezirgândan dinler. Ancak Köroğlu'nun aklı başında değildir. Söylenilenleri anlamaz. Bu defa Köse Kenan, saz ile anlatmaya başlar.

Bu anda aklını topla başına,
Bütün koçakların sağdır Köroğlu,
İstersen görürsün Ayvaz yanında,
Bütün koçakların sağdır Köroğlu

Akibet kavrulma dert ataşına
Ne hayale gelsin ne de güşüna
Köroğlu aklını topla başına
Bütün koçakların sağdır Köroğlu

Sakın sakın çekme kubbe hanında
Kalasın evvelki şöhret şanında
Şimdi Köse emin söyler yanında
Bütün koçakların sağdır Köroğlu

Onun söyledikleri yavaş yavaş Köroğlu'nun kafasına girmeye başlar. Verilen öğütlerle tekrar eski durumuna döner. Zamanında Köroğlu'ndan çok büyük yardımlar gören bezirgân, bütün mallarını onlar için harcamaktan çekinmez.

Bezirgân, daha sonra yanına halktan kişiler alarak saraya çıkar ve Kenan sultanını Köroğlu adına kandırır. Kenan hükümdarı: "At ve *silâh satmayacaktım ama, madem ki böyle bir lâf yayılmış, satayım bari*" der. Bezirgân da koçaklar için kılıç, kalkan, ok ve yay satın alır.

Bezirgân, Köroğlu ve Köse Kenan beraberce zindana gelirler. Nöbetçileri öldürürler. Kapıları kırarak koçakları kurtarır ve silâhlandırırlar.

Ertesi gün bezirgân hükümdara gidip kendisinin satın aldığı ok, yay, kılıç ve atların çalındığını anlatır.

Köroğlu ve koçakları o gün akşama kadar etraflarını saran Kenan ordusuyla savaşırlar. Ayvaz ve Mine Sultan da kaçıp Köroğlu'nun yanına gelirler. Köroğlu bunları Deli Mehtar ile Çamlıbel'e gönderir.

Köroğlu, Köse Kenan, Demircioğlu, Reyhan Arap, Niğdeli Geyik Ahmet, Bursalı Topal Dursun, Kayserili Abulobut, Tokatlı Deke Daşşak ve diğer koçaklar Kenan Sultanı'nın huzuruna çıkarlar. Kenan hükümdarı burada Köroğlu'na kızı niçin kaçırdığını sorar. O da kızını haklı yere kaçırdığını söyler. Ancak, orada bulunan hükümdara, Kenan hükümdarı yalan söyleyerek, Köroğlu'nun güzel kızları zorla kaçırdığına inandırmıştır. Gerçeği öğrenen Kırım hükümdarı, Köroğlu tarafına geçer ve Kenan Sultanı'na, Köroğlu'nun istediği her şeyi yerine getirmesini söyler. Köroğlu da Kenan Sultanı'ndan koçaklarının arpa, saman, nal, mıh masrafını saz ile ister. Kenan hükümdarı isteğe razı olur ve her koçak için beş bin kızıl altın verir. Böylece Kenan Sultanı ile koçaklar arasında barış sağlanır.

Daha sonra Kırım hükümdarı kendi memleketine, Köroğlu da Çamlıbel'e gider. Köroğlu bezirgânın boynuna sarılır, başarısını ona borçlu olduğunu söyler ve Kenan hükümdarından aldığı paranın yarısını ona verir. Bezirgân yoluna devam eder, Köroğlu da koçakları ile beraber Çamlıbel'e varıp "Çırpıcı Çayırları'nda" kılıçları, kalkanları çıkarırlar.

Mine Sultan ile Han Ayvaz'ın düğünü için Deli Mehtar; Kayseri, Tokat, Sivas ve Zile'ye haber götürür, herkesi düğüne çağırır.

Demircioğlu, Akçadağ Yaylaları'ndan Kiziroğlu Mustafa Bey'i çağırır. Düğünde Dânâ Hanım ile Han Nigâr "yenge" olurlar. Düğün bir hafta devam eder ve uzaktan gelenler bir hafta daha misafir edilirler.

Kiziroğlu Mustafa Bey ve koçakları yolcu edildikten sonra, Köroğlu ve koçakları "Çırpıcı Çayır"'larına gelirler. Mine Sultan ile Ayvaz da muratlarına ererler.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 224-277.

12. BAĞDAT KOLU

Köroğlu'nun ünü ve şöhreti her tarafa yayılmıştır. Günlerden bir gün Köroğlu'nun bulunduğu yer olan Çardaklı Çamlıbel'e bir derviş gelir. Köroğlu'nun "derife" kolu, bu dervişe bakmakla görevlendirilir.

Dervişi, Köroğlu'nun huzuruna çıkarırlar. İçeri giren derviş, Köroğlu ve Köse'nin beraberinde 366 koçağın oturduğunu görür. Köroğlu, Ayvaz'dan dervişe bir kahve yapmasını ister. Daha sonra dervişe pilav getirilir. Biraz sonra derviş de sazı eline alarak sohbete başlar. Derviş Köroğlu'nun koçaklarını gözden geçirir ve onlarda bir hatanın olmadığını ancak Ayvaz'ın yakasında bir turna "cığa"sının eksik olduğunu söyler. Bu "cığa"nın da Bağdat elinde olduğunu belirtir. Bunun üzerine Köroğlu kendi yiğitlerini Bağdat'a göndermeye karar verir.

O, Bağdat'a yedi kişi göndermek istemektedir. Bunun için yedi bal şerbeti hazırlar. Bu şerbeti içenler Demircioğlu ile birlikte gideceklerdir. Şerbeti, Erzurumlu Demircioğlu Kenan, Kenanlı Reyhan Arap, Niğdeli Geyik Ahmet, Bursalı Topal Dursun, Kayserili Abulobut, Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey ve Han Ayvaz içerler. Köroğlu bunun üzerine sazı eline alır ve bu yedi kişilik gruba Erzurumlu Demircioğlu Kenan'ın başkanlık edeceğini söyler. Grup daha sonra da Bağdat'a doğru yola çıkar.

Bu işlere karşı olan Köse, Köroğlu'nun çok yanlış bir iş yaptığını söyler. Bağdat ülkesinin o günkü hakimi olan Şahoğlu Şah Abbas'ın çok kuvvetli olduğunu belirterek, giden yiğitlere yazık olacağını anlatır. Köroğlu da yiğitlerinin Abbas'ın hakkından gelebileceklerini söyler.

Demircioğlu, Kenan nezaretinde giden ordu, Çamlıbel ile Bağdat arasındaki yolun yarısına kadar gelir. Demircioğlu orada bir mola verir ve mola esnasında bu işin sonuna kadar kendisinin amir bilinip bilinmeyeceğine dair teminat ister. Orada bulunan altı yiğit Demircioğlu'na teminat verirler daha sonra da birlikte yollarına devam ederler.

Bağdat'a üç saat mesafelik yerde bir köylüye rastlayan yiğitler köylüden turnaların yerini öğrenirler. Köylü, turnalara taş atmamalarını, eğer taş atılacak olursa Şahoğlu Şah Abbas tarafından cezalandırılacaklarını söyler. Köylüden turnaların yerini öğrenen yedi kişi adı geçen yere gelirler. Etrafı ve durumu gözden geçiren Demircioğlu o gün arkadaşlarından birer çukur kazmalarını ister. Bu çukur herkesin kendi atı ile içine girebileceği büyüklükte olacaktır.

Çukurlar kazıldıktan sonra orada tâlim yapılır. Demircioğlu, kendisinin vereceği emre kadar kimsenin çukurdan çıkmamasını söyler. Akşam olunca Demircioğlu'nun emri ile herkes çukurdan çıkar ve turna avlamaya başlarlar. Sabaha kadar pek çok turna vurulur. Fakat, hiç bir turnanın üze-

rinde Köroğlu'nun istediği "cığayı" bulamazlar. Sabah olunca herkes atıyla birlikte tekrar çukura girer. Ertesi gece de sabaha kadar turna avlamaya devam ederler. Fakat, bir türlü vurdukları turnalardan aranan "cığa" çıkmaz.

Şahoğlu Şah Abbas, baş vezir Yakup Han'la kahve içerken turnaların feryadını duyar. Hemen askerlerine emir vererek bunun sebebinin araştırılmasını ister.

Şah askerleri, turnaların ölüleriyle karşılaşırlar. Şah Abbas'ın askerleri elli kişidir. Bu elli kişi yedi kişinin etrafta pusuda olduğunu sezer ve ordudan yardımcı kuvvet isterler. Bu durum, önce baş vezir Yakup Han'a, sonra da Şahoğlu Şah Abbas'a bildirilir. Şahoğlu Şah Abbas yedi kişinin de sağ sâlim kendisine getirilmesini ister. Bunun üzerine Şah'ın adamları Demircioğlu ve arkadaşlarının üzerine yürür. Demircioğlu da askerlerine savaşa hazır olmalarını, kaçmanın yiğitlikle bağdaşmayacağını sazıyla söyler. Yedi kişi Şahoğlu Şah Abbas'ın askerlerini mağlup eder.

Şah'a, askerlerinin yedi kişi tarafından kılıçtan geçirildiği haberi gider. Şah, bu duruma çok kızar ve sabaha kadar bunların ölü veya diri meclise getirilmelerini ister. Bu emir üzerine on bin süvari Demircioğlu grubunun üzerine yürür. Demircioğlu da sazıyla askerlerine vur emri verir. Şah Abbas'ın adamları ile savaşa giren bu yedi yiğit hiç kayıp vermeden, tam yedi gün savaşırlar. Fakat, Şah Abbas hâlâ bu yedi kişiden birini dahi ele geçirememiştir.

Demircioğlu bir gece çukurda nöbet tutarken Köroğlu'nun oğlu Hasan yanına gelir ve kendisinin nöbet tutmak istediğini söyler. Önce buna razı olmayan Demircioğlu sonra nöbeti ona verir. Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey nöbeti devralır ve beklemeye başlar. Bir ara düşmanın da uyuduğuna kanaat getirerek, kendisi de yatar. İşte o anda yedisi de düşman tarafından tutsak edilirler.

Şah, Yakup Han'a emir vererek bu yiğitlerin nereli olduğunu sormasını ister. Yakup Han'ın sorusuna Demircioğlu: *"Eğer bileğimi açarsanız, biz nereli ve kim olduğumuzu sazımızla söyleriz"*der. Bunun üzerine Demircioğlu'nun kolu açılır. O da saz eşliğinde Köroğlu'nun erleri olduğunu söyler.

Şahoğlu Şah Abbas Köroğlu'nun kim olduğunu baş vezir Yakup Han'a sorar. Yakup Han Köroğlu'nun kahramanlıklarını ve bazı vasıflarını anlatır. Şah, Yakup Han'dan bu yiğitlerin buraya gelmelerinin sebebini sormasını ister. Bunun üzerine Demircioğlu bir "cığa" için geldiklerini anlatır. Şah, "cığa"yı ne yapacaklarını sorar. Demircioğlu da ağalarının kendilerinden istediğini, ne yapacaklarını bilmediklerini söyler. Şah Abbas bunların yedisinin de idam edilmesini ister. Yakup Han böyle bir kararın ilerde bazı mahzurları olacağını, bunların zindanda tutulmalarının daha isabetli bir

karar olacağını şah ve meclisine izah eder. Bu izahatla Demircioğlu ve arkadaşları zindana atılırlar.

Koçaklarının durumu Köroğlu'na malum olur. Sazı ile de bu durumu dile getirir. Köse de yedi yiğidin şimdi çoktan ölmüş olduğunu söyler. Köroğlu Deli Mehtar'a gidip Bağdat ilinden acele bir haber getirmesini ister.

On iki lisan bilen Deli Mehtar, Karapapak kıyafetine bürünerek Bağdat'a doğru yola çıkar. Deli Mehtar, Bağdat'ta cemaatin fazla olduğu bir kahveye girer. Kahvede oturan halk Demircioğlu ve altı Türk kahramanını anlatır. Deli Mehtar onların ağzından bütün olup biteni öğrenir ve Köroğlu'nun yanına dönerek olanları Köroğlu'na anlatır. Eğer gidip onlar kurtarılmazsa, Şahoğlu Şah Abbas'ın onları asacağını meclise anlatır.

Bunun üzerine Köroğlu, bir kâtibe ağzından çıkanı yazmasını söyler. Sazıyla, Şah Abbas'a yiğitlerini bırakmasını, yoksa gelip orayı yağma edeceğini belirtir. Sonra bu mektubu Deli Mehtar'a verip onu elçi olarak Şahoğlu Şah Abbas'ın yanına gönderir. Deli Mehtar Bağdat'a gider. Şah'a, Köroğlu'nun elçisinin kendisiyle görüşmek istediği haberi gelir. Nihayet Deli Mehtar, Şah Abbas'ın meclisine girer ve ona mektubu verir.

Şahoğlu Şah Abbas mektubu Yakup Han'a vererek okumasını ister. Yakup Han, yazılanları görünce okumaktan korktuğu için yazının eski olduğunu ileri sürerek okuyamadığını söyler. Bunun üzerine Şah yazıyı kendisi okur. Mektuba çok kızan Şah, Deli Mehtar'a "*Köroğlu ne yapacaksa yapsın*" der.

Köroğlu'nun meclisine geri dönen Deli Mehtar ona, sözünün reddedildiğini söyler. Bunun üzerine Köroğlu bütün koçaklarıyla Bağdat iline gitmeye karar verir. Koçaklar Çırpıcı Çayırları'nda hazırlık görürler.

Köroğlu ve Köse önde, koçakları arkada Bağdat'a doğru yol alırlar. Gece gündüz giderek Bağdat'a yaklaşırlar. Bu arada Köroğlu çeşitli hileleri düşünmeye başlar. Çünkü, başka türlü Bağdat Şahı'nı alt edemeyecektir. Bu sebepten derviş kılığına girerek Bağdat civarında gezmeye başlar. Köroğlu bu sırada bir çiftçiye rastlar. Bu adam Köroğlu'nun adamlarının asılacağını kendisinin de bundan haz duyacağını söyler. Köroğlu bu duruma kızar ve adamı öldürür.

Yoluna devam eden Köroğlu biraz sonra ikinci bir çiftçiye rastlar. Çiftçi Köroğlu'nun yedi koçağının asılacak olmasına üzülmektedir. Köroğlu ihtiyar adama kendisinin Köroğlu olduğunu ve koçaklarını kurtarmaya geldiğini söyler. Bunun üzerine Köroğlu'nun yanındaki koçakları ihtiyarın tarlasındaki ekini biçerler. Bir müddet sonra da Köroğlu derviş kıyafetinde Bağdat'tan içeriye girer. Bağdat'ın içi o gün çok kalabalıktır. Çünkü, herkes yedi koçağın idamını seyretmeye gelmiştir. Ancak asılma gününe üç gün

vardır. Köse, bu zamandan istifade ederek darağacının etrafına elli beş koçak yerleştirir.

Köroğlu ertesi gün kolunda keşkül, elinde sazıyla Şahoğlu Şah Abbas'ın kapısına dayanır ve Şah'a durumunu sözle arz edeceğini söyler. Bu durum Şah'a bildirilir. Nihayet Şah'tan da izin alınınca Köroğlu, derviş kılığında Şah'ın karşısına çıkar, ona Köroğlu'nun yiğitliklerini anlatır. Köroğlu'nun verdiklerini sonradan geri toplayan biri olduğunu söyler. Köroğlu'nu elinden geldiğince kötüler. Şah'ın meclisi ise dervişten şüphelenir ve onu imtihan etmeye karar verir.

Şah dervişe: "*Bütün koçakları sen as*" der. Bu sırada Köroğlu'nun sazı görülür. Derviş kıyafetindeki Köroğlu âşık olduğunu ve orada bulunanlara saz çalıp şiir söyleme isteğini bildirir.

Köroğlu sözünü bitirip oradan ayrılır. Şah'ın adamları onu takip ederler. Köroğlu hiç bozuntuya vermez. Bir hana gelen Köroğlu orada bulunanlarla konuşmaz. Hancının sorularına da Şah'ın meclisindeki konuşmalara benzer cevaplar verir.

Ertesi gün yedi koçağın asılma günüdür. Bu sebepten derviş, yedi koçakla görüştürülür. Başta Demircioğlu olmak üzere yedi koçak Köroğlu'nu tanımazlıktan gelirler. Bu durum karşısında Şah'ın meclisi Köroğlu'na güvenir.

Derviş bu yiğitlerin her birinin başına birer kamçı vurur. Şah'ın adamları dervişe darağaçlarının hazır olduğunu söylerler. Derviş de darağaçlarını kontrol etmesi gerektiğini belirtir. Köroğlu, Bağdat meydanına gelir. Orada atını, Köse'yi ve koçaklarını görür. Darağacının iplerini de kontrol ederek geri döner. Bütün bu olanlara Şahoğlu Şah Abbas çok sevinmektedir.

Derviş zindana gelir, asılacak ilk kişi olarak Han Ayvaz'ı gösterir. Köroğlu, derviş kıyafetinde ve ardında Ayvaz idam sahasına gelirler. Köroğlu, Ayvaz'ı darağacında tepesi üstüne durdurarak ayaklarından asar. Soranlara ise "*acı çekerek ölsün diye böyle yaptım*" der. Bu durum Şahoğlu Şah Abbas'a akseder. Şah, dervişi bütün yaptıklarında serbest bırakır ve ona idam ile ilgili bütün yetkileri verir.

Zindandan ikinci olarak Demircioğlu getirilir. En son olarak da kendi oğlu Hasan'ı getirir. Yedi koçak da ayaklarından birer birer asılır. O anda herkese yemek dağıtılır. Pilavdan dervişe de getirirler. Derviş pilavdan "Köroğlu Pençesi"yle yer. Bu durumu gören herkes gülmeye başlar. Köroğlu'nun saçı sakalı pilavla birbirine karışmıştır. Şahoğlu Şah Abbas, Köroğlu'na bıyığını düzeltmesini söyler. Köroğlu elini bıyığına atar atmaz önceki anlaşmaları gereği Köse de koçaklarına vur emri verir. Bunun üzerine bütün koçaklar da saklandıkları yerden çıkarlar. Karışıklıktan yararlanarak, tutsak olan yedi koçak kurtarılır. Fakat, Köroğlu ve koçaklarını, Karapapaklar çember içine alırlar. Köroğlu'nun emretmesi üzerine bin do-

kuz yüz doksan dokuz koçak düşmana saldırır ve kısa sürede çemberden kurtulurlar.

Akşam olunca her iki taraf da geri çekilip, dinlenirler. Köroğlu'nun koçaklarında seksen beş yaralı vardır. Bu yaralılar bir iki gün içinde tedavi edilecektir. İkinci gün savaşa başlamadan evvel Köroğlu sazıyla koçaklarına moral verir. Savaşın sekizinci gününde Köroğlu'nun koçaklarındaki yaralı sayısı yedi yüz elliye çıkar. Bu durum geçici bir ümitsizlik yaratsa da, ölümün dışında oradan ayrılmayacakları fikrinde bütün koçaklar birleşirler.

Köroğlu saz çalarak bu konuda da koçaklarını teselli eder. Bu savaşı tepeler üzerinde mahşeri bir kalabalık takip etmektedir. Dervişin birisi Köroğlu'nun durumunu görür görmez kendini dövmeye başlar. Bunu gören bir kişi dervişin yanına gelir ve niçin ağladığını sorar. Derviş de Köroğlu'nun kendisine yaptığı iyilikleri anlatır. Şimdi onun bu durumu karşısında aciz kaldığı için ağladığını anlatır. Bu iki kişi de Türk'tür. Oradaki adam dervişe yol gösterir. Anadolu'da Akçadağ Yaylaları'nda Çölbeyi Kiziroğlu Mustafa Bey'in bu duruma çare bulacağını söyler. Bunun için de dervişi oraya gönderir.

Kiziroğlu Mustafa Bey'in dokuz yüz dokuz atlısı vardır. Derviş oraya gelir ve Kiziroğlu'nun huzuruna çıkar. Kiziroğlu Mustafa Bey işret hâlindedir. Derviş, Mustafa Bey'e, Köroğlu'nun durumunu haber verir. Kiziroğlu Mustafa Bey, koçaklarını toplar ve onlara olup bitenleri anlatır.

Mustafa Bey'in askerleri arasında kötü olanları da vardır. Bunlar, Köroğlu'nu kurtarmak yerine onun şöhretine sahip olmayı daha uygun bulduklarını Kiziroğlu Mustafa Bey'e anlatırlar. Kiziroğlu bunların sözüne kanarak Çamlıbel'e, Köroğlu'nun otağını yağma etmeye gider.

Çamlıbel'de Köse'nin karısı Dânâ Hanım, Köroğlu'nun karısı Han Nigâr, Hasan Bey'in karısı Telli Nigâr ve birkaç kadın vardır. Bunlar Kiziroğlu'nun düşmanca gelişini anlarlar. Telli Nigâr, Han Nigâr'dan izin alır ve gelen düşmanın karşısına çıkar. Sazla, gelenlerin yiğitlikle alâkaları olmadığını, yaptıklarının birer "leke" olacağını söyler. Aslında yiğit birisi olan Kiziroğlu Mustafa Bey bu duruma çok üzülür ve gidip Köroğlu'nun intikamını alacağına dair söz verir ve Bağdat'a doğru yola çıkar.

Telli Nigâr, Kiziroğlu'nu geri döndürdükten sonra kendisi de gidip Köroğlu'nu kurtarmaya karar verir. Bunu evdeki Dânâ Hanım ve Han Nigâr'a söyler. Telli Nigâr ve Dânâ Hanım, Köroğlu'nu ve koçaklarını Kiziroğlu'ndan önce kurtarmak için asıl yol yerine dağlardan, taşlardan geçerler.

Kiziroğlu, askerlerine savaşta kanlarının son damlasına kadar savaşmaları gerektiğini söyler. Yaralılara yardımın da kendileri tarafından yapılacağını söyler.

Telli Nigâr ile Dânâ Hanım Bağdat'a Kiziroğlu'ndan bir gün evvel gelirler. Köroğlu'nun savaş meydanında 350 atlısı kalmıştır. Diğer koçaklar yaralı vaziyette yatmaktadırlar.

Köroğlu 350 atlı ile kahramanca savaşmaya devam eder. Şah'ın adamları korkudan, yaralıların olduğu yere hücum edemezler. Telli Nigâr, yüzüne başörtüsü çekerek savaş meydanına girer. Diğer taraftan da Dânâ Hanım savaş meydanına atılır. Sportif olan Nigâr, düşmana saldırdığında onun karşısında hiç kimse duramaz. Durumu gören Köroğlu, onun Akşehirli Telli Nigâr olduğunu anlar ve ona bir kahramanlık şiiri söyler. Bu sırada diğer kadınlar da savaşmaya devam etmektedirler. Kadınların kahramanlığını gören Köroğlu, düşmanın durumunun kötüye gitmekte olduğunu anlar ve bu duruma sevinir.

Kiziroğlu Mustafa Bey'in yardımlarına geldiğini gören Köroğlu, bunu sazıyla koçaklarına bildirir. Kiziroğlu'nun askerlerinden her biri, Köroğlu'nun yaralı koçaklarından birini tedavi eder. Olanlar kısa zamanda Şahoğlu Şah Abbas'a ulaştırılır. Şahoğlu Şah Abbas bu iş için çareler düşünmeye başlar. Bu konuda baş vezir Yakup Han'a danışır. Yakup Han uzlaşmadan yanadır. Çünkü, her iki tarafın da savaş sonrası pişman olacağını bilmektedir. Bu fikri gerek Şahoğlu Şah Abbas, gerekse meclis beğenir. Karapapakların komutanlarına bir hafta istirahat etmeleri emri verilir. O zaman Köroğlu ve Kiziroğlu bir araya gelirler.

Kiziroğlu, Köroğlu'na emrinde olduğunu, ne emrederse onu yapacağını söyler. Şah tarafı da Karapapakların savaştan çekildiğini anlarlar. Bir müddet sonra Şah tarafından bir elçi gelir. Elçi, Köroğlu'nu anlaşmak için Şah'ın meclisine çağırır.

Köroğlu, Kiziroğlu Mustafa Bey ve Köse Kenan birlikte Şah'ın meclisine giderler. Şah'ın Köroğlu'ndan böyle bir savaşın sebebini sorması üzerine, o da "*cığa*" için olduğunu anlatır. Elde edilecek "cığa", Han Ayvaz'ın papağına takılacaktır. Şah, Han Ayvaz'ın böyle bir şeye layık olup olmadığını sorar. Köroğlu, Ayvaz'ı, Şah'ın huzuruna getirerek bunu ispatlamak ister. Han Ayvaz'a gelmesi söylenir. Han Ayvaz, Köroğlu'nun oğlu Hasan ve Erzurumlu Demircioğlu Kenan ile birlikte Şah'ın meclisine gelirler. Şah'ın, Ayvaz için sorduğu sorulara karşılık olarak Köroğlu sazıyla Ayvaz'ı anlatır. Şah, Ayvaz'dan sonra Hasan'ı merak ederek sorar. Köroğlu onu ve Demircioğlu'nu da yine sazıyla anlatır. Demircioğlu yiğit birisi olduğu için bütün paraların yazı ve turasını siler. Bu durumu gören Şahoğlu Şah Abbas Köroğlu ve koçaklarına inanır.

Şah Abbas, iki turna cığasından birini Han Ayvaz'a, diğerini de Hasan'ın papağına takar. Demircioğlu sert bir kahraman olduğu için ona, Arabistan küheylanı, kılıç, kalkan, yay, ok ve elbise hediye edilir. Sonra da Köroğlu'na başka bir isteği olup olmadığını sorar. Kiziroğlu Mustafa Bey,

Köroğlu'nun kulağına eğilerek Bağdat'ı istemesini söyler. Bunun üzerine Köroğlu sazı eline alıp Bağdat'ı istediğini söyler. Yakup Han ileri atılır ve Köroğlu'na yarın cevap verileceğini açıklar. Bunun üzerine Köroğlu ve arkadaşları Şah katından ayrılarak yaralıların olduğu yere gelirler.

Yakup Han, Köroğlu'na bir tuzak hazırlar. Bu tuzağa göre, altı ay mühletle Köroğlu'nun teklifi kabul edilir. Yakup Han tuzağının plânlarını Şah'a anlatır. Şah da onu her şeyi yapmaya serbest bırakır.

Ertesi gün Köroğlu ve arkadaşları Şah'ın huzuruna çıkarlar. Yakup Han, Köroğlu'na teklifleri kabul ettiklerini söyleyerek bundan sonra dost olarak yaşayacaklarının sözünü verir.

Yaralıların olduğu yere gelen Köroğlu ve Kiziroğlu koçaklarını toplayarak Anadolu'ya dönerler. Kiziroğlu bu durumu padişaha bildirmek isterse de Köroğlu razı olmaz ve mahzurlarını anlatır. Anadolu'ya gelen Kiziroğlu, Akçadağ Yaylaları'na, Köroğlu da Çamlıbel'e doğru gider.

Aradan dört ay geçmesine rağmen Köroğlu'nun koçakları hâlâ tedirgindir. Çünkü paraları azalmaktadır. Isfahan'da yapılacak olan düğüne para gerekmektedir. Han Ayvaz bu durumu Köroğlu'na bildirir.

Köroğlu her ne kadar kış olduğunu, baharı beklemeleri gerektiğini söylemeye çalışırsa da, koçaklarına bunu anlatamaz. Bunun üzerine Köroğlu para toplamaya karar verir. Bir müddet sonra da gurbete çıkar.

Kırat, Köroğlu'nu kırk haramilerin makamına götürür. Bu kırk haramiler sihirbazdır. Gelen geçen atlı ve piyadeleri sihirle tutarak şehit ederler. Köroğlu ve Kırat'ı da bu sihire yakalanır. Köroğlu'nun bütün sözlerine rağmen Kırat yerinden kıpırdamaz.

Köroğlu Kırat'tan iner ve orada bulunan şehitleri görür. Bu arada Köroğlu gaipten sesler duymaya başlar. Tekrar atına biner ve haramilerin kendisine doğru gelmekte olduklarını görür. O işittiği sesleri bahane ederek attan inmez ve böylece ölümden kurtulur.

Köroğlu haramilerin elinden aldığı sihirli seccade ile İstanbul'a, Sultan Murad'ın sarayına gider. Padişah, Köroğlu'na bunu nerede bulduğunu sorar. Köroğlu da sazı ile bunları kırk haramilerin elinden kaçırdığını anlatır. Padişah, Köroğlu'na bunun karşılığında ne istediğini sorar. Köroğlu da, koçaklarına biraz kısmet aradığını söyler. Bunun üzerine padişah ona bir kese altın verir. Keseyi alan Köroğlu oradan ayrılarak Çamlıbel'e gelir.

Köroğlu, Çamlıbel'e geldiği zaman kazandığı parayı Ayvaz'a verir. O da bin dokuz yüz doksan dokuz koçağın başı olan Demircioğlu'na altınları teslim eder. Koçakların anlaşmaları sonucunda altınlar Demircioğlu'nda kalır. Bütün harcamalar Demircioğlu tarafından yapılacaktır. Kiziroğlu Mustafa da düğün hazırlığı yapar.

Taht-ı İsfahan'da Şahoğlu Şah Abbas, Köroğlu ve Kiziroğlu'nu alt etmek için plânlar düşünür. Baş vezir Yakup Han, önce Köroğlu'nun davet edilerek ona bir tuzak hazırlanmasını teklif eder. Yakup Han'ın bu teklifini meclis beğenir. Kiziroğlu'nu davet için bir elçiyi Akçadağ Yaylaları'na gönderirler. Bu arada Yakup Han da düğün hazırlıkları yapar. Kiziroğlu'na gönderilen elçi Akçadağ Yaylaları'na ulaşır. Kiziroğlu'nun huzuruna çıkan elçi, onu düğüne davet eder. Kiziroğlu da elçiye geleceğini bildirir.

Köroğlu, Kiziroğlu'na Deli Mehtar'la haber göndererek düğüne birbirlerinden habersiz gitmemelerini söyler. Kiziroğlu ise, İran'a Köroğlu ile gitmeyeceğini, yalnız gideceğini söyler. Deli Mehtar bu durumu Köroğlu'na bildirince Köroğlu ve koçakları bu duruma çok kızarlar.

Kiziroğlu, Köroğlu'ndan on beş gün önce yola çıkar. Bundan Köroğlu'nun haberi yoktur. Köroğlu, Deli Mehtar'ı göndererek Kiziroğlu'ndan haber almak ister. Mehtar, Kiziroğlu'nun yanına gidince, onun iki hafta önce İran'a gittiğini öğrenerek. durumu Köroğlu'na aktarır. Köroğlu bu haber üzerine Kiziroğlu'na çok kızar.

Kiziroğlu, İran'a girer girmez İsfahan Şah'ı da durumdan haberdar edilir. Yakup Han otuz iki esnafa haber göndererek Kiziroğlu'nu bayraklarla karşılamalarını ister. Kiziroğlu küheylanı Alapaça'nın üzerinde, dokuz yüz dokuz atlısı arkasında İsfahan'a girer. Ancak Kiziroğlu ve askerlerinde silâh yoktur. Çünkü onlar savaşa değil düğüne gelmişlerdir. Kiziroğlu ve koçakları merasimle karşılandıktan sonra günün birinde şereflerine verilen yemekte çok içki içerler ve sarhoş olurlar. Bunun üzerine Yakup Han'ın teklifi ile 909 koçak zindana atılır. Kiziroğlu, kendine geldiğinde yaptıklarına çok pişman olur.

Isfahan'a gelmekte olan Köroğlu, yolda askerlerini toplayarak onlara ne yapacaklarını anlatır. Nihayet Köroğlu bir derviş kıyafetinde Isfahan'a girer. Koçakları ise daha geride kalmıştır. Köroğlu Isfahan'da Kiziroğlu'nun durumunu araştırır ama ilk günler hiç bir şey öğrenemez. Çünkü, Yakup Han otuz iki esnafa dışarıya sır vermemesini tembih etmiştir.

Köroğlu, derviş kıyafetinde yedi gün dolaşır, fakat yine bir şey öğrenemez. Bir gece uyur numarası yaparak yolcuların konuşmalarından Kiziroğlu'nun esir alındığını anlar.

Köroğlu handaki iki kişiyle dostluk kurarak Kiziroğlu'nun atıldığı zindanı ve bütün meseleyi teferruatlı şekilde öğrendikten sonra koçaklarının yanına döner.

Köroğlu, koçaklarına Kiziroğlu'nun çektiği cefayı anlatarak, kendileri için de tuzak hazırlandığını etraflı bir şekilde hikâye eder. Köroğlu ise kafasında kurduğu plânı, Köse, Demircioğlu, Reyhan Arap ve Geyik Ahmet'e anlatır.

Köroğlu koçaklarının İran topraklarına üç günlük yolları kaldığı zaman Karapapaklar görülür. Karapapaklar, Köroğlu'nun geldiğini bir saat içerisinde baş vezire haber verirler. Isfahan'a gelen Köroğlu şehirde biraz gezmek istediğini söyler. İzin alınmasından sonra Karapapaklar ile birlikte şehri gezen Köroğlu, Kiziroğlu'nun bulunduğu zindanı gizlice arkadaşlarına gösterir.

Köroğlu işin ciddiyetini anladığı için karargâhını şehrin dışında kurar. Köroğlu'nun koçaklarından bir kısmı çadırları kurarken, Köroğlu ve elli arkadaşı Şah'ın yanına giderler. Şah'ın meclisinde oturanlardan Demircioğlu huzurdakilere hizmet etmek ister. Köroğlu ve Şah'ın izin vermesi üzerine Demircioğlu hizmet etmeye başlar. Onun hizmetine herkes şaşırıp kalır. Nihayet aradan bir hafta geçtikten sonra kadehlere "*dar-ı huşber*" (akıl alıcı ilâç) konulacak gece gelir. Demircioğlu bu mesele için tetiktedir. "*Dar-ı huşber*"li kadehleri görünce kimse görmeden onlarda değişiklik yapar. Böylece "*dar-ı huşber*"*li* kadehler Şah tarafına, diğer kadehler Köroğlu'nun koçaklarına verilir. Şah'ın tarafı kadehleri içince bayılırlar.

Deli Mehtar'ı sarayın önüne nöbetçi koyan Köroğlu, içeriye kimseyi almaması tembih eder. Bu arada Köse'ye, Şah tarafının baygın düştüğü haberi ulaşır. Zindandan Kiziroğlu ve adamları kurtarılır. Köroğlu, Kiziroğlu'nun kollarını açar ve İran'da eline kılıç almaya tövbe ettirir.

Sabah olunca Şah ve adamları uyanırlar. Köroğlu Şah'tan Bağdat'ı kendilerine verip vermeyeceğini sorar. Araya giren baş vezir Yakup Han, kendilerine çekilmeleri için biraz süre verilmesini talep eder. Köroğlu bu duruma razı olur ve döner. Şah, bu durumdan istifade ederek Bağdat'ı yedi sıra Karapapakla çevirir. Köroğlu, Deli Mehtar'ı göndererek durumu araştırır. Deli Mehtar, Köroğlu'na Bağdat'ın yedi sıra Karapapak'la çevrili olduğu haberini verir. Bunun üzerine Köroğlu sazıyla koçaklarına vur emri verir. Karapapaklar oldukça kalabalıktır. Köroğlu ve arkadaşları Karapapaklar'a saldırırlar. Amansız savaş olur. Bu savaşta Kırat büyük varlık gösterir.

İstanbul'da padişah, Köroğlu ve Kiziroğlu'nun başına gelenleri öğrenir. Hemen onlara yardımcı olmak üzere yirmi bin asker ile yiyecek ikmalinde bulunur. Gönderilen kuvvet kısa zamanda Köroğlu'nun imdadına yetişir. Fakat, gelen yardım yeterli olmadığı için padişahtan tekrar yardım istenir. Bunun üzerine padişah derviş kıyafetine girerek kendisi gelip durumu görmek ister. Durumu gören padişah gerçekten ordunun perişan olduğunu anlar. Geri dönüp durumu meclisine anlatır.

Meclis de bu işi ancak Genç Osman'ın başarabileceğine karar verir. Bunun üzerine Genç Osman ordu komutanı yapılarak Bağdat'a gönderilir.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 278-408.

13. KİZİROĞLU MUSTAFA BEY - AFGANİSTAN - GÜRCİSTAN

Bu hikâyenin içerisinde *"Ardahan Yaylalarında Kocabey Atlısı", "Mercan Yaylalarında Kanlı Arap", "Hindistan'da Cazı Karı", "Hindistan Diyarında Paşa Oğlu" ve "Akçadağ Yaylalarında Kiziroğlu Mustafa Bey"* olmak üzere beş kol yer almaktadır.

Br gün Kiziroğlu Mustafa Bey, beylerinden birkaçını ve Aydınlı Dönek Ahmet'i yanına çağırarak Halep Yaylaları'ndan bir dervişe: *"Neden Köroğlu'nun adı duyuluyor da bizimki duyulmuyor?"* diye sorar. İhtiyar da Köroğlu'nun zenginden alıp fukaraya verdiğini, dervişlerin karnını doyurduğunu, bu sebeple ünlü olduğunu, eğer kendileri de böyle yaparsa adlarının her yerde duyulacağını söyler.

Bunun üzerine Kiziroğlu Mustafa Bey, her tarafa haber göndererek dervişlerin Akçadağ Yaylalarına gelmeleri durumunda Köroğlu'ndan daha çok para vereceğini bildirir. Bunu işiten bütün dervişler akın akın Akçadağ Yaylaları'na gelirler. Karınları doyan ve cepleri para gören dervişler Mustafa Bey'in isteği üzerine gittikleri her yerde ondan bahsetmeye başlarlar.

Bu arada, dervişlerin Köroğlu'nun yanına uğramamaları koçakların şüphelenmesine sebep olur. Bir süre sonra Kiziroğlu Mustafa Bey'in, dervişleri Çardaklı Çamlıbel'e bırakmadığı, Köroğlu ve koçakları tarafından anlaşılır. Köroğlu, Kenanlı Köse'ye, Kiziroğlu'nun kendilerine karşılık yiğitlik gösterdiğini söyler. Köse de, aslında Kiziroğlu Mustafa Bey'in yiğit ve temiz birisi olduğunu ancak yanındaki beylerden bazılarının kötü olduğunu anlatır.

Gürcistan diyarında da bir derviş yardım için Kiziroğlu Mustafa Bey'in yanına gider. Armağan olarak da yiğit veya güzel haberinden başka bir şey kabul etmeyen Kiziroğlu'na, Dağıstan Şahı'nın kızı Şah Suna'nın tasvirini götürür. Tasviri Kiziroğlu'na verdikten sonra yardımını alarak geri döner. Kızın resmini gören Mustafa Bey bir görüşte ona âşık olur. Dokuz yüz dokuz koçak ile hazırlanıp, kılıç kalkan kuşanıp yola çıkar. Karşılarına çıkanları helâk ederek Afganistan'a varırlar.

Kiziroğlu'nun Afganistan elçisine *"Sizden Gürcistan'a gitmek için müsaâde istemek benim şanıma yakışmaz, eğer karşıma çıkarsanız ben de size karşı gelirim."* demesi üzerine Afganistan Şahı -bütün kuvvetlerini hazırlayarak- Gürcistan'a haber gönderir.

Gürcistan hükümdarı yanındakilerle fikir alışverişinde bulunarak, bu kuvvete karşı durmanın doğru olmayacağına karar verir. Kiziroğlu'nun düşüncelerini dostlukla öğrenmek ister ve Afganistan Şahı'na haber göndererek: *"Yol versin."* der.

Afganistan'da Kiziroğlu Mustafa Bey'i elçiler karşılayarak ne istediğini sorarlar. O da resmini gördüğü güzel için geldiğini anlatır. Geri dönen elçiler kendi hükümdarlarına durumu anlatır. Bunun üzerine hükümdar, akıllı bir adama danışır. Adam padişaha, hiçbir şey yokmuş gibi Kiziroğlu'nu karşılamasını, onları davet etmesini ve iyice sarhoş olduktan sonra hepsini tutuklamasını söyler.

Kiziroğlu, Dönek Ahmet ve birkaç bey, gelen vezirle beraber saraya giderler. Ziyafet verilir, yenilir, içilir, daha sonra hükümdar Kiziroğlu'na ne istediğini, niçin geldiğini sorar. Kiziroğlu, elçiye verdiği cevabı tekrar eder. Gürcistan hükümdarı *"Senin gibi bir yiğidi geri çevirmek benim şanıma yakışmaz, bir kız sana feda olsun. Ziyafetten sonra hemen nikâh kıyılsın."* der. Kiziroğlu Mustafa Bey, Gürcistan hükümdarının kılıçtan korktuğunu zannederek beylerine müjdeyi verir.

Ertesi gün Kiziroğlu ve dokuz yüz dokuz koçak saraya davet edilir. Sakilere de bunları sarhoş etmeleri için tembih edilir. Davetliler gelir, yenilir, içilir. Ancak son içkilerini içen Kiziroğlu ile beyleri, kendilerinden geçip yere yığılırlar. Bunların önce, öldürülmesi düşünülür fakat sonradan bu düşünceden vazgeçilir. Neticede Mustafa Bey ve arkadaşları zindana atılırlar.

Aradan yirmi dört saat geçince Kiziroğlu'nun aklı başına gelir, fakat iş işten geçmiştir. Bütün olup bitenlerin Kiziroğlu'nun yüzünden olduğu anlaşılınca çok üzülen koçaklar birbirleriyle dertleşirlerken zindancıbaşı, hükümdarın emri ile onların ifadelerini almak ister. Kiziroğlu Mustafa Bey ise; *"Ya bana tasvirin sahibi olan sevgilimi verirsiniz, ya da buradan gitmem, bildiğinizi yapın."* diyerek son sözünü söyler.

Hükümdar ve çevresindekiler bunları öldürmek isterler, ancak çok kurnaz ve bin dokuz yüz doksan dokuz koçağı olan Köroğlu'ndan çekindikleri için bu fikirlerinden vazgeçerek onların zindanda kalmalarına karar verilir.

Kiziroğlu'nun başından geçenleri Çamlıbel'de, Köroğlu da duyar. Ancak doğru olup olmadığını anlamak için Kırat'ına binip Dağıstan'ın yolunu tutar. Orada kendisini hiçbir kimsenin tanımaması için derviş kılığına girer, Kırat'ı da boyar. Afganistan'da bu kıyafetle dolaşırken gelecekte iyi bir kişi olacağını tahmin ettiği Afganistan Şahı'nın torunu Esebali'yi Çamlıbel'e kaçırmaya karar verir.

Köroğlu günün birinde Gürcistan'a gelir. Kahvedeki konuşmalara kulak vererek Kiziroğlu'nun başından geçenleri iyice öğrenir. Kiziroğlu'nun asılacağını, fakat Köroğlu'nun gelmesini beklediklerini yine halkın ağzından öğrenir. Köroğlu gizlice zindanın penceresine yaklaşır ve Kiziroğlu ve koçaklarının bağlı bulunduğunu görür. Sekiz gün şehrin içini gezen Köroğlu,

tekrar Çamlıbel'e döner. Gördüklerini duyduklarını Köse Kenan'a anlatır. Köse Kenan yapılacak başka çarenin kalmadığını ileri sürerek, bin dokuz yüz doksan dokuz koçakla beraber yola çıkarlar.

Nihayet Köroğlu, Kiziroğlu Mustafa Bey gibi etrafı yakıp yıkarak değil, bir karıncayı bile incitmeden, Afganistan'a varırlar. Kimsiniz diye soranlara da göçmen olduklarını söylerler.

Halkın ağzından Köroğlu'nun methini duyan Afganistan Şahı, bunları saraya davet eder. Köroğlu ve bölükbaşları Afganistan sarayına varır. Ziyafetten sonra da Gürcistan Yaylalarına dönerler. O sırada Afganistan hükümdarı da, Gürcistan Şahı'na, "*Senin diyarıma gelen Türkmen beyini meclisine davet et.*" diye haber gönderir.

Gürcistan Şahı da bunları saraya davet eder. Ancak, bu misafirin Köroğlu olduğunu o da bilmez. Köroğlu ve bölükbaşları, sır kâtiplerinin sorularına karşılık Türkmen Beyi olduklarını, on iki ayın üç ayını dertlerine derman aramak için gezerek geçirdiklerini anlatırlar. Daha sonra da herkese dost olduklarını, düşmanlarının olmadığını söylerler. Ardından Köroğlu: "*Bize at, kılıç, kalkan, demir zırhlar lâzım. Azgınlardan almış olduğun bu malları bize sat. Ağalar her zaman hırsıza borçludur. Eğer satmazsan Koç Köroğlu Çamlıbel'den gelip hepsini götürür. Köroğlu Kiziroğlu'nun öcünü alacaktır. Hem o daha azgın ve hilelidir.*"der. Meclistekiler razı olur ve Kiziroğlu Mustafa Bey'le beylerinin giydikleri demir zırhları, kılıç, kalkan ve atlarını satın alırlar. Bundan sonra Gürcistan Şahı ile Köroğlu dost olurlar.

Sonra derviş kılığına giren Köroğlu zindanların bulunduğu yerde bir müddet dolaştıktan sonra bir hile ile nöbetçileri yere yatırır. Daha sonra da zindanın anahtarını alıp Kiziroğlu Mustafa Bey'in yanına gelir. Ona: "*Eğer diline sahip olursan, seni eski saltanatına kavuştururum, olmazsan böylece bırakırım.*"der. Kiziroğlu'na yemin ettirdikten sonra onu ve beylerini kurtarır, atlarını, kılıçlarını, kalkanlarını ve demir zırhlarını teslim ederek oradan ayrılır.

Köroğlu da kendi beylerinden bazılarını hafif yaralayarak Gürcistan Şahı'nın huzuruna çıkar, ona bir Türkmen Beyi tarafından baskına uğradıklarını, bütün varlıklarının elden gittiğini söyler. Bunun ardından da bir dervişin nöbetçilere yazılı tastan su içirerek anahtarı aldığını, bunun muhakkak Köroğlu olduğunu anlatır.

Kiziroğlu, Köroğlu'na söz verdiği için kan dökmeden Anadolu'ya gelir. Köroğlu, Kiziroğlu'nun sakladığı tasviri alıp bir nineye götürür ve eğer bu kızın gönlünü yaparsa, her isteğini yerine getireceğini vaad eder. Bunun üzerine Suna Şah'ın huzuruna çıkan nine rüyâda, kendisinin Kiziroğlu'na "*yazılı olduğunu*" gördüğünü anlatır.

Köroğlu, Kiziroğlu ile kavuştuktan sonra tekrar Afganistan'a dönüp yedi yaşındaki Esebali'yi, cariyesi ile gezerken kaçırır ve Deli Mehtar ile Han Nigâr'a gönderir. Aradan yirmi gün geçtikten sonra Köroğlu tekrar Gürcistan'a ninenin yanına gelir. Nine, kızın gönlünü ettiğini, altın kesesini verirse kızı da kendisine teslim edeceğini söyler. Buradan ayrılan nine kızın yanına gelerek, dediği günün tamam olduğunu, rüyâsında gördüğü dervişin kendisini beklediğini söyler. Kız, hazırlanarak, nine ile beraber yola çıkar. Köroğlu kızı ata bindirince, nineye altın yerine bir kamçı vurup Akçadağ Yaylalarının yolunu tutar. Köroğlu, yolda giderken, kıza kendisini Kiziroğlu Mustafa Bey'e götürdüğünü söyler. Kız da, Kiziroğlu'nu görür görmez ona âşık olur.

Diğer taraftan Koca Bey ve atlısı Ardahan Yaylalarında yaşamaktadır. Günün birinde serdarlarını toplayıp onlara "*Çardaklı Çamlıbel'den Köroğlu ilerledikçe ilerledi, İran'a geldi. Ben ise buna göz yumdum, bunun namını ortadan kaldırabilir miyiz?*" der. İhtiyar bir adam, Koca Beye kimliğini bildirmeden Köroğlu'nun yanına gitmesini ve ona Koca Beyin üzerine geleceğini söyleyerek, Köroğlu'nun bu konuda ne düşündüğünü öğrenmesini ister.

Koca Bey, fakir bir insan kılığında Çamlıbel'e gelir. Daha sonra Köroğlu'nun gözcü kuvvetleri tarafından yakalanarak Köroğlu'nun yanına getirilir. Yiyip içtikten sonra Köroğlu buna derdini sorar. O da Ardahan Yaylalarında yaşayan Koca Beyin üç bin altı yüz atlısı olduğunu, konuşmalarından Köroğlu'na saldırmayı plânladıklarını işittiğini ona anlatır. Bu habere Demircioğlu ve diğer beyler çok sevinirler. Köroğlu, ihtiyarın sözüne hak verir. Ancak, Köroğlu'nun yanında böyle beyler varken onu yok etmenin imkânsız olacağını düşünerek ertesi gün yola çıkar. Bu arada Köroğlu, Koca Beyle haber göndererek: "*Yerinde otururbut otursun, oturmazsa kardeş gibi yiyelim, içelim, konuşalım; dövüşürsek koç Köroğlu gibi dövüşelim.*" der.

Koca Bey, Ardahan Yaylalarına gelince bin iki yüz atlıyı toplayarak: "*Her şeyden önce Köroğlu'nun koçakları gibi terbiyeli olun.*" der. Daha sonra Köroğlu'nun koçaklarının çok kuvvetli olduğunu, onlara karşı gelirlerse kendilerinin yok olacağını anlatır.

Köroğlu, bu gelen adamın Koca Bey olduğunu anlar. Demircioğlu'na, Ardahan'a gitmesini ve Koca Bey Yaylalarında ne kadar atlının ve kılıç vuranın olduğunu öğrenip gelmesini ister. Demircioğlu da yola çıkar.

Öte yandan Susam Sümbül Yaylalarında "*Ellik Ağası Ahmet Bey*" adında bir adam yaşamaktadır. Her gelen geçeni sofrasına oturtur. Giderken de "*diş kirası*" verir. Onun dört oğlu ile bir kızı vardır. Onun Zeynep adındaki kızı ile Kanlı Arap adında bir bey evlenmek ister. Demircioğlu da yolunu şaşırıp bir müddet sonra buraya gelir. Ancak Kanlı Arap, Demircioğlu'ndan

önce, çoban kılığına girerek kızı bulur ve ona bir görüşte âşık olur. Yurduna dönüp, elli bin atlıya emir verir ve: *"Gidip Susam Sümbül Yaylalarından o kızı getirin."*der. Bunun üzerine Zeynep'in bulunduğu yaylaya binlerce yiğit gönderilir. Fakat, bunlardan hiçbirisi geri gelmez. Bu arada Zeynep tutsak edilmiştir. Baba ise kızının kaçırılmasından dolayı çok üzülmektedir.

Kanlı Arap'ın korkusundan o muhite hiç kimse gelemez. Bunun üzerine baba, oğlunu yol boyuna göndererek, oradan geçen dervişleri yemeğe davet etmesini ister. Oğlan da farkına varmadan Demircioğlu'nu eve getirir. Eve gelen Demircioğlu evdeki üzüntüden dolayı yemek yiyemez ve: *"Bir derdiniz mi var, neden böyle ağlarsınız?"* diye sorar. Bunun üzerine ihtiyar başından geçenleri Demircioğlu'na anlatır. Duruma çok üzülen Demircioğlu ihtiyarın elini öptükten sonra Çamlıbel'e döner. Demircioğlu, Köroğlu'na ihtiyarın durumunu, başından geçenleri anlatır. Daha sonra da Köroğlu'nun yerine kendisi geçerek 1999 koçak ve Köroğlu ile beraber Kanlı Arap'ın üzerine sefer düzenlerler. Koçaklar, yolda kendilerini karşılayan ihtiyarın elini öperler. Köroğlu ihtiyardan bu zâlimin yerini gösterecek bir serdar ister. İhtiyar da Molla Arap'ı verir. Molla Arap önlerine düşüp onlara Kanlı Arap'ın yerini gösterir.

Köroğlu ve koçakları köprünün başında dururlar. Köroğlu, Molla Arap'ı soyup Keloğlan kılığına sokar, kendisi de bir çerçi kıyafetine bürünür. Kırat'ı da beyaza boyar. Atın üzerine sandık ve içerisine de birtakım çerçi eşyası doldurur. Molla Arap'tan kendisini Kanlı Arap'ın yanına götürmesini ister.

Yaylada bir çerçinin gezdiğini duyan Kanlı Arap, teftiş için adamlarını gönderir. Çerçi, onlara Kanlı Arap için yumurta getirdiğini söyler. Bunun üzerine çerçi kılığındaki Köroğlu, Kanlı Arap'ın katına çıkar ve din farklılığı yüzünden Kanlı Arap'la evlenmek istemeyen Zeynep'in ağaca bağlı hâlini görür ve çok üzülür. Ancak kıza fazla bakamaz. Çünkü o, çok güzeldir. Kanlı Arap'a taze yumurtalarının olduğunu söyler. O da bütün yumurtaları satın alır. Kanlı Arap'ın ısrarına rağmen yemeğini yemez. Ancak yaylada rahat dolaşabilmesi için kendisine bir izin kâğıdı verilmesini ister. Kanlı Arap da: *"Çerçinin malına her kim hain bakarsa düşmanı benim, bu sınır çerçiye serbesttir."* diye bir ferman yazar.

Köroğlu gece olunca çerçi kılığında Kanlı Arap'ın kapısına gelir. Hizmetçilere, Arap'ın hanımlarına hediye olarak yüzük vermek istediğini söyler. Onlara yazılı tastan su içirtip hepsini *"dar-ı huşver"*den geçirir. Hizmetçilerin hepsi uykuya dalar. Fırsattan istifade eden Köroğlu doğru Kanlı Arap'ın odasına çıkar. Onu uyurken öldürmeyi şanına yakıştıramadığı için burnuna *"dar-ı huşver"* koklatır, elini ayağını bağlar. Köroğlu, Kanlı Arap'ın elbisesini giyip onu sırtına alır. Oradaki adamlara çerçinin kapıcıları

ne hâle getirdiğini anlatır. Keloğlan'ı sıkıştırınca, onun çerçi değil Köroğlu olduğunu söyler. Kanlı Arap kılığına giren Köroğlu, yanına gelen Keloğlan'ı da yanına alarak içeri götürür. Ona, kendisinin Köroğlu olduğunu söyler. Kanlı Arap'ı, Kırat'ın sırtına yüklerler. Kızın da ellerini bağlayıp Kanlı Arap'ın yanına koyarlar. Daha sonra Köroğlu, Kanlı Arap kılığında yola çıkar. Köprüde koçaklarla beraber pusu kuran Köse Kenan'a başından geçenleri anlatır.

Köroğlu, Kanlı Arap ve kız ile Susam Sümbül Yaylalarına doğru giderken yolda onları ihtiyar karşılar. Köroğlu, kızı babasına teslim eder, Kanlı Arap'ı Köroğlu'nun yerine ihtiyar ve ailesi öldürür. Kızı yerine teslim eden Köroğlu, 1999 koçağın gizlendiği köprüye gelir. Kanlı Arap'ın başını Demircioğlu'na teslim ettikten sonra birlikte, Kanlı Arap'ın yaylasına giderler. Demircioğlu orada hazır bulunan atlılara: "*Kanlı Arap'ın kellesi elimde, alabilen gelsin alsın.*" der.

İki ordu yedi gün, yedi gece savaşır. Bu şekilde yenileceklerini anlayan Köroğlu ve koçakları, bozuluyormuş gibi görünerek köprünün diğer tarafına, Köse Kenan'ın yanına gelirler. Daha sonra hep birlikte öyle bir kuvvetle dönerler ki, Kanlı Arap'ın atlılarından canlarını kurtarabilenler kendilerini suya atarlar. Kurtulanlardan biri, Hindistan Yaylalarındaki Paşaoğlu ile Kanlı Arap'ın kız kardeşi Cazı Karı'ya haber götürür. Onlara, olanları bir bir anlatır. Bunlar "*hilelik cezasına*" güvenerek yola çıkarlar. İki yüz elli atlı Paşaoğlu ile Cazı Karı'nın peşinden yola çıkarlar.

Öte yandan Köroğlu, Kanlı Arap'ın sürülerini toplayıp Molla Arap'a teslim eder. Cazı Karı, Kanlı Arap'ın sarayının durumunu görünce: "*Ben de aynısını ona yapacağım.*" diye ahd eder. Paşaoğlu yaylaya gelince pınardan su yerine kan aktığını görür. Binlerce askeri gören Köroğlu şaşırır. Köroğlu'na kaçması tavsiye edilirse de o kaçmayacağını, Türklükte kaçmak diye birleyin olmadığını anlatır. Savaşın durmasından sonra Köroğlu koçakları ile müşavere ederken Paşaoğlu da, Cazı Karı'dan öğrendiği sihir ile, hiç görünmeden onların yanına varıp konuşmaları dinler. Onun yiğit bir kişi olduğunu, hak yemediğini, bacısından öğrendiği sihirle kurnazlık yapabileceğini düşünürler. Paşaoğlu bu konuşmaları dinledikten sonra bacısı Cazı Karı'nın yanına gelir. Ona Köroğlu ve beylerinin yiğit kişiler olduğunu, sözlerini çok beğendiğini, onlarla meydanda kılıç kılıca savaşacağını anlatır. Bacısına da sihir yapmaması için tembihte bulunur. Köroğlu ile Paşaoğlu'nun kuvvetleri meydanda karşılaşırlar. Paşaoğlu'nun karşısına önce Demircioğlu çıkar. Paşaoğlu attan inip güreşmelerini, kim yenilirse, onun tarafının öbür ordunun emri altına girmesini söyler. İstek kabul edilir. Her ikisi de attan aşağıya iner. Demircioğlu Paşaoğlu'nu yener. Yenilgiyi kabul edemeyen Paşaoğlu: "*Bir de kılıçla savaşalım.*" der. Demircioğlu ona kıyıp kılıç vuramaz. Böyle bir yiğidi öldürmekten vazgeçer.

Paşaoğlu, Demircioğlu'nu kendi tarafına alıp yemeğe götürür. Bir süre konuştuktan sonra ayrılırlar. Demircioğlu, Köroğlu ve koçaklarına, Paşaoğlu'nu metheder. Konuşmaları dinleyen Paşaoğlu, sadece Demircioğlu'nun değil, bunların tamamının yiğit olduğunu anlar. Ertesi gün Paşaoğlu, bunları denemek için savaşa başlar. Ancak, bütün hücumlarına rağmen hiçbir şey yapamaz. Bu duruma dayanamayan Cazı Karı, sihir yapmak ister. Ancak Paşaoğlu izin vermez. İkinci gün de üç yara alan Paşaoğlu atlılarını geri çeker.

Bu savaşta, onun 89000 yaralısı ile 33000 bin ölüsü tespit edilir. Paşaoğlu'nun kuvvetlerine en fazla zarar veren Köse Kenan ve arkadaşlarıdır.

Nihayet Paşaoğlu, memleketine giderken Demircioğlu ve diğer bölükbaşları ile kan kardeşi olur. O, Köroğlu, Demircioğlu ve Köse'ye epeyce ganimet vererek Hindistan'ın yolunu tutar.

Köroğlu aldığı bu ganimetleri Susam Sümbül Yaylalarındaki ihtiyara verir. Onlarla vedalaştıktan sonra yola çıkar. Ardahan Yaylalarından geçerken önlerine Koca Bey çıkar ve onlara: "*Size yardıma gelecektim ama, ihtiyacınız olmadığı için gelmedim*" der. Üç gün üç gece ziyafet verdikten sonra kendisinin önceden düşman iken, şimdi kardeş olduğunu, elinden gelen her türlü yardımı yapabileceğini söyler. Onların yiğitliklerini, kahramanlıklarını takdir eder. Köroğlu'ndan, kendi adının da koçaklarının arasına yazılmasını ister. Böylece Ardahan Yaylasında Koca Bey atlıları Köroğlu'nun emri altına girerler. Köroğlu ve beyleri Çardakçı Çamlıbel'e gelip Çırpıcı Çayırları'nda çadır kurarlar.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 409-408.

14. BOLU BEYİ

Sultan Murad, Köroğlu'na: *"Kırkta bir bac al."* diye ferman vermiştir. Bu fermanla Köroğlu, Türk toprağı üzerinden gelip giden bezirgânlardan bac almaktadır.

Köroğlu, derviş kıyafetiyle Gürcistan'a giderken Afganistan'da Esebali'yi görür. Afganistan Şahı'nın torunu olan yedi yaşındaki Esebali eline geçirdiği bir altın liranın yazı ve turasını parmaklarıyla siler. Çocuğun gücünü gören Köroğlu, Esebali'yi, Çamlıbel'e getirir. Hiç bir şeyi bilmeyen Esebali, Han Nigâr'ı anne, Köroğlu'nu da baba bilir.

Bezirgânlar bir araya toplanıp Köroğlu'na bac vermemek için padişaha arzuhâl yazmaya karar verirler. Bu arzuhâlde, Köroğlu'nun kendilerinden kırkta bir bac yerine, yedide bir bac aldığını yazılıdır. Padişah, İstanbul içinde tellal çağırtır. Buna göre, kim Köroğlu'nu elleri bağlı padişahın huzuruna getirirse ona dünyalığı verilecektir.

Lala'nın kızı Döne'nin güzelliği bütün İstanbul'a duyulmuştur. Bolu Beyi, Döne'yi kaçırır. Bunun üzerine Bolu Beyi, yüz bir sene cezaya mahkûm edilir. Bolu Beyi'nin Keloğlan adında bir hizmetçisi vardır. Köroğlu hakkında verilen bu ilânı duyar ve Bolu Beyine haber verir. Ona, zindandan ancak bu yolla kurtulabileceğini, böylece, Döne'nin nikâhını da alacağını söyler. Bolu Beyi buna inanır ve padişahtan dışarı çıkmak için izin ister. Padişah, eğer Köroğlu'nu getirirse cezasının affedileceğini ve kızın da kendisine verileceğini söyler. Emri kabul eden Bolu Beyine seksen bin süvari ve seksen bin piyade verilir.

Bu arada Sultan Murad yedi yıldır sert kış geçiren Erzurum'u lalasıyla birlikte görmeye gider. Her tarafı harap olan "Karaz" köyünde bir ev yıkılmıştır. Eve gittiklerinde bir Keşiş onları karşılar. Padişah, ona gününü nasıl geçirdiğini sorar. Keşiş de çok zengin olduğunu söyler. Ayrıca kendisinden başka karşı köyde bir dervişin de kaldığını anlatır. Padişah onun nasıl geçindiğini sorunca Keşiş, dervişin din kuvvetiyle yaşadığını bildirir. Haberi duyan padişah dervişin bulunduğu eve gider. Derviş, padişahla lalayı hürmetle içeri alır. On dakika geçtikten sonra bir bağ yonca ve mendil içinde taze salatalık getirir. Padişah, bunları nereden aldığını sorunca o da Bağdat'tan getirdiğini söyler. Padişah, dervişe yaz mevsiminin gelip gelmeyeceğini sorar. Derviş, *"Umudum Allah'tan var ki bahara açılır."* der. Yaz gelir ve köyün adı da *"Umudum Köyü"*olarak kalır.

Kış, ağır geçtiğinden Köroğlu Çamlıbel'den dışarı çıkamamaktadır. Koçaklar, Köroğlu'dan kendilerine para getirmesini söylerler. Bunun üzerine Ayvaz dışarı çıkmak istediğini Köroğlu'na bildirir. Köroğlu, gitmemesi için ona sazıyla cevap verir. Köroğlu, Çamlıbel'den ayrılır ve yolu üzerinde

bir grup askerle karşılaşır. Ne olduğunu anlamak için derviş kıyafetine girerek askerlerin yanına gider. Askerlerle yemek yerken onlardan birisi Köroğlu'nu yakalamaya gittiklerini söyler. Derviş kıyafetindeki Köroğlu, Bolu Beyinin bulunduğu çadıra gelir. Köroğlu'na kendisinin de düşman olduğunu anlatır. Daha sonra da Köroğlu bin altın karşılığında Bolu Beyini ve askerlerini Çamlıbel'e götürmeye söz verir. Köroğlu, Bolu Beyinin çadırında saz çalıp türkü söylerken, kapının önünde duran askerlerden birisi Köroğlu'nu tanır. Çünkü o, daha evvel Köroğlu'na koçaklık yapmıştır. Durumun Bolu Beyine haber verilmesi üzerine Köroğlu yakalanır.

Bunun üzerine Köroğlu kendisinin padişah tarafından Bolu Beyini takip etmekle görevlendirildiğini söyleyerek onu ve diğer komutanları inandırır. Daha sonra da onlardan ayrılarak Çamlıbel'e gider ve olup bitenleri koçaklarına anlatır. Köroğlu, koçakların başı olan Demircioğlu'ndan kan dökmeden Bolu Beyini yakalayıp getirmesini ister. Demircioğlu beraberindeki 1999 koçakla kan dökmeden Bolu Beyini yakalayarak Çamlıbel'e getirir. Sofrada yemek yerken Köroğlu'nun kızmasıyla, Bolu Beyinin lokması boğazında kalır. Köse Kenan, Bolu Beyine acır ve Köroğlu'ndan onu affetmesini ister. Köroğlu, Köse'nin hatırını kırmayarak Bolu Beyini azad eder. Bolu Beyi ağlayarak, eğer İstanbul'a giderse kendisinin öldürüleceğini söyler. Bunun üzerine Köroğlu, Bolu Beyinin Döne'yi alabilmesi ve cezasının affedilmesi için onunla İstanbul'a gidebileceğini söyler. Bu duruma Köse Kenan karşı çıkarak kendisinin ve yanındakilerin yardımda bulunmayacağını söyler. Köroğlu, söz dinlemeyerek Bolu Beyi ile gider. Paşalar, Bolu Beyine Köroğlu'nu böyle serbest olarak götürürse Döne'yi alamayacağını söylerler. Bunun üzerine Bolu Beyi, Köroğlu'nun kollarını bağlar ve verdiği sözde durmayarak onu dövdürür. Kafile, İstanbul'a doğru yol alırken karşılarına bir dere çıkar. Dereden geçmeye kimse cesaret edemez. Paşaların fikriyle, geçmesi için Köroğlu suya indirilir. Köroğlu, su ile sürüklenerek derenin kenarına çıkmayı başarır. Bolu Beyi onun öldürüldüğünü zanneder. Fakat, Köroğlu'nun dinlendiği yerde içtiği tütünün dumanını gören iki asker, durumu Bolu Beyine bildirirler. Haberi alan Bolu Beyi, Paşalardan yardım ister. Fakat, paşalar ona yardım etmezler.

Bolu Beyi, Köroğlu'nu yakalar. Boğazına delik taş bağlar, ayrıca onun el ve ayaklarını da yedi kat iple bağlayarak İstanbul'a götürür. Köroğlu'nun bu durumunu gören padişah: "*Bolu Beyini öldürüp gelseydin seni affederdim, bu hâlde karşıma gelmeye utanmadın mı?*" der. Padişahın: "*Ey Köroğlu şimdi bağlı mısın, açık mısın?*" sözüne Köroğlu cevap veremez. Köroğlu'na kızan padişah, Bolu Beyine Köroğlu'nun kafasını kesip denize atmasını emreder. Bunu öğrenen Döne Hanım, Bolu Beyinden Köroğlu'nu konağının önünden geçirmesini ister. Döne, Köroğlu'nu görünce onun bir hile ile yakalatıldığını anlar. Bunun üzerine konağın önünde bir saat bekletilmesini ister. Daha sonra Bolu Beyine gönderdiği bir pusulada Köroğlu'nu

kendisinin öldüreceğini söyleyerek onu içeri alır. Bolu Beyi ise odanın içerisine alınmaz. Bir müddet sonra da pencereden Köroğlu'nu öldürdüğünü söyleyerek Bolu Beyinden padişaha haber vermesini ister. Oysa Köroğlu, bodruma saklanmıştır. Bolu Beyi de padişaha gidip Köroğlu'nu öldürdüğünü söyler. Bunun üzerine padişah düğünlerinin altı ay sonra olacağını Bolu Beyine haber verir. Bolu Beyi: *"Benim kahramanlığımı görmek isteyenler gelsin."* diye bir kahve yaptırır.

Han Nigâr ağlayarak, oğlu Esebali'ye sahipsiz olduğunu ve Köroğlu'ndan hiçbir haber gelmediğini söyler. Bunun üzerine Esebali, Köroğlu'nun peşinden gitmek için Köse'den izin ister. Köse, önce kabul etmezse de, daha sonra kabul etmek mecburiyetinde kalır. Esebali yola çıkar. Ancak, ilk defa gurbete çıktığından İstanbul diye Halep'e gider. Yolda dinlenirken uykuya dalar. Onu kırk haramiler uykuda iken yakalarlar. Ona kim olduğunu sorduklarında Köroğlu'nun oğlu olduğunu söyler. Fakat, harami başı buna inanmaz. Çünkü o, Köroğlu'nun eski dostudur. Köroğlu'nun bu adda çocuğun olduğundan habersizdir. Esebali, kendisinin yedi sene önce kaçırıldığını ve bütün olup bitenleri anlatır. Sonunda da haramibaşını inandırır.

Haramibaşı birçok iyilik gördüğü Köroğlu'na yardım etmeye karar verir. Esebali'ye pullu Kırat'ı verir. Belindeki kılıcı çıkarıp Esebali'nin beline bağlar. Bir miktar da para vererek onu İstanbul'a doğru yolcu eder. İstanbul'a varan Esebali atını hana bağlar. Karnını doyurmak için dışarı çıktığında bir kahvenin önünde kalabalık görür. Kahvede ne olup bittiğini sorar. Cevap olarak ise; *"Köroğlu'nu öldüren"* Bolu Beyinin seyredildiği söylenir. Esebali içeri girer. Elindeki sazı görenler ondan türkü söylemesini isterler. O, türkülerinde Bolu Beyine taş atar. Bunun üzerine kahveden çıkarılır. Ancak, kahve sakinleri bu duruma karşı çıkarlar. Esebali'ye türkü söyletirler. Döne'nin cariyelerinden birisi Esebali'nin sesini duyar. Köroğlu'na yemek vermeyi unutarak Esebali'yi dinler. Geri döndüğünde durumu Döne'ye anlatır. Döne'nin konağına gelen Esebali babasının eşyalarını görünce ağlar. Duruma üzülen Döne Hanım, babasının sağ olduğunu söyleyerek onu Köroğlu'nun yanına götürür. O da bütün olup bitenleri Köroğlu'na anlatır. Köroğlu, Döne Hanım'a gitmek istediklerini söyler. Bu arada Esebali ile Döne Hanım birbirlerine âşık olmuştur. Bunun üzerine Köroğlu; Döne Hanım'ı da alarak konaktan kaçar. Köroğlu, Döne Hanım ile Esebali'ye yola devam etmelerini söyler. Kendisi ise Bolu Beyini öldürmek için geri döner.

Padişah, Döne'nin, Köroğlu tarafından kaçırıldığını haber alır. Bunun üzerine Bolu Beyini çağırtır. Bolu Beyi bu sefer Köroğlu'nu öldürmek için hazinede bulunan tüfeği padişahtan ister. Padişah, teklifi kabul eder ve tüfeği Bolu Beyine verir. Bolu Beyi, bir müddet sonra Köroğlu ile karşılaşır,

fakat Bolu Beyi merminin üçünü de boşa sıkar. Köroğlu, Bolu Beyini yakalar. Onu Kırat'ın kuyruğuna bağlayarak taşlık bir yerde öldürür. Daha sonra Esebali ve Döne'ye yetişir.

Lala, Akçadağ Yaylalarında bulunan kardeşi Kiziroğlu'na kızının Köroğlu tarafından kaçırıldığını haber verir ve ondan yardım ister. Kiziroğlu, Köroğlu'nun peşine düşer. Yoluna devam eden Köroğlu arkasına dönüp baktığında Kiziroğlu'nun geldiğini görür. Esebali ve Döne'ye yollarına devam etmelerini söyleyerek, kendisi Kiziroğlu'nu karşılar.

Köroğlu Destanı, Ankara 1973, 499-582.

15. KAMBER KOLU

Bayburt'ta ikamet etmekte olan Şahin Beyin, yedi oğlu ve Şemsinûr adında bir kızı vardır. Oğlanların beyliğine karşılık, Şemsinûr'un hiçbir şeyi yoktur.

Duruma çok üzülen Şemsinûr meseleyi babasına açtığında, kızının gönlünü edebilecek özellikte bir kale yaptırır. "Gülşen Bağları" adı verilen bu yerde kırk cariyesi ile eğlenen kız, orada durmakta olsun, biz dönelim, Bayburt'un fakir, kimsesiz çocuğu Kamber'e...

Fakirliği yüzünden yumurta çalan Kamber'in bu hatası Şahin Beye şikâyet edilir. Pek çok işin arasında çobanlığı kabul eden Kamber, Bayburt'un çevresindeki bağlardan birisinde meyve yerken, dört şehzâdenin, Şahin Beyin kızı Şemsinûrla ilgili konuşmasını dinler. Bu haber üzerine Şemsinûr'a âşık olan Kamber sürüyü Bayburt'a getirdikten sonra: *"Koyunnunuza çoban bulun."* der ve oradan ayrılarak perişan bir vaziyette "Gülşen Bahçesi"nin olduğu yere gelir. İçeriye kabul edilmeyen Kamber, cariyelerin yöneticisi Nazlı Hanımın araya girmesiyle Şemsinûr'un yanına alınır. Hâlhatırdan sonra, Şemsinûr, babasına: *"Mektubu getiren genci idam ettir."* diye yazar ve mektubu Kamber'in eline verir. Kale dışında, Şemsinûr'un mektubunu yırtan Nazlı: *"Gelen genci gülşen bağlarına bahçıvan yap."* diye yazarak Kamber'i padişahın yanına yolcu eder.

Padişahtan bahçıvanlık için izin alan Kamber tekrar kaleye geldiğinde, Şemsinûr ve arkadaşları tarafından karşılanır. Kalede bahçıvanlığa başlayan Kamber'in iş ehli olduğu çok geçmeden anlaşılır. Şemsinûr için yapılan sazı alan Kamber, bahçenin değişik yerlerinde çalıp söylerken, Şemsinûr'un bu gence olan ilgisi epey artar. Kamber'in yanına gelen Şemsinûr, ondan sevgilisini sorar. O da sevdiği kişinin Şemsinûr olduğunu sazla anlatır. Bunun üzerine Kamber'e bir mektup veren Şemsinûr onu yolcu ederken kendisi de bayılarak düşer. Şemsinûr'u cariyeleri ayıltmak için uğraşırlarken, Kamber, Adalet Hanımın (Şemsinûr'un halası) yanına varır. Şemsinûr mektubunda halasına, Kamber'i sevdiğini belirtir. Mektubu okuyan Adalet Hanım, Kamber'i "gömleğinden" geçirerek onunla anne-oğul olur. Kardeşine (Şahin Bey) mektubu ve muhtevasını anlatan Adalet Hanım, Şemsinûr için dünür olunca, padişah oğullarıyla görüşmek için süre ister.

Oğullarına danışan Şahin Bey zamanı gelince kızını Kamber'e verir. Bayburt'a yerleşen Şemsinûr'u, günün birinde eski arkadaşları geziye götürür. Gezi sırasında haramilerin saldırısına uğrayan kırk kız ve Şemsinûr, "Yek Atlı Başı" tarafından İsfahan'a kaçırılır. Sevgilisinin gelmemesi üzerine sabırsızlanan Kamber'e acı haberi dilencilik yapan bir ihtiyar bildirir. Sabah erkenden ihtiyarla Şahin Beyin (Kayın babası) tavlasına giden Kamber, ora-

dan zayıf, çelimsiz bir at satın alır. İhtiyar bu atı sıvazladıktan sonra: *"Ey aşkar tay, üç aylık yolu üç günde alasın."* diye dua eder. Bir müddet yol giden Kamber, güzergâhı üzerinde sohbet eden üç kişiye rastlar. Bunlar Köroğlu, Demircioğlu ve Ceyhun Arap'tır. Kamber başından geçenleri anlattıktan sonra, Köroğlu delikanlının yanına, Demircioğlu ve Ceyhun Arap'ı verir. Bunlar Isfahan'a doğru giderken, Köroğlu da Çamlıbel'e gelir. Şahın huzuruna gelen üç kişi (Kamber, Demircioğlu, Ceyhun Arap) isteklerini bildirince, *"Yek Atlı Başı"* huzura çağırılır. Burada bir türkü söyleyen Demircioğlu, *"Yek Atlı Başı"*nı sarayda öldürür. Sarayda olanların şaşkınlığı devam ederken, Köroğlu ve koçakları Isfahan'ı işgal ederler. Şahla görüşen Köroğlu, Selvihan Bağları'nın olduğu yere gelir. Köroğlu kendisini tanıttığı zaman herkes sevinçten neye uğradığını şaşırır. Şahtan kızlar için ayrı ayrı armağanlar alan Köroğlu, Şemsinûr, Kamber ve kırk kızı, Bayburt Beyi Şahin Beye teslim eder. Daha sonra da yiğitliklerini taktir ettiği Şemsinûr ve Kamber'i alarak Çamlıbel'e gelir. Orada tekrar kırk gün kırk gece düğün yapılır, hasretler muratlarına ererler.

Ümit Kaftancıoğlu, *Köroğlu Kol Destanları,* Ankara 1979, 241-276.

16. ÂŞIK GÜRÛNÎ KOLU

Sivas ilinin Gürün ilçesinin yaylalarında Gürûnî adında bir âşık yaşamaktadır. Bu yaylanın beyinin adı da Gürun Bey'dir. Bey zengin, ahlaksız olmanın yanında o derecede acımasızdır. Âşık Gürûnî ise çok fakir olup, Nergis adındaki hanımının dışında üç oğlu vardır. Âşık Gürûnî fakirliğinden dolayı para kazanmak için gurbete gider. Yolu, tesadüfen Köroğlu'nun Çamlıbel'ine düşen Âşık Gürûnî'yi, Köroğlu yakalatarak huzuruna getirtir. Köroğlu, misafirinin karnını doyurur. Gürûnî, yemek yerken aklına hanımı ve çocukları gelir. Bunun üzerine yutkunmaya başlayan, âşık birkaç lokma daha aldıktan sonra sofradan kalkar. Köroğlu, âşığa nereli olduğunu sorar. Âşık, sazını eline alır ve kendisini Köroğlu ve arkadaşlarına tanıtır. Fakat, Âşık Gürûnî gerçek adını ve gerçek hâlini anlatmaz. Çünkü, Köroğlu'nun kimsesiz olanları yanına aldığını daha önceleri duymuştur. Köroğlu saz çalmasına ve kimsesiz oluşuna sevinir ve: *"Sana iş veririm, burada üç garım var, ağlamak gorkmak yok, ayrıca dört yılda bir maaş veririm."* der.

Gürûnî, Âşık Mehmet adıyla Çamlıbel'de işçiliğinin üçüncü yılını doldurur. Bir gün Köroğlu ile sabah kahvaltı yaparken, pencereye konan iki yavrulu kuş; Gürûnî'yi çok etkiler ve ağlamaya başlar. Bunun üzerine Köroğlu, Âşık Mehmet'e bir tokat vurur. Ve ona: *"Bu yaylada sana ağlamak yok demedim mi?"* der. Âşık saz eşliğinde bir dörtlük daha söyler. Köroğlu, ona yeniden kızar ve kendisinden birey sakladığını, gerçekleri kendisine olduğu gibi anlatmasını ister. Âşık Gürûnî sazıyla gerçek adını ve gerçek hayatını olduğu gibi anlatır.

Köroğlu ile Gürûn Beyi daha önce birçok kere savaşmışlardır. Bu yüzden Köroğlu Gürün Beyini çok iyi tanımaktadır. *"Eğer Âşık Gürûnî'nin karısı çok güzelse, bey ona takılmıştır, bunu da ancak savaş temizler."* der. Köroğlu Çamlıbel'in ağası Köse Kenan'dan izin ister. Köroğlu izin aldıktan sonra Kırat'ını yağıza boyatır, sakal takar, doksan dokuzluk tespihini alır, çizmelerini giyer, sırtında yamçı, elinde kamçı, "hu... dost" diyerek Gürün Yaylasının yolunu tutar.

Bu sırada Gürün Yaylasında bazı olaylar olmuştur. Gürün Beyi, Âşık Gürûnî'nin gidişinden iki buçuk yıl sonra bir gün sabahleyin yaylada gezerken Âşık Gürûnî'nin hanımını (Nergis'i) görür ve onu zorla getirerek kendisine eş eder.

Köroğlu yaylaya gelirken Sultan Murad'ın Çamlıbel'e asker gönderdiğini işitir. Bunun üzerine Köroğlu hemen geriye döner ve Âşık Gürûni'yi Gürün'e gönderir. Gürûnî, Gürün'e geldiğinde en küçük oğlunu bulur ve annesinin başına gelenleri ondan dinler.

Bunun üzerine Âşık Gürûnî, Çamlıbel'e döner ve hanımının başına gelenleri Köroğlu'na bir bir anlatır. Bu arada Çamlıbel'de durum normale

dönmüş, Sultan Murad, askerlerini geri çekmiştir. Bunun üzerine Köroğlu yeniden derviş kılığına girer, Köse Kenan'dan izin almadan yaylaya doğru hareket eder. Yaylaya gelince, kendisini derviş Ruşen Ali olarak tanıtan Köroğlu, Gürün Beyinin çadırında yiyip içmeye başlar.

Bir buçuk ay kadar beyin çadırında kalan Köroğlu'nu günün birinde beyin adamlarından birisi tanır. Bunun üzerine Köroğlu hile ile bir çukura düşürülür. Burada çok kötü bir duruma düşen Köroğlu'na Nergis Hanım yardım eder. Nergis Hanım oğullarından birisini Köroğlu'nun isteği üzerine Çamlıbel'e gönderir.

Genç, Köroğlu'nun başına gelenleri onun koçaklarına haber verir. Köse Kenan önce Köroğlu'na kızarsa da sonra koçaklara akın için izin verir. Köroğlu'nun koçakları Gürün'e geldiklerinde, Geyik Ahmet'in dışındaki herkes bir yere gizlenir. Vücudundan kanlar akan Geyik Ahmet doğruca Bey'in yanına varır ve Köroğlu'nun adamlarının kendisini yaraladıklarını anlatır.

Bey, Köroğlu'nun yanında esir olduğunu söyleyince kendisine verilmesini isteyen Geyik Ahmet, Köroğlu'nun düştüğü kuyunun başına getirilir. Oradan işaret veren Geyik Ahmet Köroğlu'nu kurtarır, 1999 koçak Gürün Beyini yenerler. Yaylanın ne kadar koyunu, devesi, malı varsa savaş ganimeti olarak alınır. Gürün Beyi kolları bağlı Âşık Gürûnî'nin karşısına getirilirken Nergis Hanım'ın attığı bir ok ile öldürülür.

Köroğlu, yaylayı Deli Boran'a bırakarak Çamlıbel'e çekilir. Nergis ile Âşık Gürûnî yeniden kırk gün kırk gece düğün yapılarak evlendirilir. Böylece zalime adalet dersi verilir, mazlumun da ahı alınmış olur.

Reyhanî anlatması, 1980. (Arşivimizden)

17. KOCABEY KOLU

Kocabey, adından da anlaşılacağı üzere iri yarı, yiğit birisidir. Para pul peşinde koşmayan bu delikanlıyı günün birinde padişahın askerleri kuşatır. Padişahın ordusuna yenilen Kocabey bir kahveciden Köroğlu'nun ününü işitir. Bunun üzerine Mustafa ve Arif Beylerle Çamlıbel'e giden Kocabey, Köroğlu'yla güreşir. Güreşi kazanan Kocabey, Köroğlu'nun yiğitliği karşısında onun koçakları arasına katılır. Daha evvel hiç kimsenin getiremediği Hezaran Bülbülü araştırma görevi Kocabey'e verilince o, yanına Mustafa, Arif ve Ayvaz'ı da alarak seyahate çıkar. Kocabey, yolda Ayvaz'la karşılıklı şiir söyler. On beş gün süren yolculuktan sonra bir ırmak kenarında konaklarlar. Üç arkadaşını orada bırakan Kocabey yedi deryayı aştıktan sonra bir ihtiyarla karşılaşır. Ondan aldığı emirlere uyan Kocabey, arslan ve kaplan engellerini geçtikten sonra kapıyı kırarak Hezaran Bülbülün olduğu yere girer. Hezaran Bülbülü de yanına alan Kocabey, çok kısa bir süre içerisinde üç arkadaşının yanına gelir.

Bu sırada yiyecek bitmiştir. Avlanılması gerekmektedir. Fakat, hiç kimse bu işe girmek istememektedir. Beş kişi arasında Kocabey, bir kervanı görür. Mamaç Bezirgân'a ait olan bu kervan kolay kolay elde edilmez. Mamaç Bezirgân, Ayvaz'ın dışındaki üç yiğidi de yaralar fakat Ayvaz'a yenilmekten kurtulamaz. Bunun üzerine Mamaç Bezirgân çıplak vaziyette Silistre Paşası Hasan Paşanın (Bazı varyantlarda İstanbul Paşası) yanına gider. Duruma çok kızan Paşa, (İstanbul Paşası) Çamlıbel'e gitmekte olan beş kişiyi yakalar. Bunlar zindanda günlerini geçirirken saz eşliğinde başlarından geçenleri anlatırlar. Sesi duyan bir genç, Kocabey'den aldığı mektubu Köroğlu'na ulaştırır.

Olanları okuyan Köroğlu, kıyafet değiştirerek padişahın huzuruna çıkar. Kendisinin kırk yıldan beri Köroğlu'na hizmet eden biri olduğunu, şimdi ise kovulduğunu anlatır. Padişah da, onun arkadaşlarının idam edileceğini, böylece intikâmının alınmış olacağını anlatır. Koçaklarını idam bölgesinin dışına yerleştiren Köroğlu, dört kişinin sehpaların altına getirilmeleri ile vur emrini verir. Dört kişi kurtarıldıktan sonra Hezeran Bülbül de Köroğlu'nun atının sırtında Çamlıbel'e gelir. Kırk gün kırk gece düğün yapıldıktan sonra Kocabey'le, Hezeran Bülbül evlendirilir. (Bazı varyantlarda Köroğlu ve arkadaşları Hasan Paşanın askerlerini yenerler. Hasan Paşa, kızı Çeşminaz'ın Köroğlu'na yalvarması yüzünden ölümden kurtulur. Çeşminaz Ayvaz'la evlendirilir.)

Ümit Kaftancıoğlu, 277-301.

18. KÖROĞLU'NUN SONU

Firenk Bezirgan, oğlunun kendisinden alınıp Köroğlu'nun yanına götürülmesini bir türlü hazmedemez. Bu duygularla Köroğlu'ndan intikam almak ister. Sonunda çakmaklı tabancayı icat eder. Bu silâhı bütün malzemesiyle birlikte Ayvaz'a hediye etmek ister. Bezirgân'ın Ayvaz'ı seçmesinden maksadı; Ayvaz'ın çok genç olması ve böyle bir silâha heves edeceği düşüncesindendir. Onun elinden çıkacak bir kazanın üstüne, Ayvaz'a yapılacak bir karşılık da Çamlıbel'e dağıtmaya yetecektir. Böylece Bezirgân intikamının alınabileceğini hesaplar. İcat ettiği silâhı alarak Çamlıbel'e gelir ve onu Ayvaz'a hediye eder. Ayvaz'a silâhın nasıl kullanılacağını tarif ettikten sonra oğlunun yanında o gece uyuyup sabah erkenden Çamlıbel'den ayrılır.

Köroğlu'nun Çamlıbel'e geleceği gün bütün beyler Süt Pınarı'nın başında toplanır. Ayvaz da Firenk Bezirgân'ın hediye ettiği silâhla gelir. Demircioğlu bu silâhın kendisini öldürmeyeceğini söyleyerek Ayvaz'la iddiaya girer. Bunun üzerine Ayvaz silâhla Demircioğlu'nu öldürür. Bunu gören Ahmet Bezirgân da kılıcını çekerek Ayvaz'ı öldürür. Köroğlu'nun çok sevdiği Ayvaz'ın öldüğünü gören Dağıstanlı Hasan, öfkeyle yerinden kalkıp bir kılıç darbesiyle Ahmet Bezirgân'ın oracıkta başını gövdesinden ayırır. Bu olaylar üzerine Köroğlu'na haber verilir.

Köroğlu, Demircioğlu'nun, Zor Ahmet Bezirgân'ın kanlar içinde yattığını görür. O anda Köroğlu'nun beli bükülür, saçı sakalı ağarır, gözlerinden de yağmur gibi yaş dökülür. Bunun üzerine Köroğlu sazı ile çalıp söylemeye başlar.

Köroğlu, vekâletini üzerine aldığı Dağıstanlı Hasan'dan ölülerin gömülmesini ve hazinenin hesaplanmasını ister. Beyler de, Köroğlu'nun babasının yanına gömülür.

Köroğlu, hazineyi yirmi ikiye böler. Birini kendisi, kalanını da yirmi bir tabur arasında bölüştürür. Beylerini dağıtan Köroğlu, Hösne Bala Hatunu, oğlu Hasan'ın nişanlısı Gülizar Hatun'u, Benli Döne'yi ve yanında hizmet edenleri de alarak Şam'a doğru göç eder.

Köroğlu ve yanındakiler Şam'a varıp yerleşirler. Köroğlu Şam'ın Kırklar Dağı'nı ziyaret eder. Dünyadan elini eteğini çeken Köroğlu bir köşede inziva hayatı yaşamaya başlar.

Benli Döne, Köroğlu ile evlenemediği için gün geçtikçe sararıp solar. Bir sabah Benli Döne yatağında ölü bulunur. Köroğlu, onu Kırklar Dağı'nın altındaki mezarlığa gömer.

Bir gün Köroğlu, oğlu Dağıstanlı Hasan'la Döne'nin mezarına giderken Hasan'dan önde yürümesini ister. Hasan öne geçip yürümeye başla-

dıktan sonra Köroğlu ortadan kaybolur. Hasan, arkadan şu sesi duyar: *"Oğlum Hasan, anan Hüsne Bala Hatunu, nişanlını, ölen beylerin nişanlılarını yanına al, doğru Dağıstan'ın yolunu tut. Beni de atımı da arama."*

Dağıstanlı Hasan arkasına dönüp baktığında Köroğlu'nun gözden kaybolduğunu görür. Sazının sesi ile Köroğlu'nun sedası Kırklar Dağı tarafından gelir.

Hasan mezarlıktan eve gelip annesi Hösne Bala Hatun'a olanları anlatır. Bala Hatun, oğlundan Köroğlu'nun dediklerini yapmasını ister.

Hasan, Güllüzar ile annesini, ölen beylerin nişanlılarını ve hizmet edenleri yanına alarak Dağıstan'a doğru yola çıkar. O günden sonra Köroğlu'na bir daha rastlayan olmamış.

Hüseyin Bayaz, *Köroğlu'nun Antep Rivayeti,* 1981, 338-345.

19. CELÂLÎ VE MEHMET BEY HİKÂYESİ

Köroğlu, ömrünün sonlarına doğru arkadaşlarına veda ederek Çamlıbel'den ayrılır. Onu aramaya giden Bıyıklı Yusuf Bey, Tokat bölgesinde yemek yiyen üç kişiye rastlar. Onlardan su isteyen Yusuf, daha ileriye doğru yol alır. Beş kişilik ekibi geçen Yusuf, daha sonra kırk kişilik ekibe tesadüf eder. Bunların içinde Köroğlu da vardır. Orada da suyunu içen Bıyıklı Yusuf, arkadaşlarının yanına döner ve Köroğlu'nun "kırklara" karıştığını söyler. Bunun üzerine Köroğlu'nun koçakları dağılır. Bu koçaklardan Celâlî ve Mehmet Beyler Aydınlı oldukları için memleketlerine dönerler. Orada rahat durmayan Celâlî Bey ve ailesini halk istemez. Bütün malını satmak isterse de kimse almaz. Bunun üzerine Celâlî'nin oğlu Mehmet Bey, kendilerine ait evi yakar.

Isfahan'a doğru yola çıkan baba ile oğlunu yolda haramiler çevirirler. Fakat, baba ile oğlu kahramanlıkları ve yiğitlikleri sayesinde haramileri yakalayarak Şah'ın huzuruna götürürler. Durumu gören Şah, kırk haramiyi kovar ve Celâlî ile Mehmet Bey'i yanına pehlivan olarak alır.

Ayrı bir konağa yerleşen Mehmet Bey, günün birinde Ahmet ve Ali Han adındaki arkadaşlarıyla birlikte hamama gider. Mehmet Beyi gören Nezaket adındaki kız, bu delikanlıya bir görüşte âşık olur. Dönüşte Mehmet Beyi gören Güleser de ona âşık olur ve Mehmet Beye altın top atar. Mehmet Bey de topu ayağıyla iter.

Diğer taraftan Sırp Beyi Isfahan Şahına ferman göndermiştir. Bu fermana karşılık Celâlî Bey sabırsızlanarak hazırlık görür ve Sırbistan'a doğru yola çıkar. Bu arada Güleser Hanım da Mehmet Bey aleyhine yazdırdığı mektubu babasına gönderir.

Celâlî Bey seferde iken kırk vezir ve padişah Mehmet Beyin idamına karar verirler. Fakat, Keloğlan'ın araya girmesiyle ferman yırtılır.

Buradan ayrılan Keloğlan, Mehmet Beye olanları anlatır. Duruma çok üzülen Mehmet Bey ve arkadaşları gece yarısı Isfahan'dan ayrılırlar. Yolda yanlarına aldıkları âşıkla seyahatlerine devam eden Mehmet Bey ve arkadaşları, üç yol ayrımına gelirler. Arkadaşlarını gidilip de dönülmeyen yoldan geriye çeviremeyen Âşık Aydın ve diğerleri yollarına devam ederler. Konakladıkları yerde bir Arap'la karşılaşan Mehmet Bey ve arkadaşları mücadele ederlerken Celâlî Bey de savaşı kazanır. Fakat, oğlunun kaybolduğunu anlayınca vakit kaybetmeden yola düşer. Bir süre sonra üç yol ayrımına gelen baba da oğlunun gittiği yola gider. Aynı Arap'la karşılaşan Celâlî Bey, oğlunu ve arkadaşlarını bulunca çok sevinir.

Celâlî Bey, oğlu ve arkadaşları günün birinde Isfahan'a gelirler. Hamama giden bu dört kişiden Mehmet Beyi Güleser Hanım zorla saraya çıkartır.

Güleser'le dört gün kalan Mehmet Bey, Âşık Aydın'a, Şerife adındaki kızı nikâhlar. Şah'ın korkusundan Zengi'ye kaçan âşıklar, orada Güleser'in akrabalarının yanında kalırlar. Bu arada hain dayıoğlu, Güleser'e göz koyduğu için Mehmet Beyi öldürtmeye karar verir. Fakat, Karaçöl'ün meclisi bu işe rıza göstermez. Mehmet Bey, cirit oyununda bir adam öldürdüğü için kısasa kısas düşüncesiyle öldürülmek istenir. Ancak Güleser'in isteği üzerine ona kırk gün izin alınır. Diğer taraftan arkadaşlarının kaybolduğunu anlayan Âşık Aydın, Şerife'den izin alarak Zengi'ye doğru yola çıkar. Orada Karaçöl'e çalıp söylemeye başlayan Âşık Aydın, Güleser'i çadırına çağırtarak olanları anlatır. Karaçöl'e bir yalan uyduran Âşık Aydın, Mehmet Beyin ölüm zamanını biraz daha uzatır. Âşık Aydın da bu arada Mehmet Beyin arkadaşlarını çağırır. Mehmet Beyin pehlivanları Karaçöl'ü yenerler. Daha sonra Karaçöl, eşleriyle birlikte bir dilenciye verilir, kendisinin yerine Kara Vezir şah olur. Karaçöl de, eli ayağı bağlı olarak Isfahan'a getirilir. Şah'ın emriyle Karaçöl öldürülür.

Mehmet Bey ile Güleser'e de kırk gün kırk gece düğün yapılır.

Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği,* Ankara 1946, 229-247.

20. KİRMANŞAH HİKÂYESİ

Hikâye, Türkiye, ve Azerbaycan'ın dışındaki Türk devlet ve topluluklarında bilinmemektedir. Hikâye, sadece sözlü kaynaklarda anlatılmakta olup, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan bazı derlemelerde değişik anlatmaları tespit edilmiştir. Bu derlemelerden yararlanılarak Ali Berat Alptekin tarafından hikâye üzerinde bir yüksek lisans tezi yapılmıştır. (Alptekin, 1999) Bu çalışmada hikâyenin sözlü anlatmaları çeşitli yönleriyle (motif, şiir, epizot vb.) değerlendirilmiştir. Ayrıca halk hikâyeleri üzerinde çalışan araştırıcılar. (Şimşek, Çolak, Duymaz vb.) bu hikâyeyi çeşitli mukayeselerde değerlendirmişlerdir.

Kirmanşah Hikâyesi'nin kaynağını, Binbir Gece Masalları meydana getirmektedir.

Tiflis (*Bazı varyantlarda Horasan)* şahı olan Hurşit Şahın hiç çocuğu olmaz. Bir gün Tiflis halkı, sünnet merasimi için Hurşit Şahın huzuruna gelirler. Çocuğunun olmayışını hatırlayıp çok üzülen Hurşit Şah, vezirini de alarak gurbete çıkar. Bir akarsu kenarında mola verdiklerinde yanlarına bir derviş gelir. Derviş, onların derdini bilir ve iki tane elma verir. Şaha ve vezirlerine elmalarını hanımlarıyla beraber yemelerini ve olacak çocuklarına kendisi gelmeden ad vermemelerini tembih eder.

Dervişin tavsiyelerine uyan Hurşit Şahın zamanı gelince bir oğlu olur. Çocuğa Kirmanşah adı verilir. Kirmanşah dört yaşına geldiği zaman, hocalar ona okutacak ders bulamazlar. On dört, on beş yaşlarına gelen Kirmanşah, günün birinde ünü çok duyulan Yemen Padişahının kızı ile dövüşmeye gideceğini söyler. Aile ve meclis bu işe karşı çıkmasına rağmen, dervişin araya girmesi ile ona izin çıkar. (Hikâyenin giriş kısmı bazı varyantlara göre şöyledir: Hurşit Şah, Mehbub Hanımı çok sevmektedir. Fakat, karı-kocanın arasını açan bir süt nine vardır. Süt nineye çok kızan Mehbub Hanım, günün birinde bu kadını öldürür. Bunun üzerine Mehbub Hanım, Tiflis'e Hasan Paşanın yanına gönderilir. Hamile olan Mehbub Hanım çocuğunu burada dünyaya getirir.) Babasından izin alarak Yemen Sultanının yanına giden Kirmanşah onu güreşte yener. Bunun üzerine Yemen Sultanının kızı Mahperi, Kirmanşah'ın sevgilisi olur.

Kirmanşah, bir gün rüyâsında pir elinden bâde içer. Allah; üçler, yediler, kırklar ve Mahperi'nin aşkına üç bâde içen Kirmanşah, her geçen gün yanıp tutuşurken, Herat'ta, Mahperi de aynı pirin elinden üç bâde içmiştir.

Babasından zorla izin alan Kirmanşah yola çıkarak önce amcasının yanına gelir. Onun da iznini alarak yoluna devam eder.

Bir gün Köroğlu'nun koçaklarından Koca Arap'la karşılaşan Kirmanşah, onu da yener. Bunun üzerine Koca Arap, Kirmanşah'ı kendisine evlât edinir. Koca Arap Kirmanşah'ı Herat'a göndermek istemez ise de,

buna muvaffak olamaz. Ancak Kirmanşah, olağanüstü özelliklere sahip olan Kara Kaytaz adındaki atı, Koca Arap'tan almayı da ihmal etmez.

Yoluna devam eden Kirmanşah, yol boyunca olağanüstü engellerle karşılaşır. Bu engelleri pirin yardımıyla geçen Kirmanşah, yolda iken, Herat'ta Mahperi'yi dev kaçırır. Bu olay, Herat halkının yediden yetmişe karalara bürünmesine ve yas tutmasına sebep olur.

Günlerce süren yolculuktan sonra Herat'a gelen Kirmanşah, olanları Herat hükümdarı Selim Şahtan dinler. Yemen Şahının kızını da Herat'ta bırakan Kirmanşah, Kaf Dağı'na doğru yola çıkar. Burada Kirmanşah'a yine bir pir yardımcı olur. Ancak, Kaf Dağı olağanüstü özelliklere sahiptir.

Bazen dondurucu soğukla, bazen de kavurucu sıcakla karşılaşan Kirmanşah, atı Kara Kaytaz ile devin olduğu yere kadar gelir. Bu arada dev, Kirmanşah'ın amca oğullarını da kaçırmış ve mağarasına hapsetmiştir.

Olağanüstü vasıfları olan Kara Kaytaz ve Mahperi'nin yardımıyla Kirmanşah, devi öldürmeyi başarır. Mağarada esir olan sevgilisini ve amca oğullarını (bazı varyantlarda üvey kardeş) kurtarır. Fakat, hain amca oğulları, Kirmanşah'ın atını ve devin nişanelerini alarak kaçarlar. Yaralı olan Kirmanşah ve Mahperi ise; Kaf Dağı'nda kalırlar. Yolda at kaçar ve Kirmanşah'ın yanına geri döner. Yaralı Kirmanşah'ı ve Mahperi'yi üzerine alan at, Tiflis'e doğru yola çıkar. Günlerce süren yolculuktan sonra Kara Kaytaz iki sevgiliyi Tiflis'e ulaştırır. Fakat, geldikleri yerin neresi olduğunu kimse bilmemektedir. Yaralı sevgilisine süt aramaya giden Mahperi dönüşte, kimseyi bulamaz. Çünkü Kirmanşah'ı babasının bahçıvanları bulup tedavi etmeye götürmüşlerdir. Kirmanşah, Mahbub ve Hurşit Şah tarafından tedavi edilirken yolunu kaybeden Mahperi, kendisini ırmağa atarak intihar etmek ister. Kara Kaytaz da perişan bir şekilde Koca Arap'ın yanına gelir.

Mahperi, tesadüfen ölümden kurtulur. Kemerinin takıldığı yerde ise tesadüfen büyük bir hazine bulur. Perişan vaziyetteki Kara Kaytaz'ı gören Koca Arap, on dört bin kişilik ordusuyla birlikte Herat Şahının üzerine yürür. Oradan bir haber alamayınca Kirmanşah'ın amcasının ülkesine gelen Arap, orada iki hain kardeşle karşılaşır. Olanları dinler, fakat çok geçmeden yalanları ortaya çıkar. Bunun üzerine iki haini de alıp Tiflis'e gelir. Orada Kirmanşah'ı bulurlar ve hemen Mahperi'yi aramaya çıkarlar.

Mahperi ise, bulduğu hazineyle büyük bir saray yaptırmış ve üzerine "*Gelen giden yesin içsin, Kirmanşah hayrına.*" diye yazdırmıştır. Yazıyı okuyan Koca Arap, olanları bir de orada dinler. Gerçekler ortaya çıkınca iki hain amca oğlunu (üvey kardeşlerini) öldürür. Mahperi'nin de babasına haber gönderilir.

Onun da gelmesiyle kırk gün, kırk gece düğün yapılır. Kirmanşah'la Mahperi murada ererler. Kötüler de cezalarını çekerler.

Ali Berat Alptekin, *Hikaye Araştırmaları 1, Kirmanşah Hikâyesi,* Ankara 1999, 131-270.

21. EŞREF BEY HİKÂYESİ

Hikâye sadece Türkiye sahasında bilinmete olup, konu ile ilgili olarak Doğan Kaya'nın danışmanlığında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. (Kuzucular, 1992)

Kandehar Şahı, her yıl Şiraz Şahına haraç vermektedir. Fakat günün birinde haraç meselesine, Kandehar Şahının meclisi karşı çıkınca iki ordu arasında savaş başlar. Uzun süren savaşın sonunda Kandehar Şahı ölür ve yerine Deli Murat geçer. Böylece de Kandehar halkı haraç vermekten kurtulmuş olur.

Deli Murat, zaferden sonra evlenir ve bu evlilikten bir oğlu dünyaya gelir ve çocuğun adı meclis tarafından Eşref konulur.

Eşref, öğrenimini tamamladıktan sonra günün birinde rüyasında pirleri görür. Pirlerin verdiği badeyi içen Eşref, Şiraz Şahının kızına âşık olur. Oğlunun durumunu anlayan Deli Murat, Şiraz Şahından kızını isterse de Şah, kızı Zöhre'yi vermez. Bu arada bezirgân vasıtasıyla Zöhre, sevgilisi Eşref'e bir mektup gönderir. Ancak mektup yanlışlıkla Eşref yerine babası Murat'a verilince Şah meseleyi daha iyi anlar.

Eşref, babasından izin alarak bezirgânla beraber Şiraz'a gider. Eşref, Zöhre'nin sözünü tutmadığı için Deli Behran adında birisine yakalanır. Buradan kurtulan Eşref, Deli Behran'ı Şiraz Şahına şikâyet eder. Bunun üzerine Behran'ın kahvesi kapatılır. Fakat Behran, Şahoğlu Şah Abbas'ın kardeşi olduğu için, ağabeyinin de yardımını alarak Eşref'i öldürmek ister. Fakat, Eşref, Zöhre'ye Hak âşığı olduğunu anlatınca ölümden kurtulur.

Bu arada, Deli Behran'ın şikâyetlerinin ardı arkası kesilmemektedir. Tekrar idam kararı verilen Eşref, meseleyi Şahoğlu Şah Abbas'a anlattığı zaman ölümden kurtulur ve Zöhre ile evlendirilir.

Diğer taraftan Eşref, içinde bulunduğu durumu bildiren bir mektubu bezirgânla babasına gönderir. Haberi alan Murat Han, savaş için Şiraz'a geldiğinde oğlunun düğünü ile karşılaşır.

Oğlu ve gelinini Kandehar'a getiren Murat Han, onlara kırk gün kırk gece düğün yapar.

Saim Sakaoğlu- Ali Berat Alptekin-Yurdanur Sakaoğlu-Esma Şimşek, *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri II,* Ankara 1999, 1-45.

22. LÂTİF ŞAH HİKÂYESİ

Hikâye, Türkiye ve Azerbaycan'ın dışındaki Türk devlet ve topluluklarında bilinmemektedir. Hikâyenin sözlü kaynaklarda çok sayıda anlatması tespit edilmiştir. Öğrenci tezlerinin dışında Lâtif Şah Hikâyesi pek çok kaynakta bulunmaktadır. (Ahundov: 1965-1972; Olcay vd., 1988 vb.)

Doğu Anadolu Bölgesi'nde hikâyenin musannifi olarak Çıldırlı Âşık Şenlik bilinmektedir. Hikâyede masal unsurları çoğunlukta olup masal kaynaklı bir halk hikâyesidir. Hikâyenin bilimsel derlemesini Ensar Aslan yapmıştır. (Aslan, 1974)

Yemen şehrinde Gamsız Şah adında hiç derdi kederi olmayan bir padişah vardır. Gamsız Şah, günün birinde berberine tıraş olurken levhanın üzerindeki tüylerin döküldüğünü görür ve bu duruma çok kızar.

Evine düşünceli gelen Gamsız Şah kıyafet değiştirerek vezirini de yanına alır ve gurbete çıkar. Yolda abdest alıp namaz kılan padişah ile vezirin yanına ak sakallı bir ihtiyar gelir.

Bunların derdini bilen pir, onlara yemeleri için bir elma verir. Elma yenildikten sonra doğacak çocuğa kendisinin ad koyacağını bildirir ve kaybolur.

Aradan zaman geçer, padişah ile vezirin birer çocukları olur. Ancak dervişin tavsiyesine uyulduğu için çocuklara ad konmaz.

Çevrenin baskısına dayanamayan padişah çocuğa ad koymak isterken, elma veren ihtiyar gelir. Çocuğa Lâtif Şah adını koyar. Bir müddet sonra sünnet olan Lâtif Şah okula gitmeye başlar. On yedi-on sekiz yaşlarına gelen Lâtif Şah, yiğit bir delikanlı olur ve ok atmaya merak sarar. Yine bir gün avcılık yaparken dağdaki ışığı takip eden Lâtif Şah, haramilerle karşılaşır. Onlarla savaşan Lâtif Şah, savaşı kazanır, kendisi de haramilik yapmaya başlar. Şikâyet üzerine ise haramiliği gümrükçülüğe tevil eder. Böylece Lâtif Şah adı kısa sürede her yerde duyulur. Bunlar arasında Hindistan Şahı'nın kızı Mehriban Sultan da vardır. Lâtif Şah adını duyan ve ona âşık olan kız onu görmek istemesine rağmen bir türlü göremez.

Uydurma bir rüya ile Yemen şehrindeki Elvan Dağı'nı ziyaret etmesi gerektiğini anlatan kız, cariyeleri yardımıyla babasından izin alarak seksen deve Hindistan kumaşı ve çok sayıda askerle Yemen'e doğru yola çıkar. Üç ay sonra Yemen'e gelen kervan, sınırda gümrükçü (Lâtif Şah) ile karşılaşır. Tahtırevan üzerindeki kızı gören Lâtif Şah bayılır. Kız da ona bir mektup bırakarak oradan ayrılır.

Durumdan haberdar olan Gamsız Şah, bütün hekimleri sarayına çağırtır, fakat oğlunun derdine kimse çare bulamaz. Bunun üzerine Şah, lalasını

yanına çağırarak yedi gün içinde derdine derman bulmasını ister. Aksi takdirde kendisini öldüreceğini de belirtir. Çünkü olay zamanında lalanın oğlu Ahmet, Lâtif Şahın yanında bulunmuştur.

Babasının derdini anlayan Ahmet, mektubu çıkarır. Bunun üzerine Lâtif Şahın kara sevdaya tutulduğu anlaşılır. Bir saz alan lala, çalıp söylemeye başlar. Sazın sesini duyan Lâtif Şah ayılır.

Oğlunun derdini anlayan Şah, bütün hapishaneleri boşalttırır, açları yedirir, çıplakları giydirir. Bir müddet sonra sevgilisinin yanına gideceğini bildiren Lâtif Şah, hazırlık görür.

Seksen deve yükü kumaş ve lalasıyla birlikte Hindistan'a varan kervan, şehrin kenarında konaklar. Kervanı bırakan Lâtif Şah ile Koca Lala, Hindistan padişahının huzuruna çıkar ve ona çok kıymetli ve güzel bir hediye takdim ederler. Hediyenin güzelliği karşısında şaşkına dönen Hindistan Padişahı, Bezirgân'a şehrin en güzel yerinde bir dükkan verir. Kumaşları ucuz satan Koca Lala'nın karşısında hiç kimse dayanamaz.

Mehriban Sultan, kırk cariyesinden Topal Ağca'yı, isteği üzerine Koca Lala'dan elbiselik alması için dükkâna gönderir. Lâtif Şahın güzelliği karşısında şaşıran kız, bir görüşte ona âşık olur. Eşyalarla birlikte Topal Ağca ve Lâtif Şah, Mehriban Sultan'ın yanına gelirler. İki âşık birbirlerini görünce sarmaş dolaş olurlar. Kırk cariyenin adını sazla söyleyerek Hak âşığı olduğunu kabul ettiren Lâtif Şah, sevgilisinin yanından ayrılarak Koca Lala'nın yanına gelir. Olanları lalaya anlatan Lâtif Şahın konuşmalarını dinleyen Kel Mehmet, olanları Hindistan Padişahına nakletmek için giderken Koca Lala'ya yakalanır. İki avuç altın karşılığında şikâyetten vaz geçer.

Öte yandan Fes Padişahı da Mehriban Sultan'a âşıktır. İsfendiyar adlı komutanına Hindistan'ı kuşatmasını ve Mehriban Sultan'ı getirmesini emreden Fes Padişahı, bu işi yapabilirse güzelliği, şöhreti dünyayı tutmuş olan kız kardeşi Esmer Sultan'ı ona verecektir. Olanlar karşısında çaresiz kalan Hint Padişahı, kızını Fes Padişahına vermeye razı olur. Diğer taraftan da: *"Kim Fes Padişahını yenerse ona istediği her şeyi vereceğim."* diye ilân verdirtir.

Haberi duyan Lâtif Şah, İsfendiyar'ın üzerine yürür. Bütün Hindistan halkı önünde yapılan savaşı Lâtif Şah kazanır. İsfendiyar'ın ölümü üzerine Fes ordusu dağılarak memleketine döner.

Bütün bu olanlardan sonra Hindistan Padişahı sözünü tutar ve Mehriban Hanım'ı Lâtif Şah'a verir. İki sevgilinin kırk gün kırk gece düğünleri sürerken Lâtif Şah, deniz kenarındaki bir ağaçta asılı duran cezalı kayığı indirerek denize açılır. Fakat, kayığın cezası bitmediği için fırtına çıkar ve kayık parçalanır. Lâtif Şah, olanları bir kağıda yazarak kuğu ile Mehriban Sultan'a gönderir. Mektubu okuyan kız, Koca Lala ve padişaha haberi iletir.

Padişahın emriyle Lâtif Şah aranmaya başlar. Fakat, onu hiç kimse bulamaz. Çünkü onu deniz yoluyla giden Fes askerleri bulmuştur.

Ordusunu yenen, komutanını öldüren Lâtif Şahı, karşısında gören Fes Padişahı hemen darağacının kurulmasını emreder. Ancak delikanlının güzelliğini gören Esmer Sultan, onu ölümden kurtarır.

Fes Padişahından gizlice kaçan gençler, yolda bir çayırlıkta dinlenip Hindistan'a doğru yola çıkarlar. Durumu öğrenen Fes Padişahı gençlerin arkasından bir ordu gönderirse de başarılı olamaz. Bu arada Koca Lala'nın gözleri kör olmuştur. Tesadüfen Lâtif Şah'la karşılaşan Koca Lala, Mehriban Sultan'dan haberler verir. Allah'ın hikmetiyle de gözleri görmeye başlar. Vakit kaybetmeden Mehriban Sultan'ın yanına giden Lâtif Şah, sevgilisinin zehir içmesine engel olur. Sevgilisinin gelmediğini gören Esmer Sultan da ona bir mektup yazar.

Olanları Mehriban Sutan'a anlatan Lâtif Şah, bu konuda da Hint Padişahı'ndan yardım görür. Kırk gün kırk gece düğünden sonra Lâtif Şahla Mehriban ve Esmer Sultan evlenirler. Bir müddet sonra da hanımlarıyla Yemen'e dönen Lâtif Şah, annesi ve babasına kavuşur. Ömürlerinin sonuna kadar Yemen'de mutlu bir hayat sürerler.

Ensar Aslan, *Çıldırlı Âşık Şenlik (Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri)*, Ankara 1975, 226-307.

23. SALMAN BEY İLE TURNATEL HANIM HİKÂYESİ

Hikâye, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaygın olarak anlatılmaktadır. Salman Bey ile Turnatel Hanım hikâyesinin musannifi olarak da, Çıldırlı Âşık Şenlik bilinmektedir. Hikâye öğrenci (Özmen, 1970) tezinin dışında bazı kaynaklarda da bulunmaktadır. (Olcay vd., 1988; Aslan, 1992)

Çin-Maçin ülkesinin Payitaht şehrinde Alhan adında bir padişah yaşamaktadır. Onun on dört-on beş yaşlarında Salman Bey adında bir oğlu vardır. Günün birinde Salman Beye dervişler, üç bâde içirirler. Bunlardan biri de Hatem Şahının kızı Turnatel Hanım içindir. Dervişler aynı bâdeyi Turnatel Hanıma da içirmişlerdir. Bunun üzerine Turnatel Hanım sararıp solmaya başlar. Babasının çağırdığı hekimler, onun derdine derman bulamazlar. Nihayet Turnatel Hanım, başından geçenleri babasına anlatır. Eyyam Müneccim de kızın anlattıklarını doğrulayınca Turnatel Hanım, sevgilisinin yanına gönderilir.

Turnatel Hanım, yola çıktığı anda Salman Bey de durumu babasına anlatmış ve gurbete çıkmıştır. Uğradığı yeri Turnatel Hanımın memleketi zanneden Salman Bey, orada Gevher Hanıma âşık olur. Oysa Gevher Hanım nişanlıdır. Ancak, iki âşık yine de gizli gizli buluşurlar. Bu şekilde uzun süre kalamayacağını anlayan Salman Bey, Gevher Hanımı kaçırır. Kaçan iki âşık Payitaht şehrinde dinlenirken arkadan Celal Vezirin ordusu yetişir. İki âşık ile ordu arasında yapılan savaşı, Salman Bey kaybeder ve Gevher Hanım esir düşer. Duruma çok üzülen Salman Bey, Gevher Hanımın ardından Payitaht şehrine gelir ve orada Hak âşığı olduğunu ispat eder. Bunun üzerine Gevher Hanım ile Salman Beye kırk gün, kırk gece düğün yapılır. Bir alay askerle de Payitaht şehrine gönderilir. Günler böyle geçip giderken Salman Beyin kayın babasının veziri Celal Vezir, Salman Beyi öldürtmeye karar verir. Bu karar üzerine de Gaddar Üzengi, Salman Beyi öldürmek için Payitaht şehrine doğru yola çıkar. Salman Beyin çadırı etrafına pusu kuran Gaddar Üzengi, Salman Beyin yerine Gevher Hanımı yaralar. Bir müddet sonra da Gevher Hanım ölür. Duruma çok üzülen Salman Bey, yanık yanık türküler söylerken Gevher Hanımın annesi Senem Hanım da Payitaht şehrine gelir. Kızının ölüm haberi onu çok üzer. Bu arada Salman Beyle bâde içen Turnatel Hanım da, sevgilisini aramak için yollara düşmüş ve Payitaht şehri yakınlarına gelmiştir.

Dağda rastladığı bir çobandan Salman Beyin başından geçenleri öğrenen Turnatel Hanım, Gevher Hanımın öldüğünde üzerinde olan elbiselerini giyerek mezarının başında beklemeye başlar. Mezar başında dua eden ve

Kur'an okuyan Salman Bey, bu güzelin Turnatel olduğunu anlayınca acısına rağmen çok sevinir.

Sevgilisini ailesiyle tanıştıran Salman Bey ile Turnatel Hanım için kırk gün, kırk gece düğün yapılır. Onlar murada ererler. Turnatel Hanımla gelen Eyyam Müneccim de Hatem şehrine yolcu edilir.

Ensar Aslan, *Çıldırlı Âşık Şenlik...*, 353-404.

24. SEVDAKÂR ŞAH İLE GÜLENAZ SULTAN HİKÂYESİ

Hikâye, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaygın olarak anlatılmaktadır. Salman Bey ile Turnatel Hanım hikâyesinin musannifi olarak da, Çıldırlı Âşık Şenlik bilinmektedir. Hikâye öğrenci (Özmen, 1970) tezinin dışında bazı kaynaklarda da bulunmaktadır. (Olcay vd., 1988; Aslan, 1992)

Şahoğlu Şah Abbas'ın Deli Becan adında bir pehlivanı vardır.

Bu pehlivanın sırtını hiç kimse yere getirememiştir. Abbas, çocuksuzluk derdi çekerken Mısır kralı ordusuyla Isfahan'a baskın yapmak ister. Haberi alan Şah Abbas, ordusunun başında sefere çıkar.

Bir müddet gittikten sonra tekrar Isfahan'a dönen Şah Abbas, cariyesi Gülenaz ile gizlice evlenir. Bu evlilikten hamile kalan Gülenaz'ın durumu çok geçmeden Abbas'ın hanımı Perçem Sultan'a bildirilir. Bunun üzerine bir cadı karıdan Gülenaz'ı öldürmesi istenir. Gülenaz'ın yanına gelen cadı, doğan çocuğu ve hatem yüzüğünü alarak Kandehar'a doğru yola çıkar. Orada birkaç gün yaşayabilen cadı, çocuk ve yüzük hakkında bildiklerini açıklayıp ölür.

Çocuk, üç yaşına geldiği zaman adı Kandehar Padişahı tarafından Sevdakâr Şah olarak konur. Tahsilini tamamlayan Sevdakâr Şah, bir gün çocuklarla "*aşık*" oynarken: "*Gidip ihtiyar babasına yardım etmez.*" denilmesi üzerine gelip üvey babasına yardım etmeye başlar. Beğman adındaki üvey babanın bahçesi de, Kandehar Şahının kızının sarayına yakındır.

Şah'ın kızı Gülenaz Hanım, bahçesinde gezerken Sevdakâr Şahı görür ve ona bir görüşte âşık olur. Fakat, kızın bir bahçıvan çırağına âşık olması ailesi tarafından hoş karşılanmaz. Gülenaz'ın isteği üzerine süt ninesi birkaç defa Sevdakâr'ın olduğu bahçeye gelir. Ancak, Sevdakâr saraya gelmez. Bu defa Gülenaz Sultan'ın, kendisi bahçeye gelir.

Kızın güzelliği karşısında neye uğradığını şaşıran Sevdakâr orada düşüp bayılır. Ayıldıktan sonra süt ninenin refakatinde saraya gelen Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan, muratlarına ererler. Aynı günlerde Kandehar Padişahının veziri ölür, yerine de Beğman vezir olur.

Beğman, saray çevresi tarafından kıskanılmaktadır. Bu yüzden ona çeşitli hileler yapılır. Bunlardan birisi de padişahın hazinesinin soyulmasıdır. Bu olay üzerine Beğman ve bütün yakınları zindana atılır. Fakat, sadece Sevdakâr, daha önce aldığı bir ferman yardımıyla hem ölümden kurtulur, hem de baş vezir olur. Baş vezirin isteğiyle de Beğman ve akrabaları serbest bırakılır.

Beğman'ın anlatmasıyla da Sevdakâr'ın asıl kimliği ortaya çıkar. Sevdakâr, babası Şahoğlu Şah Abbas'ın yanına gitmek üzere Isfahan'a yolcu

edilir. Ayrılmadan önce Gülenaz'ın yanına gelen Sevdakâr ondan bir yüzük alır.

Babasının sarayına gelen Sevdakâr, kimliğini Şahoğlu Şah Abbas'a anlatır. Bunun üzerine Gülenaz'la Sevdakâr'ın kırk gün, kırk gece süren düğünleri yapılır.

Sevdakâr, padişah olduktan sonra veziriyle birlikte Kandehar'a gider. Gülenaz'ın, Tahran Şahı'na verildiğini duyunca da çok üzülür.

Sevdakâr, yanında Allahverdi ve Deli Becan'la birlikte Tahran'a doğru yola çıkar. Yolda haramibaşını öldüren üç arkadaş, bir gün Tahran'a varırlar. Bu arada istediği kişiyle evlenemeyen Gülenaz da, yataklara düşmüş ve derdine kimse çare bulamamıştır. Derviş kıyafetinde saraya çıkan vezir, hanımının derdine çare bulabileceğini söyler. Gülenaz'a kendini tanıtan vezir, nasıl kaçacaklarını ona açıklar. Ertesi gün Sevdakâr'la birlikte saraya çıkan vezir, iki sevgiliyi kavuşturur. İki hasret, sohbet anında iken Tahran padişahının kız kardeşi Zöhre Sultan, içeri girer. Fakat, Sevdakâr'ın yalvarması üzerine Zöhre Sultan, susmayı tercih eder.

Bir gece Gülenaz'ı kaçıran üç arkadaşın ardından Tahran Şahı, asker çıkartır. Fakat, Becan'ın kahramanlığı karşısında İran ordusu dağılır. Birkaç gün sonra Isfahan'a gelen Sevdakâr ile Gülenaz Sultan'a kırk gün, kırk gece düğün yapılır. Gülenaz'ın cariyelerinden biri de Sevdakâr'a gönlünü kaptırdığı için Gülenaz'ı yok etmek ister. Yahudi bezirgânla anlaşan cariye, hile ile Gülenaz'ı sandığa kapatır ve Tahran'a gönderir. Bu arada Zöhre Sultan da Tahran-Isfahan arasında haramiliğe başlamıştır. Isfahan'dan gelen Yahudi Bezirgân'ı da soyan Zöhre Sultan, bir sandığın içinde Gülenaz'ı bulur. Gülenaz ile Zöhre, başlarından geçenleri birbirlerine anlatırlar. Bu arada Sevdakâr ile arkadaşları da bezirgânın ardından gelmektedirler. Onlar da Arap kıyafetindeki Zöhre'ye yakalanırlar.

Zöhre Sultan, Sevdakâr ile Gülenaz Hanımı birbirine kavuşturur. Kendisi de elbisesini değiştirerek kimliğini açıklar. Daha sonra hep birlikte Isfahan'a gelirler.

Yeniden kırk gün kırk gece düğün yapılır ve hasretler murada ererler.

Ensar Aslan, *Çıldırlı Âşık Şenlik...*, 308-352.

25. ÂDİL ŞAH HİKÂYESİ

Hikâye, sadece Türkiye'de bilinmekte olup üzerinde herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır.

Horasan Hükümdarı Turan Şah, adaletli ve vefalı birisi olmasına rağmen çocuksuzluk yüzünden dert çekmektedir. Daha fazla çocuksuzluğa dayanamayan Turan Şahın duası Allah tarafından kabul edilir ve pirin verdiği elmanın da yardımıyla Şahın bir oğlu olur. Çocuğa ad verilmesi sırasında herkes değişik adları teklif eder, ancak Şah hiçbirisi kabul etmez. Şah, yanındakilerle tartışma hâlindeyken yanlarına bir pir gelerek çocuğun adını Âdil Şah koyar.

Öğrenimini tamamlayan Âdil Şah, günün birinde arkadaşlarıyla ava çıkar. Av sırasında yüce bir dağın başında uyuyakalan Âdil Şah, rüyasında yeşil cübbeli kırk pir görür. Onlardan sırasıyla; Allah, pirler ve Kandehar Şahının kızı Şemsinûr Sultan aşkına bade içer. Bu olay aynı anda Şemsinûr'un da rüyasına girer.

Âdil Şah ve Şemsinûr aşk ateşiyle yanıp tutuşurlarken onların derdine dermanlar aranır, fakat hiç kimse onların derdine derman bulamaz. Âdil Şah sazıyla durumu babasına anlatınca, babası onun Kandehar'a gitmesine izin verir. Yolda Gamoğlu denilen birisine yakalanan Âdil Şah, onu öldürünce Abuzer adındaki beyin saldırısına uğrar. Abuzer Beyin elçisine durumu anlatan Âdil Şah, bir süre sonra yoluna devam eder.

Günlerce süren yolculuktan sonra Kandehar'a gelen Âdil Şah ve arkadaşları, bir kahveye giderler. Adil Şahın söylediği türküler üzerine kahveci, Şemsinûr'a Âdil Şahın geldiğini haber verir. Bir süre sonra Şemsinûr'un babasının imtihanını kazanan Âdil Şah, Şemsinûr'la kırk gün kırk gece düğün yaparak evlenir. Böylece de iki âşık muratlarına ererler.

Behçet Mahir anlatması
(Arşivimizden)

26. MELİKŞAH İLE GÜLLÜ HAN HİKÂYESİ

Hikâye, Türkiye sahasında bilinmekte olup masal kaynaklıdır. Bugüne kadar üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

"Onya Geylani" adlı memleketin Âdil Şah adında bir padişahı vardır. Bu padişahın uzun süre çocuğu olmaz, bunun üzerine günün birinde veziriyle birlikte seyahate çıkar ve yolu üzerinde bir dervişle karşılaşır. Daha sonra da dervişin verdiği elma ile padişah çocuk sahibi olur. Ancak, derviş, çocuğun adının kendisi gelinceye kadar konmamasını ister. Derviş (Hz. Hızır), zamanı gelince gelir ve çocuğun adını Melikşah koyarak kaybolur.

Günün birinde aynı derviş, Yemen Padişahının kızı Güllü Han'ın resmini yapıp avlanmakta olan Melikşah'a gösterince Melikşah bir görüşte kıza âşık olur. Avdan dönen Melikşah, başından geçenleri babasına anlatır. Bir müddet sonra da padişah ölür ve Melikşah onun yerine tahta geçer. Anne ve oğul birlikte yola çıkarlar ve yolda bir pehlivanın misafiri olurlar. Bu arada anne ile pehlivan gizlice evlenmek isterler, fakat bu durumu Melikşah'tan gizlerler. Ancak, işlerin de düzenli geçmesi için Melikşah'ın öldürülmesi gerekmektedir. Zalim anne, bu yüzden oğlunu arslanların yanında bulunan narları ve kırk haramilerin yanında bulunan elmayı getirmeye gönderir. Bütün zorluklara rağmen Melikşah narları ve elmayı getirmeyi başarır. Bu arada, kırk haramilerin yanında esir olan Çeşminaz adlı ayın on dördü gibi bir kızı kurtarmayı da başarır. Kız ve oğlan karşılıklı şiir söylerler. Delikanlı da kızı babasının yanına gönderir.

Zalim anne, oğlunun başında olan ve ona güç veren sihirli tüyü koparır, ardından da Melikşah gücünü kaybeder. Daha sonra da annesi oğlunun gözlerini çıkardıktan sonra onu bir kuyuya atar. Melikşah'ı kuyudan bir bezirgân kurtarır ve ona kim olduğunu söyler. Bezirgânla birlikte yola çıkan Melikşah, Hint ülkesine gider ve orada tekrar Çeşminaz'la karşılaşır. Güvercinlerin yardımıyla Melikşah'ın gözleri tekrar görmeye başlar.

Hint'ten ayrılan Melikşah, Güllü Han'ı aramaya giderken yolda bir bezirgânla karşılaşır. Bezirgân, Melikşah'ı Yemen Padişahının yanına götürür. Padişah da, kızıyla Melikşah'ı karşılıklı söyleştirir. Böylece iki sevgili birbirlerini tanırlar ve sarmaş dolaş olurlar. Çok geçmeden Güllü Han'ın babası ölür. Kızın erkek kardeşleri bacılarını Melikşah'a vermeyip, Karahan adında bir beyle evlendirmek isterler.

Durumu anlayan Karahan, Melikşah ile Güllü Han'ı evlendirir.

Kızın kardeşlerinin ordusuna yenilen Melikşah, Güllü Han'la birlikte Hint'e gelir. Kendisi Güllü Han'la sağ kalan kayın biraderi de Çeşminaz'la kırk gün kırk gece süren bir düğünden sonra evlenir, muratlarına ererler.

(Arşivimizden)

27. NEDİM ŞAH HİKÂYESİ

Hikâye, sadece Anadolu sahasında bilinmekte olup masal kaynaklıdır. Hikâye üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

Horasan Padişahının doksan yaşlarında bir veziri vardır. Bu vezir, günün birinde merdivenden çıkarken yellenir. Duruma kızan padişah onu cezalandırmak amacıyla bahçede yetişen iki elma güzelliğinde bir kız bulmasını söyler ve bu iş için de kırk gün mühlet verir.

Duruma üzülerek evine gelen vezir, hanımına durumu anlatır ve bunun kendisi için kırk günlük ömrü olduğunu söyler. Vezirin hanımı da komşusu Fatma Hanımın yardımıyla bütün cadıları toplar ve onlara durumunu anlatır.

Cadılardan birisi bir müddet sonra vezirin hanımına Cameseb adında bir kızı haber verir. Duruma sevinen vezir de, padişaha haberi iletir. Bunun üzerine padişahtan bir bölük asker alan vezir, meslektaşı Ahmet Vezir'in evine doğru yola çıkar. Vezir, Ahmet Vezir'e durumu anlatır ve kızını istediğini belirtir. Ahmet Vezir ise önce kızına danışır, sonra da kırk gün müsaade ister. Vezir, durumunu padişaha anlatınca padişah kırk günlük süreyi kabul etmez ve kızı zorla getirir.

Kız, padişahın yanına gelince kırk gün konuşmaz. Kızın lal numarası yapması padişahı kızdırır ve onu idam etmesi için Arap adında bir cellata verir. Arap ise, kızın güzelliği karşısında onu öldürmeye kıyamaz ve kızı "Dedebeyi"nin yanına gönderir. Kız, Dedebeyi'ne başından geçenleri anlatınca ölümden kurtulur. Derebeyi de padişaha kızın öldürüldüğünü belirten bir mektup yazar, fakat kız, padişahla konuşmamasına rağmen gerdeğe girdiği için ondan hamile kalmıştır. Dokuz ay sonra Cameseb'in bir çocuğu dünyaya gelir, adı da Nedim Şah konulur.

Büyüyüp yiğit olan ve ata binen Nedim Şah, çeşme başında bir ihtiyarla karşılaşır. Delikanlı ihtiyarı kılıç ve güreş imtihanında yener. Duruma içerleyen ihtiyar, delikanlıya kimliğini sorar. Bu soruyu annesine soran delikanlı kimliğini öğrenince annesinden izin aldıktan sonra Horasan Padişahı'nın yanına gitmek üzere yola çıkar. Yolda karşılaştığı bir Arap'la önce dövüşür. Ardından onu yenince onunla kan kardeşi olurlar.

Yoluna devam eden Nedim Şah, Horasan Padişahının başka bir kızla evlendiğini ve Hasan ile Hüseyin adında iki oğlunun olduğunu öğrenir.

Annelerine zehirli ve zehirsiz olmak üzere iki çeşit yemek alan çocuklar, yanlarına Nedim Şahı da alarak ziyarete giderler. Yolda Nedim Şah, zehirli yemeği yiyecekken atı ona engel olur. Ziyaret mahalline varıldığında Nedim Şah iki rekat namaz kılar. Bu esnada Nedim Şahı bir dev yakalar ve onu mağarasına hapseder. Orada ay kadar güzel olan bir kızla

karşılaşan Nedim Şah, onun kimliğini ve devi öldürmenin yollarını kısa sürede öğrenir.

Nedim Şah, mağaraya gelen devi öldürür, böylece hem kızı, hem de müslümanları devden kurtarır. Devin öldürüldüğünü öğrenen iki kardeş Nedim Şahı yaralayıp Yemen Padişahının kızını da yanına alarak memleketlerine dönerler. Fakat kız, Nedim Şahın gürzü ve kılıcıyla iki hain kardeşi yaralayıp geri döner. Yaralı kardeşler babalarına misafiri devin yediğini ve kendilerinin de devi öldürdüklerini, bu arada kendilerinin de yaralandıklarını anlatırlar.

Geri dönen kız, Nedim Şahı yaralı olarak bulur ve tedavisi için hekime götürür. Bu sırada at, onlardan ayrılıp Arap'ın yanına gelir.

Atı gören Arap, kan kardeşinin başına bir şey geldiğini anlayıp ata; *"Ya mübarek, beni kavuştur."* der. Böylece hemen yaralının yanına gelirler. Arap, yaraları tedavi eder, kırk gün sonra da Nedim Şah uzun uykudan uyanır. Nedim Şahın yaraları iyileşirken onun ayrılık acısına dayanamayan kız, kendisini ırmağa atar. Irmakta kemeri bir dala takılan kız, orada büyük bir hazine bulur. Daha sonra da bir çiftçiye evlât olur. Çok geçmeden de hazinenin yardımıyla Ali Ağaya ait olan köyü satın alır. Bu araziye büyük bir saray ve değirmen yaptıran kız, astırdığı bir levhaya da; *"Allah rızası için Nedim Şahın ruhuna fatiha."* diye yazrırır.

Köyden ayrılan kız, Keloğlan'ın da yardımıyla kıyafet değiştirerek Yemen'e gelir ve uçurtulan kuş başına konunca padişah olur. Kız Padişah, yaptırdığı çeşme ve saraya resmini astırır. Kızın resmini görüp "Ah!" çeken Keloğlan, padişahın yanına getirilip zindana atılır. Bu arada Arap'la Nedim Şah, önce saraya, daha sonra da Yemen'e gelirler. Resmi gören ve "Ah!" çeken Nedim Şah da yakalanmak istenir, ancak o ve Arap, karşılarındaki herkesi ölürürler. Sonunda Kız Padişah, bunlara kendisini tanıtır. Bir müddet sonra da Nedim Şah Padişah olur. İki sevgili kırk gün kırk gece düğünden sonra evlenirler.

Hadi Nevruz, *Elazığ Masal ve Hikâyelerinden Derlemeler,* Erzurum 1973, 7-39.

28. VARAKA İLE GÜLŞAH HİKÂYESİ

Hikâye, Anadolu sahasında bilinmekte olup masal kaynaklıdır. Hikâye üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

Çin'de yaşayan iki kardeşin çocukları olmadığı için acı çekmektedirler. Bunların derdini anlayan bir derviş, koynundan çıkardığı elmayı kardeşler arasında paylaştırır ve hanımlarıyla birlikte yemelerini söyler. Dervişten ayrılan iki kardeş evlerine dönerler ve onun isteklerini yerine getirirler. Daha sonra da aralarında anlaşarak çocuklarının kız ve erkek olmaları hâlinde birbirleriyle evlenmelerine karar verirler.

Zamanı gelince biri kız, diğeri erkek iki çocuk dünyaya gelir. Gülşah ve Varaka adları verilen bu iki çocuk, birbirlerine kardeş bilmekte ve öğrenimlerini bir arada sürdürmektedirler. Ancak süt ninelerinin; "*Siz kardeş değilsiniz.*" demesi üzerine birbirlerine ilgi duymaya başlarlar. Bu arada Varaka'nın babası ölür, ardından da serseri takımı Varaka'nın başına toplanarak, kısa zamanda bütün mal varlığını bitirirler. Bu esnada lalası Çelebi ile gül bahçesini gezen Varaka orada amcasının kızı Gülşah'la karşılaşır. Gülşah, Varaka'ya doğru yola gelmesini, aksi takdirde babasının evliliğe razı olmayacağını söyler.

Bunun üzerine serseri takımından ayrılan Varaka çok geçmeden de Gülşah'la evlenmek ister. Bu arada maddî durumunu da düzelten Varaka, Gülşah'ı annesinden istetir. Annesinin zamanında gelmemesi üzerine Varaka sahralara düşer. Yolu üzerinde bir pirle karşılaşan Varaka, o zattan çeşitli hünerler öğrenir.

Diğer taraftan Gülşah da Varaka'yı merak etmektedir. Süt ninesini Varaka'ya göndereceği sırada Varaka, hediyelerle sevgilisinin yanına gelir. Bu arada sık sık pirin yanına giden Varaka, güreş imtihanında ona yenilince pir onun sırtını üç kez sıvazlar. Böylece Varaka'nın sırtı yere gelmeyecektir. Pirden güç ve hüner alan Varaka, Gülşah'ı istemek için amcasının huzuruna çıkar. Amcası da kızını verebileceğini ancak çeyiz olarak, bir deve yükü cevahir, bir deve yükü zerzab, bir deve yükü de altın ister.

Bu kadar varlığı olmayan Varaka ve annesi kızın babasından kırk gün izin isterler. Varaka'nın dedesi (annesinin babası) Kûh-ı Billûr Padişahıdır ve ölünce onun yerine dayısı padişah olmuştur. Varaka'nın annesi bir mektup yazarak Kûh-ı Billûr'a gönderir. Lala, yoldayken Gülşah, istenilen çeyiz miktarını duyunca çok üzülür.

Lala, kırk gün içinde dönmediği için Varaka, ikinci bir defa kırk gün izin alarak Kûh-ı Billûr'a gider. Yolculuğunun on birinci günü Kûh-ı Billûr'a varan Varaka, kale çevresinde devam eden bir cenge tesadüf eder. Kementle kale içerisine alınan Varaka, padişahın huzuruna çıkar. Sabah

olunca da padişahtan habersiz düşmana saldıran Varaka, onları perişan eder ve sonunda savaşı kazanır. Ancak düşman, hile ile onu bir çukura düşürüp krallarının huzuruna çıkarırlar. Ardından da Varaka öldürülmesi için cellatlara teslim edilir. Bir dağ başına giden cellat ile Varaka, çok geçmeden birbirleriyle tanışırlar. Çünkü cellat Varaka'nın lalasıdır. İki hasret birbirlerine başlarından geçeni hikâye ederler. Düşman askerlerini sarhoş eden iki arkadaş, bir süre sonra düşmanı da mağlup ederek Kûh-ı Billûr Padişahı'nın huzuruna çıkarlar. Başlarından geçeni anlatıp çeyizi de alan iki arkadaş çok geçmeden de yol hazırlığına başlarlar. Ancak, bu arada Gülşah, sararıp solmaktadır. Çünkü kızın ününü duyan Bağdat Padişahı, Gülşah'ı babasından istemiş, o da vermiştir.

Memleketine gelen Varaka, sevgilisinin öldüğü yolundaki haber ve yalancıktan yapılan türbe ile karşılaşınca şaşırır. Fakat çok geçmeden gerçek ortaya çıkar ve Varaka, Bağdat'a doğru yola koyulur. Yolda haramileri yenen Varaka'yı Bağdat Padişahı görerek kimliğini bilmeden sarayına alır. Nişan yüzüğü sayesinde birbirlerinden haberdar olan Varaka ile Gülşah, buluşup söyleşirler. Ancak, günün birinde padişah bunları kendi aralarında konuşurken dinler. Sonra da durumu öğrenir ve iki âşığı kavuşturarak memleketlerine gönderir.

Yolda iki rekat namaz kılan Varaka, Allah'a dua ettikten sonra ruhunu teslim eder. Olanlara daha fazla dayanamayan Gülşah da kendisini hançerle öldürür.

Muammer Saraç, *Varka ile Gülşah ve Cevri Çelebi Hikâyelerinin Epizot Karşılaştırması,* Erzurum 1978, 20-82.

29. BEY BEYREK (BÖYREK) HİKÂYESİ

Bey Beyrek Hikâyesi, bütün Türk dünyasında bilinen bir halk hikâyesidir. Hikâye, Hazar Denizi'nin doğusunda Alpamış, Alpamıs, Alıp Manaş, Alpamışka gibi adlarla destanî şekliyle; Hazar Denizi'nin batısında, Bey Böyrek, Ak Kavak Kızı, Bay Barı gibi adlarla masallaşmış/hikâyeleşmiş şekliyle bilinmektedir. Hikâyenin orijinali Dede Korkut Hikâyeleri arasındaki Bamsı Beyrek koludur. Hem orijinal metinde hem de doğu ve batı anlatmalarında kahramanların adlarında bazı değişikliklere rastlanmaktadır. Hikâye, hem sözlü hem de yazılı kaynaklarda bilinmektedir. Yazmalar arasında en dikkati çekenleri, Türk Dil Kurumu, İstanbul ve Mısır'da bulunan nüshalardır. Hikâyenin, Türkiye'deki sözlü ve yazılı kaynaklardaki anlatmalarını Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoğlu ele almışlardır. Hikâye üzerinde Türkiye'de Ali Berat Alptekin ve Esma Şimşek'in ortak bir değerlendirmesi bugünlerde yayımlanma aşamasındadır.

Oğuz padişahı günün birinde tebdil-i kıyafet ederek halkın arasına karışır. Kenar mahallelerde konuşan çocukları görüp, bu dünyada bir tane nesli olmadığını düşünerek üzülen padişah, geziyi yarım bırakarak saraya döner. Padişah, çevre halkının sözleri üzerine bir cuma günü türbeyi ziyaret ederek namaz kılıp dua etmeye, bütün hacı-hocayı, fakir fukarayı oraya davet etmeye karar verir.

O gün açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, namaz kılınıp dua edilir. Tam o sırada, ak sakallı pirifâni bir ihtiyar çıkıp gelir ve padişahın derdini, kısrağının tayı, köpeğinin de tazısı olmadığını bilir. Padişaha elma veren ihtiyar ona, elmayı ortadan ikiye bölerek hanımı ile yemesini, kabuklarını soyup atına, çekirdeklerini de tazısına yedirmesini söyler ve gözden kaybolur. Gerçekten dokuz ay, on gün sonra Allah'ın izni ile padişahın bir oğlu, kısrağının bir tayı olur ve dervişin dediği gibi oğlanın adını Bey Böyrek, doğan tayın adını da Benli Boz koyarlar. Bey Böyrek, doğduğu günden itibaren sür'atle büyür, beş altı yaşına gelince kocaman bir delikanlı olur.

Bu arada padişah ikinci evliliğini yapar. Bu evlilikten de bir kızı olur. Fakat, bu kadın, eşine sadık değildir. Bey Böyrek bir gün, üvey annesini bir başka adam ile beraber görür ve ondan şüphelenir. Bunun üzerine birlikte olmaları engellenen üvey anne ve sevgilisi, onu zehirleyerek ortadan kaldırmayı düşünürler. Fakat, Bey Böyrek, atının sayesinde ölümden kurtulur. Amaçlarına ulaşamayan üvey anne ve sevgilisi Gâvur, bu sefer Bey Böyrek'i zehirli bir elbise ile öldürmeyi plânlarlar. Bey Böyrek yine atının sayesinde kurtulur. Gavur, bu olaylar karşısında Bey Böyrek'e haberleri, Benli Boz'un verdiğini anlar ve önce onu öldürmeye karar verir. Bunun için bir plân hazırlar. Buna göre, Bey Böyrek'in annesine sarı saman suyunda yıkanmasını söyleyerek onun hasta görünmesini sağlar. Onun bu hastalığından kurtulmasının tek çaresini de asil bir atın kalbinin hasta olan üvey annenin

kalbi üzerine konulması ile mümkün olacağını belirtir. Kendisine yapılan hileyi atı Benli Boz sayesinde öğrenen Bey Böyrek, atı ile durumdan nasıl kurtulacaklarına dair bir plân düşünürler. Sonunda, meydanda atı ile gezmek istediğini söyleyen Bey Böyrek, herkesin önünde kılıcını çekerek üvey annesi ve sevgilisini öldürür. Daha sonra gözlerini kapayan Bey Böyrek, kaleden atı ile uçarak bir anda bir memlekete gelir. Bey Böyrek orada, Ak Kavak Kızı'nın insan kellelerinden yaptırdığı konağı duyar ve onunla evlenmek ister. Bir sabah Ak Kavak Kızı'nın konağı önündeki binek taşına oturarak onunla güreşmek istediğini belirten Bey Böyrek, atının yardımı ile kızı yener. Ak Kavak Kızı, Bey Böyrek'in evlenme isteğini, iki şartını daha yerine getirirse kabul edeceğini, aksi takdirde onun kellesini keseceğini söyler. Ak Kavak Kızı'nın öne sürdüğü şartlar; atlara kırk arşın hendek atlatabilme ve at yarışında birinci gelmektir. Bey Böyrek, atının yardımı ile kırk arşın hendeği atlar. Fakat, çevredekiler, bugüne kadar herkesi mağlup eden Ak Kavak Kızı'nın Bey Böyrek'e yenilmesini, kızın gönlü olduğu ve kendi isteği ile yenildiği şeklinde yorumlar. Bunun üzerine Ak Kavak Kızı, at yarışında Bey Böyrek'in yenilmesi için, ona hile yapmaya karar verir ve yarış öncesi ona yıllanmış rakı içirir. Bey Böyrek, atının yardımıyla sarhoş olmasına rağmen, hedefe kızdan önce ulaşarak, yarışı kazanır. Ak Kavak Kızı bu duruma çok şaşırır ve Bey Böyrek'in hanımı olmayı kabul ettiğini söyler. Bey Böyrek ona, Oğuz Padişahı'nın oğlu olduğunu ve onunla memleketinde evlenmek istediğini belirtir.

Memlekete geldiklerinde Bey Böyrek, babasının yakın bir zamanda öldüğünü öğrenir. Padişah ölünce de yerine Kel Vezir'in oğlunu padişah olarak seçmek isterler. Fakat, bu karar, bazıları tarafından kabul edilmeyince devlet kuşu uçurulur. Tebdil-i kıyafet ile memleketine gelen Bey Böyrek'in başına, uçurulan kuş gelip konar. Halk ise, bu yabancının padişah olmasını bir türlü kabullenemez ve kuşu ikinci kez uçururlar. Kuş, her defasında olduğu gibi üçüncüsünde de Bey Böyrek'in başına konar. Nihayet onun Bey Böyrek olduğunu anlayan halk, Bey Böyrek'i padişah yapar. Bey Böyrek, amcası oğlu Kel Vezir'i de yanına vezir olarak alır ve bir yandan da düğün hazırlıklarına başlar.

Geleneğe göre gerdek gecesi öncesinde evlenecek olan padişah, vezir veya ileri gelenleri bir yiğitlik yapması, hiç olmazsa ava çıkması, geyik avlaması gerekmektedir. Bu yüzden Bey Böyrek, en iyi kırk adamını seçerek ava çıkar. Av esnasında bir ala geyiğin peşine takılan Bey Böyrek ve kırk adamı hiç farkına varmadan bir Gavur Padişahının ülkesine girerler. Bir çınarın dibindeki buz gibi sudan içen Bey Böyrek ve kırk adamı uykuya dalar. Çünkü onların içtiği su, aslında uyku suyudur. Oradan geçmekte olan bir gavur, onların uykuya daldıklarını görerek bunu, padişaha haber verir ve beş yüz adamı ile gidip onları yakalar. Benli Boz ise o sırada, bir fırsatını bularak kaçıp gider. Aradan beş yıl geçer, Bey Böyrek ve kırk adamından hiçbir haber alınamaz. Halk arasında yalan söyleyen birisi, Bey Böyrek ve kırk adamının kesildiği haberini etrafa yayar.

Bu arada Ak Kavak Kızı, Bey Böyrek'in öldüğünü sandığı günden itibaren yas tutmaya, karalar giyip gezmeye başlar. Bey Böyrek'in annesinin de ağlamaktan gözleri kör olur.

Aradan geçen uzun yıllardan sonra ve Bey Böyrek'in ölüm haberi üzerine Kel Vezir, Ak Kavak Kızı ile evlenmek için onu istetir. Sonunda kız da bu teklifi kabul eder.

Diğer taraftan Gâvur Padişahı, zindancısına Bey Böyrek'i, arada güneşlemesi için kale burcuna çıkarttırır. Bey Böyrek, böyle bir gün kale burcunda iken, şehrin kaleye giriş yerinden bir kervanın geçtiğini görür. Bey Böyrek, kervan sahibinin, bir zamanlar babasının yanına gelen Bezirgân Hoca olduğunu anlayınca yedi yıldır uzak kaldığı memleketinden türkü ile haber sorar ve her şeyi ondan öğrenir.

O sırada, Bey Böyrek ve kervancının bu karşılıklı söyleşmelerini Gâvur Padişahının kızı duyar ve Bey Böyrek'e âşık olur. Bu yüzden, bir gün kurnazlıkla zindancıdan izin alan kız, Bey Böyrek'i görmeye gider ve eğer Hıristiyan dinini kabul ederse onu kurtaracağını, babasının baş veziri yapacağını ve onunla evleneceğini söyler. Bey Böyrek, bu teklifi reddeder ve kızı kendi dinine davet eder. Bu teklif kızın hoşuna gider ve İslâmiyet'i kabul eder.

Bir gece Gâvur Padişahı'nın Kızı, Bey Böyrek'in beline ip bağlayıp onu kalenin burcundan aşağı sarkıtır. İpin kısa olması üzerine, yakalanmayı göze alamayan Bey Böyrek, kendisini aşağıya atar. Her tarafı yara bere içinde kalan Bey Böyrek, türkü ile atını yardıma çağırır ve Benli Boz, sahibinin sesini duyup hemen onun yanına gelir. Bey Böyrek'in hâlini gören Benli Boz, ağzının köpüğünden yaralara sürmesini söyleyerek onu iyileştirir. Daha sonra Bey Böyrek, atının sırtına binerek bir anda memleketine gelir. Benli Boz, memlekete gelince Bey Böyrek'e uzaklara gideceğini, artık yaşlandığını ve onu Huday Tay'a binmesini söyleyerek oradan uzaklaşır.

Bey Böyrek, yolda bir derviş ile karşılaşır ve kıyafetlerini onunla değiştirerek düğün evine, Kel Vezir'in yanına gelir. Derviş kılığında düğün evine giden Bey Böyrek, orada kendi oku ile ok atıldığını ve hiç kimsenin başarılı olmadığını görerek kendisinin de şansını denemek istediğini söyler ve ok ile hedeften vurarak herkesi şaşırtır. Dervişin marifetini görenler, onun aynı zamanda iyi tef çaldığını, türkü söylediğini duyunca da âşık olarak onu, kadınların yanına götürürler.

Bey Böyrek, oyuna kalkan kadınların her birine söz söyleyerek onları küstürür. Nihayet Ak Kavak Kızı oyuna kalkar ve o sırada Bey Böyrek, derviş kılığında çıkıp herkesin kendisini tanımasını sağlar.

Bey Böyrek, Ak Kavak Kızı ile evlenir, kız kardeşini de Kel Vezir'e verir.

Duygu Kaybal, Adana ve Osmaniye İllerinden Halk Edebiyatı Örnekleri, Konya 1999, 105-148.

30. HURŞİT İLE MAHMİHRÎ HİKÂYESİ

Hikâye, Türkiye ve Balkanlar'ın dışındaki Türk devletlerinde bilinmemektedir. Hikâyenin hem yazılı, hem de sözlü kaynaklarda anlatmaları (yazmaları ve matbu nüshaları) mevcuttur. Türkiye'de hikâyenin değişik bölgelerden derlenen çok sayıda sözlü metni öğrencilerden tarafından tespit edilerek yazıya aktarılmıştır. (Çelik, 1971; Yazıcı, 1971; Balbay 1973) Öğrenci tezlerinin dışında Hurşit ile Mahımihri hikâyesi üzerinde Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz tarafından hazırlanan ve Kültür Bakanlığı yayınları arasında yayımlanan bir kitap vardır. Bu çalışmada hikâyenin yazılı ve sözlü anlatmaları çeşitli yönleriyle (motif, şiir, epizot vb.) değerlendirilmiştir. Ayrıca halk hikâyeleri üzerinde çalışanlar (Türkmen, Bali, Şimşek, Koçak, Duymaz, Cemiloğlu, Alptekin vb.) bu hikâyeyi çeşitli mukayeselerde değerlendirmişlerdir.

Saat tamam olunca Hurşit dünyaya gelir. Padişah bu olaya çok sevinir. Hurşit, dört yaşına gelince okula gönderilir ve on yaşında bütün ilimleri öğrenip tamamlar. Ardından savaş âletlerini kullanmayı öğrenir.

Hurşit evlilik çağına gelince babası onu evlendirmek ister. Ancak Hurşit kendisine benzer bir kızla evlenebileceğini babasına söyler.

Uçma'an şehrinin beyinin yedi oğlu ve bir kızı vardır. Kızın adı Mahımihri'dir. Bey, çok güzel olan kızını vermeğe razı değildir. Çünkü oğlanı beğenmemektedir.

Hurşit rüyasında "Murat Tepesi" denilen bir yere vardığında kırk ermişin tevhid ettiğini görür. Kırklar Hurşit'e: "*Sen güzelliğinle gururlanıyormuşsun ve bunu da mı beğenmezsin?*" deyip Mahımihri'nin tasvirini gösterirler. Hurşit kızın cemalini gördükten sonra ah vah ederek aklı başından gider. Hemen kırklar kızın aşkına bir kadeh abıhayat verince aklı başına gelir. Kırklar Hurşit'e: "*Ağlama oğul biz bunu sana münasip gördük. Bu senin nasibindir, yedi ay tamam olunca ona kavuşacaksın. Ancak bizi gördüğünü kimseye söyleme.*" diyerek ortadan kaybolurlar. Hurşit uyandığında yanında hiç kimseyi göremez. Hurşit günden güne Mahımihrî'nin aşkıyla yanıp tutuşur. Kırklar tarafından tembih edildiğinden dolayı da aşkını kimseye söyleyemez.

Hurşit gece gündüz ağlayıp sararıp solar. Bunun derdini kimse bilemez. Bir gün Hurşit Hıde kenarındaki sarayında gökyüzünü seyrederken turnaların geçtiğini görünce hemen sazını eline alıp turnalardan Mahımihri'nin yerini sorar. Sonra bir Bezirgân'dan aşkının yerini bilip bilmediğini sorar. Bezirgan da âşıktır. Karşılıklı söyleşirler. Ardından Bezirgân olanları kimseye söylememesini söyler.

Altı ay dolar, Hurşit'in Mahımihri'ye kavuşmasına bir ay kalır. Hurşit'in sararıp solduğu babasına iletilir. Baba, hekimleri, ulemaları toplayıp oğlunun derdine çare arar. Ancak kimse Hurşit'in derdini anlamaz.

Şehrin içinde yedi sarhoş vardır. Bunlar padişaha gelip Hurşit'in derdine çare bulabileceklerini söylerler. Hurşit'i saraydan alarak bir has bahçeye giderler. Meclis kurulunca Hurşit sazı eline alıp olanları bir bir anlatır. Kâtibin yazdıklarından Hurşit'in aya âşık olduğunu sanırlar. Hurşit'ten tevbe istiğfar etmesini isterler. Hurşit söylenenleri duyunca babasının huzurunda da aynı şeyleri anlatır.

Bu arada kırkların vaad ettiği gün tamam olur. Hurşit, kırkların kızı gösterdiği yere gider. Sabah namazını kıldıktan sonra etrafı gezmeye başlar. Geylâni Yaylası'nda kurulu olan çadırları görür. Hurşit avı yakalamak için elindeki şahini salar. Şahin avın peşinden bu çadırlara doğru gider.

Obanın erkekleri Kara Han ile savaşmaya giderler. Obada sadece kadınlar kalır. Hurşit bundan habersiz şahini bulmak için obaya varır. Mahımihri'yi orada görünce aklı başından gider ve düşüp bayılır. Hemen bir hoca çağırılır. Hoca, bu delikanlının ilacının Mahımihri olduğunu ve ancak oğlana sarılırsa kendine geleceğini söyler.

Hemen bir çadır kurulur. Mahımihri Hurşit'e sarılınca Hurşit kendine gelir. Sazını eline alıp derdini anlatmaya başlar. Hurşit söyledikçe Mahımihri de karşılık verir. Hurşit ile Mahımihri birbirlerine söz verdikten sonra ayrılırlar.

Hurşit babasına gelip olanları anlatır ve kıza dünür gitmesini ister. Padişah kızın kardeşlerine dünür gider. Kardeşler de kırk gün mühlet isterler.

Otuz gün dolunca yedi kardeş Mahımihri'yi alarak oradan uzaklaşırlar. Hurşit, Mahımihri'ye bir haberci gönderir. Haberci Mahımihri'nin gittiğini Hurşit'e bildirir. Haberi duyan Hurşit'in aklı başından gider o da oradan uzaklaşır. Bir çeşme başına varan Hurşit: *"Acaba benim Mah'ım buralarda gezdi mi, ocak taşına elini sürdü mü?"* deyip ocak taşını kaldırınca Mahımihri'nin mektubunu bulur. Mektuptan sevgilisinin Yüzbaşı Han ile evlendirileceğini öğrenir. Yola çıkan Hurşit bir yaylaya varır. Yaylada bir çobana rastlar. Çobandan Mahımihri'nin nereye gittiğini öğrenir ve günlerce süren yolculuktan sonra Uçma'an şehrine varır. Şehirde su dolduran bir yaşlı kadına rastlar. Kadın Hurşit'i evine götürüp karnını doyurur. Sonra Hurşit'i Hasbahçe denilen yere gönderir. Oraya varınca aşiretin beyinin kızı Boz Kula'yı görür. Boz Kula'ya Mahımihrî'ye âşık olduğunu söyler. Burada bulunan Hasret Hatun Hurşit'e yardım eder. Hatun, Kara Han'ın emrinde olan üç oğluna haber salar. Bunlara Hurşit'in Mahımihri'ye kavuşmasını sağlamalarını ister. Üç kardeş Hurşit'i alarak Kara Han'ın huzuruna çıkarırlar. Onun amcalarının oğlu olduğunu söylerler. Kara Han, Hurşit'i hazinedârın yanına yardımcı olarak verir.

Hurşit oradan ayrılıp kahveye gider. Orada kahvecinin verdiği sazla çalıp söyler. Hurşit'in sesini duyan kahveci hemen Kara Han'a haber verir. Hemen Kara Han Hurşit'i huzura çağırır.

Hurşit, Han'ın huzurunda Mahımihri'ye olan aşkını sazıyla dile getirir. Sonra tekrar kahvehaneye gelip oturur. Kara Han meclisi kurar. Kadehçibaşı şerbetlere rakı kattığı için herkes sarhoş olur. Bu arada Hasret Hatun, Mahımihri'yi Hurşit'in yanına getirir. Hurşit'le birlikte yola çıkarlar. Yolda düşmanla karşılaşırlar ve düşmanı helâk ederler, daha sonra da bir hana gelirler. Burada haramiler tarafından yakalanırlar. Haramiler Hurşit'i öldürmesi için bir arabı görevlendirirler. Bu arap Hurşit'in babasının arabıdır. Hurşit, araba kendini tanıtır. Arap, Hurşit'i öldürmekten vazgeçer. Arapla Hurşit birlikte bütün haramileri tek tek öldürürler. Mahımihri'yi mağaradan çıkarıp memleketlerine doğru yola çıkarlar.

Hurşit babasının huzuruna gelir. Sonra Hurşit ile Mahımihri'nin düğünleri yapılır ve Hurşit ile Mahımihri muratlarına ererler.

Saim Sakaoğlu - Ali Duymaz, *Hurşit ile Mahmihri Hikayesi*, Ankara 1996, 91-135.

31. ŞAH İSMAİL HİKÂYESİ

Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Balkanlar ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde bilinen hikâyenin sözlü ve yazılı kaynaklarda çok sayıda anlatması vardır. Gerek hikâyede görülen coğrafî saha (Hint, Yemen vb.) ve gerekse bazı motifler yönünden (devlerle savaş, göze kuş tüğünün sürülmesiyle görmeye başlaması vb.) Şah İsmail hikâyesinin masal kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.

Şah İsmail Hikâyesi, doktora tezlerinde (Cemiloğlu 1992; Tuğrul 1969) lisans tezlerinde (Çoban, 1994; Seferbay, 1990; Özeren, 1976) ve Azerbaycan kaynaklarında da (Ahundov, III; Vefalı, 1980) bulunmaktadır.

Hikâye üzerinde Türkiye'de Faruk Çolak tarafından hazırlanan ve henüz yayımlanmamış olan bir doktora tezi vardır. (Çolak, 1994)

Kandehar Padişahı çocuğu olmadığı için çok üzülmektedir. Bir gün eşinin tavsiyesine uyar ve veziriyle birlikte derviş kılığına girerek seyahate çıkar.

Yolda bir çeşme başında durarak abdest alıp namaz kılmak için konaklarlar. Namaz sırasında yanlarına gelen bir derviş, bunların padişah ve veziri olduğunu bilir. Ayrıca padişahın derdini de bilen derviş, cebinden bir elma çıkarıp padişaha verir. Elmayı, padişah ile eşi, kabuğunu ise ahırdaki kısrak yiyecektir. Böylece padişah, yıllardır özlem duyduğu bir evlada kavuşacaktır. Dünyaya gelen çocuğun adını ise derviş verecektir.

Padişah, akşam olunca elmanın yarısını kendisi yer, yarısını ise hanımına yedirir. Elmanın kabuğu da ahırdaki kısrağa yedirir. Dokuz ay dokuz gün sonra padişahın bir oğlu, kısrağın ise bir erkek tayı olur.

Çocuk, beş yaşına gelince Hoca Danyal adındaki bir âlimden ders almaya başlar. Bu eğitim, çocuğun dikkatini tamamen derslere verebilmesi için yer altında bulunan bir mahzende yapılır. Bu arada dervişin tembihiyle on beş yaşına basan çocuğa bir ad verilmiştir. Bu yüzden çocuk, çevredekiler tarafından "Atsız Bey" diye çağırılmaya başlar. Bunun üzerine padişah, çevrenin de etkisiyle çocuğuna ad vermeyi düşünür.

Meclis toplanır tam, çocuğa ad verileceği sırada padişaha elma veren derviş çıkagelir. Çocuğa "*Şah İsmail*" taya ise "*Kamer Tay*" adını vererek ortadan kaybolur. Bu sırada eğitimine devam eden Şah İsmail'in bir gün canı sıkılır ve ava gitmek ister. Yanına arkadaşlarını da alan Şah İsmail, ava çıkar. Avda arkadaşlarını başka bir yöne gönderir. Onlardan ayrılan Şah İsmail, uyuduğu çeşmenin başında kırklar elinden bade içer.

Ertesi gün yoluna devam eden Şah İsmail, bir Türkmen Beyinin kızı olan Gülizar'la karşılaşır ve iki genç birbirlerine âşık olur. Gülizar, İsmail'e

nişan olarak altın bir tarak verir. Kandehar Padişahı, oğlunun âşık olduğunu duyunca Türkmen Beyi'ni sarayına çağırtarak kızını oğluna ister. Bey de kızını vermeye razı olur.

Padişah, düğün hazırlıklarına başlar; ancak Gülizar'ın annesi kızını İsmail'e vermek istemediği için göçünü alarak Hindistan'a gider. Bu arada Gülizar, gittiği yeri bildiren bir mektubu ocaklık taşının altına koyarak sevgilisine bırakır. Padişah ise Gülizar'ın o diyardan ayrıldığını bildiği için oğlunun başkasıyla evlenmesini ister, ancak İsmail bunu kabul etmez. Anne. ve babasından izin alan Şah İsmail, Kamer Tay'a binerek gurbete çıkar.

Yolda karşısına kapısı olmayan çok güzel bir saray çıkar. Şah İsmail, olağanüstü gücü ile saraya gürz vurarak bir tarafını yıkar ve içeri girer. İçeride çok güzel bir kızın ağlayarak gergef işlediğini görür.

Şah İsmail ile Gülperi adındaki bu kız, birbirlerine âşık olur. Kızın yedi kardeşi devlerle savaşmakta olup bunlardan üçü de şehit olmuştur. Şah İsmail, bunu duyar duymaz Gülperi'nin kardeşlerinin yanına gider. Şah İsmail'in de yardımıyla devleri öldürürler. Kardeşler devleri öldürünce gönül rahatlığıyla evlerine dönerler ancak sarayın bir tarafının yıkılmış olduğunu görünce kız kardeşlerinin bir namussuzluk yaptığını zannedip onu öldürmek isterler. Fakat, kız, olanları anlatınca bu düşüncelerinden vazgeçerek, Gülperi'yi Şah İsmail ile evlendirmeye karar verirler.

Şah İsmail, Gülizar'ı bulmadan Gülperi ile evlenemeyeceğini söyleyince düğün ertelenir. Yoluna devam eden Şah İsmail'in karşısına Arabüzengi'nin sarayı çıkar. Arap, insan başından kale yapmıştır, kalenin burcunun tamamlanması için ise bir kelleye ihtiyaç vardır. Kızın niyeti, Şah İsmail'in başını keserek onu da eksik kalan yere yerleştirmektir.

Arap ve Şah İsmail vuruşmaya başlarlar. Arapüzengi iyi savaşmasına rağmen Şah İsmail'e yenilmekten kurtulamaz. Arapüzengi'yi öldüreceği sırada o, yüzünden örtüyü kaldırır ve ortaya dünya güzeli bir kız çıkar. Yenildiği bir erkekle evlenmeyi düşünen Arapüzengi, İsmail'le evlenmek ister. İsmail, bunu kabul eder; ancak önce Gülizar'ı bulması gerekmektedir.

Yanına Arapüzengi'yi de alarak yola çıkan İsmail, Hindistan'a gider ve orada bir kocakarının evinde kalarak ondan Gülizar'ın Hint Padişahı'nın oğlu ile evlendiğini fakat kırk gün yasım var diyerek damadı gerdeğe almadığını öğrenirler. Kocakarının cebini parayla dolduran Şah İsmail, Gülizar'ın kendisine nişan olarak verdiği tarağı da kocakarıya vererek onu sevdiğine gönderir.

Tarağı gören Gülizar, kocakarı vasıtasıyla Şah İsmail'e haber gönderir. Şah İsmail ve Arapüzengi, Gülizar'ı bahçeden kaçırırlar. Yolda Gülizar ile Şah İsmail uyur, üstlerine Hint askeri gelir. Arapüzengi, Şah İsmail'i uyandırmaya kıyamaz ve tek başına Hint ordusunun tamamını kılıçtan geçirir. Daha sonra da Şah İsmail'i uyandırarak yollarına devam ederler.

Yanlarına Gülperi'yi de alarak Kandehar'a doğru yola çıkarlar. Ancak Şah İsmail'in annesi, gelinlerini görür görmez onların güzelliklerini kıskanır. Kocasına Şah İsmail'i öldürmesi, gelinleri ile de kendisinin evlenmesini söyler. Padişah da Şah İsmail'i oyuna getirerek yakalar ve idam etmek ister. Ancak oğlunun yalvarması üzerine onu öldürmekten vaz geçerek gözüne mil çektirerek bir dağa bıraktırır.

Şah İsmail'in eve dönmemesinden şüphelenen Arapüzengi, kayınbabasının kendilerini saraya getirmesi için gönderdiği doksan dokuz kadının başını keser. Padişah, gelininin bu hareketine sinirlenerek üç gelinin üzerine ordu gönderir. Arapüzengi bu orduyla savaşır.

Arap, padişah ordusu ile savaşmaktayken Şah İsmail'e güvercinler yardım eder. İsmail, güvercinlerden düşen kanadı gözlerine sürünce tekrar görmeye başlar. Bir çiftçinin evlâtlığı olan Şah İsmail, ondan kendisini askere yazdırmasını isteyerek orduya katılır. Padişahın huzuruna çıkarak Arapüzengi ile savaşmak istediğini belirtir.

Padişah, Şah İsmail'e izin verince savaş meydanında tekrar Arapüzengi ile karşılaşır. Ancak yenişemezler. Padişah, bu genci beğendiği için ona İsmail'in atı olan Kamer Tayı da verir. Tek isteği, gencin Arapüzengi'yi öldürmesidir. Şah İsmail, atını alır almaz eşlerinin kaldığı saraya varır. Arapüzengi Şah İsmail'i tanır.

Arapüzengi ile Şah İsmail güçlerini birleştirerek padişah ordusu ile savaşırlar. Arapüzengi, kayınbabasını öldürür; Şah İsmail tahta geçer. Üç kıza kırk gün kırk gece düğün yapılır ve sevgililer muratlarına ererler.

Faruk Çolak, *Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,* Kayseri 1994, 159-196.

32. YARALI MAHMUT HİKÂYESİ

Hikâye daha çok masallarda rastladığımız geceleyin ortaya çıkarıldığı zaman etrafı aydınlatan "çamçırak" taşlarının Bağdat'tan alınarak İstanbul'a getirilmesi konusu etrafında teşekkül etmiştir.

Yaralı Mahmut Hikâyesi sadece Türkiye'de bilinmektedir. Hem sözlü hem de yazılı kaynaklarda nüshaları (anlatmaları) vardır. Araştırıcıların büyük çoğunluğunun kanaatine göre hikâyenin doğuş yeri olarak Doğu Anadolu Bölgesi gösterilmektedir.

Hikâyenin pek çok sözlü anlatması öğrenci tezlerinde (Akay, 1973; Demirtaş, 1973; Ayhan, 1973; İder, 1976; Çağlar, 1980; Sönmez, 1972; Kutlay, 1972) değerlendirilmiştir.

Hikâye üzerinde Türkiye'de Zeynelâbidin Makas tarafından hazırlanan ve henüz yayımlanmamış olan bir yüksek lisans tezi vardır. (Makas, 1980) Ayrıca aynı hikâye üzerinde Ensar Aslan tarafından hazırlanan bir de doçentlik takdim tezi vardır. (Aslan, 1990)

Ayrıca halk hikâyeleri üzerinde çalışan araştırıcılar (Türkmen, Bali, Aslan, Alptekin, Şimşek, Çolak, Aytaç, Cemiloğlu vb.) hikâyeyi çeşitli yönleriyle ele alıp değerlendirmişlerdir.

İstanbul'da Ali Bezirgân adında zengin bir tüccarın Ahmet ve Mahmut adlarında iki oğlu vardır. Mahmut, aklı başında bir delikanlıdır. Ahmet ise serserilerle gezen ve gününü gün eden birisidir.

Ecel, Ali Bezirgân'ın kapısını çaldığında Bezirgân, ailesine büyük bir servet bırakarak bu dünyadan göçer. Ancak bu mirası büyük oğul Ahmet, kısa sürede tüketir. Zor durumda kalan Mahmut ise annesi ve kendisinin geçimini sağlamak için komşularının davarlarını otlatır.

Diğer taraftan Osmanlı Padişahı, muhteşem güzellikte bir saray yaptırır. Sarayın güzelliğini gören halk, sarayın büyük bir eksiği olduğunu söyler. Sarayın eksiği Gence Padişahının hazinesinde olan Çamçırak taşlarıdır. Dünyada eşi benzeri olmayan bir taşlar, sarayın güzelliğini tamamlayacaktır.

Taşların güzelliğini duyan padişah, bunları Gence Padişahından alabilecek bir yiğit arar. Padişah, Çamçırak taşlarını alan yiğidin dünyalığını verecektir. Bu haberi duyan Mahmut, bu işe gönüllü olur.

Mahmut, böylelikle padişahla görüşür. Ancak Gence'nin yolunu bilmemektedir. Annesinin tavsiyesiyle babasına bir çok iyiliği dokunan ak sakallı bir dervişten yardım ister.

Padişahtan bu iş için yeterince para ve asker alan Mahmut, dervişe de ayrı bir deve hazırlatarak ordusuyla birlikte Gence'ye doğru yola koyulur.

Dervişin kılavuzluğu sayesinde kısa bir sürede Gence'ye varan Mahmut ve ordusu karargâhlarını kurarlar. Mahmut, Gence Padişahına savaş çıkmadan Çamçırak taşlarını kendilerine vermesi için bir mektup gönderir. Gence Padişahı, Çamçırak taşlarını vermeye razı olursa da kızı Mahbub Sultan, buna engel olur. Savaş ilânı niteliğinde bir mektup yazarak bunu Mahmut'a gönderir.

İki ordu sabah karşı karşıya gelir. Yalnız Gence ordusunda arap kıyafetli bir asker vardır ki, ilk gün Mahmut'un askerlerinin yarısını kılıçtan geçirir. Hiçbir çıkar yolu bulamayan Mahmut, dervişin de tavsiyesiyle Arap'ın karşısına çıkmaya karar verir.

Mahmut ve Arap vuruşmaya başlarlar. Mahmut, Arap'ı alt eder; onu öldüreceği zaman yüzünü açar ve Arap kıyafetinin altından dünya güzeli bir kız çıkar. Mahmut, Mahbub'un güzelliğini görünce kendinden geçip bayılır.

Mahmut ayılınca Arap, onunla evlenmek istediğini söyler; çünkü Mahbub o zamana kadar hiçbir erkeğe yenilmemiştir ve kendisini yenecek kuvvetli bir erkekle evlenmek ister. Bu kararını Mahmut'a açıklar. Bunun üzerine Çamçırak taşlarını ve Mahbub'u alan Mahmut, İstanbul'a gelir.

Taşları padişaha teslim eden Mahmut, Mahbub ile evlenir. Ancak diğer taraftan Mahbub'un nişanlısı Gara Vezir, Mahbub'u Mahmut'un götürdüğünü öğrenince Gence Padişahı'nı tehdit eder. Bunun üzerine padişah, bir cadı bularak ondan kızını geri getirmesini ister. Cadı küpüne binerek İstanbul'a gider ve Mahbub'a büyü yaparak onun Mahmut'tan soğumasına sebep olur.

Sevdiğini bırakan Mahbub, Gence'ye doğru yola koyulur ve ardında ise Mahmut'a peşinden gelmemesini tembih eden bir mektup bırakır. Ancak Mahmut, sevdiğinin peşinden gider. Bir ninenin yardımıyla sevdiğini bulur. Fakat, Mahbub, büyünün etkisiyle Mahmut'u yaralar.

Kanı görünce aklı başına gelen Mahbub, ağlayarak sevdiğini dağ başında bırakır ve yoluna devam eder. Gence'ye gittiğinde kendisine büyü yapan cadıyı öldürür. Ancak Gara Vezir'e verilmekten kurtulamaz. Hâlen Mahmut'u sevdiği için de intihar etmeye karar verir.

Diğer taraftan Mahmut'u o dağdan geçen bir Bezirgân bularak evine getirir. Bezirgân'ın kızı Gülşen, Mahmut'u tedavi eder ve Mahmut kırk günde iyileşir. Mahmut, derdini Gülşen'e anlatınca Gülşen, Mahmut'un en yakın arkadaşı olduğu için iki sevgilinin buluşmalarına zemin hazırlar ve onlara yardım eder.

Bu arada Mahbub'un düğünü olur ve düğün alayı Kandehar'a gider. Mahmut da Gülşen'in yardımlarıyla Kandehar'a gider. Düğün evine âşık kılığında giden Mahmut, gerdek odasındaki dolaba saklanır. Gara Vezir'i öldürerek sevdiğini alır ve İstanbul'a doğru yola çıkar.

İki sevgili, yolda önlerini kesen kırk haramiyi öldürerek kendileri haramilik yapmaya başlarlar. Yoldan geçen kervanları soyan sevgililer, bu suretle geçimlerini sağlarlar.

Kısa bir süre sonra iki haraminin ünü her yere yayılır. Padişah, bunları yakalaması için Mahmut'un kardeşi Ahmet'i gönderir. Ahmet, haramilerin kaldığı dağa gidince kardeşini tanır. İki kardeş hasret giderirler. Ancak Ahmet, padişah emri olduğu için kardeşi ve sevgilisinin kollarını bağlayarak onları İstanbul'a padişahın huzuruna götürür.

Mahmut, padişaha kendisini tanıtır. Padişah, Mahmut'un Çamçırak taşları Gence Padişahından alan genç olduğunu anlayınca iki sevgiliyi affeder. Mahmut ile Mahbub'a kırk gün kırk gece düğün yapan padişah, onları muratlarına erdirir.

Ensar Aslan, *Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme, Diyarbakır* 1992, 97-136.

33. DERDİYOK İLE ZÜLFİSİYAH HİKÂYESİ

Derdiyok ile Zülfisiyah hikâyesi sadece Türkiye'de bilinen bir halk hikâyesidir. Hikâyenin konusu geniş bir coğrafyaya yayılmış olup, Batı'da Keşan, doğuda Buhara'ya kadar uzanmaktadır. Derdiyok ve Zülfisiyah gibi adlar pek bilinmemesine rağmen günümüzde Recep ve Abdurrahman adları çok bilinen adlardır. Hikâyede geçen bazı yer adları ise daha çok hikâyeyi masala yaklaştırmaktadır. Hem sözlü hem de yazılı kaynaklarda nüshaları (anlatmaları) vardır. Hikâye üzerinde Türkiye'de Saffet Akkaş, (Akkaş, 1999) tarafından hazırlanan ve henüz yayımlanmamış olan bir yüksek lisans tezi vardır.

Hikâyenin pek çok öğrenci tezinde de (Seferbay, 1990) anlatmasına rastlanmaktadır.

Acem diyarında Horasan şehrinde İsmail Şah adında bir padişah vardır. Bu padişahın da Mahmut ve Muhammed adında iki bezirgânı bulunmaktadır.

Bir gün İsmail Şah, Yemen Padişahına savaş açmak ister. Ancak savaş için hazinede yeterli para yoktur. Bunun üzerine padişah bezirgânlarından ödünç para ister. Bezirgânlardan para alamayan padişah, onların öldürülmesini ve bütün mallarına el konulmasını talep eder. Bezirgânların çocukları Recep ve Abdurrahman da sokağa terk edilir. Çocuklar, şahın kendilerini de öldüreceği korkusuyla bir gece Isfahan şehrine kaçarlar.

Isfahan şehrinde kahvecilik yapan Ali Ağa bunları yanına alıp misafir eder. Daha sonra da bunlardan birini helvacıya, diğerini de terziye çırak olarak verir. Bunlar altı ay sonra kalfa olurlar. Bir yıl sonunda da usta olup dükkan açarlar.

Bir gün Ali Ağa, hanımından delikanlılara birer kız bulmasını ister. Bir süre sonra aranan kızlar bulunur ve bunlar evlendirilir. Vakti gelince Abdurrahman'ın bir oğlu, Recep'in ise bir kızı dünyaya gelir. Ali Ağa, oğluna Derdiyok, kıza Zülfisiyah adlarını verir. Çocuklar beş yaşına gelince hocaya verilir. On beş yaşına kadar ilim tahsil ederler.

Recep'in hanımı günün birinde kızını yanına alarak Abdurrahman'ın evine misafirliğe gider. Derdiyok'u gören Zülfisiyah düşüp bayılır. Aynı hâl Derdiyok'un başına da gelir.

Akşam eve gelen baba Derdiyok'un hâlini görünce hanımına eve kimin geldiğini sorar. Hanımı da Zülfiyah ve annesinin geldiğini söyler.

Günden güne sararıp solan Derdiyok'a bir çare bulmak için babası onu Ali Ağanın kahvesine götürür. Orada Derdiyok merakla sazın tellerine dokununca saz sahibi onu azarlar. Kahvede duramayan Derdiyok bir mescide

gider ve abdest alır. Daha sonra da iki rekat namaz kılar. Namazdan sonra: *"Ya Rabbi ya bana şairlik ver, ya da bu bedenden emanetini al."* diye dua eder. Duası kabul olunan Derdiyok'u bir gaflet basar ve orada uyuya kalır.

Uykusunda pir elinden bade içen Derdiyok, uyandığında kendine bir hâl olduğunu anlar. Derdiyok tekrar kahveye gelir. Ali Ağadan yerde duran sazı ister. Sazı alan Derdiyok çalıp söylemeye başlar. Oradaki şairler Derdiyok'a hayran kalırlar ve onlardan birisi armağan olarak sazını ona hediye eder.

Zülfisiyah da Derdiyok'un aşkıyla günden güne sararıp solmaktadır. Bir Cuma gecesi Zülfisiyah abdest alıp iki rekat hacet namazı kılar ve: *"İlâhi ya Rabbi sen beni sevdiğime kavuştur."* diye dua ederek orada uyur. Uykusunda kırklar elinden bade içen Zülfisiyah uykudan uyandığında çalıp söylemeye başlar.

Bir müddet sonra Ali Ağa, oraya giderek kızla oğlanı nişanlar. Nişandan kısa bir süre sonra Derdiyok'un babası ölür. Bir yandan babasının ölümü, diğer yandan aşk derdi Derdiyok'u perişan eder. Derdiyok da Ali Ağanın kahvesinde saz çalıp söylemeye devam eder. Bir gün Derdiyok kahvede çalıp söylerken Zülfüsiyah'ın babası kızının adının şiirlerde geçtiğini işitince kızar. Daha sonra da Recep, konuyu namus meselesi yaparak kızını Derdiyok'a vermekten vaz geçer.

Ali Ağa, Recep'i ikna etmek için çok çaba harcar. Ancak başarılı olamaz. Evini ve dükkanını satan Recep, Keşan'a göçer. Zülfisiyah yazdığı bir mektubu kocakarıya verir ve onu Zülfisiyah'a ulaştırmasını söyler. Nameyi okuyan Derdiyok annesiyle helâlleşerek Keşan'a doğru yola çıkar.

Recep, hanımı ve kızı ile Keşan'a varırlar ve mahalle muhtarı ve imamı bulup onlardan ev ister. Onlar da validen izin almadan ev veremeyeceklerini söylerler. Recep, Keşan (Valisi) Seyyid Han'ın yanına gidip başından geçenleri hikâye eder.

Derdiyok da Keşan'a varır. Şehrin girişindeki çadırda Zülfisiyah'la görüşüp hasret giderir. Karşılıklı saz çalıp söylemeye başlarlar.

Recep yanındaki askerlerle hanımı ve kızını almak için çadıra gittiğinde Derdiyok'u görür. Ondan şikâyetçi olan Recep, Derdiyok'u Seyid Han'ın huzuruna çıkartır. Seyyid Han, Derdiyok'u zindana attırır.

Recep, hanımı ve kızını yanına alarak Giremşan şehrine gitmeye karar verir. Zülfisiyah bir name yazarak oradaki kocakarıya verir ve zindandaki Derdiyok'a ulaştırmasını ister.

Derdiyok, başından geçenleri zindancıya anlatınca zindancı ona yardım etmek ister. Zülfisiyah'ın oturduğu mahalleye giden zindancı kocakarıda bulunan nameyi Derdiyok'a getirir. Daha sonra zindancı, Seyyid Han'a anlatır. Seyyid Han, Derdiyok'u huzuruna çağırtır ve ondan af diler. Seyyid

Han'a anlatır. Seyyid Han, Derdiyok'u huzuruna çağırtır ve ondan af diler. Seyyid Han, Derdiyok'a at, silâh ve para vererek Giremşan şehrine gitmesine yardım eder.

Recep, Derdiyok'un peşlerinden geleceğinden şüphelenerek yolunu Buhara'ya çevirir. Derdiyok Giremşan şehrine varır. Burada bir kahveye gider. Bu kahvede bütün âşıkları yenen bir âşıkla karşılaşır ve onu yener. Kahvede bulunan âşıklar Zülfisiyah'ı bulmak için şehri alt üst ederler, ancak Zülfisiyah'a bir türlü ulaşamazlar.

Zülfisiyah, sevdiğinin Giremşan şehrinde değil de Buhara'da olduğunu öğrenince üzülür. Bu arada Derdiyok da rüyasında sevdiğinin Buhara'da olduğunu görür.

Bunun üzerine Derdiyok, Buhara'ya doğru yola çıkar. Yolda Derdiyok açlık ve susuzluk çeker. Ancak Hak Taala'ya ettiği dua kabul olur ve karşısına bir pir çıkar. Pirin yardımıyla kısa sürede gideceği yere ulaşır.

Pir, ona kendisinin başından geçenleri anlatır. Pir, Derdiyok'a gidip olanları Eyüp Şah'a anlatmasını söyler ve kaybolur. Derdiyok, pirin dediğini yaparak hem Zülfiyah'a hem de dedesinin malına kavuşur. Horasan'dan Isfahan'a dönen Derdiyok ile Zülfüsiyah üç gün dinlendikten sonra kırk gün kırk gece süren bir düğün yaparlar.

Saffet Akkaş, *Derdiyok ile Zülfisiyah Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,* Niğde 1999, 32-54.

34. ELİF İLE MAHMUT HİKÂYESİ

Hikâye; Türkiye, Balkanlar ve Kafkasya bölgelerinde yaygın bir şekilde anlatılan Şah İsmail hikâyesinin bozulmuş şekli olup masal kaynaklıdır.

Buhara hükümdarı olan Murat Şahın çocuğu olmaz. Vezirini de yanına alan Şah, bir çeşme başında ak sakallı bir ihtiyarla karşılaşır. Bunların derdini bilen ihtiyar, onlara bir elma verir ve elmayı hanımlarıyla birlikte yedikleri takdirde çocuklarının olacağını söyler. Elmanın kabuğunu ise ahırdaki kısrak yiyecektir.

Zamanı gelince çocuk dünyaya gelir, üç yaşına gelince de elmayı veren derviş tarafından adı Yaralı Mahmut olarak konulur. Derviş, çocuğun annesine de büyüdüğü zaman verilmek üzere bir bıçak verir. Ancak bıçak kından çıkarsa Mahmut ölecektir.

Bir müddet sonra ata binmeye, av avlamaya başlayan Mahmut, herkesi kendisine hayran bırakmaktadır. On beş yaşlarında ava çıkan Mahmut önüne çıkan ceylanı kovalarken bir mağaradan içeri girer. Orada hiçbir şey bulamayan Mahmut, çıkışta kırk ak sakallı ihtiyarla karşılaşır. Onların isteğiyle biraz mağarada oturan Mahmut, orada resmini gördüğü bir kıza âşık olur. Daha sonra da ihtiyarın elinden bade içen Mahmut, resmini gördüğü kızın kimliğini öğrenince oradan ayrılır.

Durumu babası ve arkadaşlarına anlatan Mahmut, daha sonra da sevgilisini aramaya çıkar. On beş gün sonra yolda kuvvetli bir pehlivanla karşılaşan Mahmut, onun Hütam diyarına gitmek istediğini öğrenir. Yollarına devam eden iki arkadaş bir müddet sonra yolda bir Arap'la karşılaşırlar. Bu Arap'la savaşan Yaralı Mahmut onu yenip öldüreceği sırada Arap'ın yüzündeki nikâbı kaldırması üzerine çok güzel bir kız olduğu ortaya çıkar.

Kendisini yenen delikanlıyla evleneceğini bildiren kıza, Mahmut derdini anlatır ve Hütam Padişahının kızını aramaya gittiğini söyler. Yolu üzerinde ikinci bir Arap'la karşılaşan Mahmut, onun da bir kız olduğunu öğrenir. Bu kız da Mahmut'la evlenmek ister, fakat olanları işitince o da yolcular kervanına katılır.

Birkaç gün süren yolculuktan sonra Mahmut, Hütam diyarına gelir. Aynı dervişlerin elinden bade içen Elif de, babasını kaybettikten sonra şehir dışında yaptırdığı saraya yerleşmiştir.

Orada karşılaşan iki sevgili birbirlerine karşılıklı şiir söylerler. Bu arada sevgilisinden aldığı bir yadigarı (saç) denize düşüren Mahmut çok üzülür. Çünkü saçı bulan bir balıkçı onu Ejderha Padişahına götürmüş, padişah da sihirbazı yardımıyla Elif'i sarayına getirtmek istemiştir.

Küpe binen cadı, Elif'in sarayına gelir ve onun isteğiyle Elif, sevgilisinin canının nerede olduğunu öğrenir. Durumu öğrenen cadı, bıçağı kınından çıkararak bir kuyuya atar. Daha sonra da kızı küpe bindirerek Ejderha Padişahının sarayına getirir. Fakat kız bir türlü Ejderha Padişahı ile ev olmak istemez.

Yaralı Mahmut'un arkadaşı ise remil atarak onun ruhunun olduğu yeri bulur. Bıçağı kuyudan çıkardıktan sonra da Mahmut dirilir ve Ejderha Padişahının yanında tutsak olan Elif'i kurtarır. Ancak, yolda haramiler iki genci yakalar. Onlardan da kurtulan Mahmut yolda bulduğu kızları da yanına alarak Buhara'ya döner. Oğlunun getirdiği kıza âşık olan baba, çok geçmeden Mahmut'u öldürmek ister. Fakat Zülfisiyah ve Zülfiperişan babayı yakalayıp, Mahmut'u kurtarırlar.

Yaralı Mahmut tahta geçtikten sonra Elif ile kendisi; Zülfisiyah ve Zülfiperişan ile arkadaşları evlenir. Böylece kötüler cezalandırılmış, âşıklar ise muratlarına ermiş olurlar.

Ali Berat Alptekin, "Elif ile Yaralı Mahmut Hikâyesi", *Türk Folkloru Araştırmaları,* Ankara 1982, 21-46.

35. ÜLFETİN HİKÂYESİ

Hikâye, masal kaynaklı olup üzerinde herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır.

Şehriyar şehrinde, Cafer Han adında ünlü bir bezirgânın Elatin ve Ülfetin adlarında iki oğlu vardır. Bu bezirgân, günün birinde Kandehar'a gitmek için kervanını hazırlatır ve koçaklarıyla beraber yola çıkar. Günler süren yolculuktan sonra kervan, Kahdehar'a gelir. Bezirgân Cafer Han, Kandehar'da büyük bir tüccar topluluğu tarafından karşılanır ve malları bir mağazaya yerleştirilir. Bu arada devamlı parayla uğraşan oğlu Ülfetin'e izin vererek onun arkadaşlarıyla dolaşmasını ister.

Ülfetin arkadaşlarıyla şehrin dışında gezerken bir bahçeden gelen saz sesini işitir. Ülfetin saz sesinin geldiği yere bakınca birbirinden güzel kızları eğlenirken görür. Kızlardan en güzeliyle göz göze gelen Ülfetin çok geçmeden de kıza âşık olur.

Bu kız bölgenin ünlülerinden Hasan Paşanın kızı Zernişan'dır. Ülfetin arkadaşlarından biraz geri kalarak Zernişan'a âşık olduğuna dair bir yazıyı bahçe kapısına asar. Ertesi günü Zernişan'ın olumlu cevabını alan Ülfetin olanları bir süre sonra babasına anlatır. Bunun üzerine Cafer Han, Hasan Paşadan kızı Zernişan'ı ister.

Durumu değerlendiren Hasan Paşa, kızını Ülfetin'e vermeye razı olur. Çok geçmeden iki gencin nişanları yapılır, ardından düğün hazırlıkları başlar. Bu arada düğün hazırlığına kendi memleketinde devam etmek isteyen Cafer Han'ın yolu haramiler tarafından kesilir.

Burada çıkan savaşta Mehmet adındaki haramibaşı, Cafer Han'ın koçaklarına mağlup olur ve Cafer Han'ın ricası üzerine affedilir. Düğün hazırlıklarını tamamlayan Cafer Han, yola çıkacağı sırada Zernişan'ın ölüm haberini duyar. Bir müddet Ülfetin'den saklanan bu haber sonunda ortaya çıkar.

Durumu üzüntüyle karşılayan Ülfetin, efkâr dağıtmak için ava çıkar. Bu sırada bir çeşme başında uyurken rüyasında ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyarın elinden bade içer. Böylece Belhi Buhara'daki Güllühan'a âşık olur.

Bu olaydan sonra sazını omuzuna alan Ülfetin'in yolu Belhi Buhara'ya düşer. Yolda karşılaştığı bir atlının yardımıyla kısa sürede Gamhor'a gelir. Orada âşıklar kahvesine giden Ülfetin, diğer âşıklarla atışır ve muammayı çözer.

Ülfetin bir süre sonra tekrar yola koyulur. Ancak, Gamhor Padişahının kızı ve arkadaşları yolunu keserek kendilerini eğlendirmesini isterler.

Ülfetin, bu teklifi kabul etmeyip yoluna devam eder. Bu arada haramibaşı Mehmet Bey de seneler sonra Belhi Buhara yakınlarından Elvan kasabasında bir mağaza açmıştır. Bu kasabanın Hasan Bey adında da bir kaymakamı varndır. O da Belhi Buhara'da gördüğü Güllühan'a âşıktır. Ancak, kız onu sevmemektedir. Çünkü, pir Ülfetin'le birlikte ona da bade içirmiştir. Kızlar, Hasan Beyi eve çağırıp önce güzelce bir döverler, ardından da zorla Hasan Beyle Güllühan'ı nişanlarlar.

Ülfetin, Belhi Buhara'ya gelince doğru bezirgânların bulunduğu hana uğrar. Güllühan'ın adamlarından birisi hancıyla birlikte Ülfetin'i de düğün eğlencesine çağırır. Düğün evinde gerçekleri öğrenen Ülfetin, türküleriyle Güllühan'a aşkını hissettirir, ardından da saraydan kovulur. Fakat, Güllühan sevgilisini yoldan döndürür ve bahçesine getirtir. Burada hasret gideren genç âşıklar Mehmet ve Hasan Bey tarafından yakalanırlar.

Bu olay üzerine Ülfetin'in öldürülmesine karar verilir. Durumu öğrenen Güllühan ve arkadaşları, Gamhor Padişahından yardım isterler. Ülfetin'in asılacağı sırada Gamhor Padişahının fermanı gelir ve genç âşık ölümden kurtulur, Ülfetin'i öldürmek isteyenler de cezalandırılır.

Ülfetin ve Güllühan, birlikte Şehriyar şehrine doğru yola çıkarlar. İki âşığa Şehriyar şehrinde kırk gün kırk gece düğün yapılır ve murada ererler.

Abdullah Çelik, *Kağızmanlı Âşık Yusuf Sezai Hayatı Şiirleri ve Hikâyesi,* Erzurum 1975, 7-36.

36. ARZU İLE KAMBER HİKÂYESİ

Arzu ile Kamber hikâyesi Türkiye'nin dışında, Musul, Kerkük ve Balkanlar'da bilinmektedir. Hem sözlü hem de yazılı kaynaklarda nüshaları (anlatmaları) vardır. Araştırıcıların büyük çoğunluğunun kanaatine göre hikâyenin doğuş yeri olarak Kerkük gösterilmektedir. Bu hikâyenin diğerlerinden ayrılan en önemli vasıflarından birisi manzum kısımların mani tarzında olmasıdır.

Arzu ile Kamber Hikâyesi, doktora tezlerinde (Tuğrul, 1969) ve lisans tezlerinde (Ayhan, 1973) de bulunmaktadır.

Hikâye üzerinde Türkiye'de Esma Şimşek tarafından hazırlanan ve henüz yayımlanmamış olan bir yüksek lisans tezi vardır. (Şimşek, 1987)

Ahmet adında bir adamın hep kız çocuğu olur ve hiç erkek çocuğu olmaz. Bir gün koyunlarını güderken suyun üstünde bir sandığın yüzdüğünü görür. Sandığı alıp açınca içinde bir erkek çocuk çıkar. Adam çocuğu alıp evine götürür ve adını Kamber koyar.

Kamber, Ahmet'in kızı Arzu ile birlikte büyür. Ahmet bunları okula gönderir. Bir gün okula giderlerken yolların ayrıldığı yerde Arzu ile Kamber hangi yolun daha yakın olduğuna dair bahse girerler ve ikisi de ayrı yollardan giderler. Kamber yolda ihtiyar bir kadına rastlar ve ondan Arzu ile kardeş olmadıklarını öğrenir.

Arzu dönüşte Kamber'in geldiği yoldan gelir ve kadına o da rastlar. O da Kamber'in kardeşi olmadığını öğrenir. Bundan sonra Arzu ile Kamber birbirlerini sevmeye başlarlar. Babaları ikisini de okuldan alır. Arzu evin işlerini yapmaya başlar. Kamber de koyun otlatmaya gider.

Günün birinde Arzu çeşmeden su doldurmaya gider. Burada bileziklerini unutan Arzu eve döner. Kamber kuzuları sulamak için çeşmeye geldiğinde Arzu'nun bileziklerini burada bulur.

Arzu bileziğinin, Kamber'de olduğunu öğrenince, almak için elini Kamber'in koynuna sokar. Bu arada Kamber de, Arzu'yu kucaklayıp öper. Bu durumu gören kocakarı, bunları ayırmak için köyün ileri gelenlerini toplayarak onlara ziyafet verir.

Bu ziyafet esnasında gelenlerden biri Arzu'nun annesinin sütü ile yemek yapılıp, Kamber'e yedirilmesini söyler. Bu söylenenleri Arzu'nun küçük kardeşi duyar ve ablasına durumu anlatır. Arzu da Kamber'i ikaz ederek onun yemeği yemesini engeller.

Kamber, Arzu'nun yanından ayrılıp bir şehre gider. Orada bir ağanın yanında çalışmaya başlar. Bu ağanın bir oğlu vardır. Bir gün bu oğlan kırk arkadaşıyla gezerken yolları Arzu'nun günlük olarak su aldığı pınara düşer.

Kocakarının yardımıyla Arzu'yu gören oğlan düşer bayılır. Çünkü o Arzu'ya bir görüşte âşık olmuştur.

Arkadaşları tarafından ayıltılan oğlan, babasını Arzu'ya dünür gönderir. Arzu'nun babası oğlana Arzu'yu verir. Daha sonra düğün için kırk gün geriye gün kesip memleketlerine dönerler.

Kamber, ağanın oğlunun kendi sevgilisi ile nişanlandığını duyunca dayısı Araz Bey'in yanına gider. Dayısı, Kamber'e kırk atlı vererek Arzu'yu kurtarmasını söyler. Kendi atı olan Düldül'ü de Kamber'e verir.

Kamber atlılarla birlikte Arzu'nun köyüne varır. Atlıların geldiğini gören kocakarı, bir torba leblebi alıp çocuklarla mezarlığa gider. Kocakarı gözüne biber atıp, yeni bir mezarın başında ağlamaya başlar. Kamber, kadına niçin ağladığını sorduğunda, o, Arzu'nun öldüğünü, bu sebepten ağladığını söyler.

Acı haberi duyan Kamber bayılır. Kendine geldiğinde atına binip dağa çıkar.

Uzun zaman dağlarda dolaşan Kamber, Arzu ile vedalaşmak için mezarlığa varır. Mezarlığı bir türlü bulamaz. Orada bir çiftçi ile karşılaşan Kamber, Arzu'nun ölmediğini ve şu anda ağanın oğlu ile düğününün olduğunu öğrenir.

Kamber hemen düğün evine varır. Kamber'i tanımamazlıktan gelirler. Bunun üzerine Kamber beddua eder.

Düğünden sonra gelini götürmeye gelenler Arzu için at ararlar. Ancak Kamber'in bedduası üzerine Arzu'nun bindiği bütün atların beli kırılır. Sadece Kamber'in atı sağlam kalır. O da Kamber'den başkasını yanına yaklaştırmaz. Atın başını çekeceğine dair söz alan Kamber, atı alarak gelinin yanına gelir. Arzu Kamber'in atına bindirilir.

Yolda Arzu atı mahmuzlayınca Kamber'in ayaklarına basar. Kamber'in çizmeleri kanla dolar. Arzu, Kamber'e kanını silmek için bir mendil verir. Kamber bir fırsatını bulup Arzu'yu öptükten sonra oradan uzaklaşır.

Arzu, ağanın evine gelin gider, ancak Kamber'in bedduası sonucunda damat ölür. Şehirde yas ilân edilir.

Kamber diyar diyar gezdikten sonra günün birinde Arzu'nun bulunduğu şehre varır ve dua eder: *"Yarabbi Arzu'nun dizi üzerinde biraz yatayım da canımı sonra al."*

Kamber, Arzu'nun yanına gelir. Çok yorgun olduğunu söyleyerek Arzu'nun dizine yatar. Gün ağarırken de kaldırmasını Arzu'dan ister. Arzu, Kamber'i uyandırmaya kıyamaz. Sabaha kadar bekleyen Arzu geç de olsa onun öldüğünü anlar.

Kamber'in acısına dayanamayan Arzu, Allah'a yalvararak kendisinin de canını almasını ister ve orada ölür. Böylece iki âşık tam birbirlerine kavuşacakları sırada ölürler.

Kocakarı, oğlanın babasıyla beraber Arzu'yu aramaya çıkar. Karı, bunları ararken bir göl ağacının dibinde Arzu ile Kamber'in birbirlerine sarılı vaziyette ölülerini bulur. Adam karıya bu hâli sorar. Kocakarı da bunların birbirlerini sevdiklerini ancak kendisinin bunları ayırdığını söyler. Adam bu sözleri duyunca kocakarıyı orada öldürür. Kılıcın ucunda damlayan bir damla kan iki âşığın arasına düşer. Adam bir mezar yaptırıp onları mezara gömdürür.

Her yıl ikisinin kabrinde birer gül biter. Gül açıp da birbirine kavuşacakları sırada kocakarının bir damla kanı kara çalı olup onların arasında çıkar. Böylece bunların birbirlerine kavuşmalarına engel olur.

Esma Şimşek, *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma,* Elazığ 1987, 289- 302.

37. ASUMAN İLE ZEYCAN HİKÂYESİ

Asuman ile Zeycan Hikâyesi sadece Türkiye'de bilinen bir halk hikâyesidir. Hikâyenin konusu Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde geçmektedir. Erzincan, Erzurum ve Murat Suyu'nun dışındaki yerler daha çok masal unsurlarıyla süslenmiştir. Hem sözlü hem de yazılı kaynaklarda nüshaları (anlatmaları) vardır. Bu hikâyenin diğerlerinden ayrılan en önemli özelliklerinden birisi manzum kısımların mani tarzında olmasıdır.

Hikâye üzerinde Türkiye'de Pakize Erciş (Aytaç) tarafından hazırlanan ve henüz yayımlanmamış olan bir doktora tezi vardır (Erciş =Aytaç, 1997)

Erzurum'da Kalazad adında bir bey ile, Derviş İsmail adında fukarası vardır. Bunların ikisinin de ortak derdi çocuksuzluktur. Bu ikili kara kara düşünürken Dede Sultan adında birisi bunlara yol gösterir ve deniz kenarında bulduğu narı ikiye bölerek Kalazad Bey ile Derviş İsmail'e verir. Ardından da vakti gelince birinin oğlu, birisinin de kızı olacağını, doğan çocuklara ise Asuman ve Zeycan adlarının konulmasını tavsiye eder.

Zamanı gelince Kalazad Beyin bir kızı olur ve adını Zeycan korlar. Fukara Derviş İsmail'in ise bir oğlu olur, onun da adı Asuman konulur.

Çok geçmeden çocuklar büyürler ve birlikte aynı okula gitmeye başlarlar. Ancak bunların birlikte hareket etmeleri bir kocakarı tarafından kıskanılır ve bunlar çeşitli yollarla ayrılmak istenir. Ancak kocakarı bu işte başarılı olamaz. Çok geçmeden de bu ikilinin aşkları aileleri harekete geçirir ve Derviş İsmail, Kalazad Beyin kızı Zeycan'ı Asuman'a ister. Ancak bey bu işe karşı çıkar. Bunun üzerine Asuman yatsı namazını kıldıktan sonra: *"Ya Rab bu gice ya ruhumuzu kabz eyle, ya bana âşıklık ver."* diye dua eder ve yatar. Rüyasında kırk pir görür ve onlardan *"âşıklık ister."* Onlar da Asuman'ın arzusuzunu yerine getirirler.

Zeycan da yatsı namazını kıldıktan sonra: *"Ya Rab bu gice bana sevdiğim gibi âşıklık ver yahut ruhumu kabz eyle."* der ve yatar. O da rüyasında kırk piri görür, onlar da onun isteği olan *"âşıklığı"* Zeycan'a verirler.

Uykudan uyanan Zeycan Hanım, yanına Gülboy cariyesini de alarak Murat ırmağının kenarına kurdukları çadıra yerleşir. Kalazad Bey günün birinde kızının çadırının olduğu yere gelir. Orada kızının durumuna üzülen baba, ona niçin böyle yaptığını sorduğunda, o, başından geçenleri şiirle anlatır.

Kızının âşık olduğunu anlayan baba, onunla atışacak bir âşık olarak Asuman'ı bulur. Atışmayı eğer Asuman kazanırsa Zeycan'ı alacaktır. Eğer atışmayı kız kazanırsa Asuman öldürülecektir. Sonuçta atışmayı Asuman kazanır. Ancak Kalazad Bey kızı verme yerine, şehre dönmeyi tercih eder. Böylece gerçek niyeti anlaşılmış olur. Yolda Hazreti Hızır'ın talimatına da

uymayan Kalazad Bey, Asuman'ın üzerine ordu gönderir ve onun öldürülmesini ister. Kalazad Beyin askerleri Asuman'ı yakaladıktan sonra onu öldürmek isterler. Ancak Asuman şiirle başından geçenleri askerlere anlatır. Ardından da Zeycan'ın yalvarmasıyla "*bölükbaşıları*" onu serbest bırakırlar.

Bu arada Asuman'ın Murat suyuna atılıp öldürüldüğü haberi aileyi üzüntüye gark eder. Ancak günün birinde oğullarıyla karşılaşınca dünyaları değişir. Her ne kadar Zeycan'dan ayrılması tavsiye edilirse de o söylenenleri kabul etmez.

Zeycan'ın isteği üzerine Asuman, cariyeler tarafından huzuruna getirilir. İki sevgili birlikte ailelerini terk ederler ve bir dağ başında konaklarlar. Burada kara, fırtınaya yakalanan ikili Allah'a yalvarır. Ardından da orada uyuya kalırlar. Uyandıklarında ise başlarında Dede Sultan'ı görürler. Onun yardımıyla bir göz açıp kapama anında Muskadar şehrine varan Asuman Uryanı Dede adında birisinin kahvesinde çalıp çığırmaya başlar. Çok geçmeden Asuman'ın ünü burada duyulur ve diğer âşıklar tarafından kıskanılmaya başlanır. Bu arada Asuman rüyasında Zeycan'ı ve onun düğününü görür. Bunun üzerine derdi, kederi iyice artan Asuman, bir koca karının tuzağına yakalanarak kuyuya atılır. Bu kuyuda Asuman'ın dışında beş yüz kadar Müslüman vardır.

Muskadar şehrine gelen Dede Sultan, Asuman için dua eder ve beş yüz Müslüman ile birlikte Asuman'ı da kuyudan çıkarır.

Muskadar şehrinde Uryanı Dede ile hesap gören Asuman ve Dede Sultan bir göz açıp kapama anında onu memleketine ulaştırır. Bu arada Asuman'ın baba ve annesi vefat etmiştir. Zeycan'ın ise bir başka delikanlı ile düğünü yapılmaktadır. Sazını alarak düğün evine gelen Asuman, orada Erbabî Dede ile atışır. Onu şiir atışmasında yenince bu durum Kalazad Beyin hoşuna gider ve Asuman'ı da alarak saraya gelir.

Sarayda nasıl bir yol izleyeceğini Asuman'a anlatan Zeycan, onu Erzurum Paşasına gönderir. Paşaya hâlini arz eden Asuman'a, Erzurum Paşası yardım eder ve onlara kırk gün kırk gece düğün yaparak murada erdirir.

Pakize Erciş, *Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme*, Ankara 1997, 298-325.

38. ÂŞIK GARİP HİKÂYESİ

Âşık Garip Hikâyesi, Türkiye, Balkanlar, Azerbaycan (Kuzey ve Güney), Türkmenistan, Özbekistan, Doğu Türkistan'da hem yazılı hem de sözlü kaynaklarda bilinmektedir. Hikâyenin bu coğrafyalarda pek çok baskısı yapılmıştır. Bazı araştırıcılara göre hikâyenin çıkış yeri Azerbaycan'dır. Daha sonra doğuya (Türkmenistan, Özbekistan, Doğu Türkistan) ve batıya (Türkiye, Balkanlar) yayılmıştır.

Hikâyenin ilk Azerbaycan varyantı 1892 yılında A. Mahmudbeyov tarafından Şumahı vilâyetinin Tircan köyünde Âşık Oruç'tan derlenmiştir. Aynı varyant daha önce Kavkaz Mecmuasının 26-30. sayfaları arasında yayımlanmıştır. Daha sonraki yıllarda da Azerbaycan Poeziyası Antologiyası'nda (1939) yayımlanmıştır.

Hikâye, Türk ülkelerinin dışında bazı komşu ülkeler arasında da sevilip okunmaktadır. Bu cümleden olmak üzere 1875 yılında hikâye Ermeni harfleriyle Türkçe olarak yayımlanmıştır. G. Ahmverdiyan 1852 yılında Moskova'da yayınladığı Sayad Nova kitabında Âşık Garip Hikâyesi'nden bahsetmiştir. Hikâyenin daha büyük bir anlatması G. Terağeksandrya'nın, Tiflizlerin Zehni Heyatı (Tiflis 1885) adlı kitapta yayımlanmıştır.

Âşık Garip'in şiirlerine Azerbaycan Âşıkları ile ilgili olarak yayımlanan şu antolojilerde rastlamak mümkündür:

Aşıglar, II Cilt, Bakı 1938, 43-58.

Azerbaycan Aşıgları, II. Cilt, Bakı 1930, 274.

El Şairleri, I. Hisse 1935, 153-156.

Azerbaycanlı Âşık Cihangir'in anlattığı Âşık Garip hikâyesi, E. H. Tahirov tarafından 1938 yılında yayımlanmıştır. Aynı varyant bir yıl sonra yayımlanan Dastanlar kitabına da dahil edilmiştir.

Hikâye üç defa da Ehliman Ahundov tarafından yayımlanmıştır. Bunları kronolojik olarak verecek olursak:

Azerbaycan Halg Dastanları, II. Cilt, Bakı 1961, 50-108.

Azerbaycan Dastanları, 3. Cilt, Bakı 1967, 5-62.

Azerbaycan Folklor Antologiyası, II. Kitap, Bakı 1968, 142-176.

Azerbaycan Mehebbet Dastanları, Bakı 1979, 167-202.

Âşık Garip Hikâyesi ile ilgili olarak Türkiye'de Fikret Türkmen tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır. Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma (Türkmen, 1974) adını taşıyan çalışmada hikâyenin kaynağı, varyantları, epizotları, şiirleri ve örnek metinleri çeşitli açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir. Yine Türkiye'de hikâyenin motifleri pek çok

çalışmanın mukayesesinde (Alptekin, Şimşek, Çolak, Cemiloğlu, Karadağ vb.) ele alınmıştır.

Hikâye öğrenci tezlerinin (Özeren, 1976) dışında doktora tezlerinde de (Cemiloğlu, 1988) bulunmaktadır.

Tebrizli Hoca Maksud adında zengin bir zatın Resul adında bir oğlu ve Güllü Han adında bir kızı vardır. Oğlan, ergenlik dönemine geldiğinde babası ölür.

Hoca Maksud, ailesine büyük bir miras bırakır. Ancak Resul, kötü arkadaşlar edinerek onlarla birlikte meyhaneye gider, böylece bu mirası kısa sürede tüketir. İş işten geçtikten sonra akıllanan Resul, bir meslek edinmek ve ailesinin geçimini sağlamak için çırak olmak ister.

Bunun üzerine annesi, Resul'u birkaç işe çırak olarak verir; fakat Resul, bunların hiçbirisinde başarılı olamaz. Bir gün şairlerin yanına çırak olarak girmeye karar verir. Altı ay şairlerin yanında bulunur; fakat ustaları ona âşıklığa ve saz çalmaya dair hiçbir şey öğretmezler.

Bir Berat gecesi yapılan helva sohbeti sırasında Keloğlan, Resul'dan saz çalmasını ister. Ancak Resul, saz çalmasını bilmediği için Keloğlan onu aşağılar. Bu duruma çok üzülen Resul, yatsı namazını kıldıktan sonra Allah'a kendisine âşıklık vermesi için dua eder.

Uykusunda pir elindin bade içen Resul, Tiflisli Hoca Sinan'ın kızı Şah Senem'e âşık olur ve saz çalmasını öğrenir. Sevdiğine kavuşmakta kararlı olan Resul, annesini ve kız kardeşini de yanına alarak kış mevsiminde ve Tiflis'e doğru yola koyulur.

Resul, Tiflis'e gidince ailesi ile birlikte Canım Hocanın evinde misafir olarak kalır, ayrıca Tiflis'in yabancısı olduğu için adı Âşık Garip olarak değiştirilir. Tiflis'te önce Deli Mehmed'in kahvesinde saz çalar. Ünü kısa sürede duyulur. Senem'in babası Hoca Sinan da Garip'in sesini beğenir

Garip'e kendi yanında çalışmayı öneren Hoca Sinan, Garip ve ailesini kendi evine alır. Böylelikle Senem ve Garip, daha yakından görüşme fırsatı bulurlar. Ancak aşk ateşi, her geçen gün iki âşığın yüreğini ziyadesiyle yakmaya başlar.

İki âşık gizli gizli buluşurken Senem, Garip'e kendisini babasından istemesini söyler. Bunun üzerine Garip, Senem için Hoca Sinan'a dünürcü olarak gönderir. Hoca kızı vermeye razı olur, ancak karşılığında başlık olarak kırk kese akçe ister. Garip de, bu parayı kazanmak için gurbete çıkmaya karar verir.

Senem, Garip için bu parayı biriktirir; fakat Garip bunu kabul etmez. Annesi, kızkardeşi ve Senem, her ne kadar Garip'i gurbete gitme fikrinden

caydırmaya çalışırlarsa da bunda başarılı olamazlar. Sazını duvara asan Garip, annesine sazına kimsenin dokunmamasını tavsiye ederek şunları söyler: "*Ey valide, eğer bu saz oradan düşerse veyahut bir teli kırılırsa, ben ya geldim ya öldüm.*"

Bu suretle annesiyle helalleşen Garip, nişanlısı Senem ile de görüşerek ondan kendisini yedi yıl beklemesini ister. Senem de, Garip'ten kendisinden daha güzel kızların bulunduğu İstanbul'a gitmemesini isteyerek onu bekleyeceğine dair söz verir. Böylece Senem'den söz alan Garip, içindeki ayrılık acısıyla gurbet yollarına düşer.

Önce Erzurum'a oradan da Halep'e giden Garip, bir müddet Aslan Dede Oğlu Baba Yusuf'un kahvesinde çalıp çağırır. Bu kahvede Halep Paşasının âşıklarını yenince, Paşanın gözüne girerek onun yanında çalışmaya başlar.

Gurbette sevdiğine bir mektup yazan Garip, bunu bir bezirgan olan Şah Velet vasıtasıyla Senem'e gönderir. Ancak Veled de, Senem'i sevmektedir ve onu alabilmek için başlık parası toplamak üzere gurbete çıkmıştır. Veled, mektubu merak edip açar ve mektubu okuyunca adamı olan Keloğlan ile Garip'in kendilerine emanet olarak verdiği gömleği kana bulayarak Garip'in annesine verirler ve ona oğlunun öldüğünü söylerler. Annesi ise bu acı haberi alınca ağlaya ağlaya gözleri kör olur.

Garip'in ölüm haberi duyulunca Senem de akrabası olan Şah Velet'e verilir. Ancak Senem, bu ölüm haberine inanmaz. Keloğlan'dan işin doğrusunu anlatmasını ister, fakat Keloğlan yalanında diretince Senem ona beddua eder ve Keloğlan ölür.

Garip'in annesi, kız kardeşi ve Senem, Garip'i bulması için bir Bezirgân tutarlar. Senem, Bezirgan'a Garip'in bade içtiği tas ile mührü verir ve Bezirgân'dan gittiği her yerde bu tasla Şah Senem'in aşkına şerbet dağıtmasını ister.

Bezirgân, Erzurum, Hint, Yemen ve Şam'ı gezerek Şah Senem'in verdiği tas ile Senem aşkına şerbet dağıtır. Ancak hiç kimse tasa ve mühre sahip çıkmaz. Bezirgân Halep'te de Senem aşkına bade dağıtır. Garip, mühre ve tasa sahip çıkınca bezirgan, Senem'in Şah Veled'e verildiğini ona söyler.

Kötü haberi alan Garip, Halep Paşasından izin alır; biriktirdiği paraları bir heybeye koyarak Tiflis'e doğru yola çıkar. Yolda birçok zorlukla karşılaşan Garip Hazreti Hızır'ın yardımıyla tüm zorlukları yenerek kıra sürede Erzurum ve Kars üzerinden Tiflis'e gider.

Bu arada Hazreti Hızır, Garip'e, atının ayağının altından toprak almasını ve annesinin gözüne sürmesini tavsiye eder. Böylelikle annesinin gözleri yeniden görecektir.

Garip, Tiflis'e varınca çeşmenin başında karalara bürünmüş olan kız kardeşini görür. Ancak Güllü Han, ağabeyini tanıyamaz. Ağabeyini evine Tanrı misafiri olarak götürür.

Garip, eve girer girmez duvarda asılı olan sazının teli kırılır. Bunun üzerine annesi ve kız kardeşi Garip'i tanırlar. Hasret giderdikten sonra Garip, Hazreti Hızır'ın atının ayağının altından aldığı toprağı annesinin gözlerine sürer ve o yeniden görmeye başlar.

Bu sırada Senem'in düğününün otuz dokuzuncu günü tamamlanmıştır. Garip, âşık kılığında kız kardeşi ile düğün evine gider. Garip, söylediği türkülerle kendisini tanıtarak sevdiğini Şah Veled'in elinden alır.

Velet'e yaptığı düğün masrafının karşılığı olarak kız kardeşini verir. Kırk gün kırk gece düğün yapılarak sevgililer birbirlerine kavuşturulur.

Fikret Türkmen, *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Çalışma,* Ankara 1974, 113-195.

39. TUFARGANLI ÂŞIK ABBAS VE GÜLGEZ PERİ HİKÂYESİ

Hikâye, Türkiye ve Azerbaycan (Kuzey ve Güney)'ın dışındaki Türk devlet ve topluluklarında bilinmemektedir. Hikâyenin hem yazılı, hem de sözlü kaynaklarda anlatmaları (yazmaları ve matbu nüshaları) mevcuttur. Türkiye'de hikâyenin değişik bölgelerden derlenen çok sayıda sözlü metni öğrencilerden tarafından tespit edilerek yazıya aktarılmıştır. (Kaya, 1976; Muzaffer Karadağ, 1975) Öğrenci tezlerinin dışında, Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi üzerinde Zeynelâbidin Makas tarafından hazırlanan ve henüz yayımlanmamış olan bir doktora tezi vardır. (Makas, 1983) Çalışmada hikâyenin çeşitli anlatmaları değişik yönleriyle (motif, şiir, epizot vb.) ele alınmıştır. Ayrıca halk hikâyeleri üzerinde çalışanlar. (Şimşek, Çolak, Duymaz, Cemiloğlu, Alptekin vb.) bu hikâyeyi çeşitli mukayeselerde değerlendirmişlerdir.

Hikâye, on altıncı yüzyılın sonu, on yedinci yüzyılın başlarında yaşamış olan Âşık Abbas'ın hayatı etrafında teşekkül etmiş olan bir halk hikâyesidir.

İran'ınTufargan şehrinde Hacı Aziz ve Selbinaz'dan doğma Abbas adında bir delikanlı vardır.

Çift süren Abbas'a, pirler tarafından bade içirilir. Bunun üzerine tarlada birkaç gün yatan Abbas, derdini ailesine sazla anlatır.

Oğullarının Tebriz'de, Beylerbeyi Mehmet Beyin kız kardeşi Gülgez Peri'ye âşık olduğunu anlayan anne ve baba onu gurbete gönderirler.

Günler süren yolculuktan sonra Tebriz'e gelen Abbas, Beylerbeyi'nin saz meclisine katılır. Orada Âşık Sen'an, Hüseyin gibi ünlü âşıkları yenen Abbas'a, herkesin güveni artar.

Günün birinde çeşme başında rüyâda gördüğü kızla karşılaşan Abbas, kendisini şiir söyleyerek tanıtır. Beylerbeyi'nin veziri, gizli gizli Gülgez Peri'yi sevmektedir. Kızın Abbas'a verildiğini duyunca çok üzülen Beylerbeyi çeşitli çarelere başvurur, fakat başaramaz. Diğer taraftan İsfahan Şahı, Şahoğlu Şah Abbas da, Gülgez Peri'nin ününü Deli Becan'dan öğrenir. Bu sırada Tebriz Beylerbeyi, Dağıstan'a vergi toplamaya gönderilir.

Deli Becan, Hoca Vezir ve Hoca Hasan'ın komutasındaki ordu, Tebriz'e doğru hareket ettiği sırada, Abbas da aldığı mektup üzerine annesinin ziyareti için Tufargan'a gider. Şahoğlu Şah Abbas'ın adamları kimsesiz olan Gülgez'i İsfahan'a kolaylıkla kaçırır. Kul Kamber tarafından Gülgez'in kaçırıldığı haberi Abbas'a verilince o da Şahoğlu Şah Abbas'ın ordusunun peşine düşer. Günün birinde orduya yetişen Abbas sevgilisini geri isterse de alamaz ve kuyuya atılır. Hazreti Hızır'ın yardımıyla kuyudan çıkan Abbas, İsfahan'a gelince tekrar Şahoğlu Şah Abbas tarafından zehir kuyusuna atılır.

Bir müddet sonra Şahoğlu Şah Abbas'ın emriyle zehir kuyusundan çıkarılan Tufarganlı Abbas, başından geçenleri meclise saz eşliğinde anlatır.

Duruma kızan Şahoğlu Şah Abbas, Gülgez Peri'yi gizlice öldürmek ister. Diğer taraftan Dağıstan'a giden Beylerbeyi Mehmet Bey, görevini tamamlayarak memleketine geldiğinde, Gülgez'in kaçırıldığını, Abbas'ın da onun arkasından gittiğini öğrenir.

Duruma çok kızan Beylerbeyi Mehmet Bey, ordusunu alarak İsfahan'a doğru yola çıkar. İki âşığı yakalayan Beylerbeyi Mehmet Bey, olanları öğrenince Gülgez'den vazgeçer ve iki gencin düğününü yapar.

Zeynelâbidin Makas, *Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma,* Erzurum 1982, 294-352.

40. ERCİŞLİ EMRAH İLE SELVİ HAN HİKÂYESİ

Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi Türkiye'nin dışında, Azerbaycan, Türkmenistan ve Balkanlarda bilinmektedir. Hem sözlü hem de yazılı kaynaklarda nüshaları (anlatmaları) vardır. Araştırıcıların büyük çoğunluğunun kanaatine göre hikâyenin doğuş yeri olarak Doğu Anadolu Bölgesi gösterilmektedir.

Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi, on yedinci yüzyılda yaşamış olan Ercişli Emrah'ın, Selvi Han'la olan aşk macerası etrafında teşekkül etmiştir.

Hikâye üzerinde Türkiye'de Muhan Bali tarafından hazırlanmış olan bir doktora tezi vardır. (Bali, 1973) Ercişli Emrah'ın şairlik ve hikâyecilik yönlerini ise Saim Sakaoğlu (Sakaoğlu, 1987) ve Ali Saracoğlu (Saracoğlu, 1999) değerlendirmişlerdir. Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesinin bibliyografyası ise Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye'nin dışındaki Azerbaycan kaynaklarında da (Ahundov, 1965; Ahundov, 1969; Vefalı, 1988) hikâyeye yer verilmiştir.

İsfahan Şahı, Şahoğlu Şah Abbas'tır. Onun sarayında kırk âşık vardır. Bu âşıkların şahı Âşık Abbas'tır. Bu âşıklar şah katında fasıl yaparlar.

Âşıkların ricası üzerine Âşık Abbas, Şahtan izin alır ve kırk âşıkla birlikte gurbete çıkarlar. Âşık Abbas'ın tavsiyesi üzerine Gence'ye gelen âşıklar Gara Vezir'in sarayına varırlar.

Gara Vezir, Âşık Abbas'tan ne istediğini sorar. Âşık Abbas da hasım istediğini söyleyerek saraydan ayrılır ve Gence'deki bir kahveye gelir.

Gara Vezir, ülkede tellâl çağırtır. Eline sazı alan, bir iki söz bilen vezirin sarayına toplanır. Kırk âşığa kimse rakip olamaz, ancak Gara Vezir'in emri ile bunların karşısına Gara Ahmet çıkarılmaya karar verilir. Âşık Ahmet'in bu işten haberi yoktur.

Âşık Ahmet, gece gördüğü bir rüyayı hanımına anlatıp yorumunu yaptırır. Kadın, Ahmet'e padişah tarafından bir kapı açılacağını ancak bu kısmete ulaşmadan ya cezalandırılacağını ya da sürgün edileceğini söyler.

Âşık Ahmet, hanımıyla konuşurken Gara Vezir'in elçisi kapıyı çalar. "*Emire itaat her zaman gereklidir.*" diyen Âşık Ahmet Gence'ye gelip Gara Vezir'in divanına çıkar. Daha sonra da niçin saraya çağırıldığı Ahmet'e anlatılır. Âşık Ahmet, Gara Vezir'e kırk âşığı yenebileceğini söyler.

Âşık Ahmet, kırk âşığın yerini öğrenip kahveye gider. Kahvede âşıkların ustalığını gören Ahmet, bir bahaneyle oradan ayrılıp köyüne gider.

Ahmet hanımı ve altı yaşındaki oğlu Emrah'ı yanına alarak Van'ın "Erdiç" (Erçiş) köyüne gelir. Bu köyün Miroğlu Ahmet Bey adında bir ağası vardır. Âşık Ahmet, sofrası daima açık olan Miroğlu'nun yanına sığınır.

Âşık Ahmet, Miroğlu'nun meclisinde saz çalıp söylemeye başlar. Yine bir cuma günü babasını takip eden Emrah, saz meclisine varır. Babasıyla saz çalmak isterken Miroğlu Ahmet Beyin verdiği sazın tellerini kırar. Bu duruma kızan baba oğluna bir tokat vurur. Emrah meclisten ayrılıp ağlayarak köyün dışındaki bir çeşmede elini yüzünü yıkar ve abdest alır. Namaz kılıp Allah'a dua eder. Uykuya dalan Emrah'ın karşısına Hazreti Pir çıkar ve üç bade verir. Birinci bade Allah aşkına, ikinci bade pirlerin, üçüncü bade ise Miroğlu Ahmet Beyin kızı Selvi Han aşkınadır.

Pir elinden bade içen Emrah saz çalma kabiliyetini de kazanır. Emrah, babasıyla birlikte divana gelir. Babası ile atışmaya başlarlar. Ardından da Emrah babasını ilk şiirinde mat eder. Bunun üzerine Miroğlu Emrah'ı himayesine alır.

Bu sırada Selvi de, Emrah'ın aşkından yatağa düşer. Annesi Selvi'nin ağzına ararsa da bir şey elde edemez.

Selvi'nin, Nazlı adında bir cariyesi vardır. Nazlı'nın yardımıyla Selvi ile Emrah gizli gizli buluşmaya başlarlar.

Bir gün Şahoğlu Şah Abbas'ın meclisinde fasıl yapılırken meclisten biri Türk memleketlerinin içinde Van Kalesi'ni kimsenin fethedemediğini söyler. Kısa sürede Van Kalesi ve şehri, İran orduları tarafından kuşatılır. Uzun süre muhasara altında kalan kalede kıtlık başlar.

Vali, şehri üç güne kadar düşmana teslim edeceğini söyler. Bu haber ağızdan ağıza dolaşır seksen beş yaşında olan bir kadın bu haberi işitince valinin huzuruna çıkar ve validen şehri kurtarmak için bazı istekler de bulunur. Kadının istekleri vali tarafından yerine getirilir.

Kalenin burçlarına kireç ve alçı yığdırılır.

Yaşlı kadın dar günler için sakladığı undan lavaş ekmek hazırlar ve ineklerinden sağdığı sütle yoğurt çalar. Sabah yaşlı kadın hazırladıklarını Şaha götürünce, Şah kalenin fethedilmeyeceğini anlar. O zaman Şahoğlu Şah Abbas yediden yetmişe herkesin geri dönmesini emreder.

Bu sırada iki asker Miroğlu'nun kızı Selvi ile cariyesi Nazlı'yı kaçırır. Şahoğlu Şah Abbas, Selvi'nin güzelliğini görünce hemen âşık olur. İki askeri de orada öldürtür.

Şahoğlu Şah Abbas gece gündüz giderek Saat Çukuru'na gelir. Saat Çukuru'nun beyi Yakup Han'ı yanına alarak Isfahan'a gelir. Selvi ile evlenmek isteyen Şah, Yakup Han'ı Selvi'nin yanına gönderir. Şah bundan bir sonuç alamaz. Yakup Han tekrar Selvi'nin yanına revan olur. Selvi'nin isteklerini öğrenir. Selvi, "*Selvi Bağları*" adı verilen bir bağ dikilmesini ister. Bu bağ meyvesini verdiği zaman Selvi, Şahoğlu Şah Abbas'la toy-düğün yapacaktır.

Selvi'nin istekleri Şah tarafından kabul edilir. Yakup Han'ın teklifiyle Şah, Selvi'nin tasvirini çerçeveletip duvara asar.

Emrah, Selvi'nin düşman tarafından kaçırıldığını duyunca annesinden, babasından helâllik alarak yola çıkar. Emrah yedi yıl boyunca Selvi'yi arar, fakat bulamaz. Umudunu kesip geri dönerken Yakup Han'ın sarayına varır. Yakup Han'ın annesinden Selvi'nin Isfahan'da olduğunu öğrenir.

Bu sırada yedi yıl dolmuş bağ da üzümünü vermiştir. Şahoğlu Şah Abbas, Selvi ile düğün hazırlığına başlar. Emrah, düğünün otuz dokuzuncu günü âşıkların saz çaldığı meclise varır. Âşıklar Şahı Şah Abbas'ı mat eden Emrah, bütün malları âşıklar arasında taksim eder. Kendisi hiçbir şey almaz. Yakup Han Emrah'la birlikte Şahın huzuruna giderken annesinin mektubunu Emrah'tan alır.

Şah huzuruna çıkan Emrah, methe Şahın baş ucunda asılı duran Selvi'nin tasviri ile başlar. Şah Abbas, Emrah'ın Selvi'ye âşık olduğunu anlayınca Selvi'nin neyi olduğunu Emrah'a sorar. Emrah da Selvi'nin amcası oğlu olduğunu söyler.

Selvi ile Nazlı zehir içmeye hazırlanırlarken Emrah'ın duasıyla "*bad-ı saba rüzgârı*" zehir dolu fincanı yere düşürür.

Şah Abbas, Emrah'a sorduğu aynı soruyu Selvi'ye de sorar. Selvi'den de aynı cevabı alınca gerisin geri divana gelir. Şah, Emrah'a iki soru daha sorar. Bu soruları bilen Emrah'a on iki vezir inanmaz. Onların isteği ile Emrah'a zehir içirilir. Selvi'nin elinden zehiri içen Emrah'ın yardımına pir yetişir. Zehirden etkilenmeyen Emrah'ın Hak âşığı olduğu anlaşılır. On iki vezir Şah tarafından cellat edilir.

Şah'ın isteği ile Emrah, Saat Çukuru'nu metheder. Yakup Han Emrah'ın sözlerini duyunca gözyaşlarına engel olamaz.

Yakup Han ile Şahoğlu Şah Abbas uzun zaman satranç oynamışlardır. Ancak Şah, Yakup Han'ı hiç yenememiştir. Emrah'ın yardımıyla Şah, Yakup Han'ı satrançta yener. Bunun üzerine Şahın emriyle Emrah ile Selvi'nin düğün hazırlıkları yapılır ve düğünün Erçiş'te yapılmasına karar verilir. Yakup Han'a da üç ay Emrah'ın düğünü için izin verilir. Şah da, Emrah ile Selvi için bir ferman yazdırır.

Şah, Emrah ve Selvi için çeyiz hazırlattırır. Hazırlıklar tamamlanınca Emrah, Yakup Han, Selvi ve Nazlı Van'a doğru yola çıkarlar. Saat Çukuru'na varınca bütün halk bunları karşılar. Bu durumu gören Emrah, Yakup Han'ın orada kalmasını ister. Emrah, Selvi ve Nazlı Saat Çukuru'ndan ayrılarak Van'a doğru yola çıkarlar.

Bu sırada Emrah'ın geldiğinden babası ve annesi haberdârdırlar. Bu arada Selvi'nin babası, kızının hasretiyle ömrünü tamamlamıştır.

Emrah ile babası kucaklaşıp ağlaşırlar. Daha sonra Emrah sevgilisi Selvi için bir saray yaptırmaya karar verir.

Selvi'nin ağabeyleri bir gece vakti Selvi'yi ve Nazlı'yı bir sazlığa koyup deveye yüklerler ve Erciş'ten ayrılırlar. Haberi alan Emrah, Selvi'yi aramak için yola çıkar. Baba oğul gece gündüz demeden yürüyeyek Erzurum'a varırlar. Erzurum'da Selvi'yi bulamayan baba oğul Halep'e doğru yola çıkarlar. Bu arada Selvi'yi kardeşleri Gence'ye götürürler.

Gara Vezir'in Ali adındaki oğlu Selvi'ye gönlünü kaptırır. Gara Vezir, Selvi'ye oğluyla evlenmesi için haber gönderir. Selvi de yedi yıl mühlet ister. Çünkü dokuyacağı halı yedi yılda tamamlanacaktır. Ayrıca Selvi, Gara Vezir'den kendisi ve cariyesi Nazlı'nın tasvirlerinin yapılıp bahçenin kapısının sağına ve soluna asılmasını ister.

Emrah ve babası günün birinde Halep yakınlarında Tahsin Bey adında zengin bir adamın bahçesine varırlar. Bahçeden içeriye giren Emrah, bir kadının bir adamla sarmaş dolaş yattığını görür. Bu kadını, sevgilisi Selvi'ye benzetir. Çok geçmeden gerçek anlaşılır. Baba-oğul Tahsin Beyden af dilerler. Tahsin Bey ile birlikte Halep'e varırlar. Halep'te Selvi'yi bulamayan Emrah tekrar yola düşer.

Bu arada Selatin Peri adındaki bir kızı uykusundan "Pir Dede" uyandırarak ona üç bade verir. Bunları Allah'ın, üçler, beşler, yedilerin ve Emrah'ın aşkına Selatin Peri'ye içirir. Badeyi içen Selatin Peri yirmi dört saat baygın yatar. Selatin Peri'ye bir bahçe kurmasını ve bu bahçeye "*Veran Bağları*" adını vermesini söyler.

Emrah ile babası gece gündüz süren bir yolculuktan sonra "*Veran Bağları*"na gelirler. Bahçeye giren Âşık Ahmet'i cariyeler yakalar ve döverler. Ahmet'i Selatin Peri'nin yanına getirirler. Ahmet de Emrah'ın babası olduğunu açıklar. Emrah'ı Selatin Peri'nin huzuruna çıkarırlar Selatin Peri Emrah'ın elini tutunca Emrah'ın üç yüz altmış altı damarı kaynar ve birbirlerine âşık olurlar. Emrah başından geçenleri Selatin Peri'ye anlatır ve Selatin Peri'den helâllik alarak yola çıkar.

Baba oğul günün birinde İran'a yakın bir yere gelirler. Daha sonra Gence şehrine ulaşırlar. Burada güzel bir bahçe görürler. Ahmet bu bahçeden meyve almak için gidince kapıda Selvi ve Nazlı'nın tasvirini görür ve geri dönüp Emrah'a haber verir.

Ahmet oğluna Selvi'nin tasvirini almak için bahçeye tekrar gider. Tam Selvi'nin tasvirini almak isterken Ahmet kızlar tarafından dövülür. Kızlar adamı Selvi'nin yanına getirirler ve Selvi Âşık Ahmet'i görünce ayaklarına sarılıp af diler. Selvi, hemen kızları Emrah'ı getirmeleri için emir verir. Kızlar, Emrah'ı tutup getirirler. Ancak, Emrah'ın saçı sakalı birbirine karışmıştır. Selvi, Emrah'ın bu hâline çok üzülür.

Yakup Han, Şahoğlu Şah Abbas'a Emrah ile Selvi'nin düğününü yaptığını söyler. Ancak Emrah'ın yedi yıl aradan geçmesine rağmen gelmeyişi Şah'ı üzer.

Bu arada Gara Vezir'e verilen yedi yıllık süre de dolmuştur. Nişanlısını ziyarete gelen Ali, nişanlısının Emrah'la sarmaş dolaş olduğunu görür. Hemen babasının yanına varan Ali olanları babası Gara Vezir'e anlatır. Gara Vezir meclisini ve iki celladı alarak Selvi'nin yanına varır. Tam Emrah'ı öldürecekleri sırada Emrah, Şahın verdiği fermanı Gara Vezir'e gösterir. Ölümden kurtulan Emrah'ı zindana atarlar.

Gara Vezir işin aslını öğrenmek için Şaha bir mektup yazıp bir elçi ile gönderir. Ancak Gara Vezir Selvi'nin kardeşlerinden gerçeği öğrenip elçiyi Isfahan'a göndermez.

Nazlı durumdan haberdar olunca Âşık Ahmet'i bulur ve durumu anlatır. Ahmet gece gündüz demeden yürüyerek Şahın sarayına varır. Şahın huzuruna çıkan Ahmet olanları anlatır. Böylece Yakup Han'ın yalanı da ortaya çıkar.

Şahoğlu Şah Abbas'ın emriyle Yakup Han Gence üzerine sefere çıkar. Yakup Han sekiz günde sekiz at çatlatır.

Bu sırada Deli Cellat ile Kara Cellat Emrah'ı öldürmek için Kanlı dereye götürürler. Emrah'ın sözlerinden dolayı Deli Cellat, Kara Cellat'ı öldürür. Tam bu anda Yakup Han yetişir. Emrah'ı ve Deli Cellat'ı alarak Gara Vezir'in sarayına çıkar.

Yakup Han mektubu değiştiren elçiyi, Deli Cellat'a öldürtür. Sonra da Gara Vezir'in başını kestirir.

Yakup Han, Emrah ile Selvi'yi alarak Şah'ın huzuruna varırlar. Emrah başından geçenleri Şaha anlatır. Bu arada Yakup Han'ın da suçsuz olduğunu Şaha söylemeyi unutmaz.

Emrah'ın isteği üzerine Veran Bağları'ndan Selatin Peri ve Erciş'ten Emrah'ın annesi Isfahan'a getirilir. Önce Selvi ile evlenen Emrah, bir hafta sonra da Selatin Peri ile murada erer.

Muhan Bali, *Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikayesi / Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi,* Ankara 1973, 91 – 187.

41. KEREM İLE ASLI HİKÂYESİ

Kerem ile Aslı hikâyesi Türkiye'nin dışında, bütün Türk Cumhuriyetleri ve topluluklarında bilinmektedir. Hem sözlü hem de yazılı kaynaklarda nüshaları (anlatmaları) vardır. Araştırıcıların büyük çoğunluğunun kanaatine göre hikâyenin doğuş yeri olarak Doğu Anadolu ve Azerbaycan gösterilmektedir. On yedinci yüzyılda yaşadığı zannedilen Âşık Kerem'in hayatı etrafında teşekkül etmiş olan bir halk hikâyesidir. Bu hikâyenin diğerlerinden ayrılan en önemli özelliklerinden birisi manzum kısımlarının nesir kısımlarına göre daha fazla olmasıdır.

Hikâye üzerinde Türkiye'de Şükrü Elçin (Elçin, 1949 / 1999) ve Ali Duymaz (Duymaz 2001) tarafından hazırlanan ve henüz yayımlanmamış olan bir doktora tezi vardır.

Hikâyenin Azerbaycan anlatmalarının geniş bir coğrafyaya yayıldığını görüyoruz. Gence'den başlayan yolculuk Gürcistan, Tiflis, Erzurum, Sultan Dağı, Balı Çay, Kars, Doğu Beyazıt, Altu (Oltu), Van, Erdehan(Ardahan), Nelrud (Nemrut) Alvız ve Erzurum Dağı'ndan sonra Kayseri'ye ulaşılmaktadır. Kayseri'den tekrar doğuya doğru başlayan yolculuk Halep şehrinde Kerem'in yanmasıyla son bulmaktadır.

Hikâye, Türkiye'nin dışında (Ahundov, 1968; Ahundov, 1979) pek çok kaynakta da yer almaktadır.

Eski zamanlarda Isfahan şehrinde Âdil Şah adlı bir Şah ve Keşiş adında hazinedârı vardır. Bunların her ikisinin de ortak derdi, çocuksuzluktur. Bu kederle yanan iki dost, gamlarını birazcık olsun dağıtmak için seyahate çıkarlar.

Yolda bunların karşısına bir ihtiyar çıkar. İhtiyar, bunların neden dertli olduğunu, niçin seyahate çıktıklarını söyleyip bir elma verir. İhtiyarın söylediğine göre bu elmayı hanımlarıyla beraber yemeleri hâlinde çocukları olacaktır. Şah, ihtiyara para vermek isteyince onun kaybolduğunu görür.

Bu olaydan sonra evlerine dönen Şah ve Keşiş, elmayı hanımlarıyla beraber yerler. Bu arada iki arkadaş; birinin oğlu, birinin de kızı olursa birbirlerine vereceklerine dair sözleşirler.

Vakti gelince Şahın bir oğlu, Keşiş'in de bir kızı dünyaya gelir. Oğlana Ahmet Mirza; kıza ise Kara Sultan adı verilir. Bu andan itibaren din farklılığı Keşiş'i kara kara düşündürmeye başlar. Çünkü, Şah Müslüman, kendisi ise Hristiyan'dır. Hanımının da tesiriyle Şahın huzuruna çıkan Keşiş, ihtiyarlığını bahane ederek yanından ayrılmak istediğini bildirir. Isfahan'a üç günlük mesafede bir yer olan Zengi'ye göçen Keşiş, burada kısa sürede şöhret bulur.

Bu arada dört-beş yaşlarına gelen Ahmet Mirza, arkadaşı Sofu ile okula başlar. Bir gün arkadaşıyla ava çıkan Ahmet Mirza, av dönüşünde uyku esnasında pir elinden bâde içer ve kendisine sevgili gösterilir. Bâdenin tesiriyle gurbete çıkan Ahmet Mirza, Zengi'de, Keşiş'e misafir olur. Bu arada Keşiş, kızını öldü diye bildirmiştir.

Bir gün yine ava çıkan Mirza'nın şahini bir bahçeye girer. Ahmet Mirza, şahini takip edip bahçeye girince rüyâdaki sevgilisini görür. Burada birbirlerini tanıyan iki hasret, konuşmaları sırasında geçen *"Kerem"* ve *"Aslı"* kelimelerini birbirlerine ad olarak verirler.

Bu görüşmeden sonra Kerem, yemeden içmeden kesilir. Babasının bütün çabalarına rağmen derdine derman bulunmaz, hekimler kâr etmez.

Bir gün pencere kenarında otururken ihtiyar bir kadın, Kerem'e derdini sorar ve hileyle de olsa öğrenir. Hemen gidip Şah'a durumu anlatır. Vaziyeti öğrenen Şah da, Keşiş'i huzura çağırtarak kızını ister. Keşiş, kızını verebileceğini, ancak düğün hazırlığı için süreye ihtiyacı olduğunu bildirir. Evine dönen Keşiş, durumu hanımına anlatınca o, istedikleri süre içinde kaçabileceklerini söyler. Bu fikir hoşlarına gidince de toplanıp kaçarlar.

Vakit dolup Isfahan Şahı ile halk, kız almaya Zengi'ye geldiklerinde Keşiş'in kaçtığını görürler.

Sevgilisinin kaçtığını duyan Kerem, yanık türküler söyler, ağlayıp sızlar. Isfahan Şahı, oğluna çok daha güzel kızlar bulabileceğini, bu sevdadan vaz geçmesini söylerse de onu ikna edemez.

Anne ve babasından izin alan Kerem, Sofu ile Aslı'nın peşinden gurbete çıkar. Yolda rastladığı kızlara türkü söyleyip Aslı'yı soran Kerem onun, Hoy'a gittiğini öğrenir.

Hoy'a gelince, Aslı ile ailesinin buradan da ayrıldığını öğrenen Kerem, Gence'ye doğru yola koyulur. Her gittiği yerde türküler söyleyen Kerem, Gence'de de sevdiğini bulamaz. Bu defa Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun pek çok şehrini gezen Kerem, Van'a giderken kırk haramilere yakalanır. Ancak, Hak âşığı olduğunu ispatlayınca ölümden kurtulur.

Aslı'nın peşinden Tiflis, Van, Ahlat, Muş, Ganlı Kilise gibi Doğu Anadolu şehirlerini gezen Kerem, yollarını kesen Nemrut Dağı, Süphan Dağı, Murat Suyu ve Çoban köprüsü ile; tuzağa düşmüş bir ceylanla söyleşir ve birkaç defa "Hak âşığı" olduğunu ispat etmek zorunda kalır.

Erzurum'a gelen Kerem ve Sofu, Laleli Dağı'nda, borana tutulurlar. Onlara burada ak sakallı bir ihtiyar yardım eder ve kısa süre içerisinde Erzurum'a getirir. Orada Alık Paşanın kahvesinde bir süre türkü söyleyen Kerem, kahvecinin ısrarlarına rağmen tekrar gurbete, Aslı'yı aramaya çıkar. Çünkü, Keşiş ve kızının Erzincan'a doğru yola çıktıklarını haber almışlardır. Bu arada Erzurum'da, Aslı'yı, hamamdan çıkan kızlar arasında görürse

de Aslı, Kerem'den kaçar. Oltu, Tercan ve Erzincan üzerinden Aslı'yı takip eden Kerem, yolda bir kuru kafa ile de söyleşir.

Erzincan'dan, Engürü'ye doğru yola koyulan Kerem, Aslı'nın Ayaş'a gittiğini haber alır. Zile'ye doğru giderken, Kızılırmak'a rastlayan Kerem bu nehre de şiir söyler ve Yıldız Dağı üzerinden Ürgüp'e gelir. Aradıklarını Sivas'ta, Zile'de ve Ürgüp'te bulamayan Kerem ile Sofu, Erciyes Dağı üzerinden Kayseri'ye doğru yola çıkarlar. Keşiş'in, Kayseri'de oturduğunu öğrenen Kerem, yolda karşılaştıkları cenazeye türkü söyleyince imamla tartışır. Daha sonra Kerem, Kayseri'ye ulaşır.

Keşiş'in evini öğrenen Kerem, diş çektirmek bahanesiyle eve girer. Aslı'nın dizine başını koyup bütün dişlerini çektirir. Ancak, daha önce Aslı'dan aldığı mendille ağzını silmeye kalkınca, Aslı onu tanır. Aslı, onu hemen evden çıkarmak isteyince ayağı kapıya sıkışıp yaralanan Kerem, Allah'a yalvararak: *"Yarabbim, benim aşkımın üçte birini bu kıza ver de onun için çektiklerimi anlasın."* der. Kerem'in duası kabul olur ve iki sevgili gece kaçmaya karar verirler.

Aslı'yı uyandırmak için türkü söyleyince, Kayseri Paşasının adamları Kerem ve Sofu'yu yakalarlar.

Kerem'in idamına kadı ile müftü karşı çıkınca Kerem, Hak âşığı olup olmadığı konusunda tekrar imtihan edilir. Kerem, kırk kız içerisinde Aslı'yı tanır, sadece ona şiir söyler, diğer kızların bütün tekliflerini reddeder, Aslı'nın bütün özelliklerini şiirle tek tek söyler ve Hak âşığı olduğunu ispat eder. Bütün bu olanlardan sonra paşanın kardeşi Hasene Hanım, Kerem'in Hak âşığı olduğunu Paşaya anlatır ve Aslı'nın Kerem'e istenmesini teklif eder. Paşa, Keşiş'i huzura çağırtıp Aslı'yı Kerem'e vermesini tembih eder.

Paşadan bir günlüğüne izin alan Keşiş, o gece evini yükleyip Tekke'ye doğru yola çıkar. Keşiş'in ardından atlılar çıkartılırsa da yakalanamaz. Paşadan izin alan Kerem ile Sofu da, Tekke, Karapınar, Belen, Antakya üzerinden Keşiş'i takip ederler. Halep'e gelen Kerem orada bir külhanbeyinin yardımıyla Aslı'yı bulur. Aslı'ya kavuşan Kerem, hasret giderirken, Halep Paşasının adamlarına yakalanır. Hapse atılan kişinin, Kerem olduğunu duyan paşa, pişman olur. Bu arada Aslı da bir başka kişiye verilmiştir. Halep Paşasının adamları kiliseden çıkan kızı, yakalayarak konağa getirirler. Kerem ile Aslı'nın evlendirilmeleri kararlaştırılır.

Bunun üzerine Keşiş, kızına bir sihirli elbise diktirir ve ona: *"Elbisenin düğmelerini gerdekte sen açmayacaksın. Kerem açacak. Yoksa babalık hakkını helal etmem."* der. Aslı, buna razı olur. Düğün yapılır. Gerdeğe girince

Aslı, düğmelerini Kerem'in açması gerektiğini söyler. Kerem, gerek sözü ve sazıyla, gerekse elleriyle düğmeleri açamaz. Çünkü, sihirli düğmeler bir yandan açılırken diğer taraftan kapanmaktadır.

Sabaha kadar düğmeleri açamayan Kerem, acıyla bir *"ah"* çeker ve ağzından çıkan alevle yanar kül olur. Kerem'in küllerini saçıyla toplamak isteyen Aslı da tutuşup yanar. Halep Paşası da, Keşiş ve karısını öldürtür. Sofu da, Esma adlı bir kızla evlendirilir.

Ali Duymaz, Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Ankara 2001.

42. TAHİR İLE ZÜHRE HİKÂYESİ

Hemen hemen Türkçe'nin konuşulduğu her yerde bu hikâyenin anlatmalarıyla karşılaşmaktayız. Hem yazılı, hem de sözlü kaynaklarda nüshaları (anlatmaları) vardır. Tahir ile Zühre hikâyesi Türkçenin dışında Rusça, İngilizce ve Almanca'ya da çevrilmiştir. Son yıllarda opera ve filmi de yapılmıştır. Hikâyedeki şiirler halk ağzında, cönklerde, el yazmalarında ve mecmualarda da bulunabilir. Hikâye "Meh-Mah", "Hurşit ile Mahımihri" gibi hikâyelerde olduğu gibi "astral" (gök cisimleriyle ilgili) eserlerin sonradan folklorlaşmış varyantlarıdır.

Hikâyenin Azerbaycan'daki ilk derlemesi 1926 yılında Gazah'da, Âşık Eli Rehimoğlu'ndan derlenmiştir. Daha sonra Himmet Elizade'nin, (Azerbaycan El Edebiyyatı, 1929) adlı kitabının 32-47. sayfaları arasında da yer almıştır.

Dastanlar ve Nağıllar (Bakı, 1937) adlı kitabın 118-156. sayfaları arasında Tahir ile Zühre hikâyesinin metni verilmiştir.

Hikâyenin bir başka varyantı Azerbaycan Halg Dastanları (Bakı 1961)'nın 3-49. sayfaları arasında yayımlanmıştır.

Çeşitli varyantların mukayesesi sonucunda ise 1965 yılında yayımlanan Azerbaycan Dastanları'nın birinci cildinin 99-147. sayfaları arasında hikâyenin metnine yer verilmiştir.

Tahir ile Zühre Hikâyesi'nin bazı şiirleri ise şu eserlerde yer almıştır:

Azerbaycan Aşıgları, Bakı 1935, 76-79.

El Şairleri, Bakı 1935, 113.

Türkiye'de Tahir ile Zühre Hikâyesi üzerinde Fikret Türkmen tarafından bir doçentlik takdim tezi hazırlanmıştır. (Türkmen, 1983) Burada Tahir ile Zühre hikâyesinin yirmi dört varyantı, motif, epizot ve şiirleri yönüyle değerlendirilmiştir. Kitabın sonuna ayrıca yazılı ve sözlü kaynaklardan tespit edilen metin örnekleri de dahil edilmiştir.

Tahir ile Zühre hikâyesinin Türkiye'de matbu ve öğrenci tezlerinde pek çok anlatması mevcuttur. Ayrıca halk hikâyeleri üzerinde çalışan araştırıcılar (Türkmen, Bali, Aslan, Alptekin, Şimşek, Çolak, Cemiloğlu, Aytaç vb.) hikâyenin motiflerini çeşitli yönleriyle ele alıp değerlendirmişlerdir.

Hikâyenin öğrenci tezleri (Özeren, 1976) arasında da değerli anlatmaları vardır.

Malı mülkü çok olan bir padişahın çocuğu olmaz. Tek derdi çocuk olan padişah, birçok doktora gider, ama derdine derman bulamaz.

Padişah, içindeki sıkıntıyı atmak için şehrin dışına bir bahçe yaptırır, canı sıkıldıkça o bahçeye gider. İçindeki gamı atamayan padişah, bir gün tebdil-i kıyafet ederek vezirini de yanına alır ve pazara çıkar.

Pazarda karşılarına çıkan derviş, bunların padişah ve veziri olduğunu anlar. Bunların derdini de anlayan derviş, cebinden bir elma çıkararak yarısını padişaha yarısını ise vezire verir. Akşam olunca bu elmaları eşleriyle birlikte yemelerini tavsiye eder. Dervişin dediğine göre padişahın bir kızı, vezirin ise bir oğlu olacaktır. Kızın adı Zühre, oğlanınki ise Tahir konulacak ve birbirleriyle evlendirileceklerdir.

Dokuz ay sonra padişahın bir kızı, vezirin ise bir oğlu olur. Dervişin dediği gibi kızın adı Zühre, oğlanın adı da Tahir konulur. İki çocuk birlikte büyürler, devrin en tanınmış hocalarından ders almaya başlarlar. Çok zeki oldukları için öğrenimlerini kısa sürede tamamlarlar.

Çocuklar on yaşına geldiklerinde Zühre, Tahir'e âşık olur; ancak Tahir Zühre'yi kardeşi zannettiği için bu aşka karşılık vermez. Hatta Zühre'nin aşkını itiraf ettiği bir gün Tahir, onu döver. Zühre, Tahir'in aşkını içinden atamadığı için gece gündüz ağlar. Ağladığı bir gün Tahir'in de kendisine âşık olması için Allah'a dua eder. Zühre'nin bu duası kabul olunur ve Tahir de Zühre'ye âşık olur.

İki âşık bir ustadan saz çalmasını da öğrenirler ve Zühre'nin Hint ve Rum ustaları tarafından yapılan muhteşem köşkünde birbirlerine aşk şiirleri okurlar. Ancak padişahın Arap kölesi iki âşığın sevgisini kıskandığı için bunların buluştuklarını padişaha haber verir. Bu haber üzerine padişah, iki sevgiliyi takip eder. Tahir ve Zühre, bahçede buluşarak birbirlerine yine aşk şiirleri okurlar. Padişah, iki sevgilinin aşkının çok temiz olduğunu görünce onların doğumuna vesile olan dervişe de söz verdiği için onları evlendirmek ister. Fakat, eşi bu duruma razı olmaz. O, kızını Tahir ile değil bir padişah oğluyla evlenmesini istemektedir.

Bu nedenle padişah eşi, bir sihirbaza büyü yaptırarak bunu padişahın içeceği şerbete karıştırır. Bu büyü üzerine padişah da Tahir'den soğuyarak kızını Tahir'e vermekten vazgeçer ve onu saraydan kovdurur. İki âşık, gizli gizli görüşmeye devam ederler. Ancak Arap köle, bunların görüştüklerini yine padişaha haber verir. Bu olaya çok sinirlenen padişah, Tahir'i yakalatarak Mardin'e sürgün eder.

Tahir, yedi yıl boyunca zindanda kalır. Bu süre zarfında her iki âşığın günleri ağlamakla geçer. Zühre, bir gün köşkünde otururken yoldan geçen bir kervana Tahir'i sorar ve onlarla Tahir'e selam gönderir. Kervan, Mardin'e gidince bu selamı gönderir. Tahir, bu selamı işitince kendinden geçip bayılır.

Ayılınca iki rekat namaz kılar ve Allah'a kendisini kurtarması için dua eder. Duası kabul olunan Tahir, Hazreti Hızır'ın yardımıyla göz açıp kapayıncaya kadar kendisini Zühre'nin köşkünün önünde bulur. Burada bir şiir okur ve Zühre, Tahir'in sesini tanıyarak pencereye çıkar. Yalnız Tahir'e kimse zarar vermesin diye ona dadısının evine gitmesini söyler.

Dadısının evine giden Tahir, yine gizli gizli Zühre ile buluşur. Arap köle de bunların buluştuklarını padişaha haber verir. Padişah, Tahir'in üzerine asker göndererek onu yakalatır. Tahir'i öldürmek isteyen padişah, vezirlerin ısrarı üzerine onu öldürmez, bir sandığın içine koyarak Şat Suyu'na bıraktırır.

Zühre ise sevgilisini kurtarmak için Göl Padişahının kızlarına mektup yazar. Göl Padişahı'nın kızları, sandığı bularak Tahir'i kurtarır ve onu saraylarına alırlar. Tahir, bir müddet kızların sarayında kalır. Ancak üç kız da Tahir'e âşıktır. Bu sebepten üçü de kıskançlıklarından Tahir'i öldürmek isterler.

Kızların konuşmalarını duyan Tahir, Allah'a kendisini kurtarması için dua eder. Bu dua üzerine Tahir, bir dervişin yardımıyla kendisini yine Zühre'nin köşkünün altında bulur. Burada dadısı ile görüşen Tahir, Zühre'nin başka birisine verildiğini ve bir haftadan bu yana düğününün yapıldığını öğrenir.

Kadın kılığında Zühre'nin düğününe giden Tahir, Zühre ile söyleşir. Zühre, Tahir'i tanıyınca dadısına Tahir'i köşkte alıkoyması için yalvarır. İki sevgili hasret giderdikten sonra ertesi gün kaçmaya karar verirler. Anlaşılan zaman dolunca Tahir, kadın kılığında Zühre'nin yanında hamama gider. Amaçları oradan birlikte kaçmaktır. Ancak Arap köle Tahir'i tanıyarak bunu padişaha bildirir.

Padişah, Tahir'i yakalatır ve onu idam etmeye karar verir. Ancak vezirler, padişahı kararından caydırırlar. Padişah, Tahir'den üç haneli bir türkü okumasını ve içinde Zühre'nin adının geçmemesini ister. Fakat, Tahir bunu beceremez ve söylediği türküde Zühre'nin adını anar. Bunun üzerine padişah da Tahir'in idam edilmesi emrini verir.

Tahir, kendisini idam edecek olan cellattan izin isteyerek iki rekat namaz kılar ve Allah'a canını alması için dua eder. Duası kabul olunan Tahir, ölür. Bu olay üzerine çılgına dönen Zühre'nin şuurunun yerine gelmesi için Tahir'in etinden köfte yapıp yedirmek isterler. Fakat, dadısı, bu durumu Zühre'ye haber verdiği için Zühre, köfteye dokunmaz.

Tahir'in mezarına giden Zühre, Allah'a canını alması için dua eder. Böylece Zühre de ruhunu teslim eder. Arap köle, bu durumu görünce göğsüne bıçağı saplayarak intihar eder, çünkü o da gizli gizli Zühre'yi sevmektedir.

İki âşık yan yana gömülürler. Birinin mezarında kırmızı, diğerinin mezarında ise beyaz olmak üzere iki gül biter. Fakat, Arap kölenin mezarında biten kara çalı, güllerin arasına girerek kavuşmalarına engel olur.

Fikret Türkmen, *Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin),* Ankara 1998, 209-248.

43. ALİ İZZET HİKÂYESİ

Hikâye sadece Anadolu sahasında bilinmekte olup üzerinde bilimsel çalışma yapılmamıştır. Ayrıca, hikâyenin fazla anlatması da tespit edilememiştir.

Ali İzzet, zengin ve varlıklı bir beydir, ancak çocuğu yoktur. Bu acıya dayanamayan Ali İzzet, "*Gönül Bağı*" adı verilen bir yer yaptırarak herkese yiyecek ve içecek ikram eder. Cenab-ı Allah, Ali İzzet'in dileğini kabul eder ve ona vakti gelince bir çocuk nasip eder.

Hüseyin adı verilen bu çocuk, tahsilini tamamladıktan sonra babasıyla gittiği Mahmut Ağa'nın evinde gördüğü Senem'e âşık olur. Mahmut Ağa, kızını vermeye razı olunca kırk gün kırk gece düğün yapılır ve Senem'le Hüseyin evlenirler. Ancak aradan beş altı yıl geçmesine rağmen bu çiftin çocukları olmaz. Çünkü Hüseyin'in "*beli bağlı*"dır. Durumdan haberi olmayan Ali İzzet oğlunu ikinci kez evlendirmek ister. Fakat gerçeği öğrenince çok üzülür. Hüseyin de daha fazla orada kalamayıp uzaklaşır.

Bir müddet Abdülkadir Geylani'nin yanında kalan Hüseyin, arkadaşı Ahmet'le bir saz alıp çalıp söylemeye başlar.

Bu arada Ahmet, Ali İzzet'e bir mektup yazarak oğlunun öldüğünü belirtir. Bu habere inanan ve üzülen anne-baba, Senem'i Halil isminde bir bey oğluna verirler. Diğer tarftan Hüseyin, aradan altı yıl geçtikten sonra memleketine döner.

Hüseyin'in geldiği gün, Senem'in de düğünü yapılmaktadır. Hüseyin, bu durum karşısında bir türkü söyler. Bu arada da gaipten bir ses işitir. O anda çıkan pirin, ağzına üfürmesiyle de "*beli açılır*". Olanları kardeşi Fatma'dan öğrenen Hüseyin, yanık yanık türküler söylerken Senem, Ali İzzet'in evine uğrar.

Kocasının sağ olduğunu gören Senem, düğünden vazgeçerek eski kocasıyla tekrar evlenir. Halil Beyin oğluna da Hüseyin'in kardeşi Fatma'yı verirler. Hüseyin'in bu evlilikten iki çocuğu dünyaya gelir.

M. Diler Demirtaş, Tortum Halk Hikâyeleri Üzerinde Bir Çalışma, Erzurum 1973, 100-113

44. KARACAOĞLAN HİKÂYESİ

Hikâye, Radlof'un Proben adlı eserinin (VII) dışında Türkiye sahasında sözlü kaynaklarda da anlatılmaktadır. Daha çok Kul Mahmut, Han Mahmut, Nar Mahmut gibi adlarla Çukurova, Sivas ve Azerbaycan'da da sözlü kaynaklarda örnekleri tespit edilmiştir. Hikâye zaman zaman Türkiyeli araştırıcılar tarafından (Ali Berat Alptekin, Saim Sakaoğlu, Esma Şimşek vb.) değerlendirilmiştir.

Hasan ve Ayşe'den doğma bir delikanlı vardır. Esmer olduğu için ona Karacaoğlan adı verilmiştir.

Delikanlı büyüyüp on dört yaşına geldiği zaman saz çalmaya başlar ve köyünde bulunan Hatice ismindeki kıza âşık olur. Bu aşk hayatı bir buçuk yıl kadar devam ettikten sonra Karacaoğlan babasından izin alarak Misis'e gider. Orada Kul Ahmet'in kızı Telli Suna'ya âşık olan Karacaoğlan, bir müddet de orada çalıp çağırır. Bir gece Telli Suna ile aynı yatakta yatan Karacaoğlan'ı, ölümden sevgilisi kurtarır.

Misis'te bir süre daha kaldıktan sonra tekrar baba ocağına dönen Karacaoğlan, sonra Çukurova'nın değişik bölgelerinde gezer. Bu arada bir başka kıza âşık olan Karacaoğlan, onunla da karşılıklı çalıp çağırır. Baba evine döndükten sonra yemeden içmeden kesilen Karacaoğlan, yakın akrabasının kızı ile evlendirilir.

Bu evlilikten sonra tekrar aşk ateşine yanan Karacaoğlan, babasından izin alarak gurbete çıkar ve birçok doğu ülkesini gezer.

On bir yıl gurbet gezen Karacaoğlan, Erzurum'da bir buçuk yıl kadar kalır. Şehirde dolaşırken sevgilisine benzettiği kızlara türkü söyler. Daha sonra da tekrar memleketine doğru yola çıkar.

Günler süren yolculuktan sonra Gaziantep'e gelen Karacaoğlan, orada Halep Ağası'nın tarlasını ekip biçmektedir. Komşu çiftçilerden olan Yakup, her geçen gün eriyip tükenmektedir. Çünkü, köyündeki Telli Turna ismindeki kıza âşıktır. Karacaoğlan, günün birinde Yakup'u yanına alarak Akpınar köyüne gider. Pınar başında Karacaoğlan, Telli Turna'ya türkü söyler. İki âşığın el ele tutuşmaları üzerine ikisi de taş kesilirler. Durumu gören Karacaoğlan, ömrünün sonuna kadar kimseye kötülük yapmaz, günlerini iyilikle geçirir.

Bir müddet sonra Keklikçi denilen semte yerleşen Karacaoğlan, daha sonra da orada vefat eder.

Hüseyin Açılmış, Karacaoğlan, Hurşit ile Mahı Mihri ve Tahir ile Zühre'nin Nizip Varyantları, Erzurum 1971, 20-35.

45. KOZANOĞLU HİKÂYESİ

Çukurova bölgesine ait olan bu hikâye, Kozanoğlu adındaki beyin hayatı etrafında teşekkül etmiş küçük bir hikâyedir. Hikâye üzerinde herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamış olup fazla anlatması da yoktur.

Kozanoğlu, babası öldükten sonra amcası Yusuf Beyin yanına gider. Bezirgân olan amcası ile gezip-dolaşan Kozanoğlu, güzelliği ile herkesi kendisine hayran bırakır.

Günün birinde Kozanoğlu, Halep'te bir handa eğlenirken karşılaştığı Meryem adlıbir güzele hemen âşık olur. Bir gece gizlice bu kızla buluşan Kozanoğlu, Meryem'i babasından isteyeceğini söyler. Ancak din farklılığı (Meryem, Hıristiyan; Kozanoğlu Müslüman) yüzünden bu arzusuna nail olamaz.

Meryem, müslüman olması için Kozanoğlu'ndan elli günlük perhiz uygulamasını ister. Diyete başlayan Kozanoğlu her geçen gün biraz daha solarak kırkdokuzuncu güne gelir. Amcası bu hastalığın sebebini sorduğunda Kozanoğlu şiirle derdini anlatır. Bunun üzerine amcası, Meryem'i babasından ister. İki ailenin rızası ile düğün yapılır ve gençler muratlarına ererler.

(Arşivimizden)

46. SEFİL BAYKUŞ HİKÂYESİ

23 yaşında Ermeni eşkıyaları tarafından şehit edilen Kağızmanlı Âşık Hıfzı'nın hayatı etrafında teşekkül etmiş olan bir halk hikâyesidir. Fazla anlatması bulunmayan çalışma bilimsel olarak da değerlendirilmemiştir.

Kağızmanlı Recep Hıfzî, küçük yaşlarında amcasının kızı Nergis'i sevmektedir. Durumdan haberdar olan Hıfzî'nın amcası, yeğenini döver. Hıfzî, Kağızman'dan ayrılarak Van'a gelir.

Orada altı yıl kadar kalan genç Hıfzî, her gece sevgilisini rüyâda görmektedir. Acıya, hasrete daha fazla dayanamayan Hıfzî memleketine döneceği sırada, Nergis de bir başka gence verilmiştir. Memlekete gelen Hıfzî, sevgilisinin hasta olduğunu öğrenir. Çünkü Nergis Hıfzî'nın derdinden yataklara düşmüş verem olmuştur.

Hıfzî, sevgilisi için ağıtlar okurken, emr-i Hak yerine gelir. Nergis'in mezarı çevresinde ağıtlar söyleyen Hıfzî da günün birinde ölür. Böylece iki sevgilinin kavuşması ahirete kalmış olur.

Osman Gündüz, Âşık Reyhani'nin Hikâyeciliği ve Şiirleri, Erzurum 1977, 65-71

47. ELMAS İLE KAHRAMAN HİKÂYESİ

Hikâye sadece Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde anlatılmaktadır. Meşhur âşık Narmanlı Sümmanî'nin hayatı etrafında teşekkül etmiştir. Hikâye üzerinde henüz bilimsel çalışma yapılmamıştır.

Büyük bir seyahetten sonra Kırım'a gelen Âşık Sümmânî orada İspir'in Gürengiz mahallesinden Muharrem Usta isminde varlıklı, zengin birisi ile tanışır. Orada kırk gün kalan Sümmânî, her gece çalıp söyleyerek günlerini geçirir.

Kırkbirinci günü Kırım'dan ayrılmak isteyen Sümmânî, Muharrem'e nasihat ederken, "*Han Sarayı*" isminde gidilip de gelinmeyen bir yerin adını öğrenir.

Bunun üzerine Karslı Osman ve İspirli Muharrem'le oraya giden Sümmânî, içeride gördüklerini çevresinde toplananlara anlatır. Bu sırada meclisten bir delikanlı ayağa kalkarak, Sümmânî'nin kendi derdi ile ilgilenmediğini cemaate anlatır.

Sümmânî, Kahraman ismindeki gencin derdini dinler. Kahraman ismindeki genç de aslında Trabzonlu olup, Aslan Beyin kızı Elmas'ı sevmektedir.

Uzun zorluklardan ve ayrılıklardan sonra Elmas'ı evine getiren Kahraman tekrar gurbete çıkar, yedi yıldır da sevgilisinin hasreti ile yanıp tutuşmaktadır.

Olanları dinleyen Sümmânî, Kahraman'ın ağzından Elmas'a bir mektup yazar ve Trabzon'a gönderir.

Mektubu alan Elmas, vakit kaybetmeden sevgilisine cevap verir. Mektubun cevabı gelince Sümmânî ve Kahraman beraberce Türkiye'ye dönerler.

Günün birinde Trabzon'a gelen iki kişiden Kahraman, şehrin dışında beklerken, Sümmânî, Aslan Beye misafir olur. Sümmânî, başından geçenleri anlattıktan sonra, Kahraman'ın ağzından yazılmış bir mektubu Aslan Beye okur. Mektuba çok üzülen Aslan Bey, damadını, bulunduğu yerden getirtir. Kırk gün kırk gece düğünden sonra iki hasreti muradına erdirir. Sümmânî de memleketine döner.

(Arşivimizden)

48. ŞAMİLI HİKÂYESİ

Hikâye sadece Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde bilinmekte olup, üzerinde bilimsel çalışma yapılmamıştır.

Âşık Muhibbî'nin çırağı olan Şâmilî, bir gece rüyâsında gördüğü güzele âşık olur. Bu hadise üzerine Şâmilî yataklara düşer.

Muhibbî, çırağını sıkıştırırsa da başarılı olamaz. Usta âşık - çırak karşılıklı olarak söyleştikten sonra Şâmilî izin alarak gurbete çıkar. Uzun bir gurbet yolculuğundan sonra Erzurum, Ilıca ve Erzincan'ı dolaşarak Kemah'a gelir.

Şâmilî'nin sevgilisi de Mahinur'dur. O da Şâmilî'nin aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. Arkadaşlarıyla eğlenen Mahinur'un türküsünü Şâmilî duyunca ona bir dörtlükle cevap verir. Bunun üzerine iki âşık karşılıklı türkü söylerler. Sonunda iki âşık birbirini tanır. Hasretler muratlarına ererler.

Mahinur'un arkadaşı da Şâmilî'nin bir arkadaşıyle evlenir.

Muzaffer Karadağ, **Iğdırlı Hasan Turan'dan** Derlenmiş Beş Hikâye, Erzurum 1975.

49. MAHİRÎ BABA HİKÂYESİ

Hikâye daha çok Erzurum ve çevresinde anlatılmakta olup, henüz üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

Memleketinden ayrılan Mahirî Baba, on altı yıl sonra bir kuşluk vakti kendi köyü İpkan'a gelir. Köyün gençleri Mahirî Baba'yı tanımazlar. Karısı ve çocuklarından ayrıldığı için çeşmenin başında otururken su dolduran bir kız, kendisinin on altı yıl evvel söylediği şiiri okur. Kızı çağıran Mahirî Baba, söylediği sözlerin kime ait olduğunu sorar. Kız da, sözlerin Mahirî Baba'ya ait olduğunu belirtir.

Mahirî Baba, o çocuktan karısı ve kızlarının evlendiğini öğrenir. Daha sonra da emsâlleri ile oturarak on altı yıl evvelini yâd etmeye başlarlar. Bu arada onlardan da karısının ve kızlarının evlendiğini, birisinin öldüğünü haber alır.

Mahirî Baba, evvela evlenen hanımını ziyaret eder. Ona bedduâ etmesi üzerine kadının gözleri kör olur.

Mahirî Baba, ölen kızının mezarını ziyaret ettikten sonra evlenen kızının yanına gelir. Kız, babasını tanıyamaz ve bu yüzden babasını eve almak istemez. Fakat Mahirî Baba, zorla da olsa eve girer, şiir söyleyerek kendini tanıtır. Bunun üzerine kızıyla babası sarmaş dolaş olurlar.

Damat da, kayın babasına gereken ilgiyi gösterir.

Bu arada Narman'ın Samikale köyünde Sümmânî adlıbir genç bâde içmiş, ünü de duyulmaya başlamıştır. Bunu Mahirî Baba'nın yanına getirirler. Mahirî Baba, on altı yıl gurbette çektiklerini Sümmânî'ye anlatır ve bir süre sonra da ölür.

Behçet Mahir anlatması 1979
(Arşivimizden)

50. GÜL İLE ALİ ŞÎR HİKÂYESİ

Hikâye 1941 yılında Posoflu Âşık Müdamî tarafından tasnif edilmiştir. Üç gün içerisinde kara hikâyesini dinlediği hikâyeyi türkülü hikâye hâline getiren Müdamî; usta bir meddah olduğunu bu ve buna benzer diğer hikâyelerinde göstermiştir. Hikâyenin Boratav derlemesinin dışında anlatması yoktur. Hikâyenin tarihte yaşamış olan kahramanlar etrafında (Mir Ali Şîr, Sultan Baykara vb.) teşekkül etmesi onun bir başka üzerinde durulması gereken yönüdür. Pertev Naili Boratav'ın dışında hikâye üzerinde değerlendirme yapan olmamıştır.

Semerkant şehrinde Hüseyin Baykara adında adaletli, devletli ve ünlü bir hükümdar yaşamaktadır. Mir Ali Şîr de onun göçebe boylarından birindendir. O, yılda bir defa mallarını Semerkant'a getirir ve fakir fukaraya satar. Ancak malların parasını Sultan Baykara'nın ölümünden sonra alacaktır. Bunu duyan Baykara, Ali Şîr'i huzuruna çağırtır. Ali Şîr'in bu sözlerinin sebebini öğrenince de onu vezir yapar.

Ali Şîr, bir gün cuma namazından gelirken çok güzel bir kız görür. Bunlar bir görüşte birbirlerine âşık olurlar, karşılıklı söyleşmeye başlarlar. Kızın kimliğini öğrenen Ali Şîr, bir gün Gül adlı bu kızın babasına dünür olur. Kızına ve ailesine danışan yaşlı adam, Gül'ü Ali Şîr'e vermeye razı olur. Bu olanların hiçbirinden Baykara'nın haberi yoktur. Bir gün tebdili kıyafet ava çıkan Baykara da, Gül'ü görerek âşık olur. Kıza elçi olarak da veziri Ali Şîr'i gönderir.

Bu defa fikir değiştiren Ali Şîr, Hoca Salih'ten kızını, Sultan Baykara'ya ister. Bu olanlar karşısında Gül: "*Ben deve değilim, iki defa boğazlanamam*" diyerek teklifi reddeder. Fakat, Ali Şîr'in yalvarması üzerine Gül, bu fikrinden vaz geçer. Ancak hazırladığı iki zarfın attara verilmesi gerekmektedir. Zarfları attara götüren Ali Şîr oradan aldığı iki şişeyle tekrar kızın yanına döner. Şişelerdeki ilâçları içerler. Bunlardan Ali Şîr'in içtiği insanı zürriyetten kesecektir. Kızın içtiği ise kırk günlük zehirdir. Ali Şîr olanlardan sonra kızı, Sultan Baykara'nın yanına kırk yenge ile bırakır. Kırk günlük ömrü olan Gül, Baykara'yı yanına yaklaştırmaz. Kız, ömrünün sonuna doğru Ali Şîr'i kıyafet değiştirterek sarayına getirtir ve ona şu vasiyette bulunur:

a. *Öldükten sonra tabutumu taşı,*
b. *Her sabah namazından sonra ruhuma üç ihlas, bir fatiha oku,*
c. *Ölünceye kadar beni hatırından çıkarma.*

Ali Şîr içerdeyken Sultan Baykara, Gül'ün yanına gelir. Durumu gören cariyeler Ali Şîr'i bir kazanın içine koyarak dışarı çıkarırlar. Fakat, kapağın açılmasıyla birlikte Baykara durumu anlar ve tekrar kapağı kapatır.

Utancından ne yapacağını şaşıran Ali Şîr, dervişlere durumunu anlatır. Dervişler de onu Kâbe'ye gönderirler. Eşinin hastalığı ve vezirinin yokluğuna üzülen Sultan Baykara, Ali Şîr'in yakalanarak getirilmesini elçilerden ister. Yolda elçiden mektubu alan Ali Şîr, okuduğu zaman çok üzülür ve geriye döner.

Ali Şîr, geriye döndüğünde Gül ölür. Ali Şîr de onun vasiyetlerini yerine getirir.

Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği,* Ankara 1946, 229-247.

51. KAÇAK NEBİ

Kaçak Nebi Hikâyesi, Azerbaycan ve Türkiye'nin doğu bölgelerinde bilinen bir halk hikâyesidir. Hikâyenin konusu Kafkasya'daki dağlarda geçmektedir. Ana tema ise Rus işgaline baş kaldırıdır. Burada Nebi'nin ölümünden sonra atın sergilediği tavır onu Orta Asya Türk destanlarıyla olan benzerliklere götürmektedir. Atın kişnemesi, ağlaması, Manas ve Köroğlu gibi diğer destanlarda da karşımıza çıkmaktadır. Sadece sözlü kaynaklarda bilinen hikâye üzerinde Türkiye'de Esma Şimşek, (Şimşek, 1986) tarafından hazırlanan ve henüz yayınlanmamış olan bir lisans tezi vardır.

Nebi, dürüstlüğü ve çalışkanlığı ile herkes tarafından tanınan Alo'nun on birinci çocuğudur. Ancak Nebi büyüyüp on iki yaşına geldiğinde, babasının birtakım güçlükler çektiğini düşünür ve çalışmak üzere Kerbela-yı Mehemmet'in yanına gider.

Yanına çalışmak için gittiği bu kişi, Nebi'yi çok sever, şefkat gösterir, kendi evladı gibi görür. Kerbela-yı Mehemmet, kızı Gülsabah kaçırıldığı esnada, yolda Mahmut Hampa'nın atının ayakları altında kalarak ölür.

Nebi, bir gün çeşme başında gördüğü Hacer adlı bir kıza âşık olur, fakat Hacer'in ailesi kızlarının Nebi ile evlenmesine razı olmayınca, Nebi de Hacer'i kaçırır.

Mahmut Hampa'nın, Nebi'nin babasını dövmesi üzerine Nebi olayı duyar ve çılgına döner, Mahmut Hampa'yı öldürür. Daha sonra Kerbela-yı Mehemmet'in hediye ettiği atı ve silâhı ile birlikte hanımı Hacer'i de yanına alarak dağa kaçar ve "*Kaçak*" olur.

Dağda yaşamak zorunda kalan Hacer ve Nebi'nin etrafında, Rus işgaline karşı koymak isteyen, kahraman, cesur Türk gençlerinden oluşan otuz-kırk kişilik bir grup oluşur. Ruslar, Nebi ve arkadaşlarını yakalamak için çok uğraşırlar, ancak başarılı olamazlar. Fakat, Nebi'nin kardeşi Mehdi ile eve giderken Ruslar tarafından yakalanan Hacer hapse atılır. Hacer'in yeni doğan çocuğu da Rus işgalcileri tarafından öldürülür.

Bu olayın akabinde Nebi, büyük bir kahramanlık göstererek kardeşi Mehdi'yi, hanımı Hacer'i ve hapiste bulunan diğer Türkleri kurtarır.

Etrafındakilerle Kirs Dağı'nda dinlenen Nebi, atının haber vermesiyle üç bin atlı ile çarpışarak onları yok eder. Böylece büyük bir felâketin önüne de geçer. Yine bir kadını öldürmek isteyen kayın biraderinin elinden kadını kurtarır ve adamı öldürür.

Pek çok kahramanlık gösteren Nebi'yi artık bütün Azerbaycan Türkleri tanımaktadır. Çünkü kahramanlığı ile yardım ettiği bu insanlara ayrıca, Ruslarla mücadelesinden elde ettiği pek çok ganimeti dağıttırmış ve halk

arasında çok sevilmiştir. Bu durum karşısında Ruslar çok öfkelenerek, Nebi'nin yakalanıp öldürülmesi için emirler yağdırır ve başına büyük ödüller koyarlar. Fakat, başarılı olamazlar. Çünkü Nebi hem zekidir, hem de bazen farklı kılıklara girerek Ruslarla mücadele etmektedir.

Nebi'yi öldürmeyi başaramayan Ruslar, başka çareler aramaya koyulurlar. Paşanın hanımı, Şah Hüseyin'in hanımını, o da Şah Hüseyin'i kandırır ve birlikte Nebi'yi öldürme plânları yaparlar.

Bir gece Şah Hüseyin, atını tımar eden Nebi'yi arkasından vurarak öldürür. Nebi'nin ölümü üzerine onu çok seven atı, çok yüksek bir sesle kişner, bu sesle yer gök inler.

Boz at, Nebi'nin intikamını, Şah Hüseyin'i ayakları altında ezip öldürerek alır ve Nebi'nin başında insan gibi ağlar.

Nebi'nin ölüm haberini alan Hacer ve Nebi'nin delileri, onun kanını yerde bırakmayacaklarına dair yemin ederler ve tekrar dağa çıkmaya karar verirler, ardından Nebi için ağıtlar yakarlar.

Esma Şimşek, *Kaçak Nebi Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma,* Erzurum 1986, 30-72.

52. SÜRMELİ BEY

Hikâyenin yazılı ve sözlü kaynaklarda anlatmaları bulunmakta olup, hikâye üzerinde Nerin Köse tarafından hazırlanan bilimsel bir çalışma vardır. (Köse, 1996b)

Eski zamanlarda Sivas'ta Pehlüloğlu isminde birisi vardır. Pehlüloğlu, ticaret gayesiyle Halep'e gelip giderken yolda bir güzelle karşılaşır.

Pehlüloğlu, Telli Senem adlı bu güzeli babasından ister ve isteği kabul edilir. Düğün için Pehlüloğlu, kızın babası Melemencioğlu'nun evine gelir. Bu sırada Pehlüloğlu'nun oğlu Arif Bey, bir görüşte Senem'e âşık olur. Çok geçmeden de Arif Bey, Telli Senem'i babasından ister. Kızın babası önce karşı çıkarsa da sonradan Telli Senem'i Arif Beye vermeye razı olur.

Tekrar Sivas'a gelen Arif Bey, Telli Senem'in bir ihtiyacı olup olmadığını öğrenmek için yakın arkadaşı İshak Beyi onun yanına gönderir. Ancak İshak Bey de kızı görünce âşık olur. Geri dönerek Telli Senem'in kötü yolda olduğu iftirasında bulunur. Haberi alan Arif Bey, üç arkadaşıyla Telli Senem'in yanına gider. Telli Senem'e veda eden Arif Bey ve arkadaşları Toraman'ın hanında uyuyakalırlar. Bu durumdan istifade eden Toraman'ın askerleri Arif Beyi esir edip diğer iki arkadaşını da öldürürler.

Arif Bey, başlarından geçenleri Toraman'a anlatır. Bunun üzerine Toraman, Arif Beyin adını "*Sürmeli Bey*" olarak değiştirir ve yanına hizmetçi olarak alır. Fakat çok geçmeden Toraman'ın diğer hizmetçileri Sürmeli Beye iftirada bulunurlar.

Bu arada Toraman Paşa'nın karısı da Sürmeli Beye âşık olur. Ancak Sürmeli Bey; "*Ekmeğini yediğim kapıya ihanet etmem*" diyerek kadına yaklaşmaz. Fakat günün birinde kadının Sürmeli Beye zorla sarılması üzerine paşa, Sürmeli Beyi satar, kadını da babasının evine gönderir.

Satılan Sürmeli Bey, memleketine doğru yola çıktığında sevgilisinin memleketine gelir ve bir kuşun ötmesinden etkilenerek şiir söyler. Tekrar yola çıkan Sürmeli Bey, yolda kalbur yapan çingenelere rastlar. Bir müddet sonra da kendisini onlardan birisi kabul ederek çingenelerle gezip dolaşmaya başlar.

İshak'ın iftirasına uğradığını anlayan Telli Senem de olanları Arif Beyin ağabeyi Cahil Beye anlatır. Bunun üzerine Cahil Bey, Kahramanmaraş'a kardeşini aramaya gider. Çingenelerin arasında Reşit adını alan Arif Bey, kardeşiyle karşılıklı şiirler söyler. Bir müddet sonra Sürmeli Bey ölür.

Cahil Bey, Memleketine gelince annesi, babası ve hanımının cenazesiyle karşılaşır. Yalnız kalan iki kişi; Telli Senem ile Cahil Bey evlenirler.

Hülya Akay, Sivas Halk Hikâyeleri, Erzurum 1973, 81-109.

53. HATEM-İ TAÎ

Altıncı ve yedinci yüzyıllarda yaşamış bir Arap şairi ve kabile reisi olan Hatem'in asıl adı Abdullah b. Sa'd'dır. Cömertliğinden dolayı Hatem lâkabı verilmiş, Tayy kabilesinin reisi olduğu için de Hatem-i Tai veya Hatem-i Tayy diye adlandırılmıştır.

Hatem-i Tai, Arap, İran ve Türk edebiyatlarında cömertliğin sembolü olarak bilinir. Türkiye'de ise o daha çok halk hikâyesi ve masal kavramı içerisinde ele alınmıştır. Türkiye'deki anlatmalar arasında hem yazılı hem de sözlü kaynaklarında varyantları (nüshaları) bulunan hikâye, Arapça, Farsça ve Türkçe'nin dışında Hint, Hollanda ve Malay dillerine de çevrilmiştir.

Hikâye üzerinde, akademik bir çalışma bir çalışma yapılmamıştır.

Hatem-i Taî, kimsesizlere, yoksullara yardım eden bir padişahtır. Günün birinde Taî'nin sarayına bir derviş gelir ve Hak rızası için elini uzatır. Padişah da hazinedarından yüz altın vermesini ister. Ancak derviş hileyle yüz altın yerine üç yüz altın alır. Yıl sonu sayımında hazine açık verince işin gerçek yüzü ortaya çıkar ve Taî dervişi aratır. Ancak bir türlü bulamazlar.

Meclis, bu işi yapanın bulunmamasına rağmen affedilmesini teklif eder. Bunun üzerine derviş, padişahın huzuruna çıkar ve olanları anlatır.

Derviş yolcu edildikten sonra padişah, meclisine; "*Benden daha âdil ve merhametli kimse var mı?*" diye sorar. Meclis, bu soruya cevap olarak Kız Padişahını haber verir. Meclistekiler, Kız Padişahının haftada iki köle aldığını, birini bağışladığını, birini de evlendirdiğini söyleyince Hatem-i Taî'nin kederi artar.

Kız Padişahı'nı görmek isteyen Hatem-i Taî, derviş kılığına girerek seyahate çıkar.

Günler süren yolculuktan sonra Kız Padişahının huzuruna çıkan Taî'nin derviş olmadığı anlaşılır. Saray sahibesinin isteği üzerine Hatem-i Taî, niçin derviş kılığına girdiğini açıklar.

Bunun üzerine Kız Padişahı da hırsızlığı nasıl önlediğini Hatem-i Taî'ye anlatır. Karınca Basmaz Efendi'yi saraya çağıran Kız Padişahı, yaptıklarını gözüyle görür. Daha sonra Karınca Basmaz Efendi ve etrafındaki 300 kişi öldürülür. Böylece hırsızlık ve soygun vak'aları da ortadan kalkmış olur.

Anlatılanları dinleyen Hatem-i Taî, kölelerin neden evlendirildiğini ve azat edildiğini sorduğunda Kız Padişahı kölelerle ilgili bir hikâye anlatır.

Hatem-i Taî, padişahın dediklerinin doğruluğunu öğrenmek maksadıyla Arap'ı görmek için saraydan ayrılır.

Bir müddet sonra Arap'ın olduğu yere gelen Taî, Kız Padişahının anlattıklarının doğru olduğunu görür.

Hatem-i Taî, niçin böyle yaptığını Arap'a sorduğunda Arap onu Cevher-füruş'a gönderir. Cevher-füruş, her gün bin liralık altını toz hâline getirip havaya serpmektedir. Bu durumu öğrenen Hatem-i Taî, kendisini tanıttıktan sonra bu savurma işinin sebebini sorar.

Cevher-füruş da bunun sebebini öğrenmesi için onu bir müezzine gönderir.

Yoluna devam eden Hatem-i Taî, müezzini bulur. Ancak o da minareye çıkarken güldüğünün, inerken ağladığının sebebini bir şartla anlatacağını söyler ve onu bir eskiciye gönderir.

Eskiciyi bulan Hatem-i Taî, oradan da dünyasına küsen şehzâdenin yanına gider. Ona ulaşan Taî, kendini tanıtır ve ona ne derdi olduğunu sorar.

Şehzâde, derdini anlatabilmesi için onu şeyhe gönderir. Şeyh, derdini anlatırsa, o da anlatacaktır. Şeyhe ulaşan Hatem-i Taî, onun ve müritlerinin dalgın olduklarını görür. Birkaç saat bekleyen Hatem-i Taî, daha sonra başından geçenleri şeyhe anlatır. Bunun üzerine şeyhin derdini öğrenen Hatem-i Taî, şehzâdenin yanına döner.

Şehzâde, bir peri kızıyla yaşamaktadır. Otuz dokuz gece peri kızıyla uyumakta, kırkıncı gün ise uyuyamamaktadır. Çünkü peri kızının aldatacağından korkmaktadır. Bu sebepten dünyaya küsmüştür.

Eskicinin yanına dönen Taî, şehzâdenin derdini ona anlatır. Bunun üzerine eskici, babasının zengin olduğunu, onun ölümü üzerine servetini yiyip bitirdiğini, bu sebepten gurbete çıkmak zorunda kaldığını, arkadaşlarından ayrıldığını ve öğleye kadar ağladığını anlatır.

Akşama kadar gülmesinin sebebi ise, cadının elinden kurtulup kazandığını aynı gün yemesindendir. Buradan ayrılan Taî, müezzinin yanına döner. Müezzin, Hatem-i Taî'ye minareye çıkıp ezan okuyacağı sırada bir kuşun geldiğini, onu kanatlarına alarak; " *Veba* " ve "*Yıldız*" şehirlerine götürdüğünü, buralarda yedi yıl kaldıktan sonra tekrar camiin minaresine getirildiğini hikâye eder. Her minareye çıktığında kuşu görür, inerken ise kuşun kaybolduğunu fark eder. Bu sebepten gülüp ağlamaktadır.

Taî, müezzinin hikâyesini Arap'a anlatır. Bunun üzerine Arap, para kazanmak için gurbete gittiğini, yolda bir dervişe rastladığını, onunla olağanüstü yerleri gezdiğini, yıllar sonra derviş tarafından tekrar geri getirildiğini, zengin olduğunu, bu sebepten her tokat vurana bir altın verdiğini anlatır.

Buradan ayrılan Taî, Cevher-füruş'un yanına gelir. Cevher-füruş da, babasının zengin olduğunu, onun ölümünden sonra bu serveti bitirdiğini, bunun üzerine dostlarının kendisinden yüz çevirdiğini, üzüntüsünden şehirden çıktığını, bir yemeğe katıldığını, dayak yediğini, kendisini tavana asıp intihar etmek isterken mücevherlerin döküldüğünü, onlarla büyük bir sarraf dükkanı açtığını, dövdüğü tozu üflediğini ve böylece hasımlarından yedi tanesini öldürdüğünü anlatır.

Cevher-füruş'tan ayrılan Taî, Kız Padişahı'nın yanına gelir ve ona Cevher-füruş'un hikâyesini anlatır. Bunun üzerine Kız Padişahı: *"Ey Hatem-i Taî, şimdi sıra benim. Ama ben başından anlattım sana ya.. Sen de sonradan bu iki köleyi sordun."* Der. Bunun üzerine o da:

"Evet..." der.

"O Karınca Basmaz Efendi'yi demiştim sana..."

"Evet, dinledim..."

"İşte onlar gitti. Şehrimde artık soygunculuk, vurgunculuk ve kırıcılık kalktı. Ancak o, kırk yıldan beri toplanan mal ve para, beytülmala teslim edilmişti. Kimisinin sahibi çıktı, geldi malına sahip oldu. Lâkin kimisi de ölmüş. Kırk yıl geçmiş aradan. Ölenlerin malları beytülmala devredilmişti. İşte ölenlerin parasıyla haftada iki köle alırım. Birisini evlendirir, birisini de bin altına azat ederim.

Haftada iki köle alarak birisini evlendirmem, birisini de bin altına azat etmem kırk yıldan beri ölenlerin hayrına... Ben kendi varlığımdan vermiyorum. Onların hayrına köleleri azat ediyorum. İşte yaptığım işin gerçek sebebi bu..."

Bilge Seyidoğlu, "Hatem-i Tey Hikâyesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1988, 131-187

54. HÜTHÜT KUŞU

Hikâye, Davutoğlu Süleyman adıyla bilinen metnin değişik bir anlatması olduğu için 58 numarılı metinde yaptığımız değerlendirme bu metin için de geçerlidir.

Hüthüt Kuşu, Davutoğlu Süleyman'ın elçisidir. Her işe o gönderilmektedir. Bir gün bu kuş kaybolur.

Davutoğlu Süleyman, kuşu sorar, fakat onun hakkında kimseden haber alamaz. Hüthüt Kuşu geldiği zaman Hazreti Süleyman'a haber verilir. Nerede olduğu sorulduğunda o da başından geçenleri hikâye eder.

Hüthüt'ün anlatmasıyla Hazreti Süleyman, Belkıs'a âşık olur. Ona bir mektup yazarak Hüthüt kuşuyla gönderir.

Seba Melikesi Belkıs, sarayına müneccimleri toplar. Onlara istikbalini sorar; Hazreti Süleymanla evleneceğini söylerler.

Bunun üzerine Belkıs, sarayının çevresine yetmiş nöbetçi diktirir. Fakat nöbetçilerin haberi olmadan Hüthüt Kuşu mektubu Belkıs'ın odasına bırakır. Daha sonra da saçakta gizlenerek olanları dinler.

Mektubu okuyan Belkıs şaşırır. Durum nöbetçilere sorulduğunda onların da bir şeyden haberdar olmadıkları anlaşılır.

Hüthüt Kuşu, bütün olanları saçağın altından dinler. Meclis, neticede Hazreti Süleyman'a kırk deve yükü altın göndermeye karar verir.

Belkıs'ın meclisinin aldığı kararı Hüthüt Kuşu Hazreti Süleyman'a haber verir. Bunun üzerine Hazreti Süleyman, kırk devenin geleceği yeri altınla kaplatır. Hazineyi getirenleri karşısına alan Hazreti Süleyman, Belkıs'ın kararını bir de onlardan dinler. Daha sonra da kervanı yüküyle beraber Belkıs'a geri gönderir.

Günler sonra Hazreti Süleyman, bütün ifritleri yanına çağırır. Onlardan Belkıs'ın sarayını, bütün çevresiyle beraber getirmelerini ister. İfritler, bu emri çok kısa zamanda yerine getirirler.

Hazreti Süleyman, Belkıs'a evlenme teklifini tekrarladığında Belkıs şu taleplerde bulunur: *"Kuş tüyünden bir sarayın yapılması, âb-ı hayatın getirilmesi."*

Hazreti Süleyman, bütün varlıkları sarayına çağırtır. Onlara Belkıs'ın dileklerini bildirir. Bunun üzerine Hüthüt Kuşu, âb-ı hayatı aramaya çıkar.

Kuş, âb-ı hayatı, Hazreti Hızır ve İlyas'ın içtiğini, daha sonra da suyun kaybolduğunu Hazreti Süleyman'a anlatır.

Hazreti Süleyman, ikinci defa bütün varlıkları huzuruna çağırır. Fakat kör kuş (Baykuş) bu davete icabet etmez. Baykuşa, Hüthüt gönderilir. Bunun üzerine baykuş, Hazreti Süleyman'ı bir türbeye götürür.

Baykuşun isteği üzerine bir mevta dirilir. Daha sonra da Hazreti Süleyman ile çeşitli konularda konuşur.

Hazreti Süleyman bahçede gezinirken arkasında Arap kıyafetli birisi ile karşılaşır. O, Azrail'dir. Hazreti Süleyman, Azrail'den şu isteklerde bulunur; "*Bütün askerlerim kılıç kuşansın ve tabutumun önünden geçsin. Zenginliğin hiçbir şeye yaramadığını benden sonrakiler anlatsın.*"

Beş yüz sene hüküm süren Hazreti Süleyman'ın ruhunu Azrail alır.

Behçet Mahir anlatması, 1979
(Arşivimizden)

55. EBALİ SİNAN EBİLHARİS HİKÂYESİ

Filozof ve hekim olan İbn Sina 980 yılında Afşana / Buhara'da doğmuş 1037 yılında da Hemedan'da ölmüştür. İbn Sina, yaşadığı dönemde geçerli olan tıp, felsefe, mantık ve edebiyat gibi ilimlerin öğrenimini görmüştür. Pek çok kaynakta İbn Sina'nın 242 eser yazdığı söylenir. Onun hayatı daha sağlığında halk arasında efsaneleşmiş, daha sonra da halk hikâyesi, masallara konu olmaya başlamıştır (Sakaoğlu, 1999: 501-522) İbn Sina hikâyeleri hem yazılı, hem de sözlü kaynaklarda anlatılmaktadır. İbn Sina'nın hayatının bu yönü üzerinde şimdiye kadar birkaç makalenin dışında durulmamıştır.

Hikâye üzerinde Ebru Şenocak tarafından hazırlanmakta olan doktora tezi tamamlanmak üzeredir.

Hindistan diyarında yılda üç saat açık kalan "*kudret mağarası*" vardır. Mağaranın duvarında bulunan Arapça yazıları pek çok kişi kopya etmek istemesine rağmen, zamanın kısalığı sebebiyle edemezler. Bu işi başaramayanlar arasında Ebilharis ve Ebali Sinan da vardır. Gelecek yılkı açılış için hazırlık yapan iki kardeş, içeri girerek burada gizlenirler. Ebali Sinan, buradaki bilgilerin tamamını; Ebilharis ise yarısını alarak dışarı çıkarlar. Bunların saç ve tırnaklarının büyümüş olması mağaraya yeni gelenleri şüphelendirir. Padişah, bunları yakalatmak isterse de ilm-i kimya sayesinde kurtulurlar. Köprüden aşağıya atlayan Ebilharis kendini Bağdat'ta bulur. Temizlendikten sonra derviş kılığına giren Ebilharis, yedi günde, bir hamam inşa eder. Çok geçmeden Bağdat padişahıyla tanışır ve onun âşık olduğu kızı duâyla getirir.

Ebilharis, Bağdat'tayken Ebali Sinan da Mısır'da derviş kılığıyla çarşı pazarı dolaşmaktadır. Halkın, bir dükkanın önüne yığıldığını görünce Ebali Sinan da oraya gider. Burada kendisinden aldığı helvayı yemeyen Ebali Sinan'ı, Helvacı Güzeli dövmeye kalkar. Ebali Sinan, marifetlerini göstererek onu Bağdat tarafına fırlatır. Helvacı Güzeli'ni burada ormancılar bulur. Sıkıştırmalarına rağmen Helvacı Güzeli başından geçenleri anlatmaz. Padişah bunun durumuna acıyarak onu saraya köle olarak alır. Bu sırada Ebali Sinan'ın tahtadan yaptığı ikinci bir Helvacı Güzeli dükkana gidip gelmektedir. Günün birinde diğer kölelerle birlikte Helvacı Güzeli de yedi günde yapılan hamama gider. Kendi kendine konuşurken Mısır'dan, Bağdat'a gelmesiyle hamamın yedi günde yapılması arasında bir bağ kurar. Bu durumu öğrenen bir köle padişaha haber verir.

Bunun üzerine Helvacı Güzeli sıkıştırılır. O da başından geçenleri anlattıktan sonra Ebilharis çağrılır. Ebilharis, böyle işlerin olabileceğini söyleyince padişah, Helvacı Güzeli'nin Mısır'a atılmasını ister. Durumu anlayan

Ebali Sinan da tahtadan Helvacı Güzeli'ni evine gönderir. O da orada ölür ve defnedilir.

Bağdat'tan gelen Helvacı Güzeli kapıyı çalınca hortladığı sanılır ve kapı açılmaz. Ancak Ebali Sinan'ın söylemesiyle durumu anlarlar. Helvacı Güzeli ile Ebali Sinan, bundan sonra baba-oğul olup birlikte helva satmaya başlarlar. Bir gün sarayın önünden geçen Helvacı Güzeli'ne padişahın kızı âşık olur. Ebali Sinan meseleyi bilmesine rağmen bir de Helvacı Güzeli'ne sorar. Helvacı Güzeli de padişahın kızına âşık olduğunu söyleyince Ebali Sinan, kızı duâyla eve getirir.

Mısır Padişahı'nın cariyeleri durumu kızın annesine anlatırlar. Padişah ve hanımı inanmak istemezler, ancak olanları görünce şaşırırlar. Hocalardan, dervişlerden yardım istemelerine rağmen kızı bulamazlar. Bunun üzerine Bağdat'taki Ebilharis'ten yardım istenir. Fakat, Ebilharis'in bütün yaptıkları Ebali Sinan tarafından bozulur. Birkaç gün sonra saraya giden Helvacı Güzeli, Ebilharis'in tuzağına düşer ve kim olduğu anlaşılınca padişahın huzuruna götürülür. Olaya kızan Ebali Sinan, Ebilharis'in gözlerini kör eder. Ancak Ebilharis, kurtulacağını bildiğinden olayın sebebini araştırır ve karşısına kardeşi çıkar.

İki kardeş hamama gittiklerinde Ebilharis okuduğu duâyla kardeşini çıplak bir şekilde uzaklara gönderir. Helvacı Güzeli de hapsedilir. Su başında bir remilciyle karşılaşan Ebali Sinan, ona kendini Üryan Padişah olarak tanıtır. Üryan Padişah, herkesin kendisine teslim olmasını isterse de padişahın cadı olan annesi onun Üryan Padişah olmadığını anlar. Ebali Sinan da cadı kadını öldürür ve kendisi de koklandığı zaman öldürücü vasfı olan bir gül hâline gelir. Daha sonra da Helvacı Güzelinin hapsedildiği zindana girer. Herkes, bu güle ve kokusuna hayrandır. Gülü koklayan Ebilharis de kısa zaman içerisinde ölür.

Kardeşini defneden Ebali Sinan, oğluna Mısır padişahının kızını ister. Padişah, fakirliğini ileri sürünce Ebali Sinan onu sarayına davet eder. Sarayın mükemmelliğini gören padişah şaşırır. Ebali Sinan'dan başka marifetlerini göstermesi istenince o, bir tasa üfler ve veziri ıssız bir yere gönderir. Vezir burada üç yıl çile çeker. Diğer yedi veziri de kötü durumlara sokar. Padişahı ise dev hâline getirip bir kuyuya hapseder.

İmamlar, Helvacı Güzeli ile Mısır padişahının kızının nikâhını kıyarlar. Ebali Sinan, gösterişli bir düğün yapar ve iki genci murada erdirir. Oğlunu evlendiren Ebali Sinan, dünya seyahatine çıkmak ister. Helvacı Güzeli de babasıyla gelmek isteyince; babasının bir *"ah"* çekmesiyle hastalanır. Hiçbir hekim onun derdine çare bulamaz. Helvacı Güzeli günden güne eriyip solarken yoluna devam eden Ebali Sinan, ağlayan bir gençle karşılaşır. Genç, başından geçenleri anlatınca Ebali Sinan, gencin ağasını cezalandırmak için

katır olur ve iki yüz altına ağaya satılır. Ebali Sinan'ın çeşitli marifetleriyle zor durumda kalan ağa, tımarhaneye kapatılarak cezalandırılır.

Ebali Sinan, evlenince, karısını kandırmaya çalışan komşu kadını çok kötü bir şekilde cezalandırır. Karısını boşadıktan sonra gaip aynasında oğlunun bir deri, bir kemik kaldığını görerek Mısır'a döner ve oğlunu kırk günde iyileştirir

Behçet Mahir anlatması, 1979 *(Arşivimizden)*

56. GÜNDEŞLİOĞLU HİKÂYESİ

Bu metin aslında masal olup, halk arasında ve tip kataloglarında "Gençlikte mi Kocalıkta mı" adı ile bilinmektedir. Gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışında pek çok anlatması bulunan metnin üzerinde henüz bir bilimsel çalışma yapılmamıştır.

Şair Gündeşlioğlu, bir ihtiyarı rüyâsında görür.

O, Gündeşlioğlu'na, başına bir felaket geleceğini, bunu gençlikte mi yoksa ihtiyarlıkta mı isteyeceğini sorar.

Şair de, eşine danıştıktan sonra cevap verebileceğini söyleyerek, ihtiyardan mühlet ister. Eşi ile görüşen şair, belâyı gençlikte ister.

Bundan birkaç gün sonra Gündeşlioğlu, bütün varını yoğunu kaybeder. Bu karışıklıkta karısını ve çocuklarını da kaybeden Gündeşlioğlu perişan vaziyette dolaşırken kuş uçurtularak padişah seçilen memlekete gelir.

Kuş, her defasında (üç defa uçurulur) Gündeşlioğlu'nun başına konar. Bunun üzerine şair, o bölgenin padişahı olur.

Tesadüfen iki oğlu, annelerini bulur. Gündeşlioğlu da karısı ve cocuklarını bularak murada eder.

Şairin karısını kaçıran köylü de idam edilir.

Şükrü Elçin, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Ankara 1988

57. İLBEYLİOĞLU HİKÂYESİ

Hikâye, daha çok Çukurova bölgesinde anlatılmakta olup üzerinde henüz bir bilimsel çalışma yapılmamıştır.

Amcaoğlu olan İlbeylioğlu ve Ali Godulu babalarının ölmesi üzerine yanlarına aldıkları kırk yiğit ile soygunculuğa başlarlar.

İki amca oğlu, topladıkları malları kendi aralarında taksim ettikten sonra rahat rahat geçinip giderlerken bunların arasında anlaşmazlık çıkar. Anlaşmazlığın neticesinde, Ali Godulu da kendi çevresinde kırk yiğit toplar ve İlbeylioğlu'nun karşısına çıkar.

Anlaşmazlığın iyice artması üzerine Ali Godulu Maraş'taki varlığını satarak, Kör Paşanın yanına gider ve ondan yurt ister. Paşa da ona, Kapıçam mevkiini verir.

Ali Godulu'nun oğlu başından geçenleri paşaya anlattığı vakit İlbeylioğlu hakkında da bazı sözler söyler.

Anlatılanları Miroğlu isminde birisi biraz abartarak İlbeylioğlu'na haber verir.

İlbeylioğlu, bir müddet sonra da Kör Paşanın emri ile Maraş'a doğru hareket eder. İlbeylioğlu bir gece konakladığı yerde karşılaştığı Muzı Hatun'a âşık olur. Bu kadın ise amcasının oğlu Ali Godulu'nun eşidir.

Kör Paşanın huzuruna varan İlbeylioğlu, orada Ali Godulu'nun hoş olmayan hareketleriyle karşılaşır. Bu arada İlbeylioğlu'nun, Muzı Hatun'u öğen türküsü iki amca oğlunu iyice birbirlerine düşman eder. Kör Paşanın emri üzerine, Ali Godulu, İlbeylioğlu ve kendisinin kuşları avda yarıştırılır. Burada birinciliği İlbeylioğlu alır. İkinci imtihan atların yarışıdır. Bunu da İlbeylioğlu kazanır.

Bu arada İlbeylioğlu, amcasının oğlunun yaptığına içerler ve onu kırk yiğidi ile öldürür. Daha sonra da bir askerine kırk kelleyi vererek, onu Kör Paşaya gönderir.

Durumu gören Kör Paşa, meseleden İstanbul Padişahını haberdar eder. Bu arada İlbeylioğlu'nun Gündeşlikızı ile düğünü tutulmutur. Haberi alan İstanbul Padişahı bir fermanla İlbeylioğlu'nu huzuruna çağırır. Ferman karşısında, üç günlük evli olduğu Gündeşlikızı'nı bırakan İlbeylioğlu, İstanbul'a doğru hareket eder.

İlbeylioğlu ve kırk arkadaşı İstanbul'a geldikleri vakit postacılar İlbeyli'nin iyiliği karşısında kırk yiğidi hapse atarlar. İlbeyli'nin yerine de bir başka adamın kafasını keserek padişahın huzuruna varırlar.

Durumdan memnun olan padişah yıllar sonra cuma namazına giderken, hapishanede duyduğu bir türkü üzerine, namaz dönüşü oraya uğrar.

On yıl sonra gerçeği öğrenen padişah, İlbeyli ve atlılarına ferman vererek onları serbest bırakır.

Yola çıkan İlbeyli ve arkadaşları Adana'ya geldikleri vakit vali tarafından tekrar tutuklanır. Fermanın gösterilmesi üzerine İlbeyli ve arkadaşları serbest bırkılır.

Bu arada Gündeşli kızı karalara bürünmüştür. Gündeşli'nin on üç yaşında bir oğlu olmuştur. Evine gelen İlbeylioğlu'nu anne ve oğlu tanıyamaz. Fakat saz eşliğinde söylediği şiiri dinledikten sonra Gündeşli kızı kocasını tanır, Karı-koca tekrar birbirine kavuşur. Yeniden kırk gün kırk gece düğün yapılır ve on üç yıl sonra hasretler yine bir araya gelirler.

(Arşivimizden)

58. DAVUTOĞLU SÜLEYMAN

M. Ö. onuncu yüzyılda yaşayan Davut Peygamberin çocukluğu çobanlıkla geçmiştir. Kendisine kitap indirilen dört peygamberden birisidir. Mizmar adı verilen bir müzik aleti çalan Davut Peygamber'in sesi, oldukça güzeldir. Edebiyatımızda sesinin güzelliği ile tanınan Hazreti Davut, Zebur'u okuduğunda, akan sular durur, uçan kuşlar düşer, vahşi hayvanlar mağaralarından çıkar, insanlar da kendinden geçerek bu sesi dinlerlermiş.

Hikâye, Hazreti Davut ve oğlu Hazreti Süleyman arasında geçen küçük bir kıssa etrafında teşekkül etmiştir. Hikâye hem yazılı hem de sözlü kaynaklarda bilinmektedir. Türkiye'de meddah kahvelerinde anlatılan bu hikâye zaman zaman Hüthüt Kuşu adıyla da meddahların repertuvarına girmiştir. Hikâye üzerinde şimdiye kadar akademik bir çalışma yapılmamıştır.

Hem peygamber, hem de padişah olan Davut Peygamberin kırk oğlu vardır. En büyük oğlu Hazreti Süleyman'dır. Hazreti Süleyman on bir yaşına gelince, babasına gelen ziyaretçilerin kimler olduğunu merak eder ve sarayın kapısında beklemeye başlar.

Bu sırada yedi çocuğuyla dul kalan fakir bir kadın, değirmende öğüttüğü bir torba unu evine götürürken aniden çıkan bir rüzgâr, kadının sırtında taşıdığı bir torba unu alarak denizde zor durumda kalan denizcilerin gemilerinin deliğine tıkar. Gemiciler sevinerek kendilerini kurtaran Allah'a dua ederler ve mallarının yarısını fakirlere vereceklerini söylerler.

Torbasının sırtından uçtuğunu gören kadın ağlamaya başlar ve yanına gelenlere durumu anlatır. Gelenlerden biri kadına, Davut Peygambere gitmesini söyler. Kadın, Davut Peygamber'e gider. Kadın orada sarayının kapısında bekleyen Hazreti Süleyman'a derdini anlatır. Hazreti Süleyman, kadına babasından sadece rüzgârın götürdüğü bir torba unu istemesini söyler. Kadın, Davut Paygamberin huzuruna çıkar ve derdini anlatır. Davut Peygamber, kadını dinler ve ertesi gün gelip saraydan bir torba un almasını söyler. Kadın sevinçle geri döner ve kapıda bekleyen Hazreti Süleyman'a olanları anlatır. Hazreti Süleyman, kadına tekrar geri dönmesini ve rüzgârın götürdüğü ununu istemesini söyler. Kadın, tekrar geri dönüp Davut Peygamberden kendi ununu ister. Davut Peygamber iki torba un vereceğini söyleyerek kadını geri gönderir. Hazreti Süleyman'ın ısrarıyla kadın tekrar geri döner ve: *"Allah'ın Peygamberisin benim unumu bul."* der. Davut Peygamber, kadına akıl verenin, oğlu Hazreti Süleyman olduğunu anlar.

Davut Peygamber, bütün gece Allah'a halk içinde güveninin sarsılmaması için yalvarır ve duaları kabul olur. Un torbasının, denizde zor durumda kalan gemicilerin duası sonucu, gemilerinin batmaması için rüzgâr tarafından götürüldüğü, Allah tarafından Davut Peygambere söylenir. Ayrıca

geminin sabah iskeleye geleceği, içindeki malların da dul kadınla çocuklarına verilmesini söyler.

Kadın, sabahleyin Davut Peygamberin katına çıkar, beraber iskeleye yürürken Hazreti Süleyman da onunla gelir. Yolda Hazreti Süleyman, babasına unun nerede ve niçin olduğunu anlatır. Babası: *"Doğru söylüyorsun oğlum."* der ve oğlunu geri gönderir, kadını da iskeleye götürür. Un torbasının geminin deliğini kapatmak için Allah tarafından gönderildiğini söyleyerek torbayı gösterir. Sonra gemidekilerden gemi batacağı sırada ne söylediklerini hatırlatır.

Hepsi: *"Kurtulursak malımızın yarısını fakirlere vereceğiz."* dediklerini söylerler. Davut Peygamber mallarının yarısının dul kadına verilmesini ister ve kadın bir anda zengin olur.

Davut Peygamber, oğullarını çağırarak meclisini toplar. Otuz dokuz oğlu gelip, yan yana otururlar. Davut Peygamber, Hazreti Süleyman'ı sorar, onlar: *"O daha on bir yaşında akıl baliğ olamamış bir çocuktur, onun ne işi var burda."* derler. Davut Peygamber, ısrarla Hazreti Süleyman'ın da gelmesini ister. Hazreti Süleyman gelince Davut Peygamber, meclistekilere öldükten sonra yerine oğullarından kimin geçeceğini öğrenmek için toplandıklarını söyler. O da yerine geçecek oğlunun, sorduğu sorulara doğru cevap veren birisi olacağını açıklar.

İlk olarak oğullarına dünyadaki her şeyin adını sorar. Bu soruya yalnız Hazreti Süleyman doğru cevap verir. Ertesi gün ikinci olarak dünyadaki bütün hayvanların *"eşli eşine, cinsli cinsine"* uyarak çiftleşmesini söyler. Bu soru karşısından otuz dokuz oğlu çekilir, Hazreti Süleyman, denizdeki ve karadaki bütün hayvanların eşlerini bulur, yalnız bahçelerindeki kertenkelenin eşini bulamaz -ki bir gece önce eşini Davut Peygamber, kimse görmeden bir kutuya saklamıştır- bir saatlik sürenin dolmasına beş dakika kala kutunun içindeki kertenkeleyi de bulur ve ikinci sınavı da başarılı bir şekilde geçer.

Hazreti Süleyman, babası Davut Peygamber ölünce yerine hükümdar olur. İnsanlara hayvanlara ve cinlere hükmeder. Rüzgâr sayesinde her yere anında gider. *"Bütün on sekiz bin âlem, bütün hayvanat onun emrine amâde olur. Bütün hayvanatın lisanını bilir, memleketinin sınırları Kaf Dağı'na ulaşır."*

Hazreti Süleyman rüzgâra binerek memleketi dolaşır, hayvanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözer. Kuşların padişahı Zümrüd ü Anka'dan yedi yüz elli yıllık ömründe yaşadıkları olayları dinler. Emrindeki insanlara, hayvanlara, cinlere adaletle hükmeder. Bir gün, yakın arkadaşlarından biri hayvanların dilini öğretmesi için Hazreti Süleyman'a rica eder. Hazreti Süleyman, bu sırrı kimsenin taşıyamayacağını, ifşa edenin öleceğini söyle-

mesine rağmen arkadaşı ısrar eder. Hazreti Süleyman da arkadaşının evinde bulunan tavuğun, öküzün, eşeğin, horozun, köpeğin dilini öğrenir.

Adam, evine gider. Hayvanların altını temizlerken eşeğinin öküze akıl verdiğini işitir. Eşek öküze: *"Yarın hastalan, ne su iç, ne ot ye seni çifte koşmasınlar."* der. Öküz de bu fikre katılır, ne su içer, ne ot yer. Adam bunları işitir, öküzün yerine eşeği çifte koşar. Adam, sırrını hanımına açıklayacakken horozun konuşmasını işitir. Sırrı açıkladığında öleceğini hatırlatır ve sırrını bir bahane ile açıklamaz.

Diğer taraftan Reba şehrinin hükümdarı Belkıs, müneccimlerini toplar ve geleceğini öğrenmeye çalışır. Müneccimler, Belkıs'a gelecekte Davutoğlu Süleyman ile evleneceğini söylerler. Belkıs, bunu duyunca sinirlenir. Hazreti Süleyman'dan gelebilecek tehlikelere karşı korunmak için sarayındaki nöbetçileri arttırır. Bu sırada Hazreti Süleyman, Belkıs'a bir mektup yazıp Hüthüt kuşuyla gönderir. Hüthüt kuşu, mektubu götürür ve Belkıs uyurken yatağına bırakır. Belkıs uyanıp mektubu görünce, hemen meclisini toplar, nöbetçileri çağırır, fakat hiç kimse mektubun nasıl geldiğini bilemez. Nihayetinde, Hazreti Süleyman'dan kurtulabilmek için kırk deve altın vermeyi kararlaştırır. Bu konuşulanları Hüthüt kuşu dinleyip Hazreti Süleyman'a haber verir.

Belkıs'ın kervanı Hazreti Süleyman'ın sarayına gelir. Önceden haberi alan Hazreti Süleyman, saraya gelen yolu altından asfalt yaptırmıştır. Kervancılar Belkıs'ın teklifini söylerler. *" Bu altınları al, Belkıs'tan vazgeç."* derler. Hazreti Süleyman, altınlara ihtiyaç olmadığını, istediği her şeyi Allah'ın ona verdiğini söyleyip kervancı başına bir mektup vererek geri gönderir.

Mektubu okuyan Belkıs, iyice telâşlanır. Hazreti Süleyman, o gece emrindeki olağanüstü yaratıklardan, Belkıs'ı sarayı ile beraber kendi sarayının karşısına getirilmesini ister. Yaratıklar da bir gece Belkıs uyurken, onu sarayı ile alıp gelirler. Belkıs uyanınca karşısında Hazreti Süleyman'ı görünce çok şaşırır ve üçüncü bakışında Hazreti Süleyman'a âşık olur. Belkıs, Hazreti Süleyman ile evlenmesi için ondan abı hayatı ister. Hazreti Süleyman, kuşlara emir verir, kuşlar da abı hayatı getirirler. Fakat, Hazreti Süleyman, ölümsüz olurlarsa insanlarla hayvanların haklarını Allah'a karşı savunamayacağını söyler. Belkıs da halkın fikrine başvurulmasını ister ve oylama yapılır.

Bütün insanlar ve hayvanlar sırayla gelip fikirlerini söylerler. Hepsi de, abı hayatı içmesini söyler. Yalnız gözleri görmeyen bir baykuş kendisini takip etmesini bazı şeyler göstereceğini söyleyerek ondan sonra içmelerini söyler. Baykuş yirmi dört saat uçtuktan sonra dağlık bir yerde durur. Orayı yedi gün yedi gece kazarlar ve kümbete rastlarlar. Hazreti Süleyman ile baykuş içeri girerler. İçerde yeşil örtü ile kaplı bir tabut vardır. Hazreti

Süleyman tabutu açar. İçerisinde bir pir-i fâni vardır. Yatağa yeni girmiş gibi uyumaktadır. Adamın uyanması için iki pişmiş koyun başı getirip yanına bırakırlar. Adam uyanır ve kendinin de abı hayatı içtiğini fakat rızkının tamam olduğu an öldüğünü söyleyince, Hazreti Süleyman emir verir. Kuşlar da abı hayatı geri getirirler.

Belkıs bu sefer de kuş tüyünden saray ister. Bütün kuşlar gelip tüylerini verirler. Hazreti Süleyman, yine baykuşu çağırıp akıl danışır. Baykuşun, Belkıs istediği için saray yaptırdığını Hazreti Süleyman'ın hanımının sözüyle hareket ettiğini söylemesi üzerine, Hazreti Süleyman saraydan vazgeçer.

Hazreti Süleyman, bir gün lalası ile bahçede gezerken, arkasından ansızın bir Arap'ın geldiğini görür. Ona kim olduğunu sorar. Arap, Azrail olduğunu, Hazreti Süleyman'ın canını almaya geldiğini söyleyince Hazreti Süleyman, bir mektup yazıp lalasına verir ama mezara konulduktan sonra açılmasını ister. Ayrıca bütün malının mezarının başına dökülmesini ister, bütün askerlerinin silâhlarıyla birlikte tabutun önünden geçmesini ister.

Azrail Aleyhisselam Hazreti Süleyman'ın canını alır. Bütün insanlar, cinler ve hayvanlar gelip gözyaşı dökerler. Daha sonra Hazreti Süleyman'ın vasiyetini yerine getirirler, sonra da yazdığı mektubu okurlar. Mektupta: *"Eğer mal ile ölümden azat olunsaydı, malımı verir kurtulurdum, eğer ordu ile kurtarılmış olsaydım işte ordum."* diye yazıyormuş.

Saim Sakaoğlu-Ali Berat Alptekin-Esma Şimşek, *Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I*, Ankara1997, 315-353.

59. FERHAT İLE ŞİRİN

Ferhat ile Şirin hikâyesi, altıncı ve yedinci yüzyılda yaşayan Sasani hükümdarı Hüsrev Perviz'in hayatı etrafında teşekkül etmiştir. Daha çok Hüsrev ü Şirin adıyla bilinir. Klâsik edebiyatımıza, efsanelere, halk hikâyelerine konu olan Ferhat ile Şirin arasındaki aşk macerası bazı anlatmalara göre mutlu bir şekilde biterken, bazılarında hicranla sona ermektedir.

Hikâye üzerinde araştırma yapanların hemen hemen tamamı, hikâyenin klâsik manzum eserlerden kaynaklandığı görüşündedirler.

Ferhat ile Şirin mesnevisi elliye yakın Türk ve Fars şairi tarafından işlenmiştir. Bunlar arasında en güçlüsü Şeyhi'nin Hüsrev ü Şirin'idir.

Ferhad ile Şirin Hikâyesi Karagöz oyununa da uyarlanmıştır. Ancak bu oyunda, hikâye kahramanları arasına Karagöz ve Hacivat da girmiştir. Onlar hikâyenin orijinalinde olmayan kendi esprilerini de buraya dahil etmişlerdir.

Hikâye, hem yazılı hem de sözlü kaynaklarda bilinmekte olup henüz üzerinde akademik bir çalışma yapılmamıştır.

Horasan ülkesinin, Reba adlı bir kadın sultanı vardır. Bunun Şirin adında bir de kız kardeşi vardır. Reba Sultan, çok sevdiği kardeşi Şirin için meclisin de kabul etmesiyle bir saray yaptırmak ister.

Sarayın plânını gören mimarlar binayı yapmak istemezler. Meclisin teklifi ile çağırılan Mimar Besat, sarayı yapmak ister. Ancak saray bitinceye kadar Reba Sultan ve meclisinden hiç kimse binanın olduğu yere gelmeyecektir.

Mimar Besat'ın Ferhat adlı bir oğlu vardır. Saray yapılırken bir kısmını Besat, bir kısmını ise Ferhat yapar. Reba Sultan'ın sarayında bulunan cadı kadının tahrikiyle Ferhat ve babasının yaptığı saray tamamlanmadan önce ziyaret edilir. Böylece Reba Sultan, verdiği sözü çiğnemiş olur. Fakat, Mimar Besat'ın onları geriye çevirecek gücü de yoktur. Vezirler, Reba Sultan ve Şirin sarayın içini gezerler ve umduklarından fazlasını bularak geriye dönerler. Bu geliş gidişte Şirin ile Ferhat bir görüşte birbirlerine âşık olurlar.

Şirin, Ferhat'ı görebilmek için dadısıyla sık sık sarayın inşaatına gider. Ferhat sevgilisinin aşkıyla yanıp tutuştuğu için çalışmayı ihmâl etmeye başlar. Çok geçmeden bu karşılıklı sevgiyi herkes hisseder.

Mimar Besat, sarayı yaptıktan sonra anahtarını Reba Sultan'a verir. Her şey bitmiştir. Ancak Şirin ile Ferhat gün geçtikçe eriyip bitmektedirler. Bu durumu çevre de hisseder. Şirin'in hastalığını bahane eden Reba Sultan, şehrin dışını gezer. Boşuna akan suyu gördüğü vakit üzülür ve suyu Horasan'a getirmenin yollarını düşünmeye başlar.

Bu sırada Ferhat'ın durumuna üzülen babası, günün birinde Reba Sultan'a dünür olur.

Reba Sultan düşünmek için Mimar Besat'dan müsaâde ister. Bu arada Reba Sultan, dadısına ve çevresindekilere durumu danışır. Onlardan aldığı direktif doğrultusunda, Ferhat ve ailesinden Horasan dağlarında başı boş akan suyun şehre getirilmesi ve uygun yerlere çeşmelerin yapılması istenir. Mimar Besat teklifi kabul eder. Reba Sultan ve meclisi de bu duruma sevinirler. Besat durumu oğlu Ferhat'a anlattığında onu sevindirir.

İşin zorluğunu anlayan Ferhat, abdest alır ve yardım etmesi için Cenab-ı Allah'a duâ eder. O sırada evin içerisine Üçler, Beşler, Yediler ve Kırklar dolarlar ve Ferhat'ın üç defa sırtını sıvazlarlar, ağzına üflerler, böylece Ferhat olağanüstü bir güce sahip olur.

Babasından da izin alan Ferhat, Horasan'ın kayalarını kıracak büyük balyozlar yaptırır. Bütün hazırlıkları yaptıktan sonra suyun olduğu yere gider ve orada çalışmaya başlar. Ancak Ferhat'ın gücüne herkes şaşırır. Bu arada Mimar Besat tarafından da şehrin içinde nerelere çeşme yapılacağı belirlenir. Horasan halkı suyun geleceği haberine çok sevinip Ferhat'a dua eder. Çalışmaların sonunda su Horasan'a kadar gelir. Kurbanlar kesilir, sular çeşmeden akmaya başlar.

Mimar Besat suyu getirdikten sonra Reba Sultan'ın huzuruna çıkar. Şirin, Ferhat ve meclis bu duruma sevinirlerken, Reba Sultan cadıyı huzuruna çağırır. Cadı kadın; "*Bir esnaf parçasına kız mı verilir*" diyerek Reba Sultanı kandırır.

Reba Sultan, Mimar Besat'a cadı kadının verdiği akıl doğrultusunda kızı veremeyeceğini bildirir. Durumu öğrenen Mimar Besat ve ailesi, neye uğradıklarını şaşırırlar. Bu arada halk ikiye bölünür, bir kısmı Ferhat'ın, bir kısmı da Reba Sultan'ın tarafını tutmaktadır. Akıllı bilgili kişiler araya girerlerse de meseleyi bir türlü hâlledemezler. İkiye bölünen halk arasında savaş başlar. Ferhat bu savaşta gücünü bir daha ortaya koyar. Ferhat ve taraftarlarının gücünü gören Reba Sultan, cadının sihri yardımıyla şiddetli bir yağmurun yağmasına sebep olur. Hiç kimse bu tufanın cadının marifetiyle çıktığını bilmez. Herkes; "*Eğer Ferhat haklı olsaydı, bu tufan olmazdı*" diye Ferhat'ı suçlar ve onun taraftarları da Reba Sultan'ın yanına gelmeye başlarlar.

Meclis, kavganın sebebinin Reba Sultan olduğunu bildiği için daha fazla insanın kanının dökülmesine razı değildir. Bu sebepten Şirin ve Reba Sultan'ın, şehri terk etmesi istenir.

Reba Sultan durumu cadıya anlatır. Daha sonra da üçü şehri terk ederler. Şehrin her tarafını Ferhat ve taraftarları ararlar, fakat Şirin'i bulamazlar. Bunun üzerine bu işin sihir gücüyle cadı tarafından yapıldığı ortaya çıkar. Cadının Hindistan'a gittiğini anlayan Ferhat ve diğer kahramanlar günler süren yolculuktan sonra Hindistan'a ulaşırlar. Ferhat ve taraftarları şehrin hükümdarından Şirin'i isterler. Bunun üzerine Ferhat ve Hint kuv-

vetleri arasında on sekiz gün geceli gündüzlü savaş olur. Bilgili kişiler savaşın daha fazla büyümesine rıza göstermeyip Şirin'i Ferhat'a vermeye razı olurlar.

Bu sırada cadı, bir "*esma*" çeker ve pencereden uçarak Hindistan'dan ayrılır. Hint halkından özür dileyen Ferhat, yanındaki yiğitlerle beraber cadıyı takip etmeye başlar. Ferhat'dan kaçan cadı iki dağın arasında büyük bir çadır kurdurur. Yanına hizmetçiler alır. Bütün bu işler olurken Reba Sultan, üzülmekte, yaptığına pişman olmaktadır. Cadıyı takip eden Ferhat günün birinde onların olduğu yere gelir. Durumu gören cadı buradan da kaçar. Ancak Şirin, Ferhat'a yazdığı mektubu çadırda bırakmıştır. Cadının sihri ile Reba Sultan ve Şirin günün birinde Bağdat'a iner. Cadı kadın, Bağdat halkına Ferhat'tan kaçtıklarını söyler. Ancak işin doğrusunu Reba Sultan Bağdat halkına anlatır. Bunlar bu işte uğraşırlarken cadının izini takip eden Ferhat da günün birinde Bağdat'a gelir. Bir kahveye oturan Ferhat, kendisini tanıtmadan olanları ve hakkında konuşulanları öğrenir.

Bu arada Bağdat'ın ileri gelenleri, Ferhat gelirse ne cevap vereceğiz, diye toplanırlar. Olanları Reba Sultan ve Şirin'den dinlerler. Sonra da onları teselli ederler. Ferhat'ın bulunması için şehrin her tarafına gözcüler koyan Bağdat valisi, onu bulana mükafat verecektir. Sonunda Ferhat ortaya çıkar. Fakat, savaş yerine barışı tercih ederek, halktan Şirin'i ister. Şirin'i alan Ferhat şehirden ayrılmak isterken Cadı bir "*esma*" çeker ve Ferhat'la birlikte şehirden dışarıya çıkar. Daha sonra da Şirin'in saçlarından tutar ve yine bir "*esma*" çekerek kızı kaçırır.

Bağdat halkı cadının peşinden gitmek isterse de Ferhat buna müsaâde etmez. Yalnız başına Cadı'yı takip eden Ferhat, Halep'e doğru yola çıkar. Cadı da Reba Sultan'la Şirin'i alarak Halep yakınlarındaki bir dağa konar. Üç kadını bir çoban bulur ve evinde misafir eder. Çobanın karısına Reba Sultan başlarından geçeni anlatır. O da meseleyi kocasına nakleder. Çoban olanları bir de Şirin'le, ablası Reba Sultan'dan dinler.

Günün birinde çoban, sürüsünü otlatırken Ferhat'la karşılaşır. Ferhat da başından geçenleri çobana anlatır. İki kişiyle Şirin'i nasıl kaçıracakları hususunda anlaşırlar. Çoban gece yarısı iki âşığı birbirlerine kavuşturur. Onlar kaçarlarken durumdan Cadı'nın haberi olur. Buradan ayrılan Ferhat, Erzurum'a gelir. Fakat, Cadı da onu takip ederek aynı yere gelmiştir.

Bu arada Reba Sultan ölür, Ferhat ve Şirin ise, Kolar Kayası'nın olduğu yere yerleşirler. Ferhat, Şirin için kayada oda yaparken cadı karısı çadıra girer. Sevgilisinin feryadına koşan Ferhat, sihir yüzünden ona yardım edemez. Daha sonra eline geçirdiği imkânı değerlendirerek Cadı'yı öldürür. Sihirden kurtulan Şirin'le Ferhat bir müddet sonra evlenirler.

Behçet Mahir anlatması, 1979 *(Arşivimizden)*

60. KAN KALESİ CENGİ

Hazreti Peygamberin damadı ve amcası Ebu Talib'in oğlu olan Hazreti Ali (598-661) dördüncü halifedir. İslâmiyeti kabul eden ilk dört kişiden birisi olan Hazreti Ali ayrıca cennetle müjdelendirilen ilk on kişinin de arasındadır.

Türk edebiyatında Esed, Haydar-ı Kerrar ve Şîr gibi lakâpları olan Hazreti Ali'nin savaşları etrafında bazı hikâyeler oluşmuştur. Hazreti Ali'nin cenkleri diyebileceğimiz bu eserler arasında İmam Ali'nin Kan Kalesi Savaşı, İmam Ali'nin Hayber Kalesi Cengi, İmam Ali'nin Devlerle Savaşı, vb. sayılabilir.

Türkiye ve Türk dünyasında daha çok onun kahramanlıkları ve atıyla (Düldül) ilgili olarak efsane ve hikâyeler teşekkül etmiştir.

Mekke'nin zenginlerinden Emir Abad yetim çocukları sünnet ettirmek ister. Bu durumu önce Bilal-i Habeş'e, daha sonra da peygamberimize bildirir. Peygamberimizin müsaâde etmesi üzerine, Emir Abad camide bulunan herkesi sünnet merasimine davet eder.

Hazreti Ali Cenkleri hem yazılı hem de sözlü kaynaklarda bilinmekte olup üzerinde İsmet Çetin (Çetin 1998) tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.

Davetlilerin içerisinde Hazreti Ali de vardır. Hazreti Ali sünnet düğününe götürecek hediyesi olmadığı için üzgündür. Bu durumu hisseden eşi Fatımatü'z-Zehra, annesinden kalan bir inciyi vermek ister. Fakat, Hazreti Ali bunu kabul etmez.

Sefere çıkan Hazreti Ali'nin arkada kalan eşi ve çocukları onun nereye gittiğini bilmezler. Çok geçmeden peygamberimiz durumdan haberdar edilir. Kızı Fatımatü'z-Zehra da olanları peygamberimize hikâye eder.

Hazreti Ali, günün birinde "Ebul Möhsün"ün kalesine varır. Möhsün'ün cariyesi peygamberimizi rüyâda görmüş ve Müslüman olmuştur.

Möhsün'ün bileğini bükecek kişinin de Hazreti Ali olduğu bilinmektedir.

Cariye ile Möhsün arasındaki konuşmaları, Hazreti Ali de çadırın dışından dinlemektedir. Fakat, Hazreti Ali'nin oraya geldiğinden kimsenin haberi yoktur. Cariyenin; "*Ya Ali beni kurtar*", demesi üzerine; Hazreti Ali çadırın önünde görülür. Durumu gören Möhsün, Hazreti Ali'yi önce savaşa davet eder. Kim kimi yenerse o, diğerinin emrine girecektir.

Kılıç savaşını Hazreti Ali kazanır. Daha sonra yapılan güreş imtihanını da Hazreti Ali kazanır. Bunun üzerine Ebul Möhsün İslâmiyeti kabul eder.

Möhsün'ün İslâmiyeti kabul etmesi üzerine idaresi altındaki halk da toplu hâlde İslâmiyet'i kabul etmek zorunda kalır.

Ebul Möhsün'ün kalelerinden ayrılan Hazreti Ali, günün birinde Tarık Üzengi'nin kalesine ulaşır. Tarık Üzengi'nin elçilerine kim olduğunu, niçin geldiğini anlatan Hazreti Ali, onları da Hak dinine davet eder. Üzengi'nin yaşlı bir veziri vardır. Onun direktifi ile Tarık Üzengi ve emrindeki halk toplu hâlde Müslümanlığı kabul eder.

Yoluna devam eden Hazreti Ali, bir müddet sonra bir çobanla karşılaşır. Çoban da rüyâsında peygamberimizi görmüş ve İslâmiyeti kabul etmiştir. Hazreti Ali kim olduğunu açıkladığında çoban sevinçten neye uğradığını şaşırır.

Çoban Ömer'den düşman kalesinin yerini öğrenen Hazreti Ali, yoluna devam eder. Bir çeşme başında konaklayan Hazreti Ali'nin geldiğini elçiler Karalar Beyine haber verirler.

Hazreti Ali'nin niçin geldiğini Karalar Beyinin elçilerine bildirirler. Onlar da durumu hükümdarlarına bildirirler. Karalar Beyi durumu papazına anlatınca, o Hazreti Ali'yi imtihan etmeleri gerektiğini söyler.

Papaz, eğer Hazreti Ali ekmeğe saygı gösterirse onun Müslüman olduğunu ve gerçekten de kendilerine kötülük yapılmayacağının anlaşılacağını söyler. Hazreti Ali farkına varmadan yapılan bir denemede ekmeğe saygı gösterir.

O ekmeğini yediği topluluğa kötülük yapamayacağı için oraya kırk günlük mesafedeki Kan Kalesi'ne doğru yola çıkar. Kan Kalesi'nin "*Kahkaha Sultan*" adında bir hakimi vardır.

O, Tanrılık tasladığı gibi, bir de yalancı cennet kurmuştur. Bu yalancı cennette üzeri yazılı olan bir taş vardır. Davutoğlu Süleyman tarafından gönderilen bu taşta, kaleyi Hazreti Ali'nin fethedeceği daha evvel bildirilmiştir. Bunu bilen kale hükümdarı çeşitli tedbirler alır ve Hazreti Ali'yi beklemeğe başlar.

Kahkaha Sultan'ın kızı ise yalancı cennetteki hurilerin başıdır. Ancak o da Hazreti Peygamberi rüyâsında görerek İslâmiyeti kabul etmiştir. Fakat, korkusundan durumunu kimseye açamamaktadır.

Hazreti Ali, Kan Kalesi'ne geldiğinde suyu geçmenin yollarını ararken gaipten bir ses işitir. Seste Zülfikâr'ın suya vurulması istenmektedir.

Zülfikâr suya vurulunca su ikiye ayrılır. Aradaki boşluktan Hazreti Ali atı ile beraber karşıya geçer. O sırada etrafa gömülen hayvanların kafaları çeşitli sesler çıkarır. Gürültüyü işiten Kahkaha Sultan, Hazreti Ali'nin geldiğini anlar. Hazreti Ali bir rehberle birlikte Kahkaha Sultan'ın sarayına çıkarken, başına toplananlara, "atıma *(Düldül)* yaklaşmayın" diye tembih

eder. Daha sonra da, 366 basamaklı merdivenden çıkarak Kahkaha Sultan'ın yanına ulaşır.

Hazreti Ali, burada kendisine ikram edilen şerbeti içerken, onu öldürmeye giden bir genç, Hazreti Ali'nin başı yerine başka birisinin başını keserek, Kahkaha Sultan'ın yanına gelir. Fakat, gerçek ortaya çıkınca, Kahkaha Sultan, pehlivanı ile Hazreti Ali'nin çeşitli şekillerde karşı karşıya gelmesini ister.

Bu arada Hazreti Ali, Kahkaha Sultan'ın kızı ile karşılaşır. Kız, Hazreti Ali'ye İslâmiyeti kabul ettiğini bildirir.

Bu sırada Hazreti Ali, Davutoğlu Süleyman'ın gönderdiği taşın üzerindeki yazıyı da okur. Verilen zaman dolduğunda Hazreti Ali ile Kahkaha Sultan'ın pehlivanı mücadele için karşı karşıya gelirler.

Bütün mücadeleleri Hazreti Ali kazanır. Bu zaferinin sonunda Hazreti Ali'nin attığı nara bütün İslâm dünyasında işitilir. Bu narayı başta Hazreti Halid olmak üzere İslâm mücahitleri işitirler ve Kan Kalesi'ne doğru yola çıkarlar.

Mücahitler Kan Kalesi'ne geldikleri vakit, onları üç kişi karşılar ve Hazreti Ali'nin olduğu yeri söylerler. Hazreti Ali'nin imdadına önce Hazreti Halid, daha sonra Ebul Möhsün ve Tarık Üzengi yetişirler.

Hazreti Ali'nin emriyle önce yalancı cennetteki kız kurtarılır. Daha sonra kiliseler yıkılarak cami yapılır. Karalar Beyi affedilir. Kaleye Müslümanlardan birisi han yapılır.

Hazreti Ali ve kafilesi günler sonra Mekke'ye ulaşırlar. Hazreti Ali çocuklarına ve evine kavuştuğu için şükreder. Düşmanlardan aldığı altınlardan fakir ve kimsesizlere dağıtır. Daha önce yapılması düşünülen sünnet düğünü de yapılır. Hazreti Ali, fakir fukara çocuklarına bol miktarda hediye dağıtarak muradına erer.

Behçet Mahir anlatması, 1979 *(Arşivimizden)*

61. LEYLÂ İLE MECNÛN

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında görülen ve mesnevi tarzında yazılan sevgi konulu bir hikâyedir. Hikâyenin kaynağı Arap edebiyatıdır. Hikâyenin konusu asıl adı Kays olan Mecnun'un Leylâ için söylediği şiirlerle, bu şiirleri açıklamak için yapılan yorumlar ve bunlara ilâve edilen rivayetlerden ibarettir.

Hikâyenin esası Mecnun'un kişiliği etrafında toplanır ve olaylar Neced Çölü'nde cereyan eder.

Arap kaynaklarının bazılarına göre Kays yaşamamıştır. Ona atfedilen şiirler ise Emevi veya Mervan soyundan bir gence aittir. Bazı kaynaklara göre ise Kays yaşamıştır.

Arap edebiyatında onuncu yüzyıldan beri bilinmekte olan Leylâ ile Mecnun mesnevisi İngilizce ve Fransızca'ya da çevrilmiştir.

Halk edebiyatındaki Leylâ ile Mecnunlar, büyük ölçüde Fuzulî'nin Leylâ ile Mecnun mesnevisinden alınmıştır. Nesir şeklinde anlatılan hikâyeye bazen hece, bazen de aruzla şiirler ilâve edilmiştir. Taş basması eserlerde resimler de yer almaktadır.

Leylâ ile Mecnun Hikâyesi Karagöz oyunları repertuvarına da girmiştir.

Hikâyenin, Türkiye ve Türk dünyasında pek çok yazması ve sözlü anlatması mevcuttur. Klâsik edebiyatta da mesnevi tarzında yüz yıllarca sevilerek okunan eserin kaynağını klâsik edebiyattaki Leyla İle Mecnun hikâyeleri meydana getirir.

Türkiye'de daha çok Klâsik edebiyat çerçevesinde ele alınan hikâye üzerinde Ebru Şenocak tarafından hazırlanan ve henüz yayımlanmamış olan bir yüksek lisans tezi yapılmıştır. (Şenocak, 2000)

Hikâye Azerbaycan'daki bazı halk hikâyesi antolojilerine de (Ahundov, 1965; Tehmasib, 1979) girmiştir.

Beni Amir kabilesinin çok zengin bir reisi vardır. Halkına çok iyi davranan ve gayet cömert olan reisin tek derdi bir evladının olmamasıdır.

Reis, çocuk sahibi olabilmek için daima hayır işleri yapar. Bir gün reisin eşi hamile kalır ve vakti geldiğinde bir erkek çocuk dünyaya getirir. Reis, çok sevinir; kurbanlar keserek bunları fakirlere dağıtır. Çocuğa ise Kays adı verilir.

Kays yedi yaşına gelince devrin en tanınmış hocasından eğitim almaya başlar. Kays'ın kabilesine yakın bir kabilenin kızlarından olan Leylâ da Kays ile hocaya verilir. Kays, Leylâ'nın güzelliğinden çok etkilenir. İki genç okulda görüşmeye başlarlar ve birbirlerine âşık olurlar.

İki gencin aşkları, kısa sürede duyulur. Leylâ'nın babası herkesin bu aşkı konuşmasından dolayı kızını okuldan alır. Artık birbirleriyle görüşemeyen iki sevgili, ayrılık ateşiyle yanıp kavrulmaya başlarlar. Kays, sevda ateşiyle içli beyitler söyleyip kanlı göz yaşı dökerken halk Kays'ın bir kız yüzünden bu duruma düşmesini ayıplayarak ona Mecnûn adını takar.

Bu arada Leylâ'nın babası, kızını Mecnûn'dan saklamaya başlar. Mecnûn ise sevdiğinin yüzünü bir defa olsun görebilmek için Necd dağının eteğine çıkarak Leylâ'nın obasını gözetler ve esen yele beyitler söyler. Kays, günlerin birinde Leylâ'yı görür ve onu görünce derdi daha artarak kendini yerden yere vurur.

Mecnûn'un babası ise biricik oğlunun kara sevdaya düştüğünü öğrenince gözlerinden kanlı yaşlar akıtır. Ancak ağlamanın bir çözüm olmadığını bilen kabile reisi, kabilenin büyüklerini toplayarak onlarla görüşür ve Leylâ'yı babasından istemeye karar verir. Böylece Leylâ'ya dünür giderler. Ancak Leylâ'nın babası, Mecnûn'un deli olduğunu ve bir deliye kızını veremeyeceğini söyler.

Mecnûn'un babası, oğlunu bu sevdadan vazgeçirmek için ona başka bir kız almak ister. Mecnûn ise buna karşı çıkar ve derdi daha da arttığı için günler ve geceler boyu ağlayarak beyitler söyler. Mecnûn'un bu hâline üzülen babası, onu aşk derdinden kurtulması için dua etmek üzere Kâbe'ye götürür. Ancak Mecnûn, burada aşk derdinden kurtulmak için değil, derdinin daha da artması için dua eder.

Kâbe'de derdine derman bulmak istemeyen Mecnûn, yine Necd dağını eteğinde konaklar. Leylâ'nın kabilesinden bazı kimseler ise Mecnûn'un namuslarını iki paralık ettiğini söyleyerek onu öldürmek isterler. Bunun üzerine babası, Mecnûn'u aratır, ancak bulamaz. Bir yolcu, babasına Mecnûn'un yerini söyler, oğlunu almaya giden baba bunda muvaffak olamaz. Mecnûn, kabilesine geri dönmez.

Diğer taraftan Leylâ da Mecnûn'un aşkıyla günden güne sararıp solmaktadır. Kabilesinin kızları, gülüp oynarken o, onlardan ayrı gezer. Kızların bağa çıktığı bir gün Leylâ da onlardan ayrılarak Mecnûn aşkına beyitler söylemeye başlar. Kızlardan biri, bunu duyar ve hemen Leylâ'nın annesine haber verir.

Bu arada Leylâ'nın güzelliği gün geçtikçe artmaktadır. Leylâ'yı gören Beni Esed kabilesinin büyüklerinden İbn- i Selâm ona âşık olur ve onu kendisine istetir. Böylece Leylâ, İbn-i Selâm'a verilir.

Mecnûn ise sahraları gezmekte ve ahı ile gökleri inletmektedir. Mecnûn'un bu ahını Arap kabilelerinden birinin reisi olan Nevfel işitir ve onun durumuna acıyarak adamları ile ona yemek gönderir. Fakat, Mecnûn yemeğe dokunmaz ve Leylâ'nın adını dilinden düşürmez. Mecnûn'un bu durumundan etkilenen Nevfel, ona Leylâ'yı alacağına dair söz verir.

Nevfel, büyük bir ordu toplayarak Leylâ'nın babasından kızını ister. Ancak baba, kızını vermeye razı olmayınca savaş çıkar. İki ordu karşı karşıya gelir. Mecnûn ise savaşı Leylâ'nın askerlerinin kazanması için dua eder. Savaşı Leylâ'nın kabilesi kazanır. Nevfel Mecnûn'un bu hareketine kızarak Mecnûn'u kendi başına bırakır.

Mecnûn, tekrar çöllere düşer. Başıboş bir hâlde gezen Mecnûn, karşısına çıkan avcılara kıyafetlerini vererek üç ceylan yavrusunun ve bir şahinin âzâd edilmesine vesile olur. Günün birinde bir kocakarının zincire bağlayarak dilendirdiği ihtiyar bir adamla karşılaşınca adamı serbest bıraktırarak onun yerine kendisi geçer. Böylece kocakarının yanında dolaşmaya başlayan Mecnûn, Leylâ'yı bir kez daha görür.

Diğer taraftan İbn-i Selâm, Mecnûn'un Leylâ'yı sevdiğini duyunca vakit kaybetmeden düğününü yaptırır. Ancak Mecnûn'u seven Leylâ, Selâm'ın kendisine dokunmasına izin vermez. Mecnûn ise bu evlilik haberini Leylâ'nın kabilesinden olan bir Arap'tan öğrenir ve başını taşlara vurarak ağlar.

Oğlunun çöllerde hayvanlarla dolaşmasına ve acı çekmesine razı olmayan Mecnûn'un babası, onu bulur ve ona evine geri dönmesi için nasihatlerde bulunur. Fakat, Mecnûn geri dönmez.

Günler gelir geçer, Mecnûn'un babası ölür. Bu ölüm haberini bir avcıdan alan Mecnûn, babasının mezarına giderek orada günlerce göz yaşı döker ve mezarın başını bekler. Birkaç gün sonra tekrar çöllere döner.

Yolda karşısında elinde Leylâ ile Mecnûn'un resmi olan bir ressam çıkar. Mecnûn, bu resmi alarak Leylâ'nın yüzünü siler. Çünkü o artık sevdiği ile tek vücut olmuştur.

Diğer taraftan Leylâ'nın zorla verildiği kocası İbn-i Selâm da ölür. Leylâ, tekrar babasının evine döner. Amcasını kızına âşık olan Zeyd adında bir genç ise Mecnûn'a Leylâ'nın haberlerini iletir. Ayrıca Leylâ'nın İbn-i Selâm'ı ruhu için verdiği yemekte Leylâ ile Mecnûn'u buluşturur.

İki âşık birbirlerinin hasretiyle yanarken Leylâ hastalanarak yatağa düşer. Ölüm döşeğinde annesine Mecnûn'u kendisinin bir emaneti olarak görmesini ve ona iyi bakmasını vasiyet ederek ruhunu teslim eder.

Bu acı haberi, Zeyd'den alan Mecnûn Leylâ'nın mezarına gider. Bir zaman mezarın başını bekleyen ve göz yaşı döken Mecnûn da Allah'a canını alması için dua ederek vefat eder.

Ebru Şenocak, *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,* Elazığ 2000, 206-244.

62. YUSUF İLE ZÜLEYHA

Kaynağını Kur'an-ı Kerim'den alan Yusuf ile Züleyha hikâyesi hem yazılı hem de sözlü kaynaklarda bilinmektedir. Yazmalarda mesnevi tarzında kaleme alınmış olan hikâye halk hikâyeleri arasında nazım-nesir karışımı olarak anlatılmıştır.

Hikâyenin halk hikayesi olarak bilimsel bir değerlendirmesi yapılmamıştır.

Ken'an elinin peygamberi Hazreti Yakub olup, bunun beş oğlu vardır. Bunlardan en küçüğünün adı, Yusuf'tur.

Cenab-ı Allah, güzelliği erkeklerde Yusuf'ta; kadınlarda ise Züleyha'da tecelli ettirmiştir. Züleyha, Mısır Sultanının kızıdır. Hazreti Yakub, Yusuf'u çok sevdiği için diğer dört kardeş Yusuf'u kıskanırlar. Dört kardeş bir plân hazırlayıp saraya çıkarlar ve babalarını kandırırlar.

Hain kardeşler beraber ava çıktıklarında Yusuf'u öldürme plânlarına rağmen kıyamayıp onu bir kuyuya atarlar ve gömleğini de kana bulayıp babalarına getirirler. Yusuf'un sadık köpeği kuyu başında beklemektedir. Suyun başına sürüsüyle gelen bir çoban, köpeğe ekmek verir. Köpek de ekmeği Yusuf'a atar. Bu şekilde o karnını doyurur.

Yusuf'un kardeşleri kanlı gömlekle beraber Hazreti Yakub'un yanına gelirler. Yusuf'u kurtların yediğini söylerler. Ancak, Hazreti Yakub, bu habere inanmaz. Cenab-ı Allah Azrail aracılığıyla Hazreti Yakub'a Yusuf'un ölmediğini haber verir.

Bir gün Mısır'a giden bir kervan, Yusuf'un atıldığı kuyunun başında konaklar. Köpeğin kuyuya ekmek attığını gören bezirgân, içerdeki delikanlıyı görüp onu kurtarır. Böylece Yusuf, bezirgânla birlikte Mısır'a gider.

Mısır'da köle olarak sultana satılan Yusuf'a, sultanın kızı bir görüşte âşık olur. Züleyha'nın bu aşkı kısa sürede şehirde yayılır. Saraya mensup kadınlar, durumu anlamak için geldiklerinde Züleyha, Yusuf'u sandığa saklar. Kadınlar, Yusuf'la olan münasebetini bildikleri için Züleyha'yı ayıplarlar.

Züleyha, misafirlerine salatalık ikram ederken, sandıktaki Yusuf'a da çıkmasını söyler. Salatalıkları soymakta olan misafirler Yusuf'un güzelliği karşısında parmaklarını keserler.

Sarayda bu işler olurken Mısır Sultanı bir rüyâ görür. Sultan rüyâsını müneccimlere yordurtmak isterse de çevrenin tavsiyesi üzerine Yusuf'a yordurtur.

Yusuf, sultanın öleceğini, sonra yeni bir devletin doğacağını, yerine geçecek sultanın da dünyayı ışıklandıracağını söyler. Sultan, kölesi Yusuf'un yorumunu münecimlere anlatınca onlardan da aynı cevabı alır. Dört gün

sonra sultan ölür. Yeni sultanın seçimi için kuş uçurtulur ve kuş, her defasında Yusuf'un başına konar. Yusuf'un sultanlığı Züleyha'ya haber verilince sevinçten gözleri kör olur. Güzelliği kaybolan Züleyha, üzüntüsünden kendisine eziyet eder ve sıkıntıdan dişleri dökülür.

Züleyha ve halkı puta taptıkları için, Yusuf onları hak dine davet eder. Züleyha önce bu daveti kabul etmez. Ancak bir gün Yusuf, şehirde dolaşırken Züleyha'yla karşılaşır. Kısa bir sohbetten sonra Yusuf, Züleyha'dan ayrılır. Çünkü, Züleyha bir deri, bir kemik kalmıştır. Bu olanlardan sonra Züleyha, hak dinine girer ve bir yandan da Yusuf'un kendisini alması için duâ eder.

Bu sırada Hazreti Hızır, Züleyha'nın yanına gelir. Züleyha'nın gözlerinin açılmasını sağlayan Hazreti Hızır, daha sonra Züleyha'ya "*Yusuf'un aşkına*" üç bâde verir. Bunun üzerine Züleyha, on sekiz yaşında bir genç kız olur.

Bu arada Hazreti Hızır, Yusuf'un da yanına gider ve ona da "*Züleyha'nın aşkına*" üç bâde verir. Artık iki sevgili birbirlerinin aşkına yanıp tutuşmaktadırlar. Hızır'ın emrine uyan Züleyha, Yusuf'un sarayına gelir. Bir müddet sonra da iki sevgilinin nikâhı kıyılır. Genç evliler üç gün sonra rüyâlarında Hızır'ı görürler. Hızır, onlara kıtlık olacağını, Allah'a duâ ederlerse, kıtlığın Mısır'ın yerine başka bir ülkeye geleceğini haber verir. Cenab-ı Allah, genç evlilerin duâsını kabul eder ve kıtlık Ken'an Eli'nde olur. Mısır zenginlik içindeyken, Ken'an Eli açlık çekmektedir.

Kıtlık sebebiyle Hazreti Yakub, dört oğlunu buğday getirmeleri için Mısır'a yollar. Yusuf'un Mısır Sultanı olduğundan haberi olmayan kardeşleri, sarayda ağırlanırlar. Sultanın huzuruna çıkan kardeşlere Yusuf, babaları veya kardeşleri olup olmadığını sorar. Yusuf'u tanımayan kardeşler, en küçük kardeşlerini kurdun yediğini de anlatırlar. Yusuf, kardeşlerine bir kervan hazırlatıp Ken'an Eli'ne yollar. Yusuf'un gönderdiği nâmeyi babası Yakub, kokusundan tanır. Bu arada kardeşler ikinci defa Yusuf'un ülkesine giderler. Yusuf, kardeşlerini sevgiyle karşılayıp gönderdiği mektupta Yakub'u davet eder. Haberi okuyan Hazreti Yakub, çok sevinir ve kervanıyla birlikte Mısır'a hareket eder. Yusuf da babasının geleceğini eşi Züleyha'ya bildirerek daha önce başından geçenleri ona anlatır..

Hazreti Yakub, Mısır'a gelince, saray mensupları tarafından hürmetle karşılanır. Daha sonra da Yusuf'un huzuruna götürülür. Oğluyla karşılaşan Yakub, "*Yusuf*" diye bağırır ve baba-oğul birbirlerine kavuşurlar. Yusuf, babasını ayağına çağırdığı için Cebrail aracılığıyla Allah tarafından kınanır. Yusuf, bu duruma çok üzülerek günlerce ağlar. Kırk gün babasını ağırlayan Yusuf, daha sonra karısı Züleyha'yı da alarak Ken'an Eli'ne döner ve ömrünün sonuna kadar orada yaşar.

Behçet Mahir anlatması, 1979

(Arşivimizden)

63. ZALOĞLU RÜSTEM

Hem sözlü, hem de yazılı kaynaklarda bilinen bir halk hikâyesidir. Üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

Dal'ın Zal isminde bir oğlu vardır. Zal, yakışıklı olduğu kadar, yiğitlikte de öndedir. Baba Dal, zamanı gelince oğlunu evlendirmek için kız aramaya çıkar. Çok geçmeden de oğlunu evlendirir. Ancak dokuz ay sonra dünyaya gelen çocuğu kimse beğenmez. Dal, torunun durumunu görünce korkar ve ormânâ atılmasını emreder.

Zümrüdü Anka, ağlayan çocuğu ormanda görüp onu yuvasına götürür ve adını Zaloğlu Rüstem kor. Zümrüdü Anka, çocuğu yedi sene yedirip içirir ve büyütür. Anka'nın yavrularıyla beraber yaşayan Zaloğlu Rüstem, bir yılan saldırısına uğrar. Ancak Anka'nn verdiği kalkanla kendini koruyup, yılanı öldürür.

Avdan dönen Anka, on beş yaşındaki Rüstem'in kahramanlığını görerek sevinir. Yiğitliğinin tam olduğunu anladıktan sonra da onu kanatlarına alarak yedi derya adasına indirir.

Burada denizden çıkan iki aygırı evcilleştiren Rüstem, Anka'nın verdiği eyerleri atların sırtına vurur. Altı ayaklı aygırlarla dolaşan Rüstem'e Anka, günü gelince kimliğini açıklar. Bu sırada Dal ve Zal, düşmanlarla savaşmaktadır ve zor durumdadırlar. Anka'dan bu haberi alan Rüstem, babasının ve dedesinin imdadına koşar. "*Bana Zaloğlu Rüstem derler*" diye nâra atan Rüstem'e herkes şaşırır. Ancak Rüstem, kendini tanıtınca gerçek ortaya çıkar.

Zaloğlu Rüstem'den önce dünyaya gelen Kahraman-ı Katil, Kaf Dağı'nı gezmiş, orada olanları ve olacakları öğrenmiştir. Kahraman-ı Katil, 700 yaşına girdiği zaman üç oğlu ile bir kızını huzuruna çağırır ve onlara Zaloğlu Rüstem'in geleceğini bildirir:

"Zaloğlu Rüstem yeryüzüne geldiği zaman bütün devleri öldürecek, benden daha çok savaşacak, Kûh-ı Kaf alâmetleri onun önünde inleyecek, bütün in-cin onun önünden kaçacak! Evlâtlarım onunla düşman değil dost olun" diye nasihat eder.

Diğer tarafta, on dört gün geceli gündüzlü düşmanla savaşan Rüstem, onları bozguna uğratır. Önce şaşkınlaşan düşman tekrar saldırır. Ancak yine Zaloğlu Rüstem'i karşılarında bulurlar ve yok olurlar. Düşmanların bir kısmından kurtulan Dal, insanların başına belâ olan devlerden de kurtulmak ister. Durumu öğrenen Rüstem, devlere karşı savaşmaya karar verir.

Deniz aygırına binen Rüstem, devleri yeryüzünde arar, fakat onların Kûh-ı Kaf'a kaçtıklarını anlayınca izlerini takip ederek yolda rastladıklarını öldürür.

Rüstem, fazla gururlandığı için Cenab-ı Allah onu bir kediye yaralatır. Gururun gereksiz olduğunu anlayan Rüstem, yarasının iyileşmesini beklerken, devlerden kurtulan insanlar da vergilerini Zal'a ödemeye başlarlar. Devlerin kökünü kurutmak isteyen Rüstem, Zal'dan izin alıp Kaf Dağı'na gider.

Zaloğlu rüstem, burada otuz altı yıl boyunca devlerle savaşır. Bu zaman zarfında devlerin büyük kısmı öldürülmüş, geri kalanlar ise kuyulara saklanmışlardır. Dünyadaki herkes Rüstem'in öldüğünü söylemektedir. Bunu duyan Kahraman-ı Katil'in evladı durumu babasına sorunca babası bunun doğru olmadığını belirtir.

Bu arada Dal'a haraç verenler vermemeye başlarlar. Kaf Dağı'ndan dönen Rüstem, yeryüzüne gelir. Ancak yeryüzüne indiği yer Kahraman-ı Katil'in çiftliğidir. Burada bir çınar ağacının dibinde uyuyan Rüstem'i, Katil'in kızı Zeynep görür ve âşık olur. Buradan ayrılan Rüstem, yolda Zeynep'in kardeşiyle karşılaşır. Katil'in oğlu Rüstem'e bir ok atar. Rüstem, oku göğsünden çıkarıp geri fırlatır. Katil'in oğlu oku babasına getirip durumu anlatınca, Kahraman-ı Katil, Rüstem'i tanır. Yoluna devam eden Rüstem, bir gün kalelerine döner. Onun nârasını duyan herkes sevinir, ancak düşmanları onun ölmediğini görünce neye uğradıklarını şaşırırlar. Rüstem, başından geçenleri babasına ve dedesine anlatır, ayrıca yolda gördüğü kızı da dedesine bildirir. Bunun üzerine Dal, kızı istemeye karar verir. Ancak buna Rüstem, rıza göstermez.

Atına binen Rüstem, bir gün Kahraman-ı Katil'in evine gelir. Rüstem'i Zeynep ve kardeşleri karşılayıp babalarının huzuruna çıkarırlar.

Rüstem, bu sırada 700 yaşında olan Kahraman-ı Katil'e niyetini anlattıktan sonra geriye döner ve dedesini Zeynep'e dünür gönderir. Kahraman-ı Katil, kızını Rüstem'e verir ve iki gencin düğünleri olur. Bunlar murada erdikleri sırada, devler, tekrar yeryüzüne baskın yaparlar. Devlerle savaşan Rüstem, yine pek çok dev öldürür, diğerleri ise aman dileyerek kurtulurlar.

Dokuz ay sonra Rüstem'in bir oğlu olur ve adını da Haydar korlar. Rüstem devlerle savaşırken, Haydar da büyür ve zekada, hilede Emir Ümmiye'yi geçer. Rüstem, devlerle savaşırken, düşmanları Dal'a saldırır ve Haydar da bu savaşa katılıp zayıf düşer. Bu arada Dal, Zal ve Zeynep'in kardeşleri de savaşta ölür. Sonunda Rüstem, yeryüzüne inerek yaralı olan Zeynep'i ve oğlu Haydar'ı kurtarır. Rüstem de kaleye döndükten bir müddet sonra ölür.

Behçet Mahir anlatması, 1979
(Arşivimizden)

64. HİKÂYE-Yİ MAHMUT GAZNEVİ

Daha çok yazılı kaynaklarda karşılaştığımız bir hikâye olup üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

800 yıl evvel, Bağdat çevresinde, Çoban Seyidoğlu Mahmut isminde bir çocuk yaşamaktadır.

Çocuk, yedi sekiz yaşlarına geldiği zaman babası vefat eder. Delikanlı on iki yaşına kadar baba mesleğini devam ettirir. Fakat daha ileri yaşlara gelince başka işler yapmaya karar verir.

Herkesin arzusu olan Bağdat'a gitme onda da belirir. Bir gece şehrin dışında bir ihtiyara misafir olur. İhtayar onu yedirip içirdikten sonra bir mağaraya götürür.

Orası inci, altın ve gümüşle doludur. İhtiyar bir çuval mücevher alarak gider ve Mahmut'u orada bırakır.

Mağarada mahsur kalan Mahmut, tesadüfen kurtulur. Bağdat'a dönen Mahmut, bir müddet sonra ihtiyara tekrar misafir olur. Onu tanımayan ihtiyar bu sefer tuzağa düşürülemez. Mahmut, ihtiyarı öldürür ve kısa sürede zengin olur. Sonra annesini de Bağdat'a getirir ve ihtiyarın kızıyla evlenir. Bu sırada Bağdat halkı savaşa hazırlanmaktadır. Mahmut'tan savaş masraflarını karşılaması istenir. Mahmut, bunu hemen kabul eder ve İran ile Bağdat arasında büyük bir savaş başlar. Her iki taraftan da çok sayıda insan ölür. Savaş esnasında Bağdat padişahı da öldürülür. Bir müddet sonra savaş sona erer.

Padişahın çocuğu olmadığı için meclis toplanır ve yeni padişahı seçmeye çalışırlar. Uzun tartışmalardan sonra Mahmut Ağa'nın padişah seçilmesine karar verilir. Artık Mahmut Ağa, Mahmut Şah olmuştur.

Mahmut Şah, ülkeyi idare ederken okuma-yazması olmadığı için devrin din büyüğü, onun ilim öğrenmesi gerektiğini söyler. Sonunda Şehabeddin Hazretleri ona ders vermek gayesiyle yanına gelir.

Şeyh Hazretleri Mahmut Şah'a ders verirken velilerin, şeyhlerin, kerâmet ve mucizelerinden bahseder. Fakat, Mahmut Şah buna inanmaz.

Şeyh, köşkün dört tarafa açılan pencerelerinden bakmasını ister. Mahmut, olanları görünce çok şaşırır. Çünkü birinde Bağdat yanmakta, birinde su baskınına maruz kalmakta, diğerinde ise düşmanlar tarafından kuşatılmaktadır.

Daha sonra Şeyh, Mahmut'u kitap alması için dışarıya gönderir. Mahmut orada bir kuş görerek ayaklarına tutunur. Kuşun ayaklarında seyahat eden Mahmut, uyandığı zaman kendisini bir kabristanda bulur. Bir müddet sonra da bulunduğu yerin Semerkant olduğunu anlar.

Burada dul bir kadınla evlenen Mahmut, bir süre sonra kadından ayrılmak zorunda kalır. Mahmut'u öldürmek isteyen kadın, askerlerini toplayarak onun üzerine yürüdüğünde kuş tekrar şahın imdadına yetişir.

Onun ayaklarında yine bir müddet seyahat eden Mahmut, uyandığında tekrar kendini bir kabristanda bulur. Bu bölgenin şahının kızıyla da evlenen Mahmut, çok geçmeden kayınbabasının veziri olur. Bu arada Mahmut'un bir de çocuğu olur. Çevresindekilerin tahrikiyle Şah, Mahmut'u öldürmeye karar verir.

Bu korku ile tekrar kuşun ayaklarına tutunan Mahmut, kendisini bu defa bir sahrada bulur. Burada Mulicistan Şahının oğlu yaşamaktadır. Çocuk on yaşına geldiği zaman Mahmut Gaznevi adlı biri tarafından bıçaklanacağı söylenmektedir. Mahmut da bunu duyar, fakat inanmaz. Çocukla sohbet anında söylenilen husus gerçekleşir. Başından geçenleri anlatan Mahmut'a şeyh, gördüklerinin, velilerin kerametleri olduğunu söyler.

Bu gördüklerinden sonra Mahmut, büyük bir itikat ile derslerine devam eder ve ömrünü izzet ve saltanatla geçirir.

Matbu metin (arşivimizden)

65. HİKÂYAT-I KISSA-İ MİHR Ü VEFA

Yazılı kaynaklarda bilinen bir hikâye olup üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

Eski zamanlarda Rumeli vilayetinde Kaygusuz Şah isminde zengin bir padişah yaşamaktadır. Padişahın üç oğlu vardır. Günün birinde padişah hastalanır, derdine hiçbir hekim derman bulamaz. Padişahın iyice düştüğünü gören vezirler toplanıp; *"Padişahım, tahtınızı kime bırakacağınızı vasiyet edin, sizden sonra karışıklık olup kavga çıkmasın."* diye dileklerini bildirirler. Padişah da hazinede üç tane küp olduğunu, kendisi öldükten sonra onları açmalarını ve lalanın sözünden çıkmamalarını tenbihler.

Padişah bir müddet sonra ölünce onun vasiyeti gereğince küpler açılır. Büyük küpün içi toprak, ortanca küpün içi kemik, küçük küpün içi ise altın doludur.

Bu duruma bir mânâ veremeyen vezirler, lalaya giderler. Lala, toprakların ve tahtın büyük şehzâdeye; deve, koyun, sığır gibi malların ortanca şehzâdeye; altınların da küçük şehzâdeye verileceğini söyleyerek müşkülü halleder. Böylece büyük oğul, babasının yerine geçip padişah olur, ortanca kardeş de kendine düşen payı alıp bir yere yerleşir. Vefa ismindeki küçük kardeş ise, altınları alarak gününü gün etmeye başlar. Kısa sürede baba mirasını tüketen Vefa, Allah'a yalvarır. bulunduğu Tekye şehrinden ayrılıp, başka diyarlara gitmeye karar verir.

Yolda bir remilci gören Vefa, geleceği hakkında falına baktırır. Remilci; *"Bir şehre varacaksın, o şehrin arkasından bir su akar. Eğri şehrindeki bu suyun gözesine gidersin, orda bir canavar gelip su içer. O canavarı gizlice takip et, içi hazine dolu bir mağaraya varırsın ve orada yaşayan dünya güzeline sahip olursun."* der.

Vefa, yola revan olup Tekye şehrinden ayrılır. Bir müddet gittikten sonra Vefa'nın karşısına dört yol çıkar. Vefa, hangi yola gideceğini düşünürken gaipten gelen bir ses, onu orta yola gitmesi için ikaz eder. Yolu takip eden Vefa, remilcinin dediği suyu bulur ve gözesinde beklemeye başlar.

Canavar gelip suyunu içer, daha sonra da mağarasına döner. Canavarı takip eden Vefa, mağarada bir güzelle karşılaşır. Mihr-i Banu ismindeki kızı gören Vefa, bir "*ah* " çeker ve bayılır. Vefa, burda yedi kere bayılıp ayılır. Sonunda kendisine gelen Vefa, Banu'ya kim olduğunu sorar. O da başından geçenleri anlatır.

Vefa"yla Mihr-i Banu böylece sohbet ettikten sonra mağaradaki hücreleri sırayla gezerler. Fakat bu hücrelerden birisini Banu göstermez. Çünkü, orada bir ağaç vardır, her yıl üstünde üç gömlek biter, gömleğe kim

dokunursa başına bir felaket gelir. Yasak hücreyi çok merak eden Vefa, Banu'nun uyuduğu bir saatte hücreye girer ve dokunulmaması gereken gömleğe dokunur. Bunun üzerine gömlek uçar. Hadiseyi öğrenen Banu, çok üzülür, fakat iş işten geçmiştir. Uçan gömlek Mağrip'te bir "*Çıfıtçı*" dükkânına düşer.

Çıfıtçı; "*Böyle güzel bir gömlek benim harcım değildi. r*" diyerek onu köyün seyyahına satar. Seyyah da; "*Bu gömlek bana lâyık değildir.*" diyerek Mağrip Padişahının vezirine verir. Vezir de gömleğin kendisine lâyık olmadığını söyleyerek padişaha hediye eder.

Padişah gömleği görür görmez "*ah*" ederek vezirine gömleğin sahibini bulmasını tenbihler. Boynunun vurulmasından korkan vezir, çaresizlik içerisinde bütün beylerini bir tarafa gönderir. Günün birinde vezir, kara kara düşünürken ona bir konak sahibi yol gösterir. Konak sahibi; "*Bu pireheni sen bulamazsın. Rumili'nde Tuna kenarında Azarka Cazu isminde bir kocakarı vardır, ancak o bulur. Onun her yerden, her şeyden haberi vardır.*" der.

Bunun üzerine vezir, Cadı kadını bulur. Cadı, küpüne biner, yılanı kamçı yapar ve vezirle birlikte önce padişahın sarayına gelir. Bu sırada padişah içine düştüğü aşk derdi ile perişandır. Cadı, padişaha; derdine çare bulacağını, âşık olduğu güzelin de Mihr-i Banu olduğunu söyler. "*Gidip, o güzelin sevgilisi Vefa'yı öldüreceksin, daha sora da Mihr-i Banu'yu getireceksin.*" der. Küpüne binen Cadı, buradan ayrıldıktan sonra Mihr ü Vefa'nın bulunduğu yere, mağaraya gelir. Dilenci kılığındaki Cadı'yı Mihr ü Vefa biraz altınla savmak isterlerse de başaramazlar. Cadı, sihir yapar ve Vefa'yı öldürür. Mihri Banu'yu padişahın huzuruna getirir. Banu, sevgilisini Cadı'ya sorar. Öldürüldüğünü öğrenince de ah, figan edip ağlar.

Padişah, Banu ile evlenmek ister. Lâkin Mihr-i Banu buna razı olmaz. Bir yıl mühlet ister ve sakin bir köşede yas tutar. Padişahın emriyle bütün halk da bir yıllık yas tutmaya başlar. Öte yandan Vefa'nın kardeşleri merak edip onu aramaya çıkarlar. Bir falcının yardımıyla Vefa'nın bulunduğu mağaraya gelirler. Kardeşleri Vefa'nın boğazlandığını görünce ağlamaya başlarlar. Bunların yanına Hazreti Hızır gelir. Duâ eder ve Vefa tekrar dirilir.

Kardeşleri onu tekrar memleketlerine götürmek isterlerse de Vefa, kabul etmez. Ne şartlarda olursa olsun Banu'yu bulacağını söyleyip aramaya başlar.

Günler sonra yolu Mağrip diyarına düşer.

Şehre girince yas tutup kara giymediği için onu yakalarlar. Bir bağban, burada, Vefa'ya yardım eder. Bu arada Vefa, Banu'nun padişahın sarayında olduğunu öğrenir.

Vefa, Banu'yu kaçırma plânları hazırlar. Bağban, her gün yemiş satmaktadır. Bir gün de Vefa'yı yollar. Vefa, giderken Banu'nun çok önceleri toplayıp sakladığı nergislerden birkaçını sepetine koyar ve bir de muhabbetnâme yazar. Daha sonra da sepetini alıp saraya gider.

Banu, yemiş almak isteyince nergisleri tanır. O da Vefa'nın muhabbetnamesine bir cevap yazar; "*Akşam oldukta gel, senin ile kaçalım.*" der.

Gece, padişahı sarhoş eden Banu, oradan kalkıp Vefa'nın yanına gelir. Birlikte kaçarlar ve bir mağarada gizlenirler. Padişah, durumu öğrenince çok üzülür, fakat iş işten geçmiştir. Padişah, çeşitli yollara başvursa da Mihr ü Vefa'yı bulamaz.

İsmet Tüfekçi, **Hikayat-ı Kıssa-i Mihr ile Vefa**, Erzurum 1980

66. RAZINİHAN İLE MAHFİRUZE

Hikâye yazılı kaynaklarda bilinmekte olup üzerinde henüz bir bilimsel çalışma yapılmamıştır.

Kandehar valisi Şevket nümâ ve kâtibi Yakup Beyin çocukları yoktur. Bu sebepten ikisi de büyük üzüntü çekerler. Bu iki kişi, kederlerinin dağılması için seyahate çıkarlar.

Bunları yolda Hazreti Hızır karşılar, dertlerini bilip dermanını söyler. Çocuklarının olması için bir cami ve çeşme yaptırmaları gerekmektedir. Cami ve çeşme yapılınca Yakup Beyin hanımı hamile kalır. (Metinde vali hakkında bir bilgi yoktur.) Vakti gelince de çocuk doğar.

Çocuğun doğum haberi üzerine büyük eğlenceler yapılır. Çocuk, büyür, ad konulacağı zaman Hazreti Hızır gelir ve çocuğun adını Razınihan koyarak ortadan kaybolur.

Razınihan, bir gece Yasin-i Şerif okuyarak yatar. Rüyâsında ak sakallı bir zat; "*Bir kız seveceksin, o senin kısmetindir*" der ve kaybolur. Bu esnada çocuk, okula gitmektedir. Hocasına rüyâsını anlattığında hocası; "*Böyle rüyâ olmaz. Kız zamanı değil, dersine çalış*" derse de bir başarı elde edemez. Ertesi gece aynı zat (Hazreti Hızır), yanında bir kızla Razınihan'ın rüyâsına girer; "*Kısmetin bu*" diyerek aşk bâdesini iki sevgili arasında paylaştırarak içirir.

Rüyâda görülen bu kız, Hint padişahının kızıdır ve ismi de Mahfiruze'dir. Sabah olunca Razınihan'ın hasta olduğu haberi ailesine ulaştırılır. Fakat, onun derdine kimse çare bulamaz. Ancak, kahveden âşıklar getirilince Razınihan, onları dinler ve kendisi de söylemeye başlar. O zaman durum anlaşılır.

Razınihan, lalasıyla Ruşen yaylasında gezerken meclis, Hint padişahına mektup yazarak kızı ister. Diğer tarafta Mahfiruze de Razınihan'ın aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. O da durup dururken şiir söylemeye başlayınca babasının dikkatini çeker ve kızının durumunu annesine sorar. Annesi, kızını ne kadar sıkıştırırsa da bir cevap alamaz.

Bu arada bir seyyah şair, Hint padişahının âşıkları, şairleri sevdiğini duyup yazdığı bir şiiri padişaha gönderir. Mahfiruze ise, bu şiire bir nazire yazıp şaire geri yollar.

Hint padişahının sarayında bu işler olurken Kandehar elçisi, mektup ve hediyelerle saraya gelir. Meclis, oğlanın kendi ülkelerine gelmesi şartıyla kızı verebileceklerini elçiye bildirir. Razınihan'ın babası mektubu okuyunca "*Benim oğlum bir tanedir*" diyerek harp etmek ister.

Olanların sebebini kendinde gören Razınihan, kan dökülmemesi için babasına yalvarırsa da bir netice elde edemez. Fakat, az da olsa babasını sakinleştiren Razınihan, Hint Padişahına da mektup yazarak durumdan haberdar eder. İki taraf arasında savaş hazırlıkları sürerken Razınihan'ın babası rüyâsında Hazreti Hızır'ı görür. Onun; "*Oğluna izin ver, gitsin*" demesi üzerine daha fazla direnemeyen baba, oğlunu Hint Padişahının ülkesine gönderir.

İki hizmetkârla yola çıkan Razınihan, Ahsankale, Bağdat gibi yerlerde saz çalıp türkü söyleyerek Hint ülkesine ulaşır. Hint ülkesinde bir kocakarıya misafir olan Razınihan, karıyı Mahfiruze'ye gönderir.

Kendisini âşık olarak tanıtan Razınihan, bir gün saraya çağrılır. Delikanlının güzel şiirler okuduğunu gören padişah, onu "*Has şairi*" yapar. Kız ise, gizli gizli meclisleri dinlemektedir, fakat bir gün dayanamaz ve Razınihan'a sarılır.

Durum hemen padişaha bildirilir ve delikanlının başının vurulması emredilir. Babasına yalvaran Mahfiruze de elleri ayakları bağlanarak zindana atılır. Cellatın acıması üzerine Razınihan, idamdan kurtulur ve elleri ayakları bağlanarak zindana konulur. İki sevgili günlerini zindanda geçirirlerken kendilerine aşk şarabı içiren ihtiyarı görürler. Elindeki baston ile duvara vuran ihtiyar, duvarı yıkar ve üç kişi beraber dışarı çıkarlar. İhtiyar gençlere; "*Gözlerinizi kapayın*" der, kaparlar; "*Açın*" der, açarlar ve kendilerini Kandehar'da bulurlar. O anda Hazreti Hızır, ortadan kaybolur.

Kandehar halkı iki âşığa kırk gün kırk gece düğün yapar ve onları muratlarına erdirirler.

Ramazan Yılmaz, *Derdiyok ile Zülfüsiyah ve Razinihan ile Mahifruze Hikâyeleri Üzerinde Bir Çalışma,* Erzurum 1979, 40-69.

REALİST HALK HİKÂYELERİ

Bu hikâyeler (Tayyarzade, Cevri Çelebi, Sansar Mustafa, Hançerli Hanım, Tıflî ile İki Biraderlerin Hikâyesi) İstanbul'a ait olup, mekân olarak da İstanbul ve çevresini seçmişlerdir. Beş hikâyenin tamamı da IV. Murat devrinde teşekkül etmiş olarak gösterilir. Hatta hikâyenin asıl kahramanlarından birisi IV. Murat'tır. Masal ve halk hikâyelerinde gördüğümüz bazı olağanüstülüklerin yerini bu hikâyelerde tesadüfler almıştır. Bu tür hikâyeler, sayıları fazla olmamakla birlikte belli bir plân dahilinde ve çerçevede teşekkül etmişlerdir. Hemen hemen beş hikâyenin de sonunda kötüler cezalandırılmakta, iyiler ise mükâfatlandırılmaktadır.

Kitabî, Mensur, Realist hikâyeler üzerinde, Fuad Köprülü (Köprülü, 1986), Özdemir Nutku (Nutku, 1996), Pertev Naili Boratav (Boratav, 1946 /1988), Şükrü Elçin (Elçin, 1988: 170-187), Saim Sakaoğlu (Sakaoğlu, 1994) gibi araştırıcılar durmuşlardır.

67. HANÇERLİ HANIM

Bedestanî Halil Efendi, IV. Murat döneminin sayılı zenginlerinden olup artık ticareti bırakmış, İbrahim Bey adlı arkadaşıyla dostluk etmektedir. Ölümünden sonra, güzellikte eşi bulunmayan oğlu Süleyman'ın etrafını çeviren birtakım serseriler onun bütün servetini kısa zamanda meyhane ve eğlence yerlerinde bitirirler. Baba dostu İbrahim Bey onu bedestendeki bir dükkâna yerleştirir. Ancak güzelliği ile dikkati çeken delikanlıyı bir gün zengin bir kadın görür ve ona âşık olur; Süleyman ise onun cariyesi Kamer'e âşıktır. Delikanlıyı işinden çıkartan Hançerli Hürmüz, annesine de bir konak satın alır.

Kamer'le, Süleyman arasındaki yakınlığı sezen hanım cariyeyi kabahatli sanıp onu nice işkenceden sonra Beykoz'daki bir ormana attırır. Durumu anlayıp kızı kurtaran Süleyman'ın bu hâlini gören Hançerli, onun da cezalandırılmasına karar verir; meddahı Emin Çelebi'ye düzdürdüğü bir hikâye de olaylar benzer şekilde cereyan ettirilir. Süleyman kuşkulanırsa da daha önceden plânlanan ada gezisine çıkmak zorundadır.

Bu sırada Sultan Murat ile musahibi Tıflî de Bekri Mustafa'nın kayığı ile Çatladıkapı'ya giderken kendilerini adaya yaklaşmış olarak bulurlar. Bu sırada eteğinin altından çıkardığı hançerini meddahının anlattığı hikâyedeki gibi, Süleyman'a saplayan Hançerli'nin onu denize attığını görürler. Tıflî hemen delikanlıyı Ahırkapı'ya çıkararak tedavisiyle ilgilenir; sonra da Hançerli'nin intikamından korumak amacıyla onu ticaret için önce Mısır'a sonra da Trabzon ve İran'a gönderir.

Tıflî, bir gün Hançerli'nin işlerini hikâye hâline getirip Sultan'a anlatır. Bunun üzerine Hançerli'nin konağı basılıp kendisinin Mısır'a sürülmesi kararlaştırılır; ancak Süleyman'ın ricasıyla affedilen Hançerli, Kamer'i azat ettiği gibi bütün malını da onunla Süleyman'a bağışlar. Gençler evlendirilir ve delikanlı saraya nedim olur.

Saim Sakaoğlu, *İstanbul Ansiklopedisi* (3), İstanbul 1994, 547.

68. SANSAR MUSTAFA

IV. Murat musahibi Tıflî Efendiden o gün Tophane'nin seyir günü olduğunu öğrenir. Derviş Hasan ve Derviş Hüseyin adlarıyla ve Mevlevî kıyafetiyle seyre çıkarlar. İki Kapılı'da bir berber dükkânından çıkarken gördükleri bir delikanlının kim olduğunu merak ederler. Adı Ahmet olan delikanlı dükkan sahibinin oğludur. Ancak ertesi gün Ahmet işe gelmez; babasından öğrendiklerine göre "Sansar" lâkaplı Mustafa onu kaçırıp Panayot'un meyhanesinin üstündeki bir odaya kapatmıştır. IV. Murat, Tıflî'ye Ahmet'i bulması için kesin emir verir; aksi takdirde sonu ölümdür. Pek çok insan Ahmet'le Sansar'ı aramaya koyulur. Bu arada Ahmet Mustafa'nın bulduğu bir kadınla Dolmabahçe'deki bir evde murat almaktadır. Ancak kadının kendilerini bulmakla görevli olduğunu Ahmet'ten hoşlandığı için ihbardan vazgeçtiğini öğrenen Mustafa onu Cezayir palasıyla öldürüp denize atar. IV. Murat dürbünle deniz seyrinde iken olayı tesadüfen görür. Bu olayda da Mustafa'nın parmağı olduğunu anlayan Sultan, nihayet onları yakalatır. Ancak Mustafa cellata tuz ekmek hakkı için Ahmet'i asmamasını söyler ve onu kurtarır. Mustafa için kurtuluş kaçmaktadır. Bir gece Cumapazarı'nda uyumakta iken öldürdüğü iki Arnavut'un elbiselerini giyip Mısır'a gitmek üzere Ahmet'le bir kalyona binerler. Çeşitli maceralardan sonra İskenderiye'ye ulaşırlar. Orada kahveciliğe başlarlar ve Ahmet'in güzelliğine koşup gelenler sayesinde zengin olurlar.

Aradan beş-altı yıl geçtikten sonra Ahmet memleketini özler; İstanbul'a dönerler. Ancak Sansar bir gün Üsküdar dönüşü Taşçılar'da dolaşırken yakalanır, huzura çıkarılır. Olanları birer birer anlatır. Sonuçtan memnun kalan Sultan, Ahmet'in kız kardeşini Sansar'a alır; Ahmet'e de haremden bir kız vererek herkesi muradına erdirir.

Saim Sakaoğlu, *İstanbul Ansiklopedisi* (6), İstanbul 1994, 454.

69. CEVRİ ÇELEBİ

Zamanının çoğunu berber Mehmet Çelebi'nin dükkânında geçiren Cevrî Çelebi, Yusuf Çavuş'un karşıdaki konağının penceresinde gördüğü Abdî'ye âşık olur. Yusuf'un ölmesi üzerine aileye yaklaşan Cevrî Çelebi, Abdî ile işrete başlar; ona olan düşkünlüğünü dile getirir. Bin altına yaptırdığı Abdî'nin tasvirinin arkasında da güzel bir kız resmi vardır. Bu tasvire vurulan Abdî, ancak o kızın bulunması şartıyla Cevrî ile olan dostluğunu devam ettirecektir. Abdî'nin tasvirin sahibi olan kıza Cevrî Çelebi'nin Abdî'ye olan ilgisi her ikisini de hasta eder. Üzülen anneler kızın bulunması için sokak sokak dolaşırlar.

Kız, Hoca Mahmut'un kızı Rukiye'dir. Anneler bir yolunu bulup bir gece onun evinde misafir kalırlar ve uygun bir zamanda Abdî'nin tasvirini Rukiye'ye gösterirler. Kız da ona vurulur ve Abdî'yi görmek ister. Hastaların iyileşmesinden sonra çengi kılığına bürünen Abdî, Rukiye'yi de alıp onunla birlikte birkaç günlüğüne Hoca Mahmut'un yalısına gider. Orada Rukiye bu buluşmanın sebebini öğrenince Cevrî Çelebi'yi çağırtmaya karar verirler. Çelebi bazı şeylerden şüphelenerek korka korka yalıya gelir. Abdî ile Cevrî Çelebi arasındaki bazı konuşmalar kol gezen bostancıbaşının dikkatini çeker ve yalıya yanaşır. Rukiye ile Abdî gizlenirler.

Cevrî bütün bu olup bitenleri IV. Murat'a anlatır. Abdî ile Rukiye evlendirilir; Cevrî Çelebi'ye de saraydaki kızlardan birini verirler. Düğünleri yapılır. Bu arada Rukiye'nin babası Hoca Mahmut da sarayda bezirgânbaşı olur.

Saim Sakaoğlu, *İstanbul Ansiklopedisi* (2), İstanbul 1994. 422-423.

70. TAYYARZADE HİKÂYESİ

IV. Murat döneminde defterdarlık görevinde bulunan Hüseyin Efendi, açıkta kaldıktan sonra, bütün mal varlığı ve zenginliğine rağmen evinde yalnızlık çekmektedir. Dostu Derviş Muhmut'un bulduğu Tayyarzade adında, Arapça ve Farsça bilen, musikiden anlayıp tambur çalan bir delikanlıyı evlâtlık edinir. Bayram iznine giden Tayyarzade'ye, yanlışlıkla bir uşak için hazırlanan bohça verilince buna alınan delikanlı geri dönmeyeceğine dair yemin eder. Musahibini aramak için kıyafet değiştirerek evinden ayrılan Hüseyin Efendi'den bir süre haber alınamaz. Bir hafta sonra, onun mühürlü kâğıdını getiren biri bin altın alıp gider. Olay tekrarlanınca Tayyarzade'den şüphelenilir; onu dövmek için giden karısı ve cariyeleri Hüseyin Efendi'nin orada olmadığını anlarlar. Ancak Tayyarzade'nin de içine kurt düşmüştür. Tekrar para istemeye gelen adam takip edilince Hüseyin Efendi'nin batakhaneye düştüğü anlaşılır. Yer, Sultan Ahmet'te Fazlı Paşa Sarayı'dır. Paşanın kızı Gevherli Hanım üç tuğlu birkaç paşadan dul kaldıktan sonra sarayı batakhaneye çevirmiştir. Yeterince soyulan zenginler daha sonra öldürülüp ortadan kaldırılmaktadır.

Sarayın önünde ne yapacağını düşünürken içeriden, arkasında birkaç cariye olduğu hâlde güzel bir kızın çıktığını gören Tayyarzade, onunla konuşur ve birlikte saraya girerler. İçeride pek çok kimseye bahşiş verilerek Gevherli Hanımın yanına çıkarılır. Aslında bu güzel kızlar çarşıya çıkıp peşlerine takılan zenginleri kırk odalı batakhaneye düşürmektedir. Ancak Tayyarzade'ye âşık olan cariye Sahba Kalfa, sarayda dönenleri anlatır ve delikanlıya bir zararın gelmeyeceğini söyler. Tayyarzade, Hüseyin Efendi'den alınan yüzükleri yapan dervişi bulmak üzere dört saatlik bir izin alır. Dışarı çıkınca yanında Tiflî olduğu hâlde derviş kıyafetinde gezmekte olan IV. Murat'a rastlar ve durumu anlatır. Padişah da kurbanlardan biri sanılarak özel odaya alınmak istenilirse de duruma kızan IV. Murat Gevherli Hanımı hançerleyerek öldürür. Hüseyin Efendi de diğerleri gibi kurtarılır, yeniden defterdar yapılır. Tayyarzade ise Sahpa Kalfa ile nikâhlanır ve kendisine Gevherli Hanımın bütün mallarıyla yirmi cariye bağışlanır. Ayrıca Sultan'a musahip olur.

Saim Sakaoğlu, *İstanbul Ansiklopedisi* (7), İstanbul 1994, 229-230.

II. BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNİN MOTİF YAPISI

HALK HİKÂYELERİNİN MOTİF YAPISI

"*Hikâye etmenin en küçük unsuru*" şeklinde tarif edebileceğimiz motif kavramı üzerinde şimdiye kadar pek çok şey söylenmiştir. Nakışta, resimde ve mimaridekı motif kavramı ile halk nesrindeki motif kavramı arasında epeyce farklılıklar vardır. Halk nesrinde motif olabilmesi için, olağanüstülüğün olması gerekmektedir. Bu olağanüstülük, kahramanda, olayda, zamanda, mekânda, kısacası bir nesirdeki her türlü olayda karşımıza çıkabilir.

Bilge Seyidoğlu'nun *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar* (Seyidoğlu, 1975: 83-148) adlı teziyle araştırıcıların ilgisini çeken bu kavram daha sonra, Taşeli Plâtosu, (Alptekin, 1982: 121-213) Yukarıçukurova, (Şimşek, 2001: 155-395) Afyonkarahisar, (Özçelik, 1993: 99-352) Erzincan (Kara, 1996: 95-322) ve Malatya (Yardımcı, 1990) masallarına da tatbik edilmiştir.

Halk hikâyelerindeki motif kavramıyla Metin Karadağ (Karadağ, 1984) başta olmak üzere, Fikret Türkmen, (Türkmen, 1983: 177-198) Ensar Aslan, (Aslan, 1993: 43-60) Ali Duymaz, (Duymaz, 2001: 145-182) Faruk Çolak, (Çolak, 1994: 85-136) Esma Şimşek, (Şimşek, 1987: 135-185) ve Süleyman Yıldızbaş (Yıldızbaş, 1993: 46-68) gibi araştırıcılar ilgilenmişlerdir.

Hasan Köksal, (Köksal, 1984: 132-146) İsa Özkan (Özkan, 1989: 125-144) ve Zekeriya Karadavut (Karadavut, 2002: 84-122) ise Türk destanlarındaki motifler üzerinde çalışmışlardır.

Hiç şüphesiz, fıkra ve efsanelerin de motif yapısı üzerinde durulmuştur. Bu türler, masal, halk hikâyesi ve destana göre daha az motiflidir. Bu bölümde Saim Sakaoğlu'nun Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu (Sakaoğlu, 1980b) adlı eseri oldukça önemlidir.

Konumuz halk hikâyesi olduğuna göre, bu türün en derli toplu motif araştırması tarafımızdan hazırlanmıştır. Binlerce sayfa metnin okunmasıyla oluşan bu çalışma da gösteriyor ki, Stith Thompson tarafından hazırlanan ve daha çok masallara tatbik edilerek ortaya çıkan araştırmadaki bazı motif

grupları bulunamamıştır. Bu bulunamayışı, halk hikâyelerinin özellikleriyle değerlendirmemiz gerekir. Eğer halk hikâyesi masal kaynaklı ise motif yönünden zengin, değilse motif itibariyle zayıf kalmaktadır. Eğer hikâyemiz, kahramanlık veya âşıkların hayatı etrafında teşekkül etmişse bunlar motif yönünden zayıftırlar. Çünkü bu hikâyeler bir veya birkaç motif üzerine bina edilmiştir.

Üzerinde durduğumuz halk hikâyelerini Stith Thompson'un *Motif Index of Folk-Literature* (Thompson, 1955-1958) adlı eserine göre tasnif ettik. Buna göre:

A. MİTOLOJİK MOTİFLER
B. HAYVANLAR
C. YASAK
D. SİHİR
E. ÖLÜM
F. HARİKULÂDELİKLER
G. DEVLER
H. İMTİHANLAR
J. AKILLILAR VE APTALLAR
K. ALDATMALAR
L. KADERİN TERS DÖNMESİ
M. GELECEĞİN TAYİNİ
N. ŞANS VE KADER
P. CEMİYET
Q. MÜKÂFATLAR VE CEZALAR
R. ESİRLER VE KAÇAKLAR
S. ANORMAL ZULÜMLER
T. EVLİLİK
U. HAYATIN TABİATI
V. DİN
W. KARAKTER ÖZELLİKLERİ
X. MİZAH
Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GRUPLARI

Motif Index'te tespit edemediğimiz bazı motifleri uygun yerlere yerleştirdik ve Türk hikâye ve masallarına ait olduğunu belirtmek için grubun başına (T) harfini koyduk. Index'te uygun yerlere yerleştiremediğimiz birkaç motifi ise (...) şeklinde sıralamayı uygun bulduk.

A. MİTOLOJİK MOTİFLER

(Hikâyelerimizde örneklerine rastlanamamıştır)

B. HAYVANLAR

B_0 - B_{99}. MİTOLOJİK HAYVANLAR

B_{100} - B_{199}. SİHİRLİ HAYVANLAR

B_{100} - B_{119}. Hayvanların Hazineleri

B_{120} - B_{169}. Sihir Kabiliyetine Sahip Olan Hayvanlar

B_{170} - B_{189}. Diğer Sihirli Hayvanlar

B_{200} - B_{299}. İNSAN ÖZELLİĞİ GÖSTEREN HAYVANLAR

B_{300} - B_{599}. HAYVANLARIN DOSTLUKLARI

B_{300} - B_{349}. Yardımcı Hayvanlar / Genel

B_{350} - B_{399}. Müteşekkir Hayvanlar

B_{400} - B_{499}. Yardımcı Hayvanların Çeşitleri

B_{500} - B_{599}. Yardımcı Hayvanların Hizmetleri

B_{600} - B_{699}. HAYVANLA İNSANIN EVLENMESİ

B_{700} - B_{799}. HAYVANLARIN KOMİK ÖZELLİKLERİ

B_{800} - B_{899}. HAYVANLARLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ MOTİFLER

B_{165}. Hayvan dillerinin öğrenilmesi.
Şah İsmail kuş dilini öğrenir. (31)

$B_{184.1.6}$. Sihirli atla uçma.
Şah İsmail'in atı sihir sayesinde uçar. (31)

$B_{211.1.3}$. Konuşan at.
Kamer Tay'la Şah İsmail karşılıklı olarak konuşur. (31)

$B_{211.3}$. Konuşan kuş.
Hüthüt kuşu insan gibi konuşur. (54)
Hazreti Süleyman baykuş ile kavga eden serçeyi barıştırır. (55)
Hüthüt kuşu Hazreti Süleymanla konuşur ve ona yardım eder. (58)

$B_{211.3.5}$. Konuşan güvercin.
Güvercin insan gibi konuşur. (31)

(T)$B_{211.3.10}$. Konuşan Zümrüdü Anka.
Zümrüdü Anka Hazreti Süleyman'la konuşur. (58)

(T)$B_{211.3.12}$. Konuşan baykuş.
Hazreti Süleyman kavga eden baykuşla serçeyi barıştırır. (58)

B_{217}. Hayvan dillerinin öğrenilmesi.

Hazreti Süleyman, bütün hayvanların dillerini öğrenir. (58)

$B_{122.1}$. Nasihat eden kuş.

Şah İsmail'e kuş nasihat eder. (31)

Leylâ'ya âşık olan Mecnûn, kuşlar ve diğer hayvanlarla konuşur ve onların dillerini öğrenir. (61)

B_{401}. Yardımcı at.

Keleşleri esir edildikten sonra, Köroğlu kendini bir mezara atar. Kırat, Çamlıbel'e giderek durumu haber verir. (15)

Kara Kaytaz devin öldürülmesinde Kirmanşah'a yardım eder. (20)

Üvey kardeşler tarafından kaçırılan at, yoldan geri dönerek yaralanan Kirmanşah'ı Tiflis'e götürür. (20)

Nedim Şah'ın zehirli yemeği yemesine atı engel olur. (27)

Evlilik imtihanında Bengiboz Beyrek'e yardım eder. (29)

Hastalanan Hurşit'i atı memleketine götürür. (30)

Şah İsmail'in yardımcısı Kamertay'dır. (31)

Dinlenen Nebi'ye düşmanın geldiğini atı haber verir. (51)

B_{421}. Yardımcı köpek.

Köpek Şah İsmail'i iki defa ölümden kurtarır. (31)

Köpek kendisine verilen ekmekleri kuyudaki Yusuf'a atarak ona yardımcı olur. (62)

B_{450}. Yardımcı kuşlar.

Kuğu, Lâtif Şah'ın mektubunu Mihriban Sultan'a götürür. (22)

Hüthüt, Davutoğlu Süleyman'a yardım eder. (54)

Hazreti Süleyman'ın mektubunu Belkıs'a Hüthüt kuşu götürür. (58)

"Âb-ı hayat'ı", "dalga kuşları" getirir. (58)

Mahmut, kuşun ayağına tutunarak havalanır. Böylece pek çok tehlikeden kurtulur. (64)

$B_{457.2}$. Yardımcı güvercin.

Melikşah'ın gözleri güvercinin yardımıyla tekrar açılır. (26)

Kuyuya atılan Şah İsmail'e güvercinler yardım eder. (31)

$B_{463.3}$. Yardımcı turna.

Turnalar gurbete çıkan Kerem ve Sofi'ye yardım ederler. (41)

(T)$B_{469.11}$. Yardımcı Zümrüdü Anka

Ormânâ terkedilen Zal'ın oğlu'na Zümrüdü Anka yardım eder. (63)

C. YASAK

C_0 - C_{99}. TABİATÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ YASAKLAR
C_{100} - C_{199}. CİNSEL YASAK
C_{200} - C_{299}. YEME-İÇME YASAĞI
C_{200} - C_{249}. Yeme Yasakları
C_{250} - C_{279}. İçme Yasakları
C_{300} - C_{399}. BAKMA YASAĞI
C_{400} - C_{499}. KONUŞMA YASAĞI
C_{500} - C_{549}. DOKUNMAYASAĞI
C_{550} - C_{599}. SINIF YASAĞI
C_{600} - C_{699}. TEK ÖRNEĞİ OLAN YASAK VE MECBURİYETLER
C_{600} - C_{649}. Bir Şey ile İlgili Yasak
C_{650} - C_{699}. Bir Şey ile İlgili Mecburiyet
C_{700} - C_{899}. ÇEŞİTLİ YASAKLAR
C_{900} - C_{999}. TABUNUN KIRILMASI İLE İLGİLİ CEZALANDIRMA

C_{400}. Konuşma yasağı

Yakup Han, esnaflarını, dışarıya sır vermemeleri için tenbihler. (12)
Kamber, dayısının yanında şiir söylerken hiç kimsenin konuşmamasını söyler. (36)

C_{420}. Sırları açıklama yasağı

Kırat'ın peşine giden Köroğlu, gerçek kimliğini kimseye söylemez. (10)
Üvvey anne, hastalığının şifa bulması için, Asıl'a yaptığı iftirayı itiraf etmek zorunda kalır. (22)
Nedim Şah, bir ihtiyar vesilesiyle, babasının padişah olduğunu öğrenir. (27)
Biribirlerini kardeş zanneden Arzu ile Kamber, daha sonra kardeş olmadıklarını öğrenirler. (36)
Halep Paşası, hapse attırdığı gencin, Kerem olduğunu anlayınca yaptığına pişman olur. (41)

(T) $C_{422.3}$. Kimliğin açıklanması yasaktır.

Kocabey, bir fakir kılığına girerek, gerçek adını gizler. (13)
Köroğlu, başka bir yere gittiğinde, derviş kılığına girer. (13)
Köroğlu Kanlı Arap'ın yanına giderken çerçi kılığına girer. (13)
Köroğlu, Kanlı Arap'ın kılığına girip Keloğlanı sıkıştırınca, Keloğlan, çerçinin Köroğlu olduğunu söyler. (13)
Âşık Gürûnî, gerçek kimliğini Köroğlu'na açıklamaz. (16)

Ahmet Şah, Lâtif Şah'ın âşık olduğunu, bir mektupla ortaya çıkarır. (22)

Süt nineleri, Gülşah ile Varaka'ya kardeş olmadıklarını söyler. (28)

Kocakarı, kahramanların kardeş olmadıklarını, hocalarına söyler. (36)

Garip gelince, sazın teli kırılır, bu hadise üzerine annesi ve kız kardeşi onu tanırlar. (38)

Günler sonra, kız padişahının huzuruna çıkan dervişin derviş olmadığı ortaya çıkar. (53)

Birçok hadiseden sonra Ebulharis'in sırları ortaya çıkar. (55)

Zümrüdü Anka kuşu, Zaloğlu Rüstem'e kim olduğunu açıklamaz. (59)

C_{563}. Kralın yasakları

Köroğlu, koçaklarına içki içmeyi yasaklar. (10)

Köylüler, turnalara taş atmanın yasak olduğunu söylerler. (12)

C_{610}. Yasaklanan bölge

Mağaralardaki hücrelerden birisine girmek yasaktır. (65)

C_{611}. Yasaklanan oda

Hasan Bey'in, kırkıncı odaya girmesi yasaktır. (6)

C_{700}. Çeşitli yasaklar

Ürüşan'ın getirdiği tayların:

a) Işık görmemesi gerekir

b) Yem verildikten sonra dönüp arkaya bakılmayacaktır. (1)

Devlere bir kere vurulduktan sonra ölmezlerse, ikinci defa vurulduğunda dirilirler. (11)

İhtiyar gelmeden çocuğa ad verilmeyecektir. (14)

Köroğlu, yanında kalan Âşık Gûruni'ye ağlamayı ve korkmayı yasaklar. (16)

Pir, Gamsız Şah'a, kendisi gelinceye kadar, çocuğa ad vermemelerini söyler. (22)

İstemediği adamla evlenen Arzu, kocasını yanına yaklaşmasına yasaklar. (36)

C_{751}. Belirli zamanlarda bazı şeyleri yapma yasağı

Doğacak çocuğa, derviş gelinceye kadar ad verilmesi yasaktır. (31)

Dervişin verdiği bıçak kınından çıkarılmayacaktır. Çıkarsa Mahmut ölür. (34)

Arzu'nun evlendiği adam öldüğü vakit kırk gün içerisinde siyah elbiselerin dışında bir elbise giyilemeyecektir. (36)

Garip, gurbete çıkarken duvardaki sazına kimsenin dokunmamasını söyler. (38)

C_{755}. Bir işi muayyen bir zamanda yerine getirme

Âşık Cünûn, Köroğlu'ndan izin alarak İran'a gider. (2)
Derviş kılığına giren Köroğlu, yanına kimseyi yaklaştırmayan Kırat'ı, kırk gün içinde iyileştireceğini söyler. (10)
Ken'an hükümdarı, kızının çeyizini hazırlamak için Köroğlu'ndan altı ay müsaâde ister. (11)
Yakup Han, altı ay müddetle, Bağdat'ı Köroğlu'na vereceğini söyler. (12)
Demircioğlu, her arkadaşını çukura girdirerek, kendisi seslenmeden çıkmamalarını tenbihler. (12)
İdamına karar verilen Mehmet Bey'e, kırk gün mühlet verilir. (19)
Derviş, padişaha, doğacak olan çocuğa, kendisi gelmeden ad verilmemesini tavsiye eder. (20)
Gamsız Şah, lalasından yedi gün içinde, oğlunun derdine derman bulmasını, aksi takdirde, öldürüleceğini belirtir. (22)
Padişah, baş vezirinden, kırk gün içerisinde, elmanın güzelliğinde bir kız bulmasını ister. (27)
Varaka, Gülşah'ın babasının istediğini bulmak için kırk gün mühlet ister. (28)
Mahımihri, çobanın taşındıkları yerde kırk gün kalmasını söyler. (30)
Mahımihri, Karahan ile evleneceği sırada üç ay mühlet ister. (30)
Arzu, düğününün olabilmesi için, oğlan tarafından kırk gün mühlet ister. (36)
Selvi, kendisini seven, Kara Vezir'in oğluna, yedi yılda bitecek bir halı dokuyacağını ve halı bitmeden evlenmeyeceğini söyler. (40)
"Selvi bağları" üzüm verdiği vakit, Selvi, Şah Abbas ile evlenecektir. (40)
Keşiş, kızını isteyen şahtan beş yıl mühlet ister. (41)
Gül'ün içtiği zehir onu kırk gün sonra öldürecektir. (50)
İhtiyar, Gündeşlioğlu'na çekeceği felaketi, gençlikte mi, ihtiyarlıkta mı istediğini sorar. (56)
Mimar Basat'ın yaptığı sarayın yanına, Sultanın yakınlarından başka kimse gelmeyecektir. (59)
Mağrip Şahından Banu, evlenmek için kırk gün mühlet ister. (65)

C_{920}. Yasağın kırılması

Hasan Bey, yasak odayı (kırkıncı oda) zorla açarak içeri girer. (6)

D. SİHİR

D_0 - D_{699}. DÖNÜŞÜMLER

D_0 - D_{99}. İnsanın, Farklı İnsan Şekline Dönüşmesi

D_{100} - D_{199}. İnsanın Hayvana Dönüşmesi

D_{200} - D_{299}. İnsanın Nesneye Dönüşmesi

D_{300} - D_{399}. Hayvanın İnsana Dönüşmesi

D_{400} - D_{499}. Değişmenin Diğer Şekilleri

D_{500} - D_{599}. Değişmenin Mânâları

D_{600} - D_{699}. Çeşitli Tesadüfi Değişmeler

D_{700} - D_{799}. SİHİRİN BOZULMASI

D_{800} - D_{1699}. SİHİRLİ NESNELER

D_{800} - D_{899}. Sihirli Nesnelere Sahip Olma

D_{900} - D_{1299}. Sihirli Nesnelerin Çeşitleri

D_{1300} - D_{1599}. Sihirli Nesnelerin Fonksiyonları

D_{1600} - D_{1699}. Sihirli Nesnelerin Karekteristikleri

D_{1700} - D_{2199}. SİHİRLİ GÜÇLER VE BELİRTİLERİ

D_{1710} - D_{1799}. Sihirli Güçler Vasıtasıyla Sahip Olma Vazifesi

D_{1800} - D_{2199}. Sihirli Güçlerin Belirtilmesi

D_{1800} - D_{1949}. Sihirli Özelliklerin Kaybolması

D_{1950} - D_{2049}. Geçici Sihirli Özellikler

D_{2050} - D_{2099}. Yıkıcı Sihirli Güçler

D_{2100} - D_{2149}. Diğer Shirli Güçlerin Belirtileri

D_{2150} - D_{2199}. Çeşitli Sihir Belirtileri

D5. Büyülenmiş insan

Paşaoğlu, bacısı cazı karısının yardımı ile göze görünmeden ortalıkta dolaşır. (13)

Mehbub, sihirin tesiriyle sevgilisi Mahmut'u yaralar. (32)

$D_{55.1.2}$. İnsanın deve dönüşmesi

Padişah, kerâmet vasıtasıyla dev haline getirilerek kuyuya hapsedilir. (55)

D_{132}. İnsanın katıra, eşeğe vs. dönüşmesi

Ebali Sinan, ağlayan gencin, babasından intikam almak için bir katır şekline dönüşür. (55)

$D_{154.2}$. İnsanın güvercin olması

Arzu ile Kamber, mezara gömüldükten sonra iki güvercin olarak çıkıp giderler. (36)

D_{620}. Peryodik dönüşüm

Ebali Sinan, kendisini sihirli bir gül haline getirir. (55)

$D_{789.4}$. Tabunun kırılmasıyla sihirin bozulması

Annesi, Melikşah'ın başındaki sihirli tüyü çekince o, gücünü kaybeder. (25)

Bıçak kınına sokulunca, Mahmut tekrar dirilir. (34)

D_{935}. Sihirli toprak (ülke)

Hazreti Hızır'ın atının tırnakları arasındaki toprak sihirlidir. (38)

D_{950}. Sihirli ağaç

Koca karı yakılırken, bir kemiği sıçrayarak iki mezarın arasına düşer ve karaçalı olur. (36)

Mağaranın bir hücresinde bulunan ağaca dokunmak yasaktır. (65)

$D_{975.2}$. Sihirli gül

Ölen iki âşığın mezarında sihirli iki gül biter. (42)

$D_{981.1}$. Sihirli elma

Dervişin verdiği elmayı yiyen iki kardeşin de birer çocuğu olur. (28)

Çocuğu olmayan aile, dervişin verdiği elmayı yiyerek çocuk sahibi olur. (36)

Dervişin verdiği elma olağanüstülüğün yanında aynı zamanda sihirlidir. (38)

$D_{981.12}$. Sihirli nar

Hazreti Hızır, Asuman'a sihirli bir nar verir. (37)

D_{991}. Sihirli saç

Hasan Bey, babasının verdiği kıllardan birisini yakınca, Köroğlu, oğlunun tehlikede olduğunu anlar. (9)

Kuvvet, Şah ismail'in saçındadır. (31)

D_{1021}. Sihirli tüy

Melikşah'ın gücü, başındaki tüye bağlıdır. (26)

Şah İsmail, kuş tüyünü gözlerine sürünce, gözleri görmeye başlar. (31)

D_{1040}. Sihirli içecekler

Sümmânî bâdeli bir âşıktır. (48)

D_{1051}. Sihirli elbise

Keşiş'in, Aslı'ya giydirdiği elbise sihirlidir. (41)

D_{1069}. 1. Sihirli mendil

Kamber, dervişin verdiği mendili atına sürünce at eski haline döner. (36)

D_{1074}. Sihirli bilezik

Kamber, Arzu'nun da kendisini sevmesi için sihirli bir bilezik yaptırır. (36)

D_{1076}. Sihirli yüzük

Köroğlu, parmağındaki yüzükle Demircioğlu'nun sıkıntıda olduğunu anlar. (2)

D_{1130}. Sihirli Yapılar ve Parçaları

Kudret mağarası sihirlidir. (55)

D $_{1133}$. Sihirli ev

Arzu ile Kamber, aynı anda suya atlayarak, orada zuhur eden evde kavuşurlar. (36)

D $_{1150}$. Sihirli eşyalar

Kamber'in bedduâsı ile Arzu'yu üzengi, eyer, duvak ve kemeri sıkar. (36)

D $_{1242.1}$. Sihirli su

Araz Bey'i cadı karısını üç defa suya atar, su kabul etmeyerek, karıyı dışarıya atar. (36)

Cadı, sihirle yağmur yağdırır. (59)

D $_{1275.4}$. Sihirli şiir

Mahirî baba, kızı ile şiir söyleyerek tanışır. (48)

D $_{1711}$. Sihirbaz

Kırat, haramilerin sihirine tutulunca, Köroğlu, garipten sesler işitir. (11)

Köroğlu'nun para toplamaya gittiği kırk haramiler sihirbazdır. (12)

Cadı karısı, sihirle her tarafı toza-dumânâ katar. (13)

Emir Govkan, kızı Mehbub'un geri getirilmesi için bütün sihirbazları görevlendirir. (32)

Sihirbaz, sihir yaparak, Zühre'nin babası ile Tahir'in arasını açar. (42)

Ferhat, sihir yüzünden Şirin'e yardım edemez. (59)

D $_{1905.2}$. Bölünüp aşk tılsımı olarak yenilen elma

Derviş'in verdiği elmalar yenilince, Arzu ile Kamber dünyaya gelir. (36)

D... Sihirli üfürük

Pir, Hüseyin'in ağzına üfleyince, Hüseyin'in beli açılır. (43)

Üçler, yediler, kırklar, Ferhat'ı sırtını sıvazlayıp ağzına üfleyince, o, olağanüstü bir güce sahip olur. (59)

E. ÖLÜM

E_0 - E_{199}. DİRİLTME

E_{200}- E_{599}. HAYALETLER VE DİĞER HORTLAKLAR

E_{200} - E_{299}. Ölüden Gelen Kötülük

E_{300} - E_{399}. Ölümden Dostça Geri Dönüş

E_{400} - E_{599}. Hayaletler ve Hortlakların Çeşitleri

E_{600} - E_{699}. YENİDEN DİRİLME

E_{700} - E_{799}. RUH

E_{11}. Dönüşme ile tekrar dirilme

Hazreti Ali karşıya geçtiğinde, bütün ölülerin sesini işitir. (18)

Bıçak kuyudan alınıp, kınına sokulunca, Mahmut tekrar dirilir. (34)

Baykuşun isteği üzerine türbedeki mevta dirilir. (54)

E_{80} Suda hayat

Bıyıklı Yusuf (Lezgi Ahmet) beline kadar kırkların suyu ile ıslandığı için, belden aşağısı çok genç kalmıştır. (18)

$E_{419.6}$. Aynı bölgede ölen sevgililer aynı mezara konulurlar

İki âşık (Arzu ile Kamber) birbirlerine kavuşmadan ölürler. Bunun üzerine âşıklar aynı mezara konulurlar. (36)

Tahir ile Zühre, padişaha yakalandıkları vakit, duâ ederler. Duâları kabul edilen âşıklar ölürler ve aynı mezara konulurlar. (42)

E_{711}. Bıçakta saklanan ruh

Mahmut'un ruhu bıçaktadır. (34)

F. HARİKULÂDELİKLER

F_0- F_{199}. DİĞER DÜNYALARA SEYAHATLER

F_{10} - F_{79}. Üst Dünyaya Seyahat

F_{80} - F_{109}. Alt Dünyaya Seyahat

F_{110} - F_{199}. Diğer Dünyaların Çeşitleri

F_{200} - F_{1099}. HARİKULÂDE YARATIKLAR

F_{200} - F_{399}. Periler ve Cinler

F_{300} - F_{399}. Periler ve Ölüler

F_{400} - F_{499}. Ruhlar ve Şeytanlar

F_{500} - F_{599}. Harikulâde Güçlü İnsanlar

F_{600} - F_{699}. Harikulâde Yerler ve Eşyalar

F_{900} - F_{1099}. Harikulâde Hadiseler

F_{163}. Başka dünyada saray

Gülperi sihir sayesinde anında büyük bir ev yapar. (31)

$F_{163.3.2.1}$. Başka dünyada insan başından yapılmış ev

Arap özengi insan başından bir ev yapmıştır. (31)

F_{230}. Perilerin görünüşü

Şehzâde bir peri kızıyla yaşamaktadır. (53)

F_{253}. Perilerin olağanüstü gücü

Köroğlu, yanına kimseyi yaklaştırmayan Kırat'ın yedi cini olduğunu söyler. (10)

F_{260}. Perilerin davranışları

İfritler, Hazreti Süleyman'a yardım ederler. (58)

$F_{565.2}$. Kuvvetli kadın

Arap Üzengi çok kuvvetli bir kadındır. (31)

F_{570}. İnsanların olağanüstü davranışları

Hazreti Süleyman, rüzgara binerek, seyahat eder. (58)

$F_{575.1}$. Harikulâde güzellikte kadın

Fes Padişahının kız kardeşi Esme Sultan çok güzeldir. (22)

Allah güzelliği, erkeklerde, Yusuf'a; hanımlarda da Züleyha'ya vermiştir. (62)

Kadınlar, Yusuf'un güzelliği karşısında, salatalık yerine parmaklarını keserler. (62)

Dal'ın oğlu, yiğit olduğu kadar da, güzeldir. (63)

Vefa'nın mağarada bulduğu kız çok güzeldir. (65)

F_{610}. Çok kuvvetli insan

Köroğlu'nun olağanüstü gücü vardır. (1)

Köroğlu, nalbantın yaptığı nalı ikiye katlar, Demircioğlu ise paranın turasını siler. (2)

Hasan Bey, bir yumruk vuruşuyla, Ayvaz'ı attan aşağı indirir. (6)

Kahraman-ı Katil, devlerle savaşır ve onları bir kılıç darbesinde öldürür. (15)

Dört yaşına gelen çocuğa hocalar okutacak ders bulamazlar. (20)

Kirmanşah, Yemen Sultanını güreşte yener. (20)

Pir, Varaka'nın sırtını üç defa sıvazlayınca, o, güçlü bir kahraman olur. (28)

Şah İsmail, kendi kuvvetiyle, kaleyi açar. (31)

Şah İsmail, devleri yenerek, Gülperi'nin kardeşlerini kurtarır. (31)

Şah İsmail, kimsenin yenemediği Arap Üzengi'yi yener. (31)
Gence Hanımın Arap pehlivanı, Mahmut'un dışında bütün erkekleri yener. (32)
Mahmut, önüne gelen herkesi yenen Arap'ı yener. (34)
Nebi, çok güçlü bir kahramandır. (51)
Zümrüdü Anka, Zaloğlu Rüstem'in kuvvetli birisi olduğunu görünce onu yedi derya adasına bırakır. (63)

F_{700}. Olağanüstü yer

Mehmet Bey ve arkadaşları gidip de, dönülmeyen yoldan giderler. (19)

F_{715}. Olağanüstü ırmak

Paşaoğlu, yaylaya gelince su yerine ırmaktan kanın aktığını görür. (13)

Beyaz sudan içildiği vakit açlık kaybolur. (15)

F_{750}. Olağanüstü dağlar ve ülkelerin özellikleri

Kahraman-ı Katil, Kaf Dağı'na giden dört kişiden birisidir. (15)
İnsanlara rahat vermeyen devler, Kaf Dağı'nda yaşamaktadır. (63)

F_{757}. Olağanüstü mağara

Hindistan'da, yılda üç saat açık kalan mağara, olağanüstü hususîyetlere sahiptir. (55)

Remilci canavarın yaşadığı mağaranın hazine ile dolu olduğunu Vefa'ya haber verir. (65)

F_{771}. Olağanüstü kale, saray, ev

Mahperi, bulduğu hazine ile büyük bir saray yaptırıp, üzerine; "Gelen giden içsin Kirmanşah hayrına" diye yazdırır. (20)
Gülperi'nin evinin kapısı ve bacası yoktur. (31)
Âşıklar (Arzu ile Kamber) suyun ortasında zuhur eden evde kavuşurlar. (36)
Ebali Sinan'ın sarayı olağanüstü özelliklere sahiptir. (55)

$F_{771.1}$. Harikulâde yapı

İki âşığın mezarından çıkan güller, tam birleşeceği sırada kocakarının mezarından bir kara çiçek çıkarak bu kavuşmaya mani olur. (36)

Kamber, suyu geçmek için Allah'a yalvarınca kemikten bir köprü meydana gelir. (36)

(T) $F_{771.15}$. Kuş tüyünden saray

Belkıs, kuş tüyünden saray yaptırır. (58)

F_{810}. Olağanüstü ağaçlar, bitkiler ve meyveler

Arap Köle'nin mezarında karaçalı biter. (42)

F_{811}. Harikulâde ağaç

İki âşığın mezarından çıkan güller, tam birleşeceği sırada kocakarının mezarından bir kara çiçek çıkarak bu kavuşmaya mani olur. (36)

$F_{813.1}$. Olağanüstü elma

Dervişin verdiği elmayı yiyen padişah ile lalasının çocukları olur. (16)

Pirin verdiği elmayı yiyen Turan Şah ile karısının çocuğu olur. (25)

Murad Şah ile veziri dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olur. (34)

Dervişin verdiği elmayı yiyen padişah ve vezirinin çocukları olur. (36)

F_{814}. Olağanüstü gül

Arzu ile Kamber'in mezarından her yıl iki beyaz gül çıkar. (36)

F_{825}. Olağanüstü yüzük

Sihirli yüzük zindandaki Demircioğlu'nu, Köroğlu'na haber verir. (2)

$F_{827.6}$. Olağanüstü bilezik

Kamber, Arzu'nun "tılsımlı" bileziğini alınca ona âşık olur. (36)

(T) $F_{829.4}$. Olağanüstü ayna

Ebali Sinan "kayıp aynası" na bakarak, oğlunun durumu hakkında bilgi sahibi olur. (55)

(T) F_{884}. Olağanüstü toprak

Hızır'ın atının ayağının altından alınan toprak, Garip'in annesinin kör gözlerine sürüldüğü vakit, onu açacaktır. (38)

F_{900}. Olağanüstü hadiseler

Katil, Kaf Dağı'nda olağanüstü hadiselerle karşılaşır:

a) Kırk nardan, otuzdokuzu boş, kırkıncısı dolu,
b) Kudretten kaynayan kazan,
c) Kur'an okuyan kuş. (15)

Pirin, sırtını sıvazlamasıyla Varaka, güçlü bir kahraman olur. (28)

F_{901}. Ölüm tekrarlanır

Yedi gün yedi gece kazı yapılan yerdeki mevta dirilir. (58)

F_{950}. Olağanüstü tedaviler

Üç köpükten birisi içildiği vakit, içen ölümsüzlüğe kavuşur. (1)

F_{969}. Olağanüstü ıslık

Hazreti Ali'nin attığı narayı bütün İslâm dünyası işitir. (60)

(T) $F_{980.4}$. Olağanüstü at

Köroğlu, Kırat'a binince, at, suru parçalayıp kaçar. (10)

Karakaytaz, olağanüstü hususîyetlere sahiptir. (20)

Nebi'nin ölümü üzerine at kişner, bunun üzerine yer gök inler. (51)

F_{1063}. Realist rüyâ

Nine, Suna Şah'a varıp onu rüyâsında gördüğünü ve Kiziroğlu'na vurulduğunu belirtir. (13)

Hazreti Pir, Kirmanşah'ın rüyâsına girer. (20)

Eşref, rüyâsında pir elinden bâde içer. (21)

Âdil Şah, rüyâsında kırk yeşil cübbeli pir görür. (25)

Derdiyok ile Zülfü Siyah, aynı anda rüyâ görerek bâde içerler. (33)

Kırk ihtiyar, rüyâda Elif'e, Yaralı Mahmut'u gösterirler. (34)

Ülfetin, rüyâsında Güllühan aşkına bâde içer. (35)

Hazreti Hızır, Kamber'in rüyâsına girerek ona, Arzu'ya kavuşacağını söyler. (36)

Abbas, rüyâsında gördüğü güzele âşık olur. (39)

Emrah namaz kıldıktan sonra, bir mezarlıkta uykuya dalar. (40)

Âşık Ahmet, kırk âşığın karşısına çıkmadan önce bir rüyâ görür. (40)

Rüyâda Salatın Peri'ye üç bâde verilir. (40)

Kerem, uykuda rüyâ görüp, pir elinden bâde içer. (41)

Van'a giden Hıfzı, her gece rüyâsında sevgisilisini görür. (46)

Âşık Şâmilî, rüyâsında gördüğü güzele âşık olur. (49)

Gündeşlioğlu, rüyâsında başına gelecekleri daha önceden görür. (57)

"Ebul Möhsün"ün cariyesi peygamberi rüyâda görür ve Müslüman olur. (60)

Çoban rüyâsında Hazreti Peygamberi görmüş ve Müslüman olmuştur. (60)

Kahkaha Sultanın kızı rüyâsında Hazreti Peygamberi görür ve Müslüman olur. (60)

Mısır padişahı, bir rüyâ görerek, yakında öleceğini, yerine gelecek olan padişahın dünyayı aydınlatacağını öğrenir. (62)

Yusuf ile Züleyha, rüyâsında, Hazreti Hızır'ı görerek yakında kıtlık olacağını öğrenirler. (62)

Mahmut Şah, rüyâsında kuşun ayağından tutup uçar. (64)
Razınihan'a, rüyâsında bir ihtiyar, âşık olacağını söyler. (66)
Hazreti Hızır, Razınihan'ın, babasının rüyâsına girer. (66)

F..... Olağanüstü taş

Şemşırak taşlarının olağanüstü hususîyetleri vardır. (32)

F..... Olağanüstü dağ

Kaf Dağı olağanüstü hususîyetlere sahiptir. (20)

G. DEVLER

G_0. DEVLER

G_{10} - G_{399}. DEVLERİN ÇEŞİTLERİ

G_{10} - G_{99}. Yamyamlar ve Yamyamlık

G_{10} - G_{49}. Düzenli Yamyamlık

G_{50} - G_{79}. Arasıra Yamyamlık

G_{100} - G_{199}. Çok Büyük Devler

G_{200} - G_{299}. Cadılar (Büyücüler)

G_{300} - G_{399}. Diğer Devler

G_{400} - G_{499}. DEVLERİN HAKİMİYETİNE GİRMEK

G_{500} - G_{599}. DEVİN MAĞLUP OLMASI

G_{600} - G_{699}. DEV İLE İLGİLİ DİĞER MOTİFLER

G_{200}. Büyücü (Cadı)

Paşaoğlu'nun karısı, bir cadı karısıdır. (13)
Perçem Sultan, Gülenaz Sultan'ı öldürmek için bir cadı karısını görevlendirir. (24)
Vezir, başından geçenleri bütün cadılara anlatır. (27)
Asuman'ı bir cadı karısı kaçırır. (37)
Aynı okulda okuyan âşıkların ayrılmasına bir cadı karısı sebep olur. (37)
Ebali Sinan'ın gittiği ülkenin padişahının annesi cadıdır. (55)
Cadının sihiri ile Reba Sultan ve Şirin, bir anda Bağdat'a gelirler. (59)
Cadı aynı şekilde Şirini de kaçırır. (59)
Reba Sultan'ın sarayında bulunan cadı vaktinden önce gezilmesi yasak olan sarayı gezer. (59)
Cadı, "bir esnafa kız mı verilir" diyerek, Reba Sultan'ı kovar. (59)
Cadı, sihirle yağmur yağdırır. (59)
Bağdat'a gelen Ferhat, cadının sihiriyle şehrin dışına (uçarak) çıkar. (59)

$G_{210.0.1}$. Cadı karısının görünüşü

Akrebe benzeyen cadı karısı Arzu ile Kamber'in yollarını keserek kardeş olmadıklarını söyler. (36)

$G_{241.1}$. Bir şeye binen cadı

Sihirbazlardan birisi, küpe binerek, İstanbul'a gelir. (32)

Elif'in sarayına gelen cadı, Mahmut'un canının yerini öğrenip onu kuyuya atar. Elif'i de ejderha padişahının sarayına götürür. (34)

Cadı küpe biner, yılanı kamçı yapar ve Mağrip padişahının yanına gelir. (65)

G_{242}. Uçan cadı

Cadı, bir "esma" çekerek pencereden uçup gider. (59)

H. İMTİHANLAR

H_0 - H_{199}. TANIMA İMTİHANLARI

H_{200} - H_{299}. DOĞRULUK İMTİHANLARI

H_{300} - H_{499}. EVLENME İMTİHANLARI

H_{310} - H_{359}. Aşk İmtihanları

H_{360} - H_{399}. Gelinlik İmtihanları

H_{400} - H_{459}. Namus İmtihanları

H_{500} - H_{899}. ZEKA İMTİHANLARI

H_{530} - H_{899}. Bilmeceler

H_{900} - H_{1199}. CESARET İMTİHANLARININ VAZİFELERİ

H_{900} - H_{999}. Vazifenin Tayini ve Ortaya Konması

H_{900} - H_{949}. Vazifenin Tayin Edilmesi

H_{950} - H_{999}. Vazifenin Yerine Getirilmesi

H_{1000} - H_{1199}. Vazifelerin Tabiatı

$H_{11.1}$. Baştan geçeni hikâye etme

Hasan Bey, Kervancıbaşına, nereden gelip, nereye gittiğini anlatır. (6)

Köroğlu, saz eşliğinde karşısındaki adamın kendi oğlu olduğunu anlatır. (6)

Hasan Bey, babasına başından geçenleri anlatır. (6)

Köroğlu'nun kaçırdığı kız, başından geçenleri Hasan Paşaya anlatır. (10)

Köse, Tekman Beyi, Adov'a başından geçeni hikâye eder. (11)

Derviş, Köroğlu'nun iyiliklerini, yanındakilere anlatır. (12)

Derviş, Kiziroğlu Mustafa Beye Köroğlu'nun durumunu anlatır. (12)
Köroğlu, köprüde pusu kuran Köse Kenan'a başından geçenleri anlatır. (13)
Köroğlu, gördüklerini ve duyduklarını, Köse Kenan'a anlatır. (13)
Kiziroğlu Mustafa Bey, Afganistan'daki elçiye, niçin geldiğini anlatır. (13)
Elçi, hükümdarına, Kiziroğlu'nun durumunu anlatır. (13)
Ellik Ağası Ahmet Bey, başından geçenleri, Demircioğlu'na anlatır. (13)
Köroğlu, haramîlerin elinden sihirli sofrayı nasıl aldığını padişaha anlatır. (14)
Kamber, başından geçenleri, Köroğlu, Demircioğlu ve Reyhan Arap'a anlatır. (15)
Gürûnî, hanımının başına gelenleri Köroğlu'na anlatır. (16)
Herat hükümdarı Selim Şah, olanları Kirmanşah'a anlatır. (20)
Lâtif Şah, başından geçenleri Lala'ya anlatır. (22)
Üvey anne, Lâtif Şah'a, başından geçenleri hikâye eder. (22)
Turnatel Hanım, başından geçenleri babasına anlatır. (23)
Çoban, Salman Beyin başından geçenleri, Turnatel Hanıma anlatır. (23)
Sevdakâr, kim olduğunu Şahoğlu Şah Abbas'a anlatır. (24)
Gülenaz ile Zühre birbirlerine başlarından geçenleri hikâye ederler. (24)
Hüseyin'in kardeşi Fatma, olanları ağabeyine hikâye eder. (25)
Bir müddet türbenin yanında kalan Hüseyin başından geçenleri anlatır. (25)
Âdil Şah, başından geçenleri (bâde içtiğini) saz eşliğinde anlatır. (25)
Âdil Şah, elçiye derdini anlatır. (25)
Melikşah, başından geçenleri sazla babasına anlatır. (26)
Vezir, bütün cadıları toplatarak, başından geçenleri padişaha anlatır. (27)
Cameseb, başından geçenleri "derebeyine" anlatır. (27)
Varaka ile Lala, başlarından geçeni birbirlerine hikâye ederler. (28)
İki arkadaş, padişaha da, başlarından geçeni anlatırlar. (28)
Hurşit'in arkdaşları, Hünkar Beye, başlarından geçenleri anlatırlar. (30)
Şah İsmail, Arap Üzengi'ye başından geçenleri anlatır. (31)

Şamşırak taşlarının bekçisi İstanbul'a gelerek, başından geçenleri padişaha anlatır. (32)
Mahmut, iyileştikten sonra başından geçenleri bezirgâna anlatır. (32)
Derdiyok, Horasan Şah'ı, Eyüp Şah'a derdini anlatır. (33)
Derdiyok, başından geçenleri zindancıya anlatır. (33)
Recep ve Abdurrahman, başlarından geçenleri kahveci Ali Ağa'ya hikâye eder. (33)
Mahmut, mağarada başına gelenleri babasına anlatır. (34)
Yaralı Mahmut'un karşılaştığı her iki Arap da, ona başlarından geçenleri hikâye ederler. (34)
Ülfetin, başından geçenleri babasına anlatır. (35)
Kamber'i, kendisine evlât edinen çavuş kardeşine onu nasıl bulduğunu anlatır. (36)
Asuman, Bölükbaşı Hasan Ağaya başından geçenleri hikâye eder. (37)
Kervancı, olanları, Halep Paşasına anlatır. (38)
Deli Murat olanları Garip'e hikâye eder. (38)
Nehir kıyısından çıkarılan Abbas, başından geçenleri sazla anlatır. (39)
Selvi'yi bulamadan Türkiye'ye dönen Emrah, Yakup Han'ın annesine derdini anlatır. (40)
Emrah, başından geçenleri Salatın Peri'ye anlatır. (40)
Aslı, Kerem'in başına gelenleri, Halep Paşasına anlatır. (41)
Kayseri Paşasının adamları tarafından yakalanan Kerem'in Hak âşığı olup olmadığı araştırılır. (41)
Zühre'nin dadısı, olanları Tahir'e anlatır. (42)
Tahir ile Zühre, birbirlerine başlarından geçenleri, manzum şekilde hikâye ederler. (42)
Sümmani ve arkadaşları "Han Sarayı"nda gördüklerini, çevresindekilere anlatır. (47)
Mahiri Baba, gurbette çektiklerini, Sümmani'ye anlatır. (47)
Gizlice saraya giren Ali Şir yakalanınca, başından geçenleri dervişe anlatır. (50)
Derviş, padişahın huzuruna çıkıp, yaptıklarını anlatır. (53)
Hatem-i Taî, niçin derviş kılığına girdiğini, kız padişahına açıklar. (53)
Müezzin, minareye çıkarken gülüşünün, inerken ağlamasının sebebini açıklar. (53)
Arap ve cevher, görüşmelerinin sebebini Hatem-i Taî'ye anlatırlar. (53)
Kuş, başından geçenleri, Hazreti Süleyman'a hikâye eder. (54)

Dünya seyahatine çıkan Ebali Sinan'a, ağlayan genç başından geçenleri anlatır. (55)
Helvacı Güzeli, başından geçenleri, padişaha anlatır. (55)
Ali Godulu'nun oğlu başından geçeni hikâye eder. (57)
Tekrar dirilen mevta, başından geçenleri, Hazreti Süleyman'a anlatır. (58)
Hüthüt kuşu, başından geçenleri hikâye eder. (58)
Besat, Şirin'i alabilmek için gereken şartları Ferhat'a anlatır. (59)
Reba Sultan, başından geçenleri çoban kızına anlatır. (59)
Ferhat başından geçenleri çobana anlatır. (59)
Cadı kadın, Bağdat halkına, Ferhat'ın başından geçenleri hikâye eder. (59)
Hazreti Peygamberin kızı, olanları babasına anlatır. (60)
Mecnûn, başından geçenleri manzum olarak Mevfel'e anlatır. (61)
Yusuf başından geçenleri Züleyha'ya anlatır. (62)
Zaloğlu Rüstem, savaş halinde olan kardeşi ile babasını kurtardıktan sonra, onlara başından geçenleri anlatır. (63)
Rüstem, başından geçenleri babasına ve dedesine anlatır. (63)
Mahmut Gazi, başından geçenleri şeyhine anlatır. (64)
Vafa ve Banu birbirlerine başlarından geçeni hikâye ederler. (65)

H_{12}. Şarkı söyleyerek tanıma

Güllü Han ile Melikşah, şiir söyleyerek, türkü söyleyerek birbirlerini tanırlar. (26)

H_{80}. İşaretle tanıma

Köroğlu, kılıç ve pazubent sayesinde, Hasan Beyin oğlu olduğunu anlar. (6)
Yemekte, derviş kılığına giren Köroğlu'nu, iri lokmalarından dolayı herkes tanır. (10)
Köroğlu'nun yaptığı, bal şerbetini içenler, Bağdat'a gideceklerdir. (12)
Köroğlu, elini bıyığına götürünce koçakları savaşı başlatır. (12)
Kanlı Arap, çerçi kılığına giren Köroğlu'na, her yerde serbestçe gezebilmesi için bir kağıt yazar. (13)
At, tek başına varınca, Arap, Nedim Şah'ın başına bir iş geldiğini anlar. (27)
Varaka, yüzüğünü gönderince, Gülşah onun sarayda olduğunu anlar. (28)
Hurşit, ocaklık taşının altındaki mektubu bulunca, Mahımihri'nin gittiğini anlar. (30)

Nine, Hurşit'in yüzüğünü, Mahımihri'ye gösterince, birbirlerini tanırlar. (30)

Mehbub, Ulu Han tarafından gönderilen Mahmut'un yüzüğünü görünce, onun sağ olduğunu anlar. (32)

Yaralı Mahmut'a, büyüyünce verilmek üzere bir bıçak bırakılır. (34)

Arzu'nun bileziğinde "Arzu-Kamber" yazılıdır. (36)

Selvi ve Nazlı, yaptırdıkları tasvirleri (resimleri) bahçe kapısına astırırlar. (40)

Kerem, ağzının kanını, Aslı'nın verdiği mendil ile silince onun Kerem olduğu anlaşılır. (41)

Hasan Bey, Köroğlu'nun verdiği kılları yakınca, Köroğlu oğlunun tehlikede olduğunu anlar. (58)

Kahkaha Sultan'ın yalancı cennetinde Davutoğlu Süleyman tarafından gönderilen üzeri yazılı bir taş vardır. (60)

$H_{82.3}$. Sevgililer arasında alıp verilen hediye

Kamber, Arzu'ya; üzerinde "Arzu-Kamber" yazılı bir bilezik hediye eder. (36)

Kerem ile Aslı birbirlerine hediye verirler. (41)

Vefa ile Banu arasında çeşitli hediyeler alınır verilir. (65)

(T) H_{148}. İsteğin şiirle ifade edilmesi

Hasan Bey ile Telli Nigâr, birbirlerini tanımadan önce, karşılıklı şiir söylerler. (9)

Köroğlu, sazı ile yedi kişilik gruba Demircioğlu'nun reislik yapacağını söyler. (12)

Demircioğlu, askerler tarafından sarıldıklarını görünce, sazı ile savaşacaklarını belirtir. (12)

H_{326}. Aşk imtihanı: Hüner

Arap kılığındaki Mehbub, kendisini yenen erkekle evlenecektir. (32)

Kız, evlenmesi için Ali Şir'i attara gönderir ve ondan iki şişe getirtir. (50)

Belkıs, Hazreti Süleyman ile evlenebilmek için:

a) Kuş tüyünden saray

b) Ab-ı hayatın getirilmesini ister. (54)

H_{328}. Aşk imtihanı: Tahammül gücü

Keloğlan, Kırat'ı kaçırıp gelince, Hasan Paşanın kızı Perizat ile evlenecektir. (10)

H_{506}. Beceriklilik İmtihanı

Güreşte, kim kimi yenerse; o, onun emrine girecektir. (5)

H_{548}. Bilmece imtihanları

Ülfetin, âşıklar kahvesinde sorulan muammayı cevalandırır. (35)

Davutoğlu Süleyman'ın sorduğu bilmecelere Hazreti Süleyman cevap verir. (58)

Üç küp içerisindeki;

a) Toprak ve taht, en büyük şehzadeye
b) Deve ve diğer hayvanlar ortanca oğlana
c) Altın en küçük şehzadeye şeklinde yorumlanır. (65)

H_{563}. Hüner imtihanları

Savaşta kim kimi yenerse o, diğerinin emrine girecektir. (60)

H_{1103}. Mucizevi sürat gerektiren diğer işler

Şah İsmail, mucizevi sürat gerektiren işleri yapar. (31)

$H_{1233.3.2}$. Derviş yardım eder

Derviş, çocuğu olmayan Turan Şah'a bir elma verir. (27)

$H_{1233.6.1}$. Macerada yardımcı at

Arzu'yu gelin götüren at, Kamber'den başkasını yanına yaklaştırmaz. (36)

H_{1557}. İteat imtihanları

Hazreti Ali, ekmeğini yediği obaya kötülük yapamaz. (60)

H_{1563}. Hüner imtihanları

Ali Godulu, İlbeylioğlu ve Kör Paşa at yarıştırırlar. Yarışı Ali Godulu kazanır. (57)

Kör Paşa, Ali Godulu ve İlbeylioğlu'nun kuşları yarıştırılır. (57)

(T) $H_{12.3}$. Şiirle tanıma

Kamber, bir dörtlükle kendisini Rüstem Şah'a tanıtır. (36)

Abbas, rüyasında gördüğü kız ile karşılıklı şiirler söyleyerek tanışırlar. (39)

H..... İmtihan

Canlı bir adam için, ölü niyetine namaz kılınıp, sonra adamın gerçekten öldüğü görülünce, Kerem'in Hak âşığı olduğu anlaşılır. (41)

H..... Hayvan dillerinin öğrenilmesi

Hazreti Süleyman, bütün hayvanların dillerini öğrenir. (58)

H..... Atışma

Varaka, Pir ile çeşitli imtihanlara girer. (28)

Derdiyok, bütün âşıkları yenen âşığı yener. (33)

H..... Ferman

Padişah, Köroğlu'na ferman verir. (3)

J. AKILLILAR VE APTALLAR

J_0 - J_{199}. KAZANILAN VE ELDE EDİLEN AKIL (BİLGİ)

J_{200} - J_{1099}. AKILLI VE AKILSIZ DAVRANIŞLAR

J_{200} - J_{499}. Seçmeler

J_{230} - J_{299}. Gerçek ve Açık Değerler

J_{300} - J_{329}. Seçilen Halihazırdaki Değerler

J_{330} - J_{399}. Kaybetmeler ve Kazanmalar

J_{400} - J_{459}. Birlikte Seçmeler

J_{500} - J_{599}. İhtiyat ve Tedbir

J_{600} - J_{799}. Önceden Düşünme

J_{800} - J_{849}. İntibak

J_{850} - J_{899}. Talihsizlikte Teselli

J_{900} - J_{999}. Alçak Gönüllülük

J_{1000} - J_{1099}. Aklın Diğer Görünüşleri

J_{1100} - J_{1699}. ZEKİLİK

J_{1100} - J_{1249}. Zeki İnsanlar ve Hareketleri

J_{1250} - J_{1499}. Zekice Karşılık Vermeler

J_{1500} - J_{1649}. Zekice Pratik Hazır Cevaplar

J_{1650} - J_{1699}. Çeşitli Zeki Davranışlar

J_{1700} - J_{2749}. APTALLAR (VE DİĞER AKILSIZ İNSANLAR)

J_{1700} - J_{1729}. Aptallar

J_{1730} - J_{1749}. Gülünç Cahillik

J_{1750} - J_{1849}. Gülünç Anlamama

J_{1850} - J_{1999}. Gerçeklere Karşı Mantıksız Lâkayıtlık

J_{2000} - J_{2050}. Mantıksız Şüphecilik

J_{2050} - J_{2199}. Mantıksız Dar Görüşlülük

J_{2200} - J_{2259}. Mantıksızca Mantığın İhmali

J_{2260} - J_{2299}. Mantıksız İlmî Teoriler

J_{2300} - J_{2349}. Kolay Aldanır Ahmaklar

J_{2350} - J_{2370}. Aptalların Gevezeliği

J_{2370} - J_{2399}. Aptalca Soru Sorma

J_{2400} - J_{2449}. Aptalca Taklit

J_{2450} - J_{2499}. Hakîkî Aptallar

J_{2500} - J_{2549}. En Yüksekteki Aptal

J_{2550} - J_{2599}. Müteşekkir Aptallar

J_{2600} - J_{2649}. Korkak Aptallar
J_{2650} - J_{2699}. Acemi Aptallar
J_{2700} - J_{2749}. Kolay Problemi Zorlaştırma
J_{2750} - J_{2799}. Aptalların ve Akıllıların Diğer Görünüşleri

J_{154}. Ölmek üzere olan babanın nasihatı

Kerem ve Sofu'ya, İsfahan Şahı nasihatta bulunur. (41)

Hazreti Süleyman, ölmeden önce bir mektup yazarak çeşitli vasiyetlerde bulunur. (58)

$J_{155.4}$. Kadının nasihatı

Arzu'nun annesi, Kamber'e zehirli kuzuyu yedireceği sırada, Arzu'nun haber vermesiyle kurtulur. (36)

J_{1110}. Akıllı adamlar

Hükümdar, meclisten akıllı bir adam bularak, ne yapması gerektiğini ona sorar. (13)

K. ALDATMALAR

K_0 - K_{99}. ALDATMA İLE MÜSABAKAYI KAZANMAK
K_{100} - K_{299}. ALDATICI ANLAŞMALAR

K_{110} - K_{149}. Aldatıcı Eşya Satışı
K_{200} - K_{249}. Borç Ödemede Aldatma

K_{300} - K_{499}. ÇALINTILAR VE HİLELER

K_{410} - K_{439}. Çalıntılar
K_{440} - K_{499}. Diğer Hileler

K_{500} - K_{699}. ALDATMA YOLUYLA KAÇMA
K_{700} - K_{799}. ALDATMA YOLUYLA YAKALANMA
K_{800} - K_{999}. KADERE BAĞLI ALDATMALAR
K_{1000}- K_{1199}. KENDİ KENDİNİ YARALAYARAK ALDATMA
K_{1200}- K_{1299}. ŞAHSİYETİNİ RENCİDE ETME POZİSYONUNDA ALDATMA
K_{1300} - K_{1399}. İĞFAL EDİLMİŞ VEYA ALDATILMIŞ EVLİLİK
K_{1400} - K_{1499}. KOLAY ALDATILMIŞ KİŞİNİN HAYSİYETİ TAHRİF EDİLİR
K_{1500} - K_{1599}. ZİNA İLE İLGİLİ ALDATMALAR
K_{1600} - K_{1699}. ALDATICI, KENDİ TUZAĞINA DÜŞER
K_{1700} - K_{2099}. YALAN SÖYLEYEREK ALDATMALAR

K_{1700} - K_{1799}. Blöf Yoluyla Aldatma
K_{1800} - K_{1899}. Tebdil-i Kıyafet veya Hayal Şeklinde Aldatma

K_{1900} - K_{1999}. Hileler, Sahtekârlıklar
K_{2000} - K_{2099}. İki Yüzlülükler
K_{2100} - K_{2199}. Sahte İthamlar
K_{2200} - K_{2299}. Alçaklar ve İhanet Edenler
K_{2300} - K_{2399}. Diğer Aldatmalar

K_{500}. Hile vasıtasıyla tehlike veya ölümden kazanç

Derviş kılığına giren Köroğlu, Şaha, Köroğlu'ndan çok kötülük gördüğünü anlatır ve yedi yiğidi kendisinin asmak istediğini söyler. (12)

K_{850}. Hileli oyunlar

Keloğlan ve arkdaşları; "gam dağıtan su" diyerek Mahmut'a içki içirirler. (32)

Arzu'nun babası, Kamber'i zehirlemek ister. (36)

K_{1398}. Hile ile azaları boyama

Ayvaz, arap kılığına girip atını da siyaha boyar. (15)

K_{1810}. Hile ile kıyafet değiştirme

Nigâr'ın yanına giden Köroğlu, kıyafet değiştirerek onun sarayına girer. (6)

Keloğlan, Kırat'ı kaçırırken, yakalanacağı sırada bir değirmeci kılığına girerek, yakayı kurtarır. (10)

Köroğlu, derviş kılığına girerek Kırat'ın peşinden gider. (10)

Telli Nigâr, yüzüne başörtüsü çekerek, savaş meydanına girer. (12)

Deli Mehtar, "Karapapak" kıyafetine girerek, Bağdat'ta gider. (12)

Köroğlu, derviş kılığına girerek, Bağdat'ta dolaşır. (12)

Köroğlu, koçaklarını geride bırakarak, derviş kılığına girip Bağdat'ı dolaşır. (12)

Padişah, derviş kılığında Bağdat'a gelerek, Köroğlu'nun durumuna bakar. (12)

Gamsız Şah, kıyafet değiştererek, veziriyle gurbete çıkar. (22)

Lâtif Şah ve veziri, derviş kılığına girerek, oğullarını aramaya giderler. (22)

Turnatel Hanım, daha önce ölen Gevher Hanımın kıyafetine bürünerek mezarın başına oturur. (23)

Vezir, derviş kılığına girerek, padişahın sarayına girer. (24)

Kız, kıyafet değiştererek Yemen'e varır. (27)

Beyrek, Akkavak kızının düğününe kıyafet değiştirerek gelir. (29)

Hurşit, bir ninenin yardımıyla kıyafet değiştirip Mahımihri'nin düğününe gider. (30)
Şah İsmail ile savaşan Arap Üzengi, aslında çok güzel bir kızdır. (31)
Kandehar şahı ile veziri kıyafet değiştirerek gurbete çıkar. (31)
Arap pehlivan, aslında çok güzel bir kızdır. (32)
A ap, yüzündeki nikâbı kaldırınca, güzel bir kız olduğu ortaya çıkar. (34)
Tahir, çok kötü bir kıyafetle Zühre'nin yanına varır. (42)
Tahir, kıyafet değiştirerek, Zühre'nin düğününe gelir. (42)
Çocuğu olmayan padişah derdine çare bulmak için kıyafet değiştirerek gurbete çıkar. (42)
Ali Şir kıyafet değiştirerek Gül'ün yanına gelir. (50)
Hatem-i Taî, kız padişahını görmek için, kıyafet değiştirip seyahate çıkar. (53)
Bağdat'a gelen Ebulharis kıyafet değişerek dolaşır. (55)
Ebalisinan, de viş kılığında Mısır sokaklarında dolaşır. (55)

K_{1812}. Tebdil-i kıyafet gezen padişah

Köroğlu, kıyafet değiştirip, atını da boyatarak, Gürün yaylasına gider. (16)

K_{1834}. Bir insan, sırasıyla değişik insanların kılığına girer

Köroğlu, atını da boyayarak, derviş kılığına girer. (13)
Koca Bey, fakir kılığına girerek, Çamlıbel'e gelir. (13)
Kanlı Arap çoban kılığına girerek, Ardahan Yaylalarını dolaşır. (13)
Köroğlu, Molla Arap'ı soyup, keloğlan kılığına sokar, Kırat'ı da beyaza boyar. (13)
Nebi, kıyafet değiştirerek gurbete çıkar. (51)

$K_{1836.5}$. Erkeğin bir başka erkek kılığına girmesi

Köroğlu, kıyafet değiştirerek Erzurum'a doğru yola çıkar. (14)

K_{2110}. İftiralar

Üvey anne, Asıl ile Nesil'e iftira eder. (22)
İki âşığı birlikte gören komşular, Kamber A zu'yu öpüyor diye iftirada bulunurlar. (36)
Arif Beyin arkadaşı, Telli Senem'e âşık olunca, kötü yolda diye iftirada bulunur. (52)

K_{2211}. Hain erkek kardeşler

Üvey kardeşler kendilerini kurtaran Kirmanşah'ın atını ve devden kalan eşyaları alıp kaçarlar. (20)
Yusuf'u kıskanan kardeşleri, onu hile ile bir kuyuya atarlar. (62)

K_{2293}. Hain yaşlı kadın

Koca karı, Arzu'yu almak için gelen Kamber'in yolunu keserek, Arzu'nun öldüğünü söyler. (36)

L. KADERİN TERS DÖNMESİ

L_0 - L_{99}. EN GENÇ ÇOCUĞUN ZAFERLERİ

L_{100} - L_{199}. TALİHİ YAVER GİTMEYEN KAHRAMAN (HANIM KAHRAMAN)

L_{200} - L_{299}. ALÇAK GÖNÜLLÜLÜĞÜN MÜKÂFAT GETİRMESİ

L_{300} - L_{399}. ZAYIF VE TAKATSIZ OLMANIN ZAFERİ

L_{400} - L_{499}. KİBİR AŞAĞILIK GETİRİR

$L_{111.1.}$ Gurbete gidiş ve dönüş

Demircioğlu, Niğdeli Geyik Ahmet, paşayı getirmek için Niğde'ye gider. (5)

Kervancı, İstanbul'a gider ve döner. (6)

Hasan Bey, babasının bıraktığı kılıç ve pazubendi alıp Çamlıbel'e doğru yola çıkar. (6)

Hasan Bey, resmine âşık olduğu Telli Nigâr'ı aramaya gider, onu bulduktan sonra geri döner. (9)

Hasan Bey, kırkıncı odada baygın yatarken, Köroğlu Dağıstan'a gider ve gelir. (9)

Keloğlan, Köroğlu'nun Kırat'ını kaçırmak için yola çıkar. (10)

Keloğlan, Kırat'ı alıp Silistre'ye doğru yola çıkar ve sâlimen geri döner. (10)

Köroğlu'nun seçtiği yedi kişilik grup, Bağdat'a gider ve sâlimen geri dönerler. (12)

Deli Mehtar, kıyafet değiştirerek Bağdat'a gider ve geri döner. (12)

Köroğlu ve yanındaki koçakları Şah ile savaşmak için Bağdat'a doğru yola çıkarlar ve dönerler. (12)

Köroğlu, koçaklarını toplayarak, Bağdat'a gider ve döner(12)

Kiziroğlu, Şah Abbas'ın daveti üzerine Bağdat'a gider ve döner. (12)

Kiziroğlu Mustafa Bey, yanına koçaklarını da alarak, Afganistan'a gelirler. (13)

Demircioğlu, Köroğlu'nun emriyle, ordu sayısını öğrenmek için Ardahan'a gider ve döner. (13)

Bir derviş, Türkiye'ye gelir ve geri döner. (15)
Demircioğlu, Mine Sultan'ı görmek için Kenan eline gider ve döner. (15)
Köroğlu, Deli Mehtar'ı, Kenan eline gönderir. O, görevini yaptıktan sonra geri döner. (15)
Derviş, Köroğlu ve koçaklarının yardımını aldıktan sonra Çamlıbel'den geriye döner. (15)
Kamber, koyunların sahibini teslim ettikten sonra, Şemsinur'a aramaya gider, onu bulur ve geri döner. (15)
Köroğlu, kıyafet değiştirerek gurbete gider ve döner. (16)
Âşık Gürûnî, para kazanmak için gurbete çıkar, görevini tamamladıktan sonra geri döner. (16)
Mahmut ve Mehmet Beyler, birlikte İsfahan'a doğru yola çıkarlar görevlerini tamamladıktan sonra geri dönerler. (19)
Celâlî Bey, Sırbistan'a gider ve döner. (19)
Hurşit Şah, veziri ile birlikte gurbete gider ve döner. (20)
Kirmanşah, bâde içtikten sonra, Mahperi'yi aramak için gurbete gider ve döner. (20)
Eşref, sevgilisi Zühre'yi bulmak için Şiraz'a gider, onu bulur ve geri döner. (21)
Lâtif Şah ve veziri, gerçekleri öğrenince, oğullarını bulmak için gurbete giderler ve başarılı bir şekilde geri dönerler. (22)
Asıl ile Nesil sürgün edilince Fes ülkesine giderler. (22)
Başvezir, Lâtif Şahın karısının derdine derman olacak balığı bulmak için Fes Padişahı'nın ülkesine gider. (22)
Hindistan Şahının kızı Mehriban Sultan, Lâtif Şaha âşık olur ve onu görmek için Yemen'e gider. (22)
Lâtif Şah, seksen deve kumaş ile Hindistan'a gider. (22)
Gamsız Şah, vezirini de yanına alıp, kıyafet değiştirerek gurbete çıkar. (22)
Salman Bey'in aşkına bâde içen Turnatel Hanım, onu aramak için gurbete çıkar. (23)
Şah Abbas, ordusu ile sefere çıkar. (24)
Cadı karısı doğan çocuğu ve hatem yüzüğünü alarak Kandehar'a gider. (24)
Sevdakâr Şah, Şah Abbas'ın korkusundan, İsfahan'a gider. (24)
Sevdekar Şah, veziri ile birlikte memleketini dolaşır. (24)
Âdil Şah, derdini anlattıktan sonra, Kandehar'a doğru yola çıkar. (25)
Âdil Şah ile veziri, birlikte gurbete çıkarlar. (26)

Sevgilisini aramak için Melikşah, gurbete çıkar. (26)
Âdil Şah öldükten sonra, hanımı ile oğlu beraberce yola çıkarlar. (26)
Varaka, istenilen çeyizi temin etmek için yola çıkar. (28)
Varaka, Gülşah'ı istemeye giden annesi dönmeyince gurbete çıkar. (28)
Padişah, vezirini de yanına alarak gurbete çıkar. (29)
Türkmen Beyi, kızını Hurşit'e vermemek için başka yerlere göçer. (30)
Hurşit, Mahımihri'yi bulmak için gurbete çıkar. (30)
Kandehar şahı ile veziri, kıyafet değiştirerek gurbete çıkarlar. (31)
Gülizar'ın babası göçünü yükledikten sonra Hindistan'a gider. (31)
Osmanlı halkı, Gence hanı ile savaşmak için gurbete çıkar. (32)
Mahmut ve Mahmut'un çocukları, onların öldürülmesinden sonra, gurbete çıkarlar. (33)
Recep, kızını Derdiyok'a vermekten vazgeçerek, Keşan şehrine göç eder. (33)
Mahmut, resmini gördüğü kızı aramak için yola çıkar. (34)
Ülfetin, bâde içtikten sonra Buhara'ya gider. (35)
Bezirgân, koçaklarıyla Kandehar'a gider. (35)
Gelin giden Arzu, evlendiği adam ölünce, tekrar memleketine döner. (36)
Asuman, Mağrip'de yedi yıl dolaştıktan sonra, Zeycan'ın bulunduğu yere gelir. (37)
Asuman'ın ailesi, Zeycan'ı alamayınca, Murat Suyu'nun kenarına göçerler. (37)
Asuman, Zeycan'a kavuşamayınca, sazı omuzuna alıp gurbet çıkar. (37)
Asuman, Zeycan'la anlaştıktan sonra gurbete çıkarlar. (37)
Resul, sevgilisi Senem'i bulmak için gurbete çıkar. (38)
Garip, istenilen altını temin edebilmek için ikinci defa gurbete çıkar. (38)
Âşık olduğu anlaşılan Abbas, ailesi tarafından gurbete gönderilir. (39)
Deli Becan, Hoca Vezir ve Hoca Hasan'ın komutasındaki ordu Tepriz'e gelir. (39)
Âşık Ahmet, sürgün edilince karısı ve oğlu Emrah'ı alarak Türkiye'ye gelir. (40)
Âşık Ahmet, sürgün edilince karısı ve oğlu Emrah'ı da yanlarına alarak Türkiye'ye gelir. (40)

Selvi'nin kaçırıldığını duyan Emrah, onu bulmak için peşinden gider. (40)
Şahoğlu Şah Abbas, Van'a gelip kaleyi kuşattıktan sonra, tekrar İstanbul'a gelir. (40)
Emrah, Selvi ve Yakup Han birlikte Türkiye'ye gelirler. (40)
Yakup Han, Gence'ye sefere çıkar. (40)
Hoca Behram, bir kafile ile Hicaz'a gider. (41)
Keşiş, kızını alarak, İsfehan'dan üç günlük uzaktaki bir yere göç eder. (41)
Kerem, bâde içtikten sonra gurbete çıkar. (41)
Keşiş, kızını Kerem'e vermemek için başka yerlere kaçırır. (41)
Kerem, Aslı'yı bulmak için gurbete çıkar, diyar diyar gezer. (41)
Çocukları olmayan padişah ile hazinedarı, dertlerini unutmak için gurbete çıkarlar. (41)
Padişah, kıyafet değiştirerek gurbete çıkar. (42)
Hüseyin, altı yıl sonra tekrar memleketine döner. (43)
Ali İzzet, oğlu Hüseyin'i ikinci defa evlendirmek için gurbete çıkar. (43)
Karacaoğlan, Misis'e gider. (44)
Karacaoğlan, evlendikten sonra, yine âşık olarak gurbete çıkar. (44)
Karacaoğlan, bir süre Erzurum'da kaldıktan sonra tekrar memleketine döner. (44)
Amasından dayak yiyen Hıfzı, Van'a gitmek amacıyla gurbete çıkar. (46)
Sümmani, Kırım'a kadar seyahat eder. (47)
Kayınbiraderlerini öldüren kahraman gurbete çıkar. (47)
Şamili, sevdiği güzeli bulmak için gurbete çıkar. (48)
Mahiri Baba, memleketinden ayrıldıktan sonra tekrar köyüne döner. (49)
Ali Şir, Kâbeye giderken, yolda Gül'den bir mektup alarak geri döner. (50)
Nebi, değişik zamanlarda gurbete çıkmış ve geri gelmiştir. (51)
Pehlüloğlu, ticaret gayesiyle Halep'e gidip gelir. (52)
Celil Bey, kardeşi Sürmeli Beyi aramak için gurbete çıkar. (52)
Hatem-i Taî kız padişahını görmek için kıyafet değiştirip gurbete çıkar. (53)
Eskici, babasının servetini bitirdikten sonra gurbete çıkar. (53)
Arap, bir dervişle gurbete çıkar. (53)
Cevher - Füruş, babasının mirasını yedikten sonra gurbete çıkar. (55)

Oğlunu evlendiren Ebali Sinan, dünya seyahatine çıkmak ister. (55)
Ebali Sinan ve Ebulharis sık sık gurbete gidip dönerler. (55)
Helvacı Güzeli, bir adamı, Bağdat'a gönderir ve tekrar geri getirtir. (55)
Hazreti Süleyman, babasıyla birlikte gurbete çıkar. (58)
Reba Sultan, cadı ve şirin, meclisin isteği ile şehri terk ederler. (59)
Cadının marifetiyle gurbete çıkan Şirin'in arkasından Ferhat ve arkadaşları da, Hindistan'a doğru gurbete çıkarlar. (59)
Ferhat, istenilen suyu getirmek için gurbete çıkar. (59)
Mecnûn ve babası Kâbe'ye giderler. (61)
Hazreti Yakup'un dört oğlu buğday getirmek için Mısır'a giderler. (62)
Zaloğlu Rüstem, devlerin hepsini öldürmek için Kaf Dağı'na gider. (63)
Çoban Seyidoğlu Mahmut, Bağdat'a gider. (64)
Vali ve katibi, dertlerini dağıtmak için gurbete çıkarlar. (66)
Razinihan ile hizmetkarı padişahın ülkesine giderler. (66)

M. GELECEĞİN TAYİNİ

M_0 - M_{99}. HÜKÜMLER VE KARARLAR
M_{100} - M_{199}. ANT VE YEMİNLER
M_{200} - M_{299}. ANLAŞMALAR VE SÖZ VERMELER
M_{300} - M_{399}. KEHANETLER
M_{400} - M_{499}. BEDDUALAR

M_{100}. Yeminler ve Antlar

Üvey Anne, Nar adlı kızı öldüreceğine yemin eder. (37)

M_{101}. Kaderin değiştirilmezliği

Arap, bir derviş tarafından, olağanüstü yerleri dolaştıktan sonra zengin olduğunu anlatır. (53)
Cevher-Füruş, babasının bütün malını mülkünü yer, neticede hiç bir şeyi kalmaz. (53)
Parasız kalan Cevher Füruş, tavana asılıp, intihar etmek isterken bulunduğu yere altın dökülür. (53)

M_{300}. Kerametler

Asuman, Hazreti Hızır'ın atının terkisine binerek, bir anda Mağrip şehrine gelir. (37)

Garip, gurbetten dönünce sazının teli kırılır. (38)
Garip, bir göz açıp kapayıncaya kadar, Erzurum, Kars, Tiflis'e gelir. (38)
Emrah'ın Hak âşığı olduğu anlaşılır. (40)
Selvi, zehiri içeceği vakit, kadeh elinden düşer, zehir dökülür. (40)
Hak âşığı olan Emrah zehiri içince, mavi bir duman halinde, ağzından tekrar çıkar. (40)
Kerem'in duâsı sonucu akmakta olan Murat Suyu durur ve yolcular üzerinden geçerler. (41)
Kerem ve Sofi, aksaçlı ihtiyarın yardımı ile kısa bir sürede Erzurum'a gelirler. (41)
Tahir, Hazreti Hızır'ın yardımıyla göz açıp kapayıncaya kadar Zühre'nin yanına varır. (42)
Ebali Sinan, tasa üfleyince, vezirini ıssız bir yere gönderir. (55)
Ebali Sinan ve Ebulharis çeşitli kerametler gösterir.
- Ebulharis, bir anda Bağdat'a gider,
- Ebali Sinan Mısır'a gider,
- Ebulharis, Bağdat padişahının sevdiği kızı yanına getirir,
- Ebali Sinan, tahtadan yapılmış adamı canlandırır. (55)

Azrail, Hazreti Yakup'a, Yusuf'un ölmediğini haber verir. (62)
Hazreti Hızır, Züleyha'nın gözlerini açarak, onu on sekiz yaşında bir genç kız haline getirir. (62)
Hazreti Yakup, Yusuf'un gönderdiği mektubu alınca, oğlunun kokusunu hisseder. (62)
Şeyh, Mahmut Şah'a ders verirken, ona çeşitli kerametler gösterir. (64)
Mahmut Gaznevi, peygamber ve velilerin hikmeti ile keramet gösterir. (64)
Bir kuş ile uçarak, çeşitli hadiseleri gözleriyle görür. (64)
Mağaradan çıkan gömlek anında başka ülke padişahının eline geçer. (65)
Cadı, sihirle oğlanı Mağrip padişahının yanına bir anda gönderir. (65)
Razınihan ile Mahifiruze, Hazreti Hızır'ın yardımlarıyle gözlerini açıp kapayıncaya kadar Kandehar'a varırlar. (66)

M_{301}. Peygamberler

Bilal-i Habeşî, çocuklarını sünnet ettirmek istediğinde, Hazreti Muhammed'in olurunu alır. (60)

M_{361}. Geleceği önceden takdir edilen kahraman

Âşık Ahmet'in rüyasını yorumlayan hanımı, onun başına gelecekleri önceden bilir. (40)

Belkıs, geleceğini müneccimlerden öğrenir. (54)

Belkıs, müneccimler vasıtasıyla, Davutoğlu Süleyman ile evleneceğini öğrenir. (58)

Gördüğü bir rüya ile Mısır Padişahı, yakında öleceğini ve yerine gelecek olanın, dünyayı aydınlatacağını öğrenir. (62)

Hazreti Hızır, Yusuf ile Züleyha'nın rüyasına girerek yakında kıtlık olacağını haber verir. (62)

Kahraman-ı Katil, çocuklarına Zaloğlu Rüstem geleceğini önceden haber verir. (63)

Bulicistan Şahının oğlu, on yaşına geldiği vakit, Mahmut Gaznevi tarafından öldürülecektir. (64)

Vefa, remilciden geleceğini önceden öğrenir. (65)

Razinihan, bir rüya görerek vakti gelince, bir kıza âşık olacağını öğrenir. (66)

M_{400}. Bedduâlar

Beyrek, karının testisini kırınca, karı, "Akkavak kızının hışmına uğrayasın." diye beddua eder. (29)

M_{411}. Bedduânın yerine getirilmesi

Kocakarının bedduâsı ile, Beyrek Akkavak Kızı'na âşık olur. (29)

Mahiri Baba'nın bedduâsı üzerine, karısının gözleri kör olur. (49)

$M_{411.3}$. İhtiyar kadının bedduâsı ile âşık olma

Koca karı, Arzu'ya kardeş olmadıklarını söyleyince, bunu iyice döverler. Bunun üzerine koca karı; "Âşık olursanız sizi ayıracağım" diye ahd eder. (36)

M_{430}. Şahısların bedduâsı

Kamber, koca karının testisini kırınca koca karı, Arzu'ya âşık olması için bedduâ eder. (36)

Mahiri Baba, kendisi gittikten sonra, başkasıyla evlenen karısına bedduâ eder. (49)

N. ŞANS VE KADER

N_0 - N_{99} BAHİSLER VE KUMARLAR

N_{100} - N_{299}. ŞANS VE TALİHİN YOLLARI

N_{100}-N_{169}. Şans ve Kaderin Tabiatı

N_{300} - N_{399}. Şanssızca Kazalar

N_{400} - N_{699}. ŞANSLI KAZALAR

N_{410} - N_{439}. Şanslı İşlerin Riski

N_{440} - N_{499}. Kıymetli Sırların Öğrenilmesi

N_{500} - N_{599}. Meydana Çıkarılan Sahipsiz Hazine
N_{600} - N_{699}. Diğer Şanslı Tesadüfler
N_{700} - N_{799}. TESADÜFİ KARŞILAŞMALAR
N_{800} - N_{899}. YARDIMCILAR

N_{100}. Kader ve şansın tabiatı

Köroğlu, Ken'an hükümdarına mağlup olunca, soyunur ve bir mezara girer.
Çocuklar da bunu taşlar. (15)

$N_{111.2}$. Kaderin görünüşü

Mahmut, kendisini tuzağa düşürecek ihtiyarı öldürerek bütün mirasına sahip olur. (64)

$N_{122.0.1}$. Yolların seçimi

Hurşit ile arkadaşları üç gün gittikten sonra yollarını ayırırlar. (30)
Gülperi, Şah İsmail'e "uzun yola git, kısa yola gitme" diye tenbih eder. (31)
Arzu ile Kamber, yolların ikiye ayrıldığı yerde, hangisi uzun diye tartışarak ayrı ayrı yollardan giderler. (36)
Remilciden ayrılan Vefa'nın önünde dört yol ortaya çıkar. O, bunlardan orta yolu tercih eder. (65)

N_{130}. Şans ve kaderin değişmesi

Üvey annesinin iftirasına uğrayan Asıl ile Nesil, fes ülkesine giderler, Asıl da orada padişah olur. (22)
Gündeşlioğlu, malını, mülkünü, çocuklarını, karısını kaybeder. (56)
Kuşun başına konmasıyle köle olan Yusuf, padişah olur. (62)
Yusuf, padişah olduktan sonra, Züleyha'nın gözleri kör olur, güzelliği kaybolur, dişleri dökülür, bir deri bir kemik kalır. (62)

N_{800}. Yardımcılar

Zindancı, Derdiyok'a yardım eder. (33)

N_{813}. Yardımcı cin, peri, ruh

Kirmanşah, yolda karşılaştığı engellerden, pirin yardımıyla kurtulur. (20)
Hazreti Süleyman'a ifritler yardım eder ve onun sarayını yeryüzüne getirirler. (54)

N_{825}. Yardımcı yaşlı adam

Bir derviş, Köroğlu'na, Mine Sultan'ın tasvirini getirerek yardımcı olur. (15)

Bıyıklı Yusuf, Köroğlu'nun yerini, dervişlere sorar. (18)
Gamsız Şah ile veziri, abdestalıp, namaz kıldıktan sonra orada aksakallı bir ihtiyar belirir. (22)
Çocuğu olmayan padişaha bir ihtiyar elma verir. (29)
Evlilik imtihanında, Beyrek'e derviş yardım eder. (29)
Şah ile vezir, bir subaşında, aksakallı ihtiyar ile karşılaşır ve bu ihtiyar onlara yardımcı olur. (34)
Ülfetin, pir elinden bir tas bâde içer. (35)
Abbas'a, pirler tarafından bâde içirilir. (39)
Emrah'a rüyasında, bir "pir-i muhterem" üç bâde vererek yardımcı olur. (40)
Şah ile hazinedarın karşısına çıkan ihtiyar, onlara elma vererek yardımcı olur. Onların da vakti geldiğinde çocukları olur. (41)
Yolda, kara-borana tutulan Kerem ile Sofi'ye ak saçlı bir ihtiyar yardım eder. (41)
Kerem, bir ihtiyar ve külhanbeyinin yardımı neticesinde Aslı ile buluşur. (41)
Gündeşlioğlu, rüyada gördüğü ihtiyardan başına gelenleri öğrenir ve ona yardımcı olur. (56)
Üçler, yediler, kırklar, Ferhat'ın sırtını sıvazlayıp, ağzına üfleyince, olağanüstü güce sahip olurlar. (59)
Çoban Seyidoğlu Mahmut, Bağdat'a gitmeden önce bir ihtiyarın evinde misafir olur. (64)
İhtiyar, ona çeşitli mücevherler vererek yardımcı olur. (64)
Vefa'nın öldüğü mağarada Hazreti Hızır duâ eder ve Vefa tekrar dirilir. (65)
Hazreti Hızır, bastonu ile duvarı yıkarak, iki âşığı kurtarır. (66)
Razınihan'ın rüyasında bir ak saçlı ihtiyar gelerek ona âşık olacağını bildirir ve yolları öğreterek yardımcı olur. (66)

N825.1 Çocuk sahibi olmayan kahramanlar

Turan padişahının hiç çocuğu olmaz. (25)
Kandehar şahının çocuğu olmaz. (31)
Padişah ve vezirinin çocuğu yoktur. (36)
Beni Amr kabile reisinin hiç çocuğu olmaz. (61)

N825.3 Yardımcı yaşlı kadın

Nine, Telli Nigâr'a, Hasan Beyden haber götürüp getirerek yardımcı olur. (9)

Bir nine, Suna Şah'ın yanına giderek, onu rüyasında gördüğünü söyleyerek, Kiziroğlu ile evlenmesi gerektiğini söyler ve ona yardımcı olur. (13)

Adalet hanım, Kamber'i evlât edindikten sonra, onun için, Şahin Beye dünür olarak yardımcı olur. (15)

Sevdakâr'ı, Gülenaz'ın yanına bir sütnine getirir. O da bunlara yardım eder. (24)

Bir nine, Beyrek'in babasına, oğlunun Akkavak kızına âşık olduğunu söyler. (29)

Hurşit, bin ninenin yardımıyla kıyafet değiştirerek Mahımihri'nin düğününe gelir ve ona yardımcı olur. (30)

Arzu'nun hocası, Kamber de onu sevsin diye bileziğine sihir yapar. (36)

Yaşlı bir ninenin yardımıyla Van Kalesi kuşatılır. (40)

Razınihan, Hindistan'a gittiğinde bir karının evine misafir olur ve karının yardımıyla, Razınihan, Mahıfiruze'nin yanına gider. (66)

N_{841}. Yardımcı koyun çobanı

Çoban, Ferhat ile Şirin'in kaçmasına yardım eder. (59)

N_{844}. Yardımcı derviş

Su başında duraklayan Hurşit Şah ile vezirinin yanına bir derviş gelir. (20)

Hurşit Şah ve veziri dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olur. (20)

Gamsız Şah ile vezirinin derdini anlayan pir, onlara bir elma vererek, çocuklarının olmasına yardımcı olur. (22)

Dervişler, Salman Bey ve Turnatel Hanıma bâde içirerek yardımcı olurlar. (23)

Dervişin verdiği elma ile Âdil Şah'ın çocuğu olur. (26)

Bir derviş, çocuğu olmayan iki kardeşe birer elma vererek yardımcı olur. (28)

Varaka, pirden çeşitli hünerler öğrenir. (28)

Pir, Varaka'nın sırtını üç defa sıvazlayınca, o güçlü bir kahraman olur. (28)

Derviş, padişah ile vezirinin çocuklarının olması için onlara çocuk sahibi olmaya vesile olacak elma vererek yardımcı olur. (31)

Pir, önce Derdiyok'a, sonra da Zülfüsiyah'a bâde vererek yardımcı olur. (33)

Derdiyok'a bâde veren pir, onun kızı bulabilmesine yardım eder. (33)

Mahmut, takip ettiği ceylanın girdiği mağarada kırk aksakallı ihtiyar ile karşılaşır. (34)

Kamber, dervişin aldığı elbiseyi giyerek Arzu'nun yolunu keser. (36)

Kerem, bir pirin elinden bâde içer. (41)

Dervişin yardımı ile padişah ve karısının çocukları olur. (42)

Derviş, padişah ile lalasının derdini anlayarak, çocuklarının olması için bir elma verir. (42)

Pir, Hüseyin'in ağzına üfürünce, onun "beli açılır". (43)

Gurbete çıkan Arap, bir dervişin yardımıyla, olağanüstü yerleri dolaşır. (53)

Keylâ ile Mecnûn, Hazreti Pir'in yardımıyla mektuplaşırlar. (61)

$N_{848.0.1}$. Yardımcı mukaddes adam

Hızır-İlyas, Telli Nigâr'a bir çiçek vererek ondan ilaç yapmasını söyler. (9)

Hazreti Hızır, Bey ve Kâhyasının çocuk sahibi olmasına yardım eder. (37)

Gurbette perişan vaziyette dolaşan Asuman'a, Hazreti Hızır yardım eder. (37)

Kuyuya atılan, beş yüz Müslüman ve Asuman'ı, Hazreti Hızır kurtarır. (37)

Hazreti Hızır, Garip'i kısa bir sürede, önce Erzurum'a, sonra Kars'a, en sonunda da Tiflis'e götürür. (38)

Hazreti Hızır, Garip'e ayağının altından bir miktar toprak vererek annesinin gözüne sürmesini söyler. (38)

Abbas, Hazreti Hızır'ın yardımıyla kuyudan kurtulur. (39)

Hazreti Hızır, Tahir'i, Zühre'nin yanına getirerek ona yardımcı olur. (42)

Derviş, Tahir'i, Zühre'nin memleketine getirerek yardımcı olur. (42)

Hazreti Hızır, Züleyha'nın gözlerini açtıktan sonra, onu güzelleştirir ve üç bâde verir. (62)

Vali ve katibinin derdini Hazreti Hızır anlar ve çaresini söyler. (66)

Hazreti Hızır, iki âşığa bâde verir. (66)

Hazreti Hızır, Razınihan'ın babasının rüyasına girerek, ona izin vermesini söyler. (66)

N_{851}. Yardımcı tüccar

Bezirgân, bütün malını, mülkünü Köroğlu için harcar. (15)

P. CEMİYET

P_0 - P_{99}. KRALLIK VE ASİLZADELİK
P_{100} - P_{199}. DİĞER SOSYAL KURUMLAR
P_{200} - P_{299}. AİLE
P_{300} - P_{399}. DİĞER SOSYAL AKRABALIKLAR
P_{400} - P_{499}. İŞLER VE MESLEKLER
P_{500} - P_{599}. HÜKÜMET İDARE ETME
P_{600} - P_{699}. ADETLER
P_{700} - P_{799}. CEMİYET İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MOTİFLER

P_{10}. Padişah

Köroğlu'nun üzerine padişahın askerleri gönderilir. (2)
Ken'an elinin bir hükümdarı vardır. (3)
Demircioğlu, Reyhan Arap'la İstanbul padişahının huzuruna çıkar. (3)
İstanbul Padişahı'na, Ayvaz kaçırıldığı için şikâyette bulunulur. (4)
Padişah, Köroğlu'nu yanına çağırır. (5)
Hasan Paşa'nın vezirleri, derviş kılığına giren Köroğlu'nu tanır. (10)
Silistre hükümdarı Hasan Paşa, kahyasından, Kırat'ı getirmesini ister. (10)
Şahoğlu Şah Abbas, turnaların öldürülmesini yasaklar. (12)
Köroğlu, haramîlerden aldığı sihirli sofrayı padişaha hediye eder. (12)
Padişah, İran'da savaşan Köroğlu ve Kiziroğlu'na yardım gönderir. (12)
Kiziroğlu'nun, Afganistan şahından izin istemesi üzerine şah, buna savaş açar. (13)
Padişah, Kamber'e bahçıvanlık için izin verir. (15)
Köroğlu, Ken'an hükümdarından kızını ister. (15)
Kırım hükümdarı, Köroğlu'nun tarafını tutarak, ona yardım eder. (15)
Bolu Beyi, Köroğlu'nu öldürmek için, padişahtan bir tüfek alır. (18)
Şah, Celâlî ve Mehmet Beyi kendisine pehlivan yapar. (19)
Tiflis şahının, hiç çocuğu olmaz. (20)
Kandehar Şahı, Şiraz Şahına haraç verir. (21)
Lâtif Şah, Asıl ve Nesil'in babası olup, padişahtır. (22)
Yemen'de, derdi, kederi olmayan Gamsız Şah isminde bir padişah vardır. (22)

Alhan, Payitah şehrinde padişahtır. (23)
Kandehar padişahı, cadı tarafından getirilen Gülenaz'ın çocuğunu büyütür. (24)
Sevdakâr, padişah tayin edilir. (24)
Horasan padişahının çocuğu olmaz. (25)
"Onna Geylani"nin Âdil Şah adlı bir padişah vardır. (26)
Yemen'e gelen kız, kuşun kendi başına konması üzerine, padişah olur. (27)
Varaka'nın dayısı, dedesinin yerine padişah olmuştur. (28)
Bağdat Padişahı, Gülşah ile Varaka'nın biribirini sevdiğini anlayınca onları evlendirir. (28)
Padişahın çocuğu olmaz. (29)
Kandehar şahının çocuğu olmaz. (31)
İstanbul Padişahı, Gence Hanı'ndan, şamşırak taşlarını ister. (32)
Horasan şehrinde İsmail Şah hakimdir. (33)
Derdiyok, Eyüp Şah'a başından geçenleri anlatır. (33)
Buhara hükümdarı, Şah Murat'tır. (34)
Ejderha padişahı, cadı aracılığıyla Elif'i alır. (34)
Ülfetin, Gamhar padişahının yardımıyla ölümden kurtulur. (35)
Çocuğu olmayan bir padişah ve veziri vardır. (36)
Erzurum Padişahı, Asuman ile Zeycan'ın evlenmesine yardımcı olur. (37)
Tereceman vilayetinden Kalecehoş isminde bir bey, Derviş İsmail isminde de bir kâhya vardır. (37)
Şahoğlu Şah Abbas, İsfehan'da şahtır. (40)
İsfahan'da, âdil bir şah vardır. (41)
Padişah Sultan Murad, Gevher Hanımı öldürür. (42)
Padişahın çocuğu olmaz. (42)
Hüseyin Baykara, adaletli ve şefkatli bir hükümdardır. (50)
Ali Şir, yılda bir kere, bütün malını mülkünü fakirlere dağıtır. (50)
Hatem-i Taî, yardımsever bir padişahtır. (53)
Hatem-i Taî, âdildir, fakat kız padişahı daha da âdildir. (53)
Kızların da padişahı vardır. (53)
Hatem-i Taî, kimsesizlere, yoksullara yardım eden bir padişahtır. (53)
Padişah, Ebali Sinan ve Ebulharis'i yakalamak ister. (55)
Bağdat Padişahının, âşık olduğu kızı Ebulharis getirir. (55)
Uçurulan kuş, Gündeşlioğlu'nun başına konunca, onu padişah yaparlar. (56)
Belkıs hükümdardır. (58)

Hazreti Davut, sorularına doğru cevap veren oğlunu yerine padişah yapar. (58)
Horasan ülkesinin Baba adlıbir sultanı vardır. (59)
Yusuf, köle olarak Mısır kralına satılır. (62)
Savaş esnasında Bağdat hükümdarı ölür. (64)
Rumeli vilayetinde Kaygusuz şah isminde birisi yaşamaktadır. (65)

P_{30}. Prensesler

Padişahın Salman Bey isminde bir oğlu vardır. (23)
Gamhar Padişahı'nın kızı, Ülfetin'in yolunu keserek türkü söylemesini ister. (35)
Şehzade, niçin dünyaya küstüğünün sebebini, Hatem-i Taî'ye anlatır. (53)

P_{110}. Kralın vezirleri

Şahoğlu Şah Abbas ile veziri turnaların feryadlarını duyarlar. (12)
Kırk vezir ile padişah, Mehmet Beyin idamına karar verirler. (19)
Karaçöl'ün yerine, Kara Vezir şah olur. (19)
Hurşit Şah, veziri ile gurbete çıkar. (20)
Lâtif Şah, başvezirin kızıyla evlenir. (22)
Gevher Hanımın babasının veziri, Sultan Beyi öldürmek ister. (23)
Sevdakâr, aldığı bir fermanla, başvezir olur. (24)
Âdil Şah, veziri ile gurbete çıkar. (26)
Horasan Padişahının doksan yaşında bir veziri vardır. (27)
Padişah, vezirini alarak gurbete çıkar. (29)
Kandehar Şahı veziriyle gurbete çıkar. (31)
Murat Şah, veziri ile çeşme başına gider. (34)
Padişah veziri ile derdine çare aramak için gurbete çıkar. (36)
Beylerbeyinin veziri, Gülgez Peri'yi sevmektedir. (39)
Beylerbeyi, vergi toplamak için Dağıstan'a gelir. (39)
Kırk âşık, Kara Vezir'den kendilerine rakip isterler. (40)
Padişahla vezirinin çocuğu olmaz. (42)
Hüseyin Baykara'nın Ali Şir isminde bir veziri vardır. (50)
Ebali Sinan, tasa üflyerek, vezirini ormana gönderir. (55)
Hazreti Süleyman, lalasıyla gurbete çıkar. (58)
Mahmut Şah, kayınbabasının veziri olur. (64)
Mağrip Padişahının bir veziri vardır. (65)

P_{150} Zengin adamlar

Hasan Bey, kevrancıbaşını esir alır. (6)
Mezarlıkta, çocuklar tarafından taşlanan Köroğlu'nu bir bezirgân kurtarır. (15)

Gürûn Bey, zengin bir kimsedir. (16)
Bezirgânlar, Köroğlu'nu kırkta bir yerine, yedide bir baç alıyor diye padişaha şikâyet ederler. (18)
Zöhre Sultan, bir Yahudi bezirgânı sever. (24)
Annesi tarafından gözleri çıkarılarak kuyuya atılan Melikşah'ı bir bezirgân kurttarır. (26)
Bir bezirgân, Melikşah'ın, Güllühan'ı bulmasına yardım eder. (26)
Bezirgânlar, Bağdat padişahına, Güllüşah'ın güzelliğinden bahsederler. (28)
Ticaretle uğraşan iki arkadaş, kısa sürede zengin olurlar. (32)
Dağda yaralı kalan Mahmut'a, Ulu Han isminde bir bezirgân yardım eder. (32)
İsmail Şah'ın yanında Mahmut ve Mehmet isminde iki bezirgân kalmaktadır. (33)
Kamber'in babası çok zengin biridir. (36)
Ali İzzet zengin birisidir. (43)
Sümmani'nin İspir'de tanıştığı usta çok zengin birisidir. (47)
Eskicinin babası zengin bir adamdır. (53)
Zengin adam, katır haline gelen Ebali Sinan'ı satın alır. (55)
Kuyunun kenarına gelen bezirgân, köpeğin kuyuya ekmek atmasıyla, orada bir canlı olduğunu anlar ve Yusuf'u kurtarır. (62)
Mahmut, ihtiyarı öldürür ve onun bütün malına sahip olur. (64)

P_{233}. Baba ve oğlu

Köroğlu, oğlunu kurtarmak için koçaklarıyla yola çıkar. (9)
Oğlunun tehlikede olduğunu anlayan Köroğlu, koçakları ile gelip, onları memlekete götürür. (9)
Lâtif Şah'ın, Asıl ve Nesil isminde iki oğlu vardır. (22)
Derviş kılığına giren Lâtif Şah, Fes Padişahı olan oğullarını bulur ve buraya gelirler. (22)
Baba, aşk hastalığına yakalanan oğlunun derdine derman arar. (29)
Şah İsmail'in babası, gelinlere sahip olmak için oğlunu öldürmek ister. (31)
Tekrar görmeye başlayan Şah İsmail, hain babasını öldürür. (31)
İbrahim'in, Ahmet ve Mahmut isminde iki çocuğu vardır. (32)
Emrah, bâde içtikten sonra, babası ile atışır ve ilk karşılaşmada onu yener. (40)
Emrah ile babası kaçırılan Selvi'nin peşinden giderler. (40)
Helvacı güzeli ile Ebali Sinan, baba ve oğul olurlar. (55)
Mecnûn'un babası, oğlunun iyileşmesi için, çeşitli çarelere başvurur. (61)

Hazreti Yakup, oğlu Yusuf'u daha çok sevmektedir. (62)
Yusuf'un daveti üzerine Hazreti Yakup Mısır'a gelir, baba oğul sarmaş dolaş olurlar. (62)

P_{234} Baba ve kızları

Şahin Bey, Şemsinûr için, "Gülşen Bağları" adı verilen yerde bir kale yaptırır. (15)
Kamber'in bahçesinde oturduğu adamın kırk kızı vardır. (36)

P_{251}. Erkek kardeşler

Nigâr'ın, Köroğlu ile evlenmesine erkek kardeşi karşı çıkar. (6)
Güllühan'ın kardeşleri, onu Melikşah'a vermeyip, onun yerine Karahan'a vermek isterler. (26)
Selvi'nin kardeşleri, onu Emrah'a vermek istemezler. (40)
Ebali Sinan ve Ebilharis iki kardeştir. (55)
Yusuf, kardeşleri ile barışır. (62)
Yusuf, buğday istemeye gelen kardeşlerine kim olduklarını sorar. (62)

$P_{251.5}$. İki erkek kardeş

Lâtif Şah'ın, Asıl ve Nesil isminde iki oğlu vardır. (22)
Çin'de yaşamakta olan iki kardeşin de çocukları olmaz. (28)
Muğdat öldükten sonra iki oğlundan Ahmet, içkiye, gece hayatına başlar. Mahmut da okula devam edip, babasının mezarını ziyaret eder. (32)
Haramiliğe başlayan Mahmut ile Mehbub'u "delibaşı" olan kardeşi Ahmet yakalar. (32)
Cafer Han'ın Elatin ve Ülfetin isminde iki oğlu vardır. (35)

$P_{251.6}$. Çeşitli erkek kardeşler

Şahin Beyin yedi oğlu ile bir kızı vardır. (15)
Hazreti Yakup'un beş oğlu vardır. (62)

$P_{251.6.1}$. Üç erkek kardeş

Âşık Gürûnî'nin üç oğlu vardır. (16)
Arzu'nun evlendiği adam üç kardeştir. (36)
Kaygusuz Şahın üç oğlu vardır. (65)

$P_{251.6.3}$. Altı, yedi erkek kardeşler

Hasan Bey ile kaçan Telli Nigâr'ın peşinden yedi kardeşi takip eder. (9)

P_{252}. Üvey anne

Gizlice buluşan âşıkları üvey anne ayırır. (36)

P_{312}. Kan kardeşliği

Paşaoğlu, memleketine giderken, Demircioğlu ve diğer bölükbaşları ile kan kardeşi olur. (13)

P_{412}. Çobanlık

Kamber, çobanlık yaparak geçimini temin eder. (15)
Çoban, Salman Beyin başına gelenleri, Turnatel Hanıma anlatır. (23)
Halep yakınlarında bir dağ başına terk edilen üç kadın, bir çobanın evine götürülür. (59)
Hazreti Ali yolda çobanla karşılaşır. (60)
Kuyunun başına gelen çobanın verdiği ekmekleri köpek kuyudaki Yusuf'a atar. (62)
Mahımihri, Hurşit'e vereceği yüzüğü çobana bırakır. (64)

P_{414}. Avcılık

Ava çıkan Esma'nın kocası, yıldırım çarpması neticesinde ölür. (19)
Âdil Şah, arkadaşlarıyla ava gider. (25)
Melikşah ava çıkar. (26)
Beyrek, ok ve yayını alarak, ava çıkar. (29)
Şah İsmail, ava gittiği sırada, bâde içer. (31)
Mahmut kısa bir sürede avcılığı öğrenir. (34)
Ulfetin, Zernişah için olan üzüntüsünü dağıtmak için ava çıkar. (35)
Kamber, biraz büyüyünce, bir ok yaptırarak, ava çıkar. (36)
Kerem, on iki-on üç yaşına gelince, arkadaşlarıyla ava gider. (41)
Dört kardeş, Yusuf'u ava götürerek, kuyuya atarlar. (62)

P_{431}. Tüccar (Kervancı)

Bezirgân, Zühre'nin mektubunu, Deli Murat'a verir. (21)
Şehriyar'da, Cafer Han isminde tanınmış bir bezirgân vardır. (35)
Cafer Han, Kandehar'da büyük bir tüccar topluluğu tarafından karşılanır. (35)
Arzu'nun babası, kızını bir tüccarın oğluna verir. (36)
Şah Senem'in, ikinci nişanlısı bir tüccardır. (38)
Kervancı, Garip'e üç kadından hediyeler getirir. (38)

P_{441}. Terzi

Çocuklardan birisi terzi olur. (33)

P_{461}. Asker

Tahir, kendisini yakalamak isteyen, padişahın askerlerini öldürür. (42)

P_{475}. Harami

Âşık Cünûn'un yolunu kırk haramî keser. (2)
Kamber ve kırk arkadaşı bir gezi esnasında, haramî baskınına uğrar. (15)
Celâlî ve Mehmet Bey, haramîlere yakalanır. (19)
Lâtif şah, dağdaki ışığı takip ederek haramîlerin yanına gelir. (22)
Lâtif Şah harami olur. (22)
Zühre Sultan, bir mağaraya yerleşerek, haramîliğe başlar. (24)
Varaka, kırk haramîlerle savaşır. (28)
İstanbul'a çeyizsiz gitmek sitemeyen Mehbub, Erzincan civarında haramîlik yapmaya başlar. (32)
Elif ile Mahmut'u hainler yakalar. (34)
Düğün hazırlıkları yapmak için memlekete giden Cafer Han'ın yolunu, haramîler keser. (35)
Hacı Behram, kafilesi ile, haramilerin baskınına uğrar. (36)

P_{485}. Bilgin kişi

Dört yaşına gelen Kirmanşah'a, hocalar okutacak ders bulamazlar. (20)

P_{555}. Savaşta mağlup olma

Köroğlu ve koçakları, Şah Abbas ile savaşmak için yola çıkarlar. (12)
Köroğlu ve koçakları Ken'an elinin hükümdarı ile savaşırlar. (15)
Koca Arap, Kirmanşah'ın esir edildiğini zannedip ordusuyla Herat şehrine doğru sefere çıkar. (20)
Deli Murat ile Şiraz Şahı savaşırlar. (21)
Şamşırak taşları yüzünden iki devlet arasında savaş çıkar. (32)
Ferhat'ın taraftarları ile Reba Sultan taraftarları arasında savaş çıkar. (59)
Bağdat ile İran arasında büyük bir savaş olur. (64)

P_{600}. Gelenekler

a) Şahoğlu Şah Abbas:
b) Han Ayvaz'a, turna teli
c) Hasan Beye, turna teli

Demircioğlu'na, Arabistan küheylanının bir kılıcı, bir kalkanı, bir yayı, bir oku ve bir kat elbiseyi hediye eder. (12)
Dervişler, Kiziroğlu ve Köroğlu'na hediye olarak, ya bir güzelin tasvirini, ya da bir yiğidin haberini götürürler. (13)
Köroğlu, bir ninenin yardımıyla Suna Şah'ı, Kiziroğlu'na kaçırır. (13)

Adâlet Hanım, Kamber'i "gömleğinden geçirerek" ana-oğul olurlar. (15)
Köroğlu'nun koçakları, Mine Sultan'ın resmini getiren dervişe sadaka verirler. (15)
Koca Arap, Kirmanşah'ı evlât edinir. (20)
Tiflis halkı, sünnet merasimi için Hurşit Şah'ın huzuruna gelirler. (20)
Mahperi'yi bir dev kaçırır. (20)
Nedim Şah, Arap'ı yendikten sonra, onunla kankardeşi olur. (27)
Mahmut, her cuma, babasının mezarını ziyaret eder. (32)
Resul, babasından kalan mirası arkadaşlarıyla yer. (38)
Emir Abad, yetim çocukları sünnet ettirir. (60)

P_{634}. Ziyafetler

Şahoğlu Şah Abbas, yedi koçağın asılacağı gün, bütün halka ziyafet verir. (12)
Afganistan hükümdarı, Kiziroğlu ve koçaklarına ziyafet verir. (13)
Nedim Şah ve üvey kardeşi, ziyafete giderler. (27)

P_{681}. Yasla ilgili âdetler

Mahperi, dev tarafından kaçırılınca bütün halk karalara bürünerek yas tutar. (20)
Garip, bir pınar başında, kız kardeşini karalar giymiş vaziyette görür. (36)
Nebi'nin ölümü üzerine Hacer ağıt söyler. (51)
Mağrip padişahının isteği üzerine bütün ahali yas tutar, karalara bürünür. (65)

P.... Elçi

Silistre hükümdarının mektubunu Köroğlu'na elçi getirir. (10)
Yakup Han, bir elçi göndererek, Köroğlu'nu Bağdat'a davet eder. (12)
Köroğlu'na, şah tarafından bir elçi gelerek, anlaşmak için meclise davet eder. (12)
Deli Mehtar, elçi olarak Bağdat'a, Şah Abbas'ın yanına gider. (12)
Afganistan'da, Kiziroğlu Mustafa Bey'i elçiler karşılayarak ne istediğini sorarlar. (13)
Abuzer, Âdil Şah ile vuruştuktan sonra, ona bir elçi gönderir. (25)
Kara Vezir'in elçisi, Âşık Ahmet'i sarayına çağırır. (40)
Ali Şir'in âşık olduğu kıza, Sultan Baykara da âşık olur ve aynı kıza Ali Şir'i elçi gönderir. (50)
Hüthüt, Davutoğlu Süleyman'ın elçisidir. (54)
Davutoğlu Süleyman'ın elçisi Hüthüt kuşudur. (58)
Hazreti Ali'nin geldiğini elçiler, Karalar Beyine haber verirler. (60)

Q. MÜKÂFATLAR VE CEZALAR

Q_0. CEZALAR VE MÜKÂFATLAR
Q_{10} - Q_{99}. MÜKÂFATLANDIRILMIŞ İŞLER
Q_{100}-Q_{199}. MÜKÂFATLARIN ÖZELLİKLERİ
Q_{200} - Q_{399}. CEZALANDIRILMIŞ İŞLER
Q_{400} - Q_{499}. CEZALARIN ÇEŞİTLERİ

Q_{10}. Mükâfatlandırılmış işler

Silistre hükümdarı, Kırat'ı getirene dünyalığını verecektir. (10)
Gamsız Şah, oğlunun derdini dinleyince, hapishanelerdeki suçluları bırakır, açları doyurur, çıplakları giydirir. (22)
Hindistan padişahı, kendisine çok güzel hediye getiren lalaya şahın en iyi dükkanını verir. (22)
Fes padişahı, Mehriban Sultanı kendisine getirene, güzelliği, dillere destan olan kız kardeşini verecektir. (22)
Hint padişahı, Fes padişahını mağlup edene, istediğini verecektir. (22)
Lâtif Şah, savaşı kazanınca Mehriban Sultan'ı alır. (22)
Baş vezire ceza olarak bahçede yetişen elmanın güzelliğinde bir kız bulması istenir. (27)
Mahmut, şamşırak taşlarını, padişaha getirene, onun ağırlığında altın verir. (32)
Tayyarzade'ye, padişah tarafından pek çok hediye verilir. (42)
Hint Padişahı, çok güzel şiir okuyan Razınihan'ı "has şairi" yapar. (66)

$Q_{111.7}$. Mücevher vererek mükâfatlandırma

Padişah, getirdiği sihirli sofra karşılığında, Köroğlu'na bir kese altın verir. (12)

Q_{112}. Krallık vererek mükâfatlandırma

Gündeşlioğlu, başına talih kuşu konmasıyla padişah olur. (56)
Mısır Kralı öldükten sonra halk kırk kuş uçurarak kendilerine kral seçerler. (62)
Kuşun başına konmasıyla köle olan Yusuf, padişah olur. (62)

Q_{211}. Öldürerek cezalandırma

Şahoğlu Şah Abbas, Köroğlu'nun yedi koçağını öldürecektir. (12)
Köroğlu, koçaklarının asılmasından haz duyacağını bildiren çiftçiyi öldürür. (12)

Kızlarını kaçıran Kanlı Arap'ı ailesi öldürür. (13)

Köroğlu, kendisini öldürmek isteyen Bolu Beyi'nin elinden tüfeği alarak, onu öldürür. (18)

Koca Arap, iki hain üvey kardeşi öldürür. (20)

Arap'la, Nedim Şah, padişahı öldürürler. (27)

Şah Abbas, mal yerine, Selvi ile Nazlı'yı kaçıran askerleri öldürür. (40)

Murat Han, Kara Vezir' i ve elçisini öldürür. (40)

Sultan Murad, batakhaneyi çalıştıran, Sultan Murad' ı öldürür. (42)

Hırsızlık yapan Karınca Basmaz Efendi ile yanındaki üç yüz kişi öldürülür. (53)

Gündeşlioğlu'nun karısını kaçıran köylü idam edilir. (56)

Ferhat, cadıyı öldürerek Şirin ile evlenir. (59)

Mahmud, kendisini tuzağa düşüren ihtiyarı öldürür. (64)

Mahifiruze, Razinihan'a sarılınca, Padişah Razinihan'ın öldürülmesini emreder. (66)

$Q_{211.5}$. İntihar ederek cezalandırma

Arzu ile Kamber'in sarmaş dolaş olup öldüğünü gören anne de kendisini öldürür. (36)

Q_{431}. Sürgün ederek cezalandırma

Mahbub Hanım, Tiflis'e, Hasan Paşanın yanına sürgün gönderilir. (20)

Kızı ile gizli gizli buluşup şiirler söylediğini işiten Zühre'nin babası,

Tahir'i sürgün eder. (42)

Tahir, yedi yıl, Mardin'de sürgün hayatı yaşar. (42)

Q_{433}. Hapsederek cezalandırma

Ebali Sinan'ın marifetlerine dayanamayan Ağa oğlu tımarhaneye kapatılır. (55)

R. ESİRLER VE KAÇAKLAR

R_0- R_{99}. ESİRLİK

R_{100}- R_{199}. KAÇMALAR

R_{200}- R_{299}. FİRARLAR VE TAKİPLER

R_{300}- R_{399}. SIĞINAKLAR VE TEKRAR ELE GEÇİRMELER

R_{10}. Esir olma

Reyhan Arap, Demircioğlu' na esir olur. (3)
Hasan Bey, kervanbaşını esir alır. (6)
Hasan Bey, Reyhan Arap'ın ellerini bağlayarak onu esir eder. (6)
Ayvaz ile ellibeş atlı, Ken'an hükümdarına esir edilir. (11)
Zeynep'i, Kanlı Arap kaçırarak esir eder. (13)
Salman Bey, savaşı kaybedince, Gevher Hanım esir edilir. (23)
Toraman'ın askerleri, Arif Beyi esir ederler. (52)

R_{39}. Çeşitli kaçırmalar

Hasan'ın bir an, nöbette uyuması üzerine, yedi yiğit, Şahoğlu Şah Abbas'a yakalanarak esir olurlar. (12)

R_{40}. Esirlerin kapatıldığı yerler

Dev, Kirmanşah'ın amcaoğullarını kurtararak, mağaraya hapseder. (20)
Lâtif Şah, karısının yalanlarına inanarak iki oğlunu da sürgün eder. (22)
Cariyesi, Gülenaz'ı dağa kapatarak, Tahran'a gönderir. (24)
Nedim Şah'ı, dev kaçırarak, mağarasına hapseder. (27)
Padişah, seçilen kızı, diğer padişah hapse attırır. (27)
Beyrek, kaleye hapsedilir. (29)
Kanber'i sevmeye başlayan Arzu, okuldan alınarak eve hapsedilir. (36)
Ağabeyleri, Selvi'yi sandığa koyup, deveye yükleyerek kaçırırlar. (40)
Halep Paşası, Aslı ile gizlice buluşan Kerem'i hapse attırır. (41)
Padişah, Tahir'i sandığa koyarak, denize bırakır. (42)
Nebi'nin kardeşi Mehdi hapse atılır. (51)
İlbeylioğlu ve arkadaşları, padişahtan gizli olarak hapsedilir. (57)
Dört hain kardeş, Yusuf'u bir kuyuya atarlar. (62)

$R_{41.3}$ Zindana hapsetme

Demircioğlu zindana hapsedilir. (2)
Ken'an hükümdarı, Köroğlu'nun koçaklarını tanıyınca, onları zindana atar. (11)
Yakup Han, Kiziroğlu ve dokuz yüz dokuz koçağını iyice sarhoş ettikten sonra, onları zindana kapatır. (12)
Kiziroğlu Mustafa Bey ve arkadaşları, hükümdar tarafından sarhoş edilerek yeraltı zindanlarına atılır. (13)
Şah İsmail babasını zindana hapseder. (31)

$R_{41.3.4}$. Kuyuya hapsetme

Babası, Şah İsmail'in gözlerine mil çektirerek onu kuyuya attırır. (31)

Cadı karısı, Asuman'ı kaçırarak kuyuya hapseder. (37)

Gülgezperi'yi kurtarmak için giden Abbas, kuyuya hapsedilir. (39)

Abbas, Şahoğlu Şah Abbas tarafından zehir kuyusuna hapsedilir. (39)

Dev haline gelen Mısır padişahı kuyuya hapsedilir. (55)

R_{110}. Esirlikten kurtulma

Köroğlu, derviş kılığına girerek, Kiziroğlu Mustafa Beyi kurtarır. (13)

Hasan Paşa, Çamlıbel'e gitmekte olan beş kişiyi zindana hapseder. (15)

Padişahın hazinesini soyanlar zindana atılır. (24)

Melikşah, kırk haramîlere esir olan kızı kurtarır. (26)

Nedim Şah'ın devi öldürmesi üzerine, kız ve diğerleri, esaretten kurtulur. (27)

Kralın kızı, Beyrek'e âşık olduğu için, onu serbest bırakırlar. (29)

Recep, evinde bulduğu Derdiyok'u zindana hapsettirir. (33)

Emrah, Kara Vezir tarafından zindana hapsedilir. (40)

Ebulharis, "Helvacı Güzeli"ni zindana hapsettirir. (55)

Sevgilisini padişahtan kaçıran Vefa onu bir mağarada saklar. (65)

Hint Padişahı, Razınihan'ın öldürülmemesi için kendisine yalvaran kızını zindana hapsettirir. (66)

R_{122}. Çeşitlli kurtarmalar

Kirmanşah, dev tarafından mağaraya hapsedilen, sevgilisini ve amca oğullarıini kurtarır. (20)

$R1_{69.1}$. Sevgilisini kurtarmak için kıyafet değiştirerek dolaşan kimse

Kamber, Arzu'nun düğününe "derviş" kılığında gelir. (36)

S. ANORMAL ZULÜMLER

S_0-S_{99}. ZÂLİM AKRABALIKLAR
S_{100}- S_{199}. KORKUNÇ KATLİAMLAR VEYA SAKAT ETMELER
S_{200}-S_{299}. ZÂLİMCE KURBAN ETMELER
S_{300}-S_{399}. TERKEDİLMİŞ VEYA ÖLDÜRÜLMÜŞ ÇOCUKLAR
S_{400}-S_{499}. ZÂLİM İŞKENCELER

S_{11}. Zâlim baba

Şah İsmail'in babası, gelinlerin güzelliği karşısında, oğlunu öldürmek ister. (31)

Kandehar Padişahı, gelinlerine sahip olmak için, Şah İsmail'in gözlerine mil çektirir. (31)

Mahmut'un babası, onun getirdiği kıza âşık olunca, oğlunu öldürmek ister. (34)

S_{12}. Zâlim Anne

Melikşah'ın annesi, pehlivanı ile rahatça evlenebilmek için oğlunu öldürmek ister. (26)

Melikşah'ın annesi oğlunu, aslanların bulunduğu yerdeki narı getirmeye gönderir. (26)

Melikşah'ın annesi haramîlerin yanındaki elmayı getirmesini ister. (26)

Anne, oğlunun başındaki sihirli tüyü çıkararak, onu güçsüz hale getirir. (26)

Anne, oğlunun gözlerini çıkardıktan sonra, bir kuyuya atar. (26)

Şah İsmail'i annesi hile ile öldürmek ister. (31)

Şah İsmail'in annesi kızlarla birlikte dönen oğlunu kıskanarak, karısını bunların üzerine gönderir. (31)

İsmail Şah, istenilen paraları vermeyen bezirgânları öldürür. (33)

Arzu'nun annesi, iki âşığı birbirinden ayırmak için çeşitli yollara başvurur. (36)

Kağızmanlı Hıfzı'nın, kızına âşık olduğunu duyan amcası, onu iyice döver. (46)

(T) $S_{21.6}$. Zâlim erkek kardeşler

Sırların ortaya çıkması üzerine, Ebali Sinan, Ebulharis'in gözlerini kör eder. (55)

Ebulharis, zehirli gül haline gelen kardeşini koklayınca ölür. (55)

S_{31}. Zâlim üvey anne

Üvey anne, Asıl ile Nesil'e iftirada bulunur. (22)

S_{33}. Zâlim üvey erkek kardeşler

Güllü Han'ın kardeşleri, kız kardeşlerini vermemek için, Melikşah ile savaşır. (26)

Nedim Şah'ı amca oğulları zehirlemek ister. (27)

S_{143}. Ormana terk etme

Dal, çok korkunç olan torununu ormana terk eder. (63)

S_{260}. Kurbanlar

Şehre su gelmesi üzerine kurban kesilir. (59)

T. EVLİLİK

T_0 - T_{99}. AŞK
T_{100}- T_{199}. EVLİLİK
T_{200}- T_{299}. EVLİLİK HAYATI
T_{300}- T_{399}. NAMUS VE BÂKİRELİK
T_{400}- T_{499}. YASAK CİNSİ MÜNASEBETLER
T_{500}- T_{599}. HAMİLE KALMA VE DOĞUM
T_{600}- T_{699}. ÇOCUKLARIN BAKIMI

T_{10}. Âşık olma

Derviş, Han Nigâr'ın resmini Kiziroğlu'na gösterir, kızın resmini gören, Kiziroğlu hemen âşık olur. (6)
Derviş, Köroğlu'na hediye olarak, Ken'an hükümdarının kızının resmini getirir. (11)
Eşref, bâde içerek, Şiraz Şahının kızına âşık olur. (21)
Lâtif Şah, Mehriban Sultan'ı gördükten sonra, aşk hastalığına yakalanıp, yataklara düşer. (22)
Mehriban Sultan ününü duyduğu, Lâtif Şah'a âşık olur. (22)
Bâde içen Salman Bey ile turnatel Hanım, birbirlerine âşık olurlar. (23)
Salman Bey, Turnatel'i ararken, Gevher Hanıma da âşık olur. (23)
Sevdiği kızı ile evlenemeyen Gülenaz hastalanıp yataklara düşer. (24)
Âdil Şah, pir elinden bâde içtikten sonra Şemsinur'a âşık olur. (25)
Şemsinûr da, aynı gün bâde içerek, Âdil Şah'a âşık olur. (25)
Bezirgânın kızı Gülşah, Mahmut'a âşık olur. (32)
Aynı anda bâde içen Resul ile Şah Senem, birbirlerine âşık olurlar. (38)
Emrah ile Salatın Peri, elele tutuşunca birbirlerine âşık olurlar. (40)
Bâde içen Emrah ile Selvi, birbirlerine âşık olurlar. (40)
Birlikte büyüyen, Tahir ile Zühre, birbirlerine âşık olurlar. (40)
Karacaoğlan, on dört yaşına gelince, Hatice'ye âşık olur. (44)
Karacaoğlan, Misis'te Telli Suna'ya âşık olur. (44)
Karacaoğlan, üçüncü bir kıza yine âşık olur. (44)
Kozanoğlu, Halep'de handa karşılaştığı güzele âşık olur. (45)
Nebi, çeşme başında karşılaştığı, Hacer'e âşık olur. (51)
Hıfzı, amcasının kızı Nergis'e âşık olur. (52)

Paşanın karısı, Sürmeli Beye âşık olur. (52)
Kuştan Belkıs'ı duyan Davutoğlu Süleyman ona âşık olur. (54)
Helvacı Güzeli, padişahın kızına âşık olur. (55)
Kays ile Leylâ, okulda birbirlerine âşık olurlar. (61)
Bâde içtikten sonra, Yusuf ile Züleyha, birbirlerine âşık olurlar. (62)

$T_{11.2}$. Resme bakarak âşık olma

Hasan Bey, kırkıncı odada bulunan Telli Nigâr'ın resmini görünce hemen âşık olur. (6)
Melikşah, dervişin gösterdiği resme âşık olur. (26)
Mahmut, mağarada gördüğü kızın resmine âşık olur. (34)

$T_{11.3}$. Rüyada âşık olma

Kirmanşah, rüyasında bâde içerek, Mahperi'ye âşık olur. (20)
Mahperi de bâde içerek Kirmanşah'a âşık olur. (20)
Âşık Şâmilî, rüyasında gördüğü güzele âşık olur. (49)

T_{15}. İlk görüşte âşık olma

Mine Sultan, Ayvaz'ı görünce ona âşık olur. (3)
Kanlı Arap, Ellik Ağası Ahmet Beyin kızı Zeynep'e ilk görüşte âşık olur. (13)
Kiziroğlu Mustafa Bey, dervişin getirdiği, Dağıstan Şahının kızı Suna' ya ilk görüşte âşık olur. (13)
Suna Şah, Kiziroğlu'nu görür görmez ona âşık olur. (13)
Nezaket Hanım, yanına gelen Mehmet Beye ilk görüşte âşık olur. (19)
Lâtif Şah, Mehriban Sultan'ı görünce, düşüp bayılır. (22)
Gülenaz Sultan, bahçede gördüğü Sevdakâr'a âşık olur. (24)
Sevdakâr, Gülenaz'ı görünce düşüp bayılır. (24)
Melikşah, dervişin gösterdiği Yemen Padişahının kızının resmine âşık olur. (26)
Kral kızı kaleye hapsedilen Beyrek'e âşık olur. (29)
Hurşit, Mahımihri'yi görür görmez ona âşık olur. (30)
Şah İsmail ile Gülizar, birbirlerini görür görmez âşık olurlar. (31)
Derdiyok ile Zülfüsiyah, karşılaştıklarında birbirlerine âşık olur. (33)
Ülfetin, Hasan Paşanın kızı Zernişah'a âşık olur. (35)
Ağanın oğlu, Arzu'yu görür görmez âşık olur ve onunla evlenmek ister. (36)
Şahoğlu Şah Abbas, ilk görüşte, Selvi'ye âşık olur. (40)

Yakup Ağa, Telli Turna'ya âşık olur. (44)
Ali Şir, cuma namazından sonra gördüğü kıza âşık olur. (50)
Arif Bey, Telli Senem'e ilk görüşte âşık olur. (50)
Hazreti Süleyman, Belkıs'ı görür görmez ona âşık olur. (58)
İlbeylioğlu, Muzı Hatunla karşılaşır ve bir anda ona âşık olur. (59)
Sarayı gezen Şirin, Besat'ın oğlu Ferhat'a bir görüşte âşık olur. (59)
Züleyha, Yusuf'u görür görmez ona âşık olur. (62)
Kahraman-ı Katil'in kızı, Zaloğlu Rüstem'i görünce hemen âşık olur. (63)
Vefa, mağarada gördüğü Banu'ya bir görüşte âşık olur. (65)

T_{24}. Aşka düşme

Demircioğlu, Kenan elinde Nine Sultan'a âşık olur. (3)

$T_{24.1}$. Aşk hastalığı

Turnatel Hanım, bâdeyi içtikten sonra, sararıp solmaya başlar. (23)
Bâde içme hadisesinden sonra, Âdil Şah ile Şemsinûr aşk hastalığına yakalanır. (25)
Kaymakam, Güllühan'a âşık olur. (35)
Abbas, çift sürme esnasında bâde içer. (39)
Abbas, bâde içtikten sonra, Gülgezperi'ye âşık olur. (39)
Nergis, Hıfzı'nın aşkı ile verem olup yataklara düşer. (46)
Âşık Şâmilî, rüyasında gördüğü güzele âşık olduktan sonra yataklara düşer. (48)
Razinihan, bâde içtikten sonra, aşk hastalığına yakalanır. (66)

T_{30}. Sevgililerin karşılaşmaları

Şâmilî ile Mahinur, karşılıklı şiir söylerler. (48)

T_{57}. Aşkın ilan edilmesi

Tahir ile Zühre, gizli gizli buluşarak karşılıklı şiir söylerler. (42)

T_{61}. Nişanlanma

Derdiyok ile Zülfüsiyah nişanlanır. (33)
Güllühan, zorla da olsa Hasan Beyle nişanlanır. (35)
Kerem ile Aslı nişanlanır. (41)

$T_{61.5.3}$. Beşik kertme

Çavuşun kardeşinin oğlu ile Arzu, daha küçük yaşta iken sözlenirler. (36)
Kerem ile Aslı doğmadan beşik kertme sözlenirler. (41)

$T_{75.3.}$ Karşılık görmeyen sevginin şiirle ifade edilmesi

Kamber, Şemsinur'u sevdiğini şiirle ifade eder. (15)

Aşk hastalığına yakalanan Âdil Şah, derdini sazla babasına anlatır. (25)

Kamber, Arzu'nun sevgisine karşılık vermeyince; Arzu, sahte bileziği Kamber'in almasını sağlayarak ona sevgi konulu şiir söyler. (36)

Elif ile Mahmut, karşılıklı şiir söylerler. (34)

Asuman ile Zeycan, bâde içtikten sonra, sazla derdini anlatır. (37)

Resul, bâde içtikten sonra, şiir söylemeye başlar. (38)

Emrah, Şah Abbas'ın sarayında Selvi'nin resmini görünce, onu sevdiğini sazla söyler. (40)

Karacaoğlan, sevgilisine benzettiği kıza türkü söyler. (44)

Kozanoğlu derdini şiirle amcasına anlatır. (45)

Ali Şir ve Gül sevgilerini şiirle ifade ederler. (50)

$T_{102.}$ Kahraman geri döner ve ilk sevgilisiyle evlenir

Hüseyin, başkasıyla evlenmek üzere olan hanımını tekrar eşliğe kabul eder. (43)

$T_{130.}$ Evlenme Adetleri

Keloğlan ile Hasan Paşanın kız kardeşi, Perizat'ın nikâhını kıyarlar. (10)

Köroğlu, Hasan Paşanın nişanlısını, ayvaz için kaçırır. (10)

Köroğlu, Ken'an hükümdarından, kızı Mine Sultan'ı ister. (11)

Ken'an hükümdarı, Köroğlu'ndan kızının ağırlığınca altın ister. (11)

Ayvaz'ın düğününde, Dânâ Hanım ile Han Nigâr yenge olurlar. (11)

Köroğlu, Ayvaz'ın düğününe herkesi davet eder. (11)

Kiziroğlu, Afganistan hükümdarının, kızını ister. (13)

Hükümdar, hemen nikah kıyılmasını emreder. (13)

Adâlet Hanım, Şemsinûr için kardeşi Şakir Bey'e dünür olur. (15)

Dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olan kardeşler, çocuklarını birbirleriyle evlendirmeye söz verirler. (28)

Şah İsmail'i babası, elma atarak evlendirmek ister, fakat Şah İsmail bunu kabul etmez. (31)

Elif, saçından bir parça alıp Mahmut'a verir. (34)

Kamber'in babası görücü usulü ile evlenir. (36)

Şah Senem'in babası, kızının karşılığında, Garip'ten kırk kese altın ister. (38)

İmamlar, Helvacı Güzeli ile Mısır Padişahının kızının nikâhını kıyarlar. (55)

$T_{130.\ 1.}$ Dünür olma

Deli Murat, oğluna Şiraz Şahının kızını ister. (21)
Varaka'nın annesi, Gülşah'ı istemeye gider. (28)
Hünkar Bey, Türkmen Beyinin kızını oğluna ister. (30)
Kandehar Şahı, oğluna Gülizar'ı ister. (31)
Cafer Han, Zernişan için Hasan Paşaya dünür olur. (35)
Asuman, Zeycan'a dünür gönderir. (37)
Şah, Keşiş'in kızına dünür olur. (41)
Ali İzzet, dostu Mahmut Ağanın kızını oğluna ister. (43)
Arif Bey, Telli Senem'i babasından ister. (52)
Ebali Sinan, oğluna Mısır Padişahının kızını ister. (55)
Ferhat'ın babası, Reba Sultan'a dünür olur. (59)
Mecnûn'un babası, Leylâ'yı oğluna ister. (61)
Rüstem'in dedesi Dal, Kahraman-ı Katil'in torununu Rüstem'e ister. (63)
Razınihan, bir mektup yazarak, Hint Padişahından kızını ister. (66)

$T_{131.}$ Evlenme şartları

Şemsinûr'un babası, Âdil Şah'ı imtihan eder. (25)
Akkavak Kızı'nın yerini öğrenen Beyrek, onun yanına gider ve üç imtihanı da başarır. Bunlar:
a) Atın, kırk adım uzağa atlaması
b) Devin bahçesinden gülün getirilmesi
c) Yüzüğün içerisinden okun geçirilmesi. (29)
Zeycan, kendisini, şiirde mateden âşıkla evlenecektir. (37)
Selvi, Kara Vezir'in oğlu ile ile yedi yılda tamamlanacak bir halıyı dokuduktan sonra evlenecektir. (40)
Selvi, kendisi ile evlenecek olan Şah Abbas'a, "Selvi Bağları" isminde bir bağ dikmesini ve bu bağlar üzüm verdiği vakit kendisi ile evleneceğini söyler. (40)
Şirin'in, Ferhat'la evlenebilmesi için, Horasan dağlarından akıtılan suyun şehre getirilmesi istenir. (59)

$T_{135.}$ Düğün Merasimi

Köroğlu, Hasan Bey ve gelinini memleketine götürürken, Çırpıcı Çayırları'nda düğün yapar. (9)
Başvezir'in kızı, Lâtif Şah ile evlenir. (22)

$T_{136.\ 5.}$ Düğünde eğlenme

Şah İsmail, üç kızla kırk gün kırk gece düğün yaparak evlenir. (31)
Arzu'nun düğününde, kızlar eğlenirken Kamber'de kılık değiştirerek gelir Arzu'ya şiir okur. (35)
Emrah ile Selvi'nin düğünü Erciş'te yapılacaktır. (40)

T_{145}. Çok eşle evlenme

Beyrek, hem kral kızı ile, hem de Akkavak kızı ile evlenir. (14)
Şah İsmail; Gülizar, Gülperi ve Arap Üzengi ile evlenir. (31)
Emrah, önce Selvihan ile sonra da Selatin Peri ile evlenir. (40)
Mahmut Gazi, gittiği yerlerde, değişik tipte hanımlarla evlenir. (64)

T_{200}. Evlilik hayatı

Hasan Bey ile Telli Nigâr, birlikte kaçarlar. (9)

T_{376}. Dünür olma

İsfahan Şahı, Keşiş'e dünür olur. (41)

$T_{511.1}$. Elma yiyerek hamile kalma

Dervişin verdiği elmayı yiyen padişahın karısı hamile kalır. (20)
Pirin verdiği elmayı yiyen Şah ile vezirinin birer çocuğu olur. (22)
Turan Şah ve hanımı, pirin verdiği elmayı yedikten sonra, çocukları dünyaya gelir. (25)
Dervişin verdiği elmayı yiyen Âdil Şah'ın hanımı hamile kalır. (26)
Dervişin verdiği elmayı yiyen şahın karısının bir oğlu, kısrağın da bir yavrusu olur. (31)
Dervişin verdiği elma ile Nedim Şah ve vezirinin hanımı hamile kalır. (34)
Dervişin verdiği elmayı yiyen padişah ve vezirinin birer çocuğu olur. (36)
Bey ve kâhyası, dervişin verdiği elma ile çocuk sahibi olurlar. (37)
İhtiyarın verdiği elmayı yiyen şah ile arkadaşının çocukları olur. (41)
Dervişin verdiği elmayı yiyen padişah ile lalasının birer çocuğu olur. (42)

T_{526}. Duâ neticesinde hamile kalma

Ziyat Şah, İmam Rıza'nın kabrine giderek ve duâ eder, çocukları olur. (41)

Ali İzzet, "Gönül Bağı" isminde bir yer yaptırır. Burada yemek içmek bedavadır, gelenler duâ ederler ve Ali İzzet'in bir çocuğu olur. (43)

$T_{589.7.1}$. Hayvan ile çocuğun aynı anda doğumu

Padişahın oğlu ile kısrağın tayı, aynı anda dünyaya gelir. (31)

T_{596}. Çocuklara ad verme

Babasının ölümünden sonra Ruşen Ali, Köroğlu adını alır. (1)
Padişah, on dört yaşına gelen çocuğa ad vermek için meclisi toplar. (14)

Derviş, çocuğun adını Beyrek, atın adını Bengiboz koyar. (14)
Deli Murat'ın çocuğuna meclis tarafından "Eşref" adı verilir. (21)
Pir gelerek, şahın oğluna Lâtif Şah adını verir. (22)
Gülenaz'ın çocuğuna "Sevdakâr Şah" adı verilir. (24)
Yardımcı ihtiyar, çocuğa Âdil Şah adını verir. (25)
Derviş, Âdil Şah'ın oğluna "Melikşah" adını verir. (26)
Cameseb'in, padişahtan olan çocuğuna Nedim Şah adı verilir. (27)
Yeni doğan çocuklara Gülşah ve Varaka adları verilir. (28)
Derviş, şahın çocuğuna Şah İsmail adını verir. (31)
Yeni doğan çocuklara, Derdiyok ile Zülfüsiyah adları verilir. (33)
Çocuklar doğduktan sonra üç yaşına girdiğinde derviş gelerek onun adını Yaralı Mahmut koyar. (34)
Dervişin verdiği elmanın yenmesi neticesinde doğan çocuklara Arzu ve Kamber adları verilir. (36)
Yeni doğan çocuklardan, oğlana Asuman, kıza da Zeycan adı verilir. (37)
Senem'i bulmak için gurbete çıkan Resul'a "Garip" adı verilir. (38)
Yeni doğan çocuklardan; oğlana Ahmet Mirza, kıza da Sultan adı verilir. (41)
Padişah ile vezirinin yeni doğan çocuklarına Tahir ve Zühre adları verilir. (42)
Çocuğa, esmer olduğu için Karacaoğlan adı verilir. (44)
Toraman Bey, Arif Beye "Sürmeli Bey" adını verir. (52)
Uzun bir süreden sonra dünyaya gelen çocuğa, "Kays" adı verilir. (61)
Zümrüdü Anka, ormandan getirdiği çocuğa, Zaloğlu Rüstem adını verir. (63)
Rüstem'in oğluna Haydar adı verilir. (63)
Hazreti Hızır, Yakup Beyin çocuğuna, Razinihan adını vererek kaybolur. (66)

T..... Bâde içme

Şah İsmail, ava gittiğinde, bir çeşme başında uykuya dalar. Orada Pir elinde bâde içer. (31)
Ülfettin, pir elinden Güllühan aşkına bâde içer. (35)
Güllühan da, Ülfetin'in aşkına bâde içer. (35)
Resul, birincisi Allah; ikincisi üçler, yediler, kırklar; üçüncüsü de Şah Senem'in aşkına olmak üzere üç bâde içer. (38)
Namaz kıldıktan sonra mezarlıkta uykuya dalan Emrah, birincisi Allah; ikincisi, pirler, üçüncüsü de Selvihan'ın aşkına olmak üzere üç defa bâde içer. (40)

Aynı gün Selvi de Emrah aşkına bâde içer. (40)
Salatın Peri, Emrah'ın aşkına pir elinden üç bâde içer. (40)
Mirza, bir av esnasında, pir elinden bâde içer. (41)
Hazreti Hızır, Yusuf'un aşkına Züleyha'ya; Züleyha'nın aşkına da Yusuf'a üç bâde verir. (62)
Hazreti Hızır, rüyada Razinihan ve Mahifiruze'ye bâde içirir. (66)

U. HAYATIN TABİATI

(Hikâyelerimizde örneklerine rastlanamamıştır.)

V. DİN

V_0 - V_{99}. DİNÎ MERASİMLER
V_{100} - V_{199}. DİNÎ İNANÇLAR VE NESNELER
V_{200} - V_{299}. MUKADDES ŞAHISLAR
V_{300} - V_{399}. DİNÎ İNANIŞLAR
V_{400} - V_{499}. DİNÎ KUVVETLER
V_{500} - V_{599}. ÇEŞİTLİ DİNÎ MOTİFLER

V_{50}. Duâ

Telli Nigâr, Allah'a yalvararak, yardım gönderilmesini siter. (9)
İhtiyar, tayın; üç aylık yolu, üç günde alması için duâ eder. (15)
Salman Bey, duâ etmek için Gevher Hanımın mezarına gelir. (23)
Şah, çocuğunun olması için Allah'a duâ eder. (25)
Varaka, Allah'a duâ ederek, ruhunu teslim eder. (28)
Varaka, Gülşah'a kavuştuktan sonra, duâ eder ve ölür. (28)
Pir, Derdiyok'a duâ ederek, kızın babasına yardımcı olur. (33)
Arzu'nun duâsı ile Kamber'in kolu kırılır. (36)
Asuman, Zeycan'a kavuşabilmek için duâ eder. (37)
Gurbete çıkan Garip, arkasında duâ edilmesini söyler. (38)
Abdest alıp, mezarlıkta namaz kılan Emrah, sazı öğrenebilmesi için Allah'a duâ eder. (40)
Murat Suyu'na türkü söyleyen Kerem'in duâsı kabul olur. (41)
Kerem'in duâsı kabul olur, akan su akmaz ve rahatlıkla geçerler. (41)
Kerem, kendi aşkının üçte birini de Aslı'ya vermesi için Allah'a duâ eder. (41)
Tahir, Zühre'ye kavuşmak için Allah'a duâ eder. (42)
Tahir, Allah'a canını alması için duâ eder. (42)

Zühre'de duâ ederek ruhunu teslim eder. (42)
Bağdat Padişahının âşık olduğu kızı, Ebulharis duâ ile bir anda yanına getirir. (55)
Ebali Sinan, duâ okuyarak padişahın kızını evine götürür. (55)
Ebulharis'in duâsı ile kardeşi uzaklara gönderilir. (55)
Davut (a.s.)'ın yardım ettiği kadının duâsı üzerine, batmak üzere olan bir gemi kurtulur. (58)
Ferhat, abdest alıp Allah'a duâ eder. (59)
Horasan'dan su getirmek isteyen Ferhat'a şehir halkı duâ eder. (59)
Hazreti Ali çocuklarına kavuştuğu için Allah'a duâ eder, şükreder. (60)
Mecnûn, Kâbe'de derdinin artması için duâ eder. (61)
Züleyha, Yusuf'un kendisini alması için, Allah'a duâ eder. (62)
Yusuf ile Züleyha'nın duâları neticesinde, Katil Mısır yerine Ken'an eline gelir. (62)
Vefa, altınları bitirdiği vakit Allah'a duâ eder. (65)

(T) V_{56}. Namaz

Gamsız Şah ile veziri yolda abdest alıp namaz kılarlar. (22)
Nedim Şah, ziyarete gittiğinde, iki rekat namaz kılar. (27)
Gülşah ile evlenen Varaka, iki rekat namaz kıldıktan sonra ruhunu teslim eder. (28)
Derdiyok, namaz kılarak, uykuya dalar, rüya görür. (33)
Asuman, cadı karısının olduğu yerde, namaza gider. (37)
Asuman, iki rekat namaz kılarak Zeycan ile atışır. (37)
Babasından dayak yiyen Emrah, abdest alıp, bir mezarlıkta iki rekat namaz kılar. (40)
Yatsı namazından sonra Hazreti Hızır, Tahir'in odasına girer. (42)
Razinihan, Yasin-i Şerif okuyarak yatar. (66)

(T) $V_{58.6}$. Abdest alma

Padişah veziri, yolda abdest alıp namaz kılar. (22)
Asuman, cadı karısı ile Zeycan'ın olduğu yerde abdest alır. (37)
Sazın telini kırdıktan sonra babasından dayak yiyen Ahmet gidip bir çeşmede abdest alır. (40)
Ferhat, abdest alıp, Allah'a duâ eder. (59)

V_{60}. Cenaze merasimleri

Arzu ile Kamber, birlikte ölünce, ikisini aynı mezara defnederler. (40)

V_{110}. İbâdet yeri

Hazreti Ali, Kan Kalesini aldıktan sonra kiliseleri yıkar ve cami yapar. (60)

$V_{112.2}$. Cami

Cami, namaz kılınan yerdir. (60)

V_{200}. Dinî yardımcılar

Allah, Telli Nigâr'ın yalvarmasından sonra, Hızır İlyas'ı gönderir. (9)

Hazreti Süleyman dinin yayılması için çalışır. (58)

Davutoğlu Süleyman peygamberdir. (58)

Azrail, Arap kıyafetindedir. (58)

Azrail, Hazreti Süleyman ile lalasının karşısına, Arap kılığında gelir. (58)

Karalar Beyinin bir papazı vardır, ondan akıl alır. (60)

Ken'an elinin peygamberi, Hazreti Yakup'tur. (62)

Azrail, Allah'ın yardımıyla Yusuf'un ölmediğini Hazreti Yakup'a anlatır. (62)

(T) V_{206}. Hazreti Hızır

Hazreti Hızır, bey ve kâhyasına nar vererek, onların çocuklarının olmasını sağlar. (37)

(T) $V_{206.1}$. Derviş

Dağıstan'da iki derviş karşılaşır. (6)

Köroğlu'nun "derife" kolu, bir dervişe bakmakla görevlidir. (12)

Derviş, Ayvaz'ın yanağında bir turna telinin eksik olduğunu söyler. (12)

Köroğlu kırklara karışır. (19)

Evinden ayrılan, Hüseyin, Abdulkadir Geylani'nin türbesinde bir müddet kalır. (43)

Ali Şir, başından geçenleri, bir dervişe anlatır. (50)

Bir derviş, Hatem-i Taî'den sadaka siter, fakat hile ile yüz lira yerine üç yüz lira alır. (53)

Padişah, kaybolan kızı hoca ve dervişe sorar. (55)

(T) V_{207}. İmam

İmamlar, helvacı güzeli ile padişah kızına nikah kıyarlar. (55)

V_{300}. Dinî inanışlar

Köroğlu, bir derviş kılığına girerek, bir cami avlusunda muska yazar. (6)

(T) V_{302}. Dinî inanışlar (Sünnet merasimi)

Han Nigâr, oğlu Hasan'ı yedi yaşında sünnet ettirir. (6)
Halk, sünnet merasimi için, Hurşit Şah'ın huzuruna gelir. (20)
Lâtif Şah, sünnet olduktan sonra, okula gider. (22)

(T) V_{308}. Kur'an-ı Kerim okuma

Salman Bey, Gevher Hanımın mezarında Kur'an okur. (23)

V_{532}. Mekke'ye giderek hacı olma

Hoca Behram, yerine oğlunu bırakarak, Hicaz'a gider. (36)
Ali Şir, Kâbe'ye giderek hacı olur. (50)
Mecnûn'u babası iyileşmesi için, Hicaz'a götürür. (61)
V..... Ezan okuma
Müezzin, caminin minaresine çıkıp ezan okur. (53)
V..... Hak dinine davet
Yusuf, Züleyha ve halkını, Hak dinine davet eder. (62)

W. KARAKTER ÖZELLİKLERİ

(Diğer motif grupları içerisinde ele alındığından burada tekrar verilmemiştir)

X. MİZAH

(Hikâyelerimizde örneklerine rastlanamamıştır)

Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GRUPLARI

Z_0 - Z_{99}. FORMÜLLER
Z_{100} - Z_{199}. SEMBOLİZM
Z_{200} - Z_{299}. KAHRAMANLAR
Z_{300} - Z_{399}. EŞSİZ İSTİSNALAR

Z_{71}. Formilistik sayılar

2 kardeş öldükten sonra çocukları yetim kalır. (57)

$Z_{71.1}$. Formilistik sayı: 3

Kervancıbaşı, Köroğlu'na 3 gün misafir olur. (6)
Han Nigâr'ın 3 kardeşi vardır. (6)
Köroğlu, Hasan Beye darda kaldığı vakit birbirine sürtmesi için 3 kıl verir. (9)

Köse Kenan'a, düğün hediyesi olarak 3 sürü verilir. (11)
Koçaklar Bağdat'a 3 saat mesafelik bir yerde, köylülere, turnaların yerini sorarlar. (12)
7 koçağın ayrılmasına 3 gün kala, Köroğlu Bağdat'a gelir. (12)
Köroğlu ve koçaklarının, İran topraklarına 3 günlük yolları kalınca, Karapapaklar, bunların gelişini baş vezire bildirirler. (12)
Derviş kılığında, İran'a gelen Köroğlu, 3 gün için şehrin etrafını dolaşır. (13)
Köroğlu, Garcistan Şahı'na, Türkmen Beyi olduğunu ve 12 ayın 3 ayını dertlerine derman aramakla geçirdiklerini söyler. (13)
Paşaoğlu, savaşın ikinci günü 3 yara alır. (13)
Koca Bey, Ardahan Yaylalarında, Köroğlu'na 3 gün 3 gece ziyafet verir. (13)
İhtiyar, çelimsiz taya duâ ederek, 3 aylık yolu 3 günde almasını söyler. (15)
Kamber, bir müddet gittikten sonra, 3 kişiye rastlar. (15)
Âşık Cünûn 3 aylığına İran'a gider. (16)
Âşık Gürûnî'nin 3 oğlu vardır. (16)
Köroğlu, Âşık Gürûnî'ye 3 karısının olduğunu söyler. (16)
Âşık Gürûnî, Köroğlu'nun yanında 3 gün kalır. (16)
Bolu Beyi, Köroğlu'na 3 kere ateş eder. Fakat isabet ettiremez. (18)
Bıyıklı Yusuf (Lezgi Ahmet), Köroğlu'nu 3. pınarda bulur. (18)
Köroğlu'nu aramaya çıkan, Bıyıklı Yusuf Bey, yemek yiyen 3 kişiye rastlar. (19)
Şahın yanından kaçan Mehmed Bey ve arkadaşları, 3 yol ayrımına gelirler. (19)
Kirmanşah, üçler, yediler, kırklar adına bâde içer. (20)
Kirmanşah 3 defa bâde içer. (20)
Salman Bey ve Turnatel Hanım 3 defa bâde içer. (23)
Çocuk, 3 yaşına gelince adı konulur. (24)
Gülenaz Sultan, 3 arkadaşı kaçırır. (24)
Âdil Şah'a, rüyasında 3 bâde verilir. (25)
Pir, Varaka'nın sırtını 3 defa sıvazlar. (28)
Meclis, 3 gece, çocuğa isim vermek maksadıyla toplanır. (29)
Karahan'ın imtihanına gelen Hurşit 3 imtihanı da başarır. (30)
Hurşit, Mahımihri'nin peşinden 3 gün gittikten sonra, 2 yol ile karşılaşır. (30)
Gülperi'nin 7 kardeşinden 3'ü şehit olmuştur. (31)
Şah İsmail, 3 kız ile de evlenecektir. (31)

Ali Ağa, 3 ay sonra çocuklara dükkân açar. (33)
Yaralı Mahmut'un doğumunun 3. yılında derviş gelir ve ad verir. (34)
Arzu'nun evlendiği adam 3 kardeştir. (36)
Resul'a dervişler 3 bâde içirirler. (38)
Garip, ailesinden 3 şey ister. (38)
3 kadın, Garip'e hediyeler gönderir. (38)
Resul'un içtiği ikinci bâde, üçler, yediler, kırklar aşkınadır. (38)
"Pir-i muhterem" Emrah'a 3 bâde verir. (40)
Yakup Han, 3 ay için izin alır. (40)
Emrah ile babası, 3 gün Halep'te kaldıktan sonra giderler. (40)
Salatın Peri'ye pir dede 3 bâde verir. (40)
Keşiş, İsfahan'dan 3 günlük mesafeye göç eder. (41)
Gül'ün Ali Şir'e 3 vasiyeti vardır. (50)
Kudret mağarası, yılda 3 saat açık kalır. (55)
Vezir, ıssız bir yerde 3 yıl çile çeker. (55)
Kuş, 3 defa da Gündeşlioğlu'nun başına konar. (56)
İlbeylioğlu 3 günlük evli iken karısını bırakarak İstanbul'a gider. (57)
Ferhat, duâ edince yanına, üçler, yediler, kırklar gelir. (59)
Pirler, Ferhat'ın sırtını 3 defa sıvazlar. (59)
Bir dağa konan 3 kadını çoban ağırlar. (59)
Mücahitleri Kan Kalesinde 3 kişi karşılar. (60)
Mecnûn, elbiseleri karşılığında 3 ceylan ile bir gelini serbest bırakır. (61)
Kral seçimi için, 3 defa kuş uçurulur. (62)
Yusuf ile Züleyha, Hazreti Hızır'ın elinden 3'er bâde içerler. (62)
Yusuf ile Züleyha, evliliklerinden 3 gün sonra, rüyasında Hazreti Hızır'ı görürler. (62)
3 kardeş, 3 defa Yusuf'un yanına buğday almaya gelirler. (62)
Kahraman-ı Katil'in 3 oğlu vardır. (63)
Kaygusuz Şah'ın 3 oğlu vardır. (65)
Hazinede 3 küp vardır. (65)

$Z_{71.1.0.2.}$ Formilistik sayılar: 300 (3 ve katları)

Derviş, hile ile 100 lira yerine 300 lira alır. (53)
Karınca Basmaz Efendi ile yanındaki 300 kişi öldürülür. (53)

$Z_{71.4.}$ Formilistik sayı: 6

Ken'an hükümdarı, kızının ceyizini hazırlamak için 6 ay müsaade ister. (15)
Hüseyin gurbette 6 yıl kalır. (43)

Hıfzı, Van'da 6 yıl kalır. (46)
Zaloğlu Rüstem, 6 ayaklı aygırlarla dolaşır. (63)

$Z_{71.5}$. Formilistik sayı: 7

Han Nigâr, Köroğlu'nu 7 yıl bekler. (6)
Nigâr, oğlu Hasan'ı 7 yaşında sünnet ettirir. (6)
Köroğlu 7 gün Dağıstan'da kalır. (6)
Köroğlu, Dağıstan'da bıraktığı Nigâr'ı, 7 yıl görmez. (6)
Bahçivan, 7 tülbent alarak, bunları Telli Nigâr'ın kardeşlerine verir. (9)
Keloğlan, İmrahorlara 7 yıllık, sert rakıdan verir. (10)
Derviş kılığına giren Köroğlu, Hasan Paşa'ya, Kırat'ın 7 cini olduğunu söyler. (10)
Köse Kenanla, Dânâ Hanıma 7 gün 7 gece düğün yapılır. (11)
Köroğlu kendi koçaklarından 7 kişiyi, Bağdat'daki "turna teli"ni getirmesi için gönderir. (12)
Köroğlu, Bağdat'a gidecek koçakları için 7 bal şerbeti yapar. (12)
Paşaoğlu, Şah Abbas'ın adamları ile savaşa giren 7 yiğit, 7 gün savaşır. (12)
Köroğlu, derviş kılığına girerek, Bağdat'ta 7 gün dolaşır. (12)
Yakup Han, Bağdat'ı 7 kat Karapapakla çevirir. (12)
Köroğlu, 7 yaşındaki Esebali'yi kaçırır. (13)
Köroğlu'nun koçakları ile Kanlı Arap'ın askerleri 7 gün 7 gece savaşırlar. (13)
Köroğlu, 7 yaşındaki Edebali'yi kaçırır. (14)
Şahin Bey'in 7 oğlu vardır. (15)
Köroğlu'nu sevmeyenler, onu 7'de bir bac aldığını söyleyerek padişaha şikâyet ederler. (18)
Kirmanşah, üçler, yediler, kırklar aşkına bâde içer. (20)
Gamsız Şah, lalasına, 7 gün içinde, oğlunun derdine derman bulmasını söyler. (22)
Gülperi'nin 7 kardeşi devlere karşı savaşmaktadır. (31)
Asuman, Magrip Şahı'na 7 yıl saz çalar. (37)
Resul'un içtiği ikinci bâde üçler, yediler, kırklar aşkınadır. (38)
Senem, Garip'i 7 yıl bekleyecektir. (38)
Şah Abbas, sıkıntısını gidermek için, 7 başlı ejderha masalını dinler. (40)
7 yılın sonunda "Selvi Bağları" üzüm verir. (40)
Selvi'nin dokuyacağı halı, 7 yılda tamamlanacaktır. (40)
Tahir, 7 yıl Mardin'de hapis yatar. (42)
Kahraman, 7 yıllığına gurbete çıkar. (47)

Müezzin, kuş tarafından götürüldüğü şehirlerde 7 yıl kalır. (53)
Cevher-Füruş, sarraf dükkânını açtıktan sonra, tozları üfleyerek 7 düşmanını öldürür. (53)
Ebulharis, 7 günde bir hamam inşa eder. (55)
Ebali Sinan'ın kerametini 7 vezir dener. (55)
Kays, 7 yaşına gelince hocaya verilir. (61)
Zümrüdü Anka, ormanda bulduğu çocuğa 7 yıl bakar. (63)
Zümrüdü Anka, Zaloğlu Rüstem'i 7 derya adasına bırakır. (63)
Vefa, Banu'yu görünce 7 defa bayılır ve ayılır. (65)

$Z_{71.5.0.1.}$ Formilistik sayı: 7 ve katları

Belkıs'ın sarayının etrafına 70 nöbetçi diktirilir. (54)

Kahraman-ı Katil, 700 yaşına bastığında, çocuklarına Zaloğlu Rüstem'in varlığından bahseder. (63)

$Z_{71.6.}$ Formilistik sayı: 9 (99, 900, 999, 999, vb.)

Kiziroğlu Mustafa Beyin 909 atlısı vardır. (12)
Elmayı yiyen padişah ve vezirinin 9 ay sonra çocukları olur. (42)
9 ay sonra, Rüstem'in bir oğlu olur. (63)

$Z_{71.12.}$ Formilistik sayı: 40

Reyhan Arap 40'da bir bac alır. (3)
Köroğlu, Hasan Beye 40. odayı açmamasını tembihler. (6)
Köroğlu, gittiği yerden, 40. gün dönecektir. (6)
Hasan Bey, zorla 40. odaya girer. (9)
Abdurrahman Bey, Aşkarı kardeşinden 40 günlüğüne ister. (9)
Köroğlu, Kırat'ın yanında 40 gün kalabilmek için izin ister. (10)
Dânâ Hanımın 40 oğlan kardeşi vardır. (11)
Köroğlu, para toplamak için 40 haramîlerin olduğu yere gider. (12)
Sultan Murad, Köroğlu'na 40'ta bir bac alması için ferman verir. (14)
Şemsinûr'un yanında 40 cariye vardır. (15)
Kamber, 40 arkadaşı ile harami başına uğrar. (15)
Âşık Cünûn 40 haramilerin saldırısına uğrar. (16)
Köroğlu, halktan, 40'ta bir bac almaktadır. (18)
Bıyıklı Yusuf (Lezgi Ahmet) Köroğlu'nu 40'larla yemek yediğini görür. (18)
Bıyıklı Yusuf Bey, yemek yiyen 40 kişilik bir ekibe rastlar. (19)
Bıyıklı Yusuf, Köroğlu'nun 40'lara karıştığını söyler. (19)
Kirmanşah, üçler, yediler, kırklar aşkına bâde içer. (20)

Mehriban Sultan'ın yanında 40 cariye vardır. (22)
Mehriban Sultan ile Lâtif Şah'ın 40 gün 40 gece düğünleri olur. (22)
Lâtif Şah, Esmer Sultan ile de 40 gün 40 gece düğün yapıp evlenir. (22)
Âdil Şah, rüyasında 40 yeşil cübbeli pir görür. (25)
Annesi Melikşah'ı 40 haramîlerin bulunduğu yere gönderir. (26)
Padişah tarafından zorla kaçırılan kız, 40 gün konuşmaz. (27)
Varaka, amcasının istediği çeyizi bulmak için, iki defa 40'ar gün müsaade ister. (28)
Evlilik imtihanında, Beyrek atını 40 adım ileriye atlatacaktır. (29)
Beyrek, 40. yiğit olarak savaşa gider. (29)
Hurşit ve arkadaşları 39. gün, çobanı bulurlar. (30)
Mahımihri, çobana o yerde 40 gün kalmasını tenbihler. (30)
Hünkar Beyin oğlu büyüyünce, sıkıntı çekmemesi için, yanına 40 yiğit verir. (30)
Hurşit'in kaçırdığı Mahımihri'yi, 40 haramîler kaçırır. (30)
Şah İsmail, 40'lar elinden bâde içer. (31)
Şah İsmail ile 3 kızın 40 gün 40 gece düğünü yapılır. (31)
Mahbub ile Mahmut'a 40 gün 40 gece düğün yapılır. (32)
Mahmut, av esnasında girdiği mağaranın kapısında 40 aksakallı ihtiyar ile karşılaşır. (34)
Arzu ile Kamber, öldükten sonra, mezardan güvercin şeklinde çıkarak 40'lara karışır. (35)
Asuman ile Zeycan'a 40 peri tarafından bâde verilir. (37)
Resul ikinci bâdeyi üçler, yediler, kırklar aşkına içer. (38)
Şahoğlu Şah Abbas'ın 40 âşığı vardır. (40)
Kerem, 40 kızın içinden sadece Aslı'ya bakar. (41)
Kerem, Aslı'nın peşinden giderken, yolda 40 haramîlerle karşılaşır. (41)
Ali İzzet'in oğlu ile, ağanın kızının 40 gün 40 gece düğünü olur. (43)
Sümmani, 40 günde saz çalmayı öğrenir. (47)
Kahraman ile Elmas, 40 gün 40 gece düğün yapar. (47)
Gül, içtiği zehir sebebiyle 40 gün sonra ölecektir. (50)
Bir peri kızı ile yaşayan şehzade, 40 gün, korkusundan uyuyamamaktadır. (53)
Kız padişahının, Karınca Basmaz Efendi ve arkadaşlarını öldürmesinden sonra orada 40 yıl geçmiştir. (53)
Belkıs, Süleyman'a 40 deve yükü altın gönderir. (54)

Ebali Sinan, hasta oğlunu 40 günde iyileştirir. (55)

Ali Godulu çevresine 40 yiğit toplar. (57)

Davut'un 40 oğlu vardır. (58)

Belkıs'ın akıldaneleri Hazreti Süleyman'a 40 deve yükü altın gönderir. (58)

Ferhat'ın duâsı bitince, yanına üçler, yediler, kırklar gelir. (59)

40 günlük mesafede Kan Kalesi vardır. (60)

Yusuf, 40 gün babasını ağırlar, 41. gün Züleyha'yı da alarak Kenan iline gider. (62)

(T) $Z_{71.12.0.1}$ 40 gün 40 gece düğün

Köroğlu, Kamber ile Şemsinur'a tekrar 40 gün 40 gece düğün yapar. (15)

Köroğlu ile Telli Nigâr'a 40 gün 40 gece düğün yapılır. (16)

Köroğlu, Nergis ile Âşık Gürûnî'ye 40 gün 40 gece düğün yapar. (16)

Mahperi ile Kirmanşah'ın 40 gün, 40 gece düğünü yapılır. (20)

Deli Murat, oğlu ile Zühre'nin 40 gün 40 gece düğünü yapılır. (21)

Salman Bey ile Gevher Hanıma, 40 gün 40 gece düğünü yapılır. (23)

Salman Bey ile Turnatel Hanımın 40 gün 40 gece düğünü yapılır. (23)

Gülşah'a 40 gün 40 gece düğün yapılır. (24)

Gülenaz ile Sevdakâr'a 40 gün 40 gece düğün yapılır. (24)

Âdil Şah ile Şemsinûr'a 40 gün 40 gece düğün yapılır. (25)

Melikşah ile Güllühan, kayınbiraderi ile de Çeşminaz evlenerek 40 gün 40 gece düğün yaparlar. (26)

İki sevgiliye, 40 gün 40 gece düğün yapılır. (27)

Ülfetin ile Güllühan'a 40 gün 40 gece düğün yapılır. (35)

Rüstem Şah'ın küçük kızı ile Kamber'in 40 gün 40 gece düğünü yapılır. (36)

Asuman ile Zeycan'a 40 gün 40 gece düğün yapılır. (37)

Âşık Garip ile Şah Senem'in 40 gün 40 gece düğünleri yapılır. (38)

İlbeylioğlu ile Gündeşli kızına 13 yıl sonra tekrar 40 gün 40 gece düğün yapılarak ikinci defa murada erdirilirler. (57)

$Z_{71.16.}$ Formilistik sayılar: 1999. (Çeşitleri)

Köroğlu, 1999 koçakla Kenan Eli'ne gider. (15)

Z_{80}. Formilistik şiir

İlbeylioğlu ve Gündeşli kızı sevgilerini şiirle saz eşliğinde söylerler. (57)

(T) Z_{101}. Ölüm sembolü kanlı gömlek

Keloğlan, kanlı gömleği Garip'in annesine göstererek onun öldüğünü söyler. (38)

Dört hain kardeş, Yusuf'u kuyuya attıktan sonra Hazreti Yakup'un yanına gelerek Yusuf'un öldüğünü söylerler. (62)

Z_{140}. Sembolik renkler

İlbeylioğlu'nun uzun süre kaybolması üzerine Gündeşli kızı karalara bürünür. (57)

SONUÇ

Halk hikâyeleri üzerinde yapılan bu çalışmanın amacı, Ön Söz'de de belirtildiği gibi bu konudaki eksikliklere işaret etmek, eldeki malzemeleri, sahadaki diğer araştırıcıların hizmetine sunmaktır.

Üzerinde durduğumuz halk hikâyeleri özetlerinde çalışma alanı Anadolu ile sınırlandırılmıştır. Başta Azerbaycan olmak üzere, Balkanlar ve diğer Türk Cumhuriyetlerindeki metinler buraya dahil edilmemiştir. Zamanla metinlerin hazırlanmasıyla, bu geniş coğrafya, o bölgeden bilim adamlarının katılımıyla daha da gelişecek ve güçlenecektir. Biz bu çalışmayla, Anadolu'da çok bilinen hikâyelerin özetlerini ve motiflerini vererek, araştırıcıların dikkatini bu noktaya çekmek istedik. Kısacası biz gelecekte, ***Typen türkischer Volksmärchen, The Types of the Folktale*** gibi bir eserin temelini atmaya çalıştık. Eğer bu bir yenilik olarak kabul edilirse, işte ilk harcı ve tuğlayı koyduk. Bundan sonra yeni harçlar, yeni tuğlalar ilâve edilecek, biz de bunları gördükçe mutlu olacağız.

Özetler verilirken bir kaynağa bağlı kalınmıştır. Farklılıkların belirtilmesi en büyük arzumuzdur. Ancak bir hikâyenin bazen yazılı ve sözlü kaynaklarda yüzden fazla varyantı tespit edilmiştir. Bunların hepsini bir insanın tamamlayabilmesinin zorluğunu da kabul etmemiz gerekir. Yine metinlerin varyantlarının bibliyografyasının da verilmesi iyi olacaktı. Ancak, varyantlarımızın binlerle ifade edilmesi de şimdilik bu bölümün eksikliği olarak kaldı. Ancak elimizde binlerce fişin olduğunu da bilhassa belirtmek isteriz.

Metin özetlerinin büyük çoğunluğu sözlü kaynaklardaki derlemelerdir. Bunun yanında, yazılı kaynaklardan eserler de, bu bölümde değerlendirilmiştir. Kısacası, hem yazılı hem de sözlü kaynaklar birlikte ele alınmıştır. Ulaşamadığımız kaynakların olduğu da muhakkaktır. Yakın gelecekte onlara ulaşmak, bir araya getirmek de en büyük arzumuzdur.

Metin özetlerinin verilişinin bir başka sebebi de bu sahadaki metinlere ulaşmanın zorluğundandır. Bugün pek çok kütüphanede bulunan bu eserlerin tamamına ulaşmak, madden ve manen çok zordur. Biz bu güçlüğü bildiğimiz için Türk okuyucusuna hiç olmazsa özetleri vererek, insanların bu konudaki düşüncelerini açık tutmaya gayret ettik. Bu özetler sayesinde çok kısa zamanda metinlerin hülasası okuyucunun hizmetine sunulmuştur. Kanaatimizce, bu çalışmada en büyük yenilik binlerce sayfa metnin özetinin

verilmiş olmasıdır. Böylece yıllarca okunarak elde edilebilecek bilgiler çok daha kısa süre içerisinde okuyucuya ulaştırılacaktır.

Halk hikâyelerinde, bu kadar geniş hacimli motif çalışması ilk defa bu araştırmada verilmiştir. Daha önce *Tahir ile Zühre, Yaralı Mahmut, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Şah İsmail* gibi hikâyelere tatbik edilen motif çalışması, orada bir hikâyede ve mukayeseli olarak verilmiştir. Biz ise yetmiş hikâyede tespit ettiğimiz motifleri, birarada verdik. Masal, efsane, halk hikâyesi gibi türler üzerinde çalışanların yakından bildiği gibi, *Motif Index*, masallara bağlı kalınarak hazırlanmıştır. Binlerce sayfa metnin okunmasıyla, ortaya çıkan *Index*'te, halk hikâyeleri doğrudan değerlendirilmemiştir. Bu sebepten çalışmamızda A (*Mitolojik Motifler*), U (*Hayatın Tabiatı*), X (*Mizah*), W (*Karakter Özellikleri*) motiflerine rastlanmamıştır. Bunu normal karşılıyoruz. Çünkü, mitoloji, mitler ve destanları; mizah, fıkraları konu almaktadır. Hayatın tabiatı ve karakter özellikleri motifleri ise diğer motif gruplarının içerisinde değerlendirilmiştir.

Türkiye'de ilk defa *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar* adlı eserde ele alınan motif çalışması, yirmi yılı geçgin bir süredir Türk araştırıcısının ilgisini çekmektedir. Bu devredeki çalışmalar da gösteriyor ki, bu araştırmalarda çok sayıda yeni motif tespit edilmiştir. Biz bunu doktora tezimizde ve değişik makalelerimizde değerlendirmiş ve yeni tespit edilen motifleri (T) (Türklere ait) kısaltmasıyla vermiştik. Bu çalışmamızda da bu türden çok sayıda motif aynı metodla verilmiştir. Kanaatimizce çalışmanın orjinalitesini arttıran bir başka husus da bu olmalıdır.

Yirminin üzerinde motif grubundan T (*Evlilik*) ve Z (*Çeşitli motif grupları*), motif bolluğu bakımından ilk sırayı almaktadır. Bunu normal karşılıyoruz. Çünkü halk hikâyeleri büyük ölçüde "*evlilik*" motifi üzerine kurulmuştur. Daha çok, sayı formellerinin yer aldığı "*Çeşitli Motif Grupları", halk hikâyelerindeki sayıların fonksiyonunu göstermesi bakımından önemlidir.* J (*Akıllılar ve Aptallar*) motif grubu ise en az olanıdır. Bunu da normal karşılıyoruz. Çünkü bu motif grubu da daha çok fıkralarla ilgilidir.

Bu çalışma ile bir motif şablonu ortaya konulmuştur. Her yeni metin ve her yeni varyanttaki motiflerle, bu şablon büyüyecek ve gelecekteki hayalimiz bir gün gerçek olacaktır. Çalışmanın özetler kısımı da bu sahadaki araştırmacılara elbette bir kolaylık sağlayacaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu metinlerin varyantlarının belirtilmesi, farklılıkların ortaya konulması bu araştırmayı daha da büyütecektir. Temennimiz bu işe sahip olmak isteyen ekibin ortaya çıkmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA

ABBASOV, İsrafil, (1987), "Ermeni Elifbası ile Yazıya Alınmış (Toplanmış) Azerbaycan Dastanları ve Dastan Şe'rleri", *Azerbaycan Şifahi Halg Edebîyyatına Dair Tetgigler VII*, Bakü.

AÇA, Mehmet (1998), *Kozı Körpeş-Bayan Sulu Dastanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

AÇA, Mehmet (2002), *Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği*, Konya.

AHMET MİTHAT (1975), *Denizci Hasan (Hasan Mellah)*, (Sadeleştiren: Kenan Akyüz), İstanbul.

AHUNDOV, Ehliman (1968), *Azerbaycan Folkloru Antologiyası*, Bakı.

AHUNDOV, Ehliman (1980), *Azerbaycan Halg Dastanları*, Bakı.

AKAY, Hülya (1973), *Sivas'ta Halk Hikâyeleri*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

AKDAĞ, Mustafa (1999), *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Ankara.

AKKAŞ, Saffet (2000), *Derdiyok ile Zülfisiyah Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Niğde Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

[AKKAYA], Şükrü (1934), *Orta Anadolu'da Bir Dolaşma*, Ankara..

AKTAŞ, Yakup (1996), *Göroğlu Türkmen Gehrımançılık Eposu (Köroğlu Destanı)*, Sakarya Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ALPTEKİN, Ali Berat (1982), *Taşeli Plâtosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

ALPTEKİN, Ali Berat (1982), "Elif ile Yaralı Mahmut Hikâyesi", *Türk Folkoloru Araştırmaları* (27): 179-205.

ALPTEKİN, Ali Berat (1983a), "Türk Üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk Hikâyeleri Bibliyografyası", *Türk Dünyası Araştırmaları*, (23): 207-228.

ALPTEKİN, Ali Berat (1983b), "Meddah Behçet Mahir'in Hikâyelerindeki Atasözleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, (27): 179-205.

ALPTEKİN, Ali Berat (1984), "Azerbaycan Halk Hikâyeleri", *Türk Folkloru*, 5 (54): 9-13.

ALPTEKİN, Ali Berat (1985), "Âşıkların Hayatı Etrafında Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi İstanbul 23-28 Eylül 1985, Tebliğler, II. Türk Edebiyatı, Cilt I*, İstanbul.

ALPTEKİN, Ali Berat (1987) "Halk Hikâyelerinde Diğer Türlerden (Halk Şiiri – Bilmece – Deyim – Atasözü – Duâ – Bedduâ – Masal – Efsane – Fıkra) İstifade Edilebilir mi?", *III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, 7-9 Mayıs 1987*, Eskişehir.

ALPTEKİN, Ali Berat (1991), "Azerbaycan Halk Hikâyelerinin Efsaneleşmiş Şekilleri Var mıdır?", *Erciyes,* 14(165): 9-11. 12

ALPTEKİN, Ali Berat (1992), "Çukurova Bölgesinde Halk Hikâyesi Kahramanlarına ve Âşıklara Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler", *İçel Kültürü,* 6 (20): 4-6.

ALPTEKİN, Ali Berat (1993), "Dede Korkut Hikâyeleri ile Halk Hikâyelerinin Münasebetleri", *Türk Kültürü Araştırmaları / Prof. Dr. Şükrü Elçin Armağanı,* Ankara.

ALPTEKİN, Ali Berat (1995), "Sevgi Konulu Azerbaycan Halk Hikâyeleri", *Tuncer Gülensoy Armağanı,* Kayseri.

ALPTEKİN, Ali Berat (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı,* Ankara.

ALPTEKİN, Ali Berat (1999), *Hikâye Araştırmaları: 1 Kirmanşah Hikâyesi,* Ankara.

ALTAY-BAATIRLAR, 2. C., (1959), Gorno-Altaysk.

ALTINKAYANAK, Erdoğan (1993), *Halk Hikâyeleri (Metin-Tahlil),* Erciyes Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ALTINKAYNAK, Erdoğan (1999), *Sosgertli Âşık Mehmet Hicrani'nin Hikâyeleri,* Giresun.

ANADOL, Cemal (1997), *Koçyiğit Köroğlu,* İstanbul.

ARASLI, Altan (1986), *Azerbaycan Halk Hikâyeleri,* Ankara.

ASLAN, Ensar (1975/1992), *Çıldırlı Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-metin-sözlük),* Ankara / Diyarbakır.

ASLAN, Ensar (1990), *Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme,* Diyarbakır.

ARSLAN, Mustafa (1997), *Köroğlu Destanı'nın Türkmen Versiyonu Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme,* Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÂŞIK GARİP, (1930), İstanbul.

ATALAY, Besim (1930), *Âşık Kerem,* İstanbul..

AYHAN, Erdoğan (1973), *Muratbağı Köyü (Horasan) Halk Hikâyeleri ve Masalları,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

Azerbaycan Dastanları I (1965), Bakı.

Azerbaycan Dastanları II (1966), Bakı.

Azerbaycan Dastanları III (1967), Bakı.

Azerbaycan Dastanları IV (1969), Bakı.

Azerbaycan Dastanları V (1972), Bakı.

Azerbaycan Edebiyyatı İncileri/Dastanlar (1987) Bakı.

Azerbaycan Halg Dastanları (1981), Bakı.

Azerbaycan Mehebbet Dastanları (1979), Bakı.

AYTAÇ (ERCİŞ), Pakize (1997), *Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme,* Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doçentlik Takdim Tezi.

BALBAY, Şaban (1973), *Konya Ereğlisi Halk Hikâyeleri,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

BALİ, Muhan (1973), *Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi / Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi,* Ankara.

BALİ, Muhan (1982), *Halk Edebiyatında Nesir,* Erzurum.

BAŞDAŞ, Cahit (1996), *Göroğlu Türkmen Halk Eposu,* İnönü Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

BAŞGÖZ, İlhan (1949), *Biyografik Halk Hikâyeleri,* Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

BAŞGÖZ, İlhan (1967), "Dream Motif in Turkish Folk Stories and Shamanistic Initiation", *Asian Folklore Studies,* (16-1): 1-18.

BAŞGÖZ, İlhan (1986), *Folklor Yazıları,* İstanbul.

Başkort Ezebiyeti Tarıhı I: (1990), Öfö.

Başkort Tilinin Hüzliği I, (1993), Moskova.

BAYAZ, Hüseyin (1981), *Köroğlu'nun Antep Rivayeti,* Ankara.

BEKİROV, Cafer (1980), *Dastanlar,* Taşkent.

BEKİROV, Cafer (1988), *Kırım Tatar Halk Ağız Yaratıcılığı,* Taşkent.

BELGİN, Turgut (2000), *Sarıncı, Bököy-Kedeykan (Köroğlu ile İlgili Kırgız Destanları),* Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

BİRDOĞAN, Nejat (1986), *Köroğlu / Bir Toplumsal Direnişin Destanı,* İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili (1931 / 1984), *Köroğlu Destanı,* İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili (1946 /1988), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği,* Ankara / İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili (1963) "L'epope et la' Hikâye", *Ph. TF, C. II,* Viesbaden.

BORATAV, Pertev Naili (1977), "Köroğlu", *İslam Ansiklopedisi VI,* 908-914.

BORATAV, Pertev Naili (1991), *"Köroğlu Hakkında", Folklor ve Edebiyat II (1982),* 229-238. İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili, Halil Vedat Fıratlı (1943), *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi,* Ankara.

Büyük Türkçe Sözlük (1982), Ankara.

CEMİLOĞLU, Mustafa (1989), *Sorgun Köyü Halk Edebiyatı,* Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

CEMİLOĞLU, Mustafa (1995 / 2001), *Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi,* Bursa.

CEMŞİDOV, Şamil (1990), *Kitab-ı Dede Korkut* (Çev. Üçler Bulduk), Ankara.

ÇAĞLAR, Asker (1968), *Iğdır ve Havalisine Ait Bazı Halk Hikâyeleri*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

ÇAĞLAR, Behçet Kemal (1952), "Âşıklar Kahvesi ve Halk Hikâyeleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, 2(41): 642

ÇELİK, Abdullah (1975), *Kağızmanlı Âşık Yusuf Sezai, Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

ÇETİN, İsmet (1988), *Türk Halk Hikâyeleri İçinde Hikâye-i Uğru ile Kadı*, Gazi Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÇETİN, İsmet (1997), *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Cenknameleri*, Ankara.

ÇOLAK, Faruk (1994), *Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Erciyes Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

DAKUKİ, İbrahim (1970), *Irak Türkmenleri Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları*, Ankara.

Dastanlar (1983), Bakı.

DEHRİ, Ali: (1933), *Çankırı Masalları*, Çankırı.

DEMİRTAŞ, M. Diler (1973), *Tortum Halk Hikâyeleri Üzerinde Bir Çalışma*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

DERMAN, Gül (1989), *Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri*, Ankara.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1979), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara.

DİZDAROĞLU, Hikmet (1974), "Folklorcu Ziya Gökalp III", *Türk Folklor Araştırmaları*, 15(299): 7004.

DOĞAN, G. Süreyya (1996), *Türk Folklorunda Köroğlu*, İstanbul Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

DURBİLMEZ, Bayram (1993), *Karslı Âşık Murat Çobanoğlu (Hayatı-Sanatı ve Eserleri)*, Erciyes Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

DUYMAZ, Ali (1996), *Nevruz Bey Hikâyesi, (İnceleme-Metinler)*, Aydın.

DUYMAZ, Ali (2001), *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara.

DÜZGÜN, Dilaver (1997), *Âşık Mustafa Ruhani*, Erzurum.

EBERHARD, Wolfram (1955 / 2002), *Minstrel Tales from Southeastern Turkey*, Berkeley - Los Angeles / Ankara

EFENDİYEV, Paşa (1981), *Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyyatı*, Bakı.

EKİCİ, Metin (1995), *Dede Korkut Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Ankara.

EKİCİ, Metin (1996), *The Anatolian Cycle of Koroglu Stories*, Wısconsın-Madıson (A. B. D) Yayınlanmamış Doktora Tezi.

EKİCİ, Metin (1998), *Köroğlu'nun Doğu ve Batı Versiyonları Arasında Bir Karşılaştırma,* Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Doçentlik Takdim Tezi.

EKREM Mehmet Ali, Mehmet Ali Hilmiye (1985), *Tepegöz / Dobruca Masalları,* Bükreş.

ELÇİN, Şükrü [Murad] (1949 /2000), *Kerem ile Aslı Hikâyesi,* Ankara.

ELÇİN, Şükrü (1981), *Halk Edebiyatına Giriş,* Ankara.

ELÇİN, Şükrü (1988), *Halk Edebiyatı Araştırmaları,* Ankara.

ENGİNÜN, İnci, Mustafa Kutlu (1981), *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* 4, 57.

ERGİN, Muharrem (1958/1994), *Dede Korkut Kitabı I - Giriş - Metin - Faksimile,* Ankara.

ERGUN, Metin (1997a), "Manasçılarda Rüya Motifi", *Türk Dünyası / Dil ve Edebiyat Dergisi,* (4): 128.

ERGUN, Metin (1997b), *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı: Alıp Manaş,* Konya.

FISCHDICK, Edith (1984), "Türk Halk Hikâyeleri ile İlgili Bir Araştırma: Elif ile Mahmut", (Çev. F. Türkmen - A. Şenocak) *Türk Folkloru Araştırmaları 1984,* Ankara, 55-84.

FISCHER, Hans Agust (1929), *Schah Ismajil Und Gülüzar,* Leibzig.

FİLİZOK, Rıza (1991), *Ziya Gökalp'ın Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma,* Ankara.

GÖKALP, Mehmet (1985), *Mahiri ile Mahitaban Hikâyesi,* İstanbul.

GÖKALP, Mehmet (1987), *Artvin Saz Şairleri/ 40 Şair 170 Şiir,* İstanbul.

GÖRKEM, İsmail (2000), *Çukurovalı Mustafa Köse ve Hikâye Repertuvarı,* Ankara.

GÜLOĞUL, Faruk Rıza (1937), *Halk Kitaplarına Dair,* İstanbul.

GÜNAY, Umay (1975), *Elazığ Masalları,* Erzurum.

GÜNAY, Umay (1984), "Âşık Edebiyatında Rüya Motifinin Tipleri ve Tahlili", *Mehmet Kaplan'a Armağan,* İstanbul.

GÜNAY, Umay (1986 / 1993), Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara.

GÜNDÜZ, Osman (1977), *Âşık Reyhani'nin Hikâyeceliği ve Şiirleri,* Atatürk Üniversitesi: Erzurum. Yayınlanmamış Lisans Tezi.

GÜNEY, Eflatun Cem (1951), "Halk Hikâyeleri", *Türk Folklor Araştırmaları,* 1(25): 385.

GÜNEY, Eflatun Cem (1958), *Âşık Garip,* İstanbul.

GÜNEY, Eflatun Cem (1960), *Tahir ile Zühre,* İstanbul.

GÜNEY, Eflatun Cem (1966), *Folklor ve Eğitim,* İstanbul.

GÜNEY, Eflatun Cem (1971), *Folklor ve Halk Edebiyatı,* İstanbul.

HAFIZ, Nimetullah (1990), *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri II,* Ankara.

Halg Dastanları (1961), Bakı.

Hayat Büyük Türk Sözlüğü (?), İstanbul.

HINÇER, İhsan (1938), "Âşıklık, Bade İçme, İrtical, Atışma ve Muamma", *Türk Folklor Araştırmaları*, 11 (233): 5160.

IBRAYEV, Şakir (1998), *Destanın Yapısı / Kazak Destanında İnsan Zaman Mekân* (Çev: Ali Abbas Çınar), Ankara.

İDER, Mehmet (1976), *Çaykent Köyü (Çayırlı) Halk Edebiyatı Örnekleri*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

İLAYDIN, Hikmet (1936), "Behram-ı Gûr Menkabeleri", *Türkiyat Mecmuası,* (V): 275-276.

İLHAN, Gülnur (2002), *Anadolu sahası Türk Halk Hikâyelerinde Çocuk,* Niğde Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

İNAYET, Alimcan (1992), *Hurilika Hemracan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,* Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

İNAYET, Âlimcan (1995), *Uygur Halk Hikâyeleri Üzerinde İncelemeler*, Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

İslam Ansiklopedisi (1977), İstanbul.

KAFTANCIOĞLU, Ümit (1979), *Köroğlu Kol Destanları,* İstanbul.

KALE, Necmi (1974), *Ağrı'dan Derlenmiş Beş Hikâyede Epizot Çalışması*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

KAPLAN, Mehmet (1965), "Dede Korkut Hikâyelerinin Türk Kültür Tarihindeki Yeri, Değeri, Ehemmiyeti", *Yol*, (3): 14.

KAPLAN, Mehmet (1966a), "Kazılık Koca Oğlu Yiginek", *Yol*, (4): 14.

KAPLAN, Mehmet (1966b), "İslâmi Devir Hikâyeleri", *Yol,* (5): 14.

KAPLAN, Mehmet (1966c), "Hızır ile Zülkarneyn Hikâyesi", *Yol*, (6): 16.

KAPLAN, Mehmet (1966d), "Eski Aşk Hikâyeleri", *Yol,* (6): 16.

KAPLAN, Mehmet-Mehmet Akalın-Muhan Bali (1973), *Köroğlu Destanı,* (Anlatan: Behçet Mahir), Ankara.

KARA, Ruhi (1996), *Erzincan Masalları (Metinler ve İncelemeler),* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

KARA, Yalçın (1988), *Türk Halk Hikâyelerinde Kadın Tipleri Üzerine Bir Araştırma,* 1988. On Dokuz Mayıs Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KARADAĞ, Metin (1981), *Şirvan Şah ile Şemail Banu Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Ön Çalışması.

KARADAĞ, Metin (1984), *Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

KARADAĞ, Metin (1995), *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Balıkesir.

KARADAĞ, Muzaffer: (1975), *Iğdırlı Hasan Turan'dan Derlenmiş Beş Hikâye*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

KARADAVUT, Zekeriya (2002), *Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı*, Bişkek.

KARAKUZU (Esin), Berrin (1992), *Âşık Emrahlar Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KARATAŞ, Aynur(1992), *Elif ile Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KARİBOĞLU, Celil (1998), "Köroğlu'nun Çin Kökenleri", *Milli Folklor*, (37), 72-77.

KARTARI, Hasan (1977), *Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları*, Ankara.

KAYA, Doğan (1985), *Ruhsatî'nin Ugru ile Kadı Hikâyesi*, İstanbul.

KAYA, Doğan (1993), *Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Ankara.

KAYA, Doğan (1994), *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsati*, Sivas.

KAYA, Doğan, M. Sabri Koz (2000), *Halk Hikâyeleri I, (Asuman ile Zeycan, Âşık Garip ile Bezirgan Kızı, Hurşit ile İlik Hanım, Murad Şah)*, İstanbul.

KAYA, N. Sami (1976), *Erciş'ten Derlenmiş Hikâye ve Masallar*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

KAYBAL, Duygu (1999), *Adana ve Osmaniye İllerinden Halk Edebiyatı Örnekleri*, Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

KETENE, Cengiz (1990), *Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler*, Ankara.

KIRBAŞOGLU, Filiz *Köroğlu Destanının Özbek Rivayetleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KIDIRBAYEVA, Burul, Abdıkerim Muratov, (Aktaran: Mehmet Açа) (1998), "Alplara Mahsus Evlilik", *Millî Folklor*, (37): 76-84.

KIRZIOGLU, Fahrettin (1968), "Halk Hikâyelerinde Döşeme Söyleme Geleneği", *Türk Dili* 19(207): 474-482.

Kısga Dastandar, (1986), Almatı.

KÖKSAL, Hasan (1984), *Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı*, Ankara.

KÖKTÜRK, Şahin (1990), *Kurbani ve Peri Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1930), *XVII inci Asır Saz Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*, İstanbul.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1966 / 1986), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara.

KÖSE, Nerin (1989), *Türk Halk Edebiyatında Kısa Hikâyeler*, Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KÖSE, Nerin (1993), *Seyfülmülük Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma,* Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

KÖSE, Nerin (1996a), *Araştırmalar I,* Ankara.

KÖSE, Nerin (1996b), *Sürmeli Bey Hikâyesi İnceleme-Metin,* Ankara.

KÖSE, Nerin (1997), *Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet*, İzmir.

KÚNOS, Ignacs (1893), "Türkische Volksromane in Klein – Asien", *Ungarische Revue*, 13 (3): 304-316.

KÚNOS, Ignacs [1899], "Uber die Volkspoesie der Osmanischen Turken", *Proben... VIII,* I-XLII.

KÚNOS, Ignacs (1928), "Anadolu Halk Edebiyatı", (Çeviren: H. F.), *Halkbilgisi Mecmuası,* Ankara, 57-66.

KUNT, Bekir Sıtkı (1940), *Arzu ile Kamber,* İstanbul.

KUTLAY, Ayhan (1972), *Ağrı Folkloru ve Halk Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

KUZUCULAR, Şahamettin (1992), *Eşref Bey Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma,* Cumhuriyet Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

MAHMUT, Nedret- Enver Mahmut (1988), *Boz Cigit – Dobruca Tatar Masalları,* Bükreş.

MAKAS, Zeynelâbidin (1979), *Yaralı Mahmut ile Mahbup Hanım Hikâyesi,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Ön Çalışması.

MAKAS, Zeynelâbidin (1982), *Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

MAKAS, Zeynelâbidin (2002), *Halk Hikâyelerinde Zaman*, İzmir.

Manas Entsiklopediyası I. C. (1995), Bişkek.

MAZIOĞLU, Hasibe (1992), "Divan Edebiyatında Hikâye", *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin,* Ankara.

Mehebbet Dastanları (1979), Bakı.

MENDİLLİ, Mehmet (2001), *Köroğlu'nun Sonu Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*, Niğde Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

MOLLOV, Rıza (1975), "Bulgaristan Türklerinin Halk Hikâyelerinin Bazı Özelliklerine Dair", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Program ve Bildiri Özetleri,* Ankara.

NAMAZOV, Gara (1984), *Azerbaycan Aşıg Seneti,* Bakı.

NECATİGİL, Behçet (19 Mart 1976), "Halk Hikâyelerimizin ve Halk Kitaplarımızın Yapıları, İncelemesi, Çağdaş Edebiyata Etkileri", *Milliyet Sanat Dergisi,* (176): 4

NEVRUZ, Hadi (1973), *Elazığ Masal ve Hikayelerinden Derlemeler,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

NUTKU, Özdemir (1976 / 1997), *Meddahlık ve Meddahlık Hikâyeleri,* Ankara.

OĞUZ, M. Öcal (1995), *Âşık Efgan Hikâyesi (İnceleme-Metin),* Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış Doçentlik Takdim Tezi.

OLCAY, Selahattin, Ahmet Bican Ercilasun, Ensar Aslan (1988), *Arpaçay Köylerinden Derlemeler,* Ankara.

ONK, Nizamettin (1977), "Halk Hikâyelerimiz ve Âşık (Ozan)", *Türk Folklor Araştırmaları,* 17(338): 8086-8087.

ÖZÇELİK, Mehmet (1993), *Afyonkarahisar Masalları Üzerine Bir Araştırma,* Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

ÖZDER, M. Âdil (1965), *Doğu İllerimizde Âşık Karşılaşmaları,* Bursa.

ÖZEREN, Mahmut (1976), *Şenkaya Halk Hikâyelerinden Derlemeler,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

ÖZKAN, İsa (1989), *Abdurahman Han Destanı,* Ankara.

ÖZKAN, İsa (1989), *Yusuf Bey-Ahmet Bey "Bozoğlan" Destanı,* Ankara.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1937 /1985), *Türkçe'deRoman* Ankara / İstanbul.

ÖZSOY, Bekir Sami (1993), *Posoflu Âşık Sabit Müdami (Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri),* Erciyes Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

ÖZSOY, Bekir Sami, Halil İbrahim Ataman (1993), *Posoflu Âşık Sabit Müdami, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçmeler,* Kayseri.

ÖZTELLİ, Cahit (1965), "Halk Hikâyelerinde Kahramanların Tanımı", *Türk Folklor Araştırmaları,* 16 (190): 729.

ÖZTÜRK, Ali (1985), *Türk Anonim Edebiyatı,* İstanbul.

[PEPEYİ], Haluk Nihat (1928), *Geçmiş Zaman Masalları,* İstanbul.

[PEPEYİ], Haluk Nihat (1934), *Türk Destanlarına Giriş,* İstanbul.

PÜRLÜ, Kadir (1989), *Âşık İsmeti ile Kapı Güzeli,* Sivas.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1982), *Türk Halk Öyküleri,* Ankara.

RAYMAN, Hayrettin (1997), *Âşık Sümmani / Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Şiirleri ve Şiirlerinin Tahlili,* Ankara.

SAKAOĞLU, Necdet (1985), "Halkın Okuduğu Cenk Kitapları-Aşk Masalları", *Tarih ve Toplum,* 3(18): 38.

SAKAOĞLU, Saim (1976 / 1988), *101 Anadolu Efsanesi,* İstanbul / Ankara.

SAKAOĞLU, Saim (1980a), "Meddah Behçet Mahir" *Milli Kültür,* 2(1): 49-57.

SAKAOĞLU, Saim (1980b), *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu,* Ankara.

SAKAOĞLU, Saim (1984), "Türk Halk Masalları Üzerine Ebu Ali Sina Hikâyelerinin Tesiri", *Uluslararası İbni Sina Sempozyumu Bildirileri, 17-20 Ağustos 1983,* Ankara.

SAKAOĞLU, Saim (1987), *Ercişli Emrah*, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim (1991), *Folklor Bibliyografyaları Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme,* Konya.

SAKAOĞLU, Saim (1994), "Cevri Çelebi ", *İstanbul Ansiklopedisi,* 2, 422-423.

SAKAOĞLU, Saim (1994), " Hançerli Hanım ", *İstanbul Ansiklopedisi,* 3, 457.

SAKAOĞLU, Saim (1994), " Sansar Mustafa ", *İstanbul Ansiklopedisi,* 6, 454.

SAKAOĞLU, Saim (1994), " Tıfli ile İki Biraderler Hikâyesi ", *İstanbul Ansiklopedisi,* 7, 265.

SAKAOĞLU, Saim (1994), "Halk Edebiyatı", *İstanbul Ansiklopedisi,* 515.

SAKAOĞLU, Saim, Ali Duymaz: (1996) *Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi,* Ankara.

SAKAOĞLU, Saim, Ali Berat Alptekin, Yurdanur Sakaoğlu, Esma Şimşek (1997) *Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I,* Ankara.

SAKAOĞLU, Saim, Ali Berat Alptekin, Yurdanur Sakaoğlu, Esma Şimşek (1999), *Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri II,* Ankara.

SARAÇOĞLU, Ali (1999), *Ercişli Emrah / Gökyüzünde Bölük Bölük Turnalar,* Ankara.

SAUSSEY, Edmond (1952), *Türk Halk Edebiyatı* (Çev. İlhan Başgöz), Ankara.

SAV, Ergûn (1974), *Halk Hikâyeleri,* Ankara.

SEFERBAY, Aysun (1990), *Şah İsmail Hikâyesi Çevriyazısı,* Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

SEVÜK, İsmail Habip (1943), *Edebiyat Bilgileri,* İstanbul.

SEYİDOĞLU, Bilge (1975), Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar, Erzurum.

SEYİDOĞLU, Bilge (1988), "Hatem-i Tey Hikâyesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi,* 1(1): 131-187.

SOMYARKIN (BANARLI), Nihad Sami (1935), "Türk Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Ferhat ile Şerife Hanım Hikâyesi", *Altıok,* 2(22): 18-22.

SÖNMEZ, Hüseyin, (1972), *Mecidiye Köyü Folkloru,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

SPIES, Otto (1941), *Türk Halk Kitapları* (Çev. Behçet Gönül), İstanbul.

ŞAMİ, Kamşat (2000), *Kazak Türklerinin Kambar Batır Dastanı,* Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ŞEMSETTİN SAMİ (1978), *Kâmus-ı Türkî,* İstanbul.

ŞENOCAK, Ebru (2000), *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,* Fırat Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ŞİMŞEK, Esma (1986), *Kaçak Nebi Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma,* Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

ŞİMŞEK, Esma (1987), *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma,* Fırat Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ŞİMŞEK, Esma (1990), "Mani Şeklindeki Şiirlerle Teşşekkül Eden Halk Hikâyeleri Var mıdır?", *4. Milli Türk Halk Edebiyatı Folklor Kongresi Tebliğ Özetleri, Konya 22-23 Ekim*: 42.

ŞİMŞEK, Esma (2001), *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması,* Ankara.

ŞİŞMAN, Bekir (1998), *Kazakistan'da Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Bu Gelenek İçerisinde Köroğlu Destanı,* Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

TEHMASİB, M. H. (1972), *Azerbaycan Halg Dastanları (Orta Eserler),* Bakı.

TEHMASİB, M. H. (1975) *Koroğlu,* Bakı.

TEHMASİB, M. H., Tehmasib Ferzeliyev, İsrafil Abbasov, Nureddin Seyidov (1979), *Azerbaycan Mehebbet Dastanları,* Bakı.

THOMPSON, Stith (1955-1958), *Motif Index of Folk-Literatüre, 6. C,* Indiana University, USA.

TİMURTAŞ, F. Kadri (1993), *Tarih İçinde Türk Edebiyatı,* İstanbul.

TOMAN, Hatice (2000), *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Kadın,* Niğde Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

TOPAL, İzzet (1996), *Göroğlu Türkmen Gehrımançılık Eposu (Köroğlu Destanı),* Sakarya Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

TURAL, Sadık (1993), *Edebiyat Bilimine Katkılar,* Ankara.

Türk Ansiklopedisi (1971), Ankara.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler (1981), İstanbul.

Türkçe Sözlük (1983), Ankara.

TÜRKMEN, Fikret (1971), "Âşık İshak Kemali de Öldü", *Türk Folklor Araştırmaları,* 13 (262): 5970.

TÜRKMEN, Fikret (1973), "Azerbaycan'da Halk Hikâyeleri Çalışmaları", *Türk Kültürü,* 10 (128): 648-651.

TÜRKMEN, Fikret (1974/ 1995), *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma,* Ankara.

TÜRKMEN, Fikret (1983 / 1998), *Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin),* Ankara.

TÜRKMEN, Fikret (1982), "Köroğlu", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi V,* 417.

TÜRKMEN, Fikret (1983), "Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları", *Köroğlu Semineri Bildirileri,* Ankara.

Türkmen Dilinin Sözlügi (1962).

URAZ, Murat (1949), "Halk Edebiyatında Bade", *Türk Folklor Araştırmaları*, 1(1): 2-3. 5.

URAZ, Murat (1979), "Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, 18(354): 8535-8538.

UYSAL, Ahmet Edip (1986), "Destanlarımızdan Dede Korkut ile Köroğlu'nda Tabiatüstü Unsurlar", *Erdem*, (4): 13-29.

VELİYEV, Vagıf (1985), *Azerbaycan Folkloru*, Bakı.

YARDIMCI, Mehmet (1990), *Yaşayan Malatya Masalları (Metinler ve İncelemeler)*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

YARDIMCI, Mehmet (1998), *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri / Âşık Şiiri / Tekke Şiiri*, Ankara.

YAZICI, Osman (1995), *Behram ile Gülhendam Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

YAZICI, Temel (1971), *Kiği'dan Derlenmiş Üç Halk Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

YENER, Cemil (1973), *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul.

Yeni Türk Ansiklopedisi (1985), İstanbul.

YILDIRIM, Dursun (1983), "Köroğlu'nun Orta Asya Rivayetleri", *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara.

YILDIZ, Naciye (2001), *Hemra ve Hurlika Hikâyesinin Üç Eş Metni Üzerinde Bir Değerlendirme, Ankara.*

YILDIZBAŞ, Süleyman (1993), *Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Fırat Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

YILMAZ, Ramazan (1979), *Derdiyok ile Zülfisiyah ve Razinihan ile Mahifiruze Hikâyeleri Üzerinde Bir Çalışma*, Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış Lisans Tezi.

ZENGİN, Eyüp (1996), *Göroğlu Türkmen Gehrımançılık Eposu (Köroğlu Destanı)*, Sakarya Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ZİYA GÖKALP (1977), *Makaleler III*, Ankara.